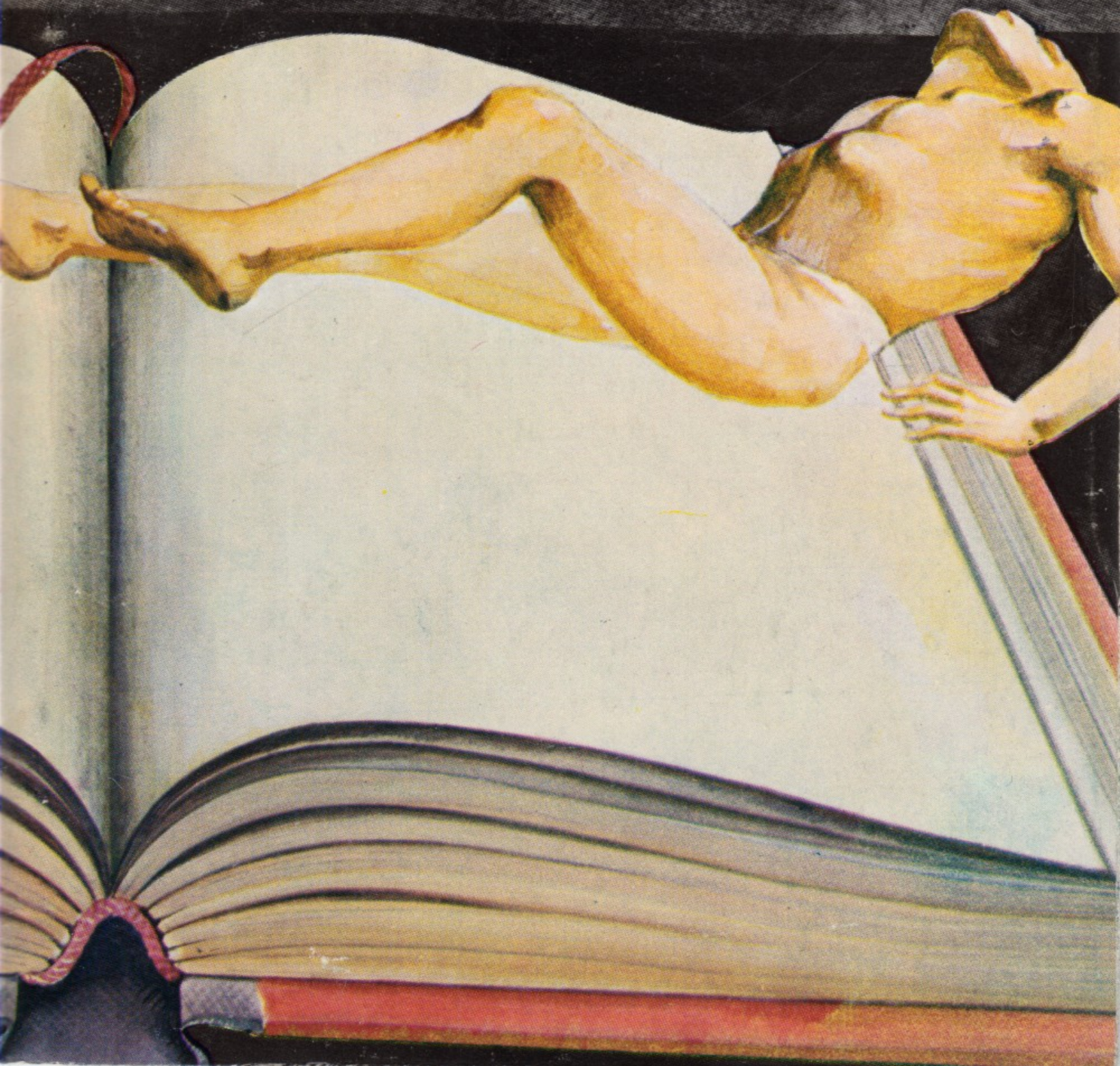

ГАЛАКТИКА ●
ГАЛАКТИКА ●
БИБЛИОТЕКА ●
БИБЛИОТЕКА ●

ГЕНАДИЙ ГОР

ИЗВАЯНИЕ

ГЕНАДИЙ ГОР ИЗВЯНИЕ

Превод: Сребрина Талева

chitanka.info

„Изваяние“ е книга, писана сякаш в състояние на духовно опиянение. Само така можем да си обясним неограничената свобода на въображението и интелектуалната ѝ разкрепостеност.

Авторът ни поражавя с въображението си. Странната история на момичето-книга Офелия позволява на Гор да навлезе в тайните на Красивото и Доброто, да разсъждава за живота и смъртта.

АГОП МЕЛКОНЯН

С ВЪОБРАЖЕНИЕ И МЪДРОСТ

Закъснели за срещата с Геннадий Гор, ние дотичваме с виновна усмивка и набързо измислено извинение: „Бяхме изостанали с издаването на фантастика, трябваше да догонваме, затова предпочитахме звездите — защото се виждат отдалеч.“ Макар великолепно да разбираме, че всяка среща е щастливо пресичане на траекториите в една единствено възможна комбинация на време и пространство.

Теоретиците и ентузиастите разпалено спорят за територията на фантастиката, делят я на парцели, обримчват я с бодливата тел на неприкосновеността. Те обичат генералните планове, точно затова гледат недоумяващо, когато някой реши да изгражда творческото си „аз“ върху няколко непресичащи се улици — наричат го „нечист фантаст“ и отминават със самочувствие нататък.

Един от тези еретици на литературното строителство е и Геннадий Гор. Той не обича брака по сметка между прогностиката и фантастиката, не строи от измислени кубчета Вавилонската кула на бъдещето, не ни шокира със студената фасада на идващия ден. Той предпочита дълбочината пред широчината, размисъла пред действието, пастелната мекота пред резкия щрих, свободното въображение пред научността. Той търси родството на човека с мирозданието, но не в суперглобалните мащаби на Артър Кларк, а в спокойното съзерцание на тревичката, в умния и кротък сократовски разговор, във великите и вечни ценности за човека — Природата, Родината и Майката.

Или както пише един съветски критик: „Любим мотив във философската фантастика на Геннадий Гор е играта на мащабите, разрушаваща схематичния модел на света, който ние обикновено използваме за насъщните нужди на житейската практика. Този модел, слепен от навици и здрав разум, ни служи вярно във всекидневието, но патосът на писателя е в това, че реалността съвсем не се свежда до

обичайното всекидневие. По-скоро е обратно: привичността е илюзорна, тя не е състояние на света, а боязливост и леност на ума — окадено стъкло, през което е по-лесно да се гледа ослепителната загадка на битието.“

Животът на Генадий Гор има необикновено начало. Той е роден на 28 януари 1907 година във Верхнеудинск (сега Улан Уде) в семейството на професионални революционери и посреща първия си рожден ден в затвора в Чита. Детството му е самотно и тъжно — живее у далечни родственици в малко селце в тайгата, без да вижда родителите си, без дори да може да споменава за тях. „Купърова и Майнридова Америка отдавна не съществуваха и само на мен ми провървя да виждам в двадесети век всеки ден край, още по-първобитен от изчезналите светове на Купър и Майн Рид.“ Той живее сред ненци, ханти, манси, нивхи, орочи, необикновените легенди и приказки на които оставят дълбоки следи в детското му мислене.

Започват безкрайните му юношески пътувания — с фалшиви документи учи в гимназиите в Томск, Баргузин, Иркутск, Чита и диша суровия въздух на Русия от XIX век с нейните еполети, чиновнически йерархии и с дъх на мозъчна плесен. А малко по-късно, в 1923 година, е вече в сърцето на световната революция — в Петроград — като студент в Историко-филологическия факултет на университета.

Животът се върти като калейдоскоп пред очите на Гор — затворническата килия, тайгата с нейната първична примитивност, мрачният дух на полуфеодализма, нелегални явки и пароли, жестоката гримаса на войната и разрухата, площадите на революцията с реки от възторг и надежди, знамена и непмани. Не е ли това своеобразна машина на времето? Не усеща ли върху себе си Гор неустойчивите връзки между пространства и епохи, между време и дух? И не ли заради това в неговите повести и романи причинно-следствените връзки са нещо толкова крехко и капризно?

В 1933 година се появява първата му книга — сборникът с разкази „Живопис“. Още тук младият автор прави сериозна заявка за интелектуална проза, но по-нататъшното му развитие изменя на очакванията — Гор се обръща към своето детство и търси плътните очертания на живота на хората от тайгата (не без определена доза романтизъм и екзотика). Така се появяват „Ланжеро“, „Горите от бели ели“, „Синьото езеро“. След Отечествената война Гор намира своите

герои в средата на учените и студентите, това е времето на така наречената „университетска“ проза — повестите „Грешката на професор Орочев“, „Университетска крайречна“, „Съименник“. И едва в началото на шестдесетте години, след като е изминал доста дълъг и противоречив творчески път, като по Архимедова спирала Генадий Гор се докосва до фантастиката.

Гор е автор на много фантастични повести — „Отегчителният събеседник“, „Странникът и времето“, „Кумби“, „Гости от Уаза“, „Скитникът Ларвеф“, „Глиненият папуас“, „Момчето“, „Геометричната гора“, „Кантората на слепия“ — и още толкова разкази. Особено място сред тях заема романът „Изваяние“ (1972 година).

Ще започна с категоричното твърдение, че това е книга, която заема особено място не само в съветската, но и в световната фантастика. Не познавам друго произведение, което да е толкова артистична и мъдра сплав от наука и фантастика, от дълбока публицистика и поезия; не познавам друг роман, в който да има толкова много планове и едновременно — толкова изчистена линия.

Генадий Гор ни поражва преди всичко с въображението си. Читателят остава с чувството, че пред него се върти магическият калейдоскоп на Великия вълшебник от приказките — сякаш авторът е неуморим генератор на приумици, които по един очарователен начин те пренасят от века на звездолетите към гражданската война в Русия, от естетиката на Хегел към дълбините на кибернетиката, от поезията към информатиката, от криминалното приключение към чудатия свят на хората-знаци и хората-символи. Точно затова тази книга не може да се разкаже. В нея като че ли няма сюжет и все пак тя е изненадващо монолитна, цялостна, логично завършена; няма фабула и въпреки това се чете на един дъх, защото непрекъснато се удивляваш на непресъхващата фантазия на Гор, на неговата неуморима способност да създава реално-нереални светове и герои.

Или както пише С. Лурие: „Патосът на Генадий Гор е свързан с убеждението, че животът не се поддава на рационалистично тълкуване. Реалността му се представя като грандиозно художествено произведение, прекрасно и многозначно, безкрайно сложно и безкрайно просто. Реалността е проста, защото цялата е открита за мигновено, непосредствено преживяване. Тя е недостижимо сложна, защото не се побира в мисълта, изразена със слово. На този възглед

отговаря парадоксалният стил на повествование: нарушава се временната и причинна последователност, падат непроницаемите прегради между възможно и невероятно, автобиографичният факт се подчинява на поетичната мечта, лицата и събитията преминават едно в друго, като в сън...

Той е надарен с дара на самозабравата, на възторженото съзерцание. Има минути, когато целият става зрение — настъпва тишина, времето спира, губят се дори усещанията за собственото «аз» и в света остава една единствена реалност: откритото, живото, одухотвореното пространство.“

„Изваяние“ е изключително мъдра книга. Странната история на момичето-книга Офелия позволява на Гор да навлезе в тайните на Красивото и Доброто, да разсъждава за живота и смъртта, за смисъла на преходното битие. Не случайно в книгата ще срещнем имената на Аристотел и Тициан, Хегел и Вернадски, Фройд и Дикенз; на места романът се превръща в поетичен философски трактат, другаде — в темпераментно есе в защита на човешките ценности, а понякога прозата съвсем непринудено минава в мерена реч.

В „Изваяние“ има глави, които смайват. Те са органично вплетени в романа и въпреки това като че ли стоят някак настрана, защото (според езика на лошите читатели) „в тях нищо не се случва“. И точно те се четат с най-голямо удоволствие. Гор е умен, лаконичен, точен анализатор на човека и неговия свят; прави бързи и безкомпромисни дисекции на нашата психика, прониква в галериите ѝ и изважда на бял свят скритото в нея — неутолимото ни желание за щастие, устремеността ни към смисъл и трайност. Гор умее леко да те въведе в своя свят, да те накара да повярваш в странностите му и да заживееш с тези странности. Читателят се предава и вярва без съпротива.

И на края — тази книга като че ли е писана в състояние на духовно опиянение. Как иначе да обясним интелектуалната разкрепостеност, неограничената свобода на въображението и вътрешния нерв на книгата? Гор пише фино, изящно, свободно. Той не търси изреченията и не те насилва да го разбираш — от самото начало читател и автор започват да измислят заедно.

Само може да се съжалева, че толкова късно българският читател се среща с фантастиката на Геннадий Гор и че тази среща е само с едно

произведение. Но, от друга страна, тази среща е съвсем навременна, защото изисква да си готов за нея; да си видял стоте лица на фантастиката, за да се убедиш, че може да има и още едно — лицето на Геннадий Гор, което е „... одухотворено от мисълта за стремителния бяг на времето, за грандиозните дела на човешкия разум, за бурното развитие на техниката и небивалите промени в света. И точно тръгвайки от това, писателят с такава настойчивост утвърждава мисълта за нетленните човешки ценности — красота, справедливост, любов“ (Л. Плоткин).

А сега освободете всички ваши видими и невидими сетива и разгърнете книгата.

1

*Ти днес очи ми даде
и сърце в гърдите ми постави.
Аз съм подвластен вече на желанията.
Аз, изваянието,
преминавам в разряда на хората.^[1]*

К. Вашнов

Тя имаше очи, уста, нос и име. Казваше се Офелия. Но понякога я наричаха просто книга.

Момиче-книга или книга-момиче? А може би просто „полускулптура от дърво и сън“, както беше казал един поет?

Дали не беше само скулптура от неизвестно съединение, изваяна от съня? Не, то беше явление далеч по-химерично от обикновения човешки сън.

Книга? Но кой ще повярва? И що за книга е това, след като не е стояла на полицата, преди да влезе в мен и се слее завинаги с моето съзнание. Тя беше с мен, после с друг, а преди него и мен с хиляди — слово, картина и едновременно живо същество.

Когато искаше да се пошегува, тя те наричаше читател.

Лукава, старинна, наивна дума. Да четеш? За какво да четеш? Защо? Поради какво?

Да, тя се наричаше книга понякога, макар че имаше засмяната моминска уста и закръглените красиви ръце на оживяла статуя или богиня. Тя се смееше. Тя плачеше. Тя те ревнуваше от останалите момичета, които бяха просто момичета, а не богини, управляващи твоето време и твоята съдба.

Не искам нищо да обяснявам, нека вместо мен обяснява самият век. Но той се е отучил да обяснява на такива като мен.

Аз дълго отсъствах, а когато се появих, тук в земното битие се беше прокраднала вече чуждата мисъл, донесена като космически прах от други светове.

Тя беше олицетворение на тази тревожна, прокрадваща се мисъл, мисъл с дълго лице и две големи, прекалено големи насмешливи очи.

— Офелия!

Виках я, крещях в затвора, опитвайки се да достигна до нея през времето и през влажните, дебели вмирисани на нечистотии стени.

— Офелия!

И тя идваше, и стените се отдръпваха, и аз отново попадах в тази градина, където я срещнах за първи път. Или на брега на реката, над който бавно отминаваха облаците на моето детство.

Тя ме пренасяше със себе си през времето и през страха, през очакването на скорошния и неизбежен разстрел. Нали тя беше и книга, но оставаше и момиче с големи очи, с късчета небе или сини вълни върху своето смеещо се лице.

След това настъпи пауза и започна нова глава.

[1] Стиховете в книгата преведе Добромир Тонев. ↑

2

В тази сравнително безметежна и спокойна глава аз все още бях на свобода. Но бях чужд на всички и даже на самия себе си.

И ето тогава се появяват автоматичният възпитател, механичният преводач, електронният философ, полу-Хегел, полу-Спиноза, а може би и Кант с рижи мустаци и изгоряла от слънцето брада. „От какъв ли материал са направили този полу-Спиноза? — мислех аз. — Чий моделиран мозък са поставили в неговата бронебойна, свръхздрава глава?“

— Аз съм добър, весел, отзивчив — говореше ми той, — макар да съм мъничко бърбърив. Вие скоро ще свикнете с моите недостатъци.

С недостатъците е много по-лесно да се свикне, отколкото с достоинствата. И аз свикнах. Свикнах с него, с неговите мустаци и с маниерите му да се покашля и да вдига пръст с нокът, под който чернее траур. Той се стараяше с всички сили да прилича на човек и понякога това му се удаваше. Изкуствен философ, умен предмет, с живи и печални очи. Той беше играчка, с която беше решила да ме развлича и позабавлява самата съдба.

Той се грижеше за мен. Помагаше на моите малко объркани чувства да усвояват неочакваните и парадоксални ситуации, които на всяка крачка щедро разгръщаше пред мен животът, изпреварил ме точно с петдесет години.

Когато се върнах от звездите — нека платим данък на овехтелите традиции на жанра, — аз не познах другите и те не ме познаха. Моите връстници се бяха превърнали в старци и старици, но както ми се стори, малко неестествени, като че взели назаем своята външност от покойните си дядовци и баби. Аз бях останал такъв, какъвто си бях — бодър, пъпчив юноша, като че бях иззет от времето и не подлежах на изменение. Тогава не подозирах, че иззети от времето бяха те, а не аз, че на тях чуждопланетният разум бе поднесъл коварния подарък — вечност, безсмъртие и всичко, което е свързано с него.

Аз още не знаех за това. Криеха го от мен. И ми се струваше, че гледам на себе си с техните завистливи очи и че времето е профучало покрай мен, без да засегне даже крайчетата на пръстите ми, държащи цигарата.

Сега нямаше нито цигари, ни тютюн, нито пушачи. И само в моята уста димеше още последната цигара — несигурен символ на далечна, както вече се струваше на всички, романтична епоха.

Не всички бяха дочакали моето завръщане, в това число и Клава. Бяха се запазили дървото и алеята, където определяхме срещите си, стълбата, по която пробягвах нейните леки момински крачета, бързащи към мен, отражението на нейните сини, ласкави очи и усмивката ѝ, милият ѝ глас, ту мелодичен и силен, ту преминаващ в шепот. Но нея я нямаше. Тя не беше дочакала, макар да беше чакала.

Изкуственият философ, електронният наставник, термоустойчивият мъдрец на име Красавеца Стронг беше симпатично същество, направено от неизвестно, засекретено от технолозите вещество. Красавеца Стронг (той беше и електронният Спиноза) се състоеше от реализирани формули, синтезирани от психолозите емоции, щателно подбрани и проверени от социолозите мисли. Той се усмихваше нежно и привлекателно. Знаеше наизуст всички поети, като започнеш от Данте... Просветител! И когато се запознаваше с хората и с човекоподобните вещи, с бързината на скоропоговорка уведомяваше:

— Красавеца Стронг.

Не, всеки друг да, но той не беше красавец. Даже напротив. Пък и самата старинна дума „красавец“ сега изглеждаше съвсем безобидна и много отдавна беше загубила пошличкия си смисъл.

Красавеца Стронг или просто Стронг (иска ми се да пропусна този път началото на неговото изострящо вниманието име) ходеше след мен като сянка и деликатно ме поучаваше, за да не усещам своето неволно невежество и изостаналост.

А до каква степен бях изостанал, съдете сами. През цялото време вършех глупости като дивак, попаднал от горския гъсталак в големия град и познал най-унизителното от всичко на Земята — презрението на самите вещи, които цивилизацията бе направила високомерни.

— Тук не бива да се хвърлят фасове — учеше ме търпеливият Стронг. — Това не е кошче за боклук.

— А какво е тогава? — питах аз.

Красавеца Стронг пропускаше моя въпрос покрай косматите си уши, идеално копиращи истинските, живи човешки уши. А когато аз настоявах, Стронг ми казваше, че още не съм съзрял, за да разбера смисъла и значението на някои неща, появили се в годините на моето отсъствие и предизвикани от новите потребности на човечеството.

Лицето на Красавеца Стронг ставаше безкрайно обаятелно и мило и аз мислех за тези гени, които бяха пренесли през сумрака на поколенията това обаяние, а след това с разочарование си спомнях, че всичко това е ставало без участието на гените и мутациите, та Стронг беше изкуствено същество. Към човешкото обаяние аз вече отдавна се отнасях подозрително, както към проява на адаптацията в борбата за съществуване. Знаех какво е обаянието и предпочитях сухите, прями, егоистични на вид хора пред милите и лъжедобродушни. На това ме беше научило моето пребивание там, където преди мен никой не беше ходил.

Но да се върнем към Красавеца Стронг и неговото умение да използва своето обаяние и да раздава прекалено много усмивки или да се потапя в мълчанието като в океан, потопяващ в него едновременно и своя събеседник.

Понякога аз бях твърде настойчив и той благоволяваше да удовлетвори моето жалко любопитство. На лицето му не забелязвах вече нито обаяние, нито усмивка, а виждах нещо друго. Тогава си мислех, че лукавата думичка „красавец“ не случайно е станала частица от неговото благополучно име.

Той ми показваше някакъв предмет със своя дебел, недостатъчно чист пръст, някакъв предмет, забелязан по пътя, и ми обясняваше, че това е знак или символ.

— Символ на какво? — питах аз.

— Не избързвайте — отговаряше той. — Това е десетата или двадесетата страница от книгата, а ние с вас още четем първата.

Загадъчно и странно. Може би Стронг се шегуваше? И това беше възможно. Нали той не принадлежеше на себе си, не стигаше с корените си до дълбините на сменящите се едно с друго поколения, а беше конструиран... Нека поставим тук няколко точки и не се задълбочаваме в тайната на произхода на електронния Спиноза. Чуждите тайни трябва да се уважават.

Сега за вещите. Почти всички вещи и предмети бяха станали знаци и околният свят беседваше с минувачите, за каквото му хрумне, даже за времето.

— Всички те са потомци на пътните знаци — обясни ми Стронг. — Техните по-елементарни прадеди някога беседваха лаконично с шофьорите. Тези пък... Всеки от тях е готов да ви прочете цяла лекция.

— А вие не считате ли, Красавецо — казвах аз, — че предметите са станали прекалено бърбиви?

— Не бърбиви, а умни.

В неговия глас прозвучаваше лошо скрита обида. Нали и той беше далечен роднина на пътните знаци. Но за нищо на света не искаше да си признае. Много му се щеше да бъде човек.

Понеже стана дума за човекоподобията, налага се да разкажа един случай.

Разхождах се по брега на канала, този път без Стронг. Красавецът беше отишъл да навести своята изкуствена тъща, направена от пластично женоподобно, овално-розово вещество. Забравих да ви кажа, че Стронг беше женен за доста мила изкуствена жена с ярки чувствени устни, винаги неделикатно и прекалено настойчиво напомнящи, че съществува странната дума „целувка“. Изглежда, химиците и технолозите — създатели на това същество — бяха подражавали на хората от палеолита, сътворили Венерата от Брасемпуи, най-древната и най-дебелата от всички венери.

И така, аз се разхождах по брега на канала. Изведнъж металният стълб, неподвижно застанал до самата вода, започна да ми намига с червеното си електрическо око. Той ми правеше знаци, които не разбирах. Редом с мен нямаше преводач. Електрическото око ми намигаше, явно намеквайки за някаква връзка, съществуваща между него — вещта-знак — и мен, случайния пешеходец, попаднал в тази безлюдна част на града. Нещо издевателски насмешливо имаше в неговото намигане и необикновено фамилиарно, сякаш невидима нишка се беше проточила между него и мен и се беше проточила не сега, а много отдавна.

Той намигаше, като се обръщаше вече не толкова към мен, колкото към моето подсъзнание, което знаеше за мен много повече, отколкото знаех или бих искал да зная аз самият. Изглежда, той искаше

да установи с мен контакт, въпреки моето желание, като хипнотизатор или телепат.

Но най-удивителното беше, че металният стълб имаше човешка ръка. И тази ръка изведнъж ме заплаши с пръст.

Аз си дадох думи да не ходя в тази загадъчна част на града без Стронг. Но чувството, което ме примамваше там, беше много по-силно от мен. И веднъж там ми се случи това, което трябваше да се случи. Стълбът ме спря и ми каза да бъда внимателен, защото ме очаква беда, и най-главното, че съм си я заслужил.

Разбира се, аз не казах на Стронг нито дума за този загадъчен стълб. Но бедата наистина ме намери. За това ще разкажа после.

Беше странно, че в новия свят аз не виждах книги. Може би подвижните стени на стаите ги криеха от нескромния поглед, както и другите предмети от физическия и духовен бит, които по-рано се набиваха в очите на всички. Веднъж аз заговорих за книгите с моя наставник, но електронният Спиноза ми обърна гръб, макар и изкуствен, той много приличаше на всички гърбове. До мен достигнаха не съвсем разбираемите думи:

— Книгите ли, хе-хе... За своите мисли и емоции човечеството намери много по-жива и подходяща опаковка. За половин век се промени всичко. В това число и нашите портативни събеседници.

— Надявам се, че те не заплашват с пръст читателите си?

— Ех, ако само заплашвах. Не, те станаха много по-активни и не само отразяват пространството и времето, но и се разпореждат с него.

— Вие шегувате ли се, Стронг? Не ви вярвам. Книгите са били винаги мои приятели. Водете ме в библиотеката.

— Добре де, добре — промърмори изкуственият философ, — въпреки че ако размислите, в това няма нищо хубаво. Да вървим.

И той ме заведе в градината.

— Кой вълшебник е превърнал — попитах аз — библиотечните рафтове в дървета?

— Времето.

Стана ми страшно. Градината действително беше вълшебна.

— Офелия! — изведнъж Стронг започна да вика някого. — Офелия!

Изведнъж клоните на дърветата зашумяха като на театрална сцена, когато се играе старинна романтична драма. Небето моментално се покри с облаци. Загърмя.

И в този миг видях момичето. То стоеше като оживяла статуя и чакаше.

— Вие библиотекарката ли сте? — попитах аз.

— Не — отговори тихо то.

— А коя сте?

— Аз съм книга — каза то още по-тихо.

Прогърмя гръмотевица и изведнъж рукна дъжд като из ведро.

Електронният Спиноза разтвори чадър над главата ми.

— Скрийте по-добре нея — казах аз, посочвайки момичето, което стоеше под пороя само по лека рокличка.

— Нищо — промърмори Стронг. — Не е от захар. Няма да се разтопи.

Дъждът се лееше. Гръмотевиците трещяха. Дърветата с шум се люлееха. А ние стояхме тримата под дъжда: аз, момичето и изкуственият мислител с печална усмивка на безпристрастното си лице.

— Нима тук наблизо няма никакъв покрив? — попитах аз.

— Действието започна! — извика Стронг през свистенето на вятъра. — Ако искате да ни избавите от тази буря, обърнете страницата.

Момичето се разсмя.

Дъждът вече не валеше. Показа се слънце.

— Трябва да се изсушите — казах на момичето, като посочих мократа рокля, залепнала за тялото ѝ.

— Дребна работа. Сега ще изсъхне. Кажете ми, кога за последен път сте чели книга?

— Преди половин век. Даже си спомням заглавието. Беше „Дейвид Копърфилд“.

— Тогава книгите са се състояли от думи — каза момичето.

— А сега от какво се състоят?

— От време. И от нищо друго.

3

И отново небето се покри с облаци. Чу се гръм. Изкуственият Спиноза пак разтвори чадъра си.

— По-бързо обърнете страницата — каза той.

И страницата (нека условно да я наричаме страница) се обърна. А може би започна нова глава.

Пред нас се разкри утринен, свеж и доста приветлив свят.

Моят поглед се спря върху планината. Откъде се беше появила тази планина? Преди пет минути я нямаше. Но действието бързаше. Някой невидимо и безшумно подреждаше декорите. Но кой, кога и как беше превърнал тези декори в природа? Кой беше съживил багрите и беше дал на всичко мирис?

Планината беше синя и прохладна като облак. Между тъмните лиственици и светлите брези, гърмейки, звънтейки и ромолейки, вече бързаше нанякъде рекичка. Край жълтозелен мокър камък стоеше марал^[1] и пиеше наклонил приличащата си на храст глава. Може би той също беше в таен съюз с невидимия режисьор, постановчика на тази приказна феерия-панорама, както и тези лиственици и ириса, и цветовете на еленовата трева върху скалата, изпускащи такъв опияняващ мирис?

Въздухът беше гъст и сладък като мляко от марал.

— Това било ли е, е или ще бъде? — попитах аз електрическият Кант.

Красавеца Стронг се усмихна.

— Това е било — каза той.

— Но ако е било или ще бъде — възразих, — защо продължава?

— Тук битието има друг ритъм, впрочем съзнанието също — каза Стронг и показа с пръст пътеката.

Там вече стоеше човек с мушама и приветливо ми се усмихваше. Колкото по-внимателно се вглеждах в него, толкова повече ми се струваше, че вече съм го срещал някъде.

— Кой сте вие? — го попитах.

— Засега още никой, — отговори ми той.

— Как да разбирам това?

— Не избързвайте. Дайте възможност на нещата да намерят своето място. Бързате ли?

— Да кажем, че бързам.

— Все пак не ви съветвам да бързате. Нататък нищо хубаво не ви очаква. Ако държите да знаете, вие сте попаднали в клопка. Кажете, чели ли сте Новалис?

— Не, не съм го чел.

— Аз също не съм го чел.

— Тогава защо питате?

— За да зная с кого си имам работа.

Той започна напрегнато да ме гледа, след това се озърна и ми намигна. Още веднъж се огледа и още веднъж ми намигна.

— Кажете — изведнъж изтърсих аз, — вие не сте ли роднина с този пътен знак, който ме предупреди за заплашващата ме беда?

— Да — тихо отговори той, — аз също съм знак. Но съм станал вече почти човек. А вие от човек скоро ще се превърнете в символ. — Той се разсмя. — Не се огорчавайте, възможно е само да се шегувам. Но не биваше да поръчвате тази книга, ако искахте да останете такъв, какъвто сте.

— Кой сте вие?

— Вече ми зададохте този нетактичен въпрос.

— Но вие не ми отговорихте. Кой знае защо не отговорихте. Кой сте вие?

— Аз съм знак.

— А какво е това?

— Не задавайте наивни въпроси. Не сте дете.

— Виждате ли... Аз дълго отсъствах. Бях на звездите. По време на моето отсъствие на Земята нещо е станало. Кой знае защо го крият от мен. Някак отстрани подочух, че в човешкото съзнание се е вмъкнала чужда мисъл... Истина ли е това?

— Засега ще премълчим. Никой не ме е упълномощил да издавам тайни, за които още не сте узрели.

— А кога ще узрея?

Той се разсмя. И маниерът му да се смее ми се стори познат. Кого ми напомняше?

Започнах мислено да прехвърлям наум и в паметта си всички свои познати. Това беше своего рода игра. Аз забавлявах себе си с тази игра още там, във вакуумите на Вселената, насаме със себе си и ужасното мълчание, непожелал да се въплътя в предметите на безформения и без временен свят. Апелирах към своето минало, като го приемах за опорна точка. Търсех себе си, като че се съмнявах в собственото си съществуване.

Сега стоях в жива и прелестна гора, изпълнена с ухания, шумолене, птича песен, звън на удряща се в камъните планинска река. И все пак се нуждаех от опорна точка.

— Не намирате ли, че приличам на вас? — попита ме непознатият.

— Да, сега и аз забелязах приликата.

— Е, и какво? Случвало ми се е да срещам хора, приличащи на мен. Действително това не се е случвало често. И не бих казал, че това изключително ме е радвало или пък забавлявало. Винаги ме е затормозявало. Хората охотно допускат повторението и подобие на всичко — на вещи, събития, лица. Но...

— Не се доизказвайте. Разбирам всичко.

— Моята прилика с вас би трябвало да противоречи на логиката.

— Логиката няма нищо общо с това — възразих аз, — работата тук е по-скоро в чувствата. Няма нищо по-страшно от това, да видиш себе си и изведнъж да разбереш, че е само подобие, игра на случая...

— Игра на случая — прекъсна ме той, — вие се изразихте пределно точно. Случаят неведнъж ще си играе с вас, след като имайте нещастieto да попаднете в света на знаците.

— Как се нарича това, за което вие говорите сега?

— Никак.

— На ти сега. Както се казва, обяснихте ми.

— Всички предпочитат да не го наричат никак. За всичко това още не са намерили название. За първи път човешкият знак — тази почти детинска филологическа страст към назоваване — се оказва безсилен. Това няма название, защото няма дума, способна да улови и предаде същността му. Някога нещо далечно, много далечно сходно са наричали „четене“. Но уви! Вие не сте просто читател, винаги в състояние да се откъсне от страниците и да затвори книгата. Опитайте да се откъснете. Излезте от света, където попаднахте заради

собствената си непредпазливост. Не, това няма да ви се удаде, както не се е удавало и на други. Сега вие в същност сте знак.

— Аз — знак?

— Докажете ми, че не е така.

— Но около нас светът е жив. Гора. Река. Ето аз протягам ръка и докосвам дървото. Това е бреза. Такава бреза не може да има нито в книга, нито в сън.

— Е, добре. Вие почти ме убедихте. И вие не сте знак, и аз не съм знак. Ние сме обикновени хора, попаднали в необикновени обстоятелства. Но от това на двамата няма да ни стане по-леко. Обърнете страницата.

— Аз не виждам никаква страница.

— Мислено я обърнете. Не искате ли? Но ето, тя вече сама стори това.

Междувременно декорите се смениха. Вместо синьото небе и също така прозрачната рекичка, засенчена от листвениците, аз и моят странен събеседник се оказахме обкръжени от сиви дебели стени, в душен полумрак.

— Къде сме? — попитах аз събеседника си.

— В томския затвор. Сега е хиляда деветстотин и деветнадесетата година. Подозират ни в нелегална връзка с червения партизански отряд на Лубков.

— Кой ни подозира?

— Колчаковското разузнаване.

— Какво ще стане с нас?

— Нищо особено — отговори той спокойно, — сигурно ще ни разстрелят.

— За какво? — попитах аз.

— Смешен човек сте вие. За какво? За нищо. Нима честните хора ги разстрелват за нещо? Вие търсите логика, причини, следствия. Няма да ги има. Впрочем допускам, че те все пак ще се появят. Но прекалено късно. След като ни разстрелят.

— И вас също? — попитах аз с известна надежда. — Вие ми казахте, че сте знак.

— Е и какво от това? Аз мога да се представям за знак в друга обстановка. Тук никой няма да ми повярва. Тук на нищо не вярват. Тук разпитват, бият, а после разстрелват. Разстрелват без съд.

— Но все пак вие знак ли сте, или човек?

— Това няма никакво значение, ние сме в такава епоха, когато знаците и символите са заемали все още скромно място. Кой ще ми повярва, ако кажа, че не съм човек, а само символ, че аз съм само привиден, а не съществувам. Вече изпитах физическо страдание, болка. Биха ме и ме разпитваха, докато вие спяхте тук, в килията. Ето и доказателствата. Вижте, избиха ми два зъба.

Той отвори уста и ми показа разкъравеният си венец.

— Но вас сигурно ви боли? Имате кръв! Значи, вие не сте знак, не сте символ, а човек.

— Да, тук се превърнах в човек.

Полека-лека свикнах с полумрака, който цареше в килията. През малкото решетъчно прозорче едва се промъкваше дневната светлина. Изглежда, се намирахме в подземие.

Баналното е по-реално от прекрасното. Чиновническата канцелария, гарата, вмирисаният на мишки килер, болничното легло, мъждиво осветеният коридор и в края на краищата затворническата килия са много пъти по-достоверни от сенчестата гора или лятната прохладна горичка, затворена в дефилето.

Гората и дефилето ви отвеждат в мечтата, в съня, чиновническата канцелария или килията със своята осезаема и обоняема реалност не ви дават да излезете извън времето, някъде на простор.

Аз чувствавах не само със зрението и обонянието, а с цялата си кожа, с цялата си същност, непоклатимото съществуване на тясната килия, в която изведнъж се бях озовал.

— Може би е време да прелистим страницата? — попитах аз своя спътник и съсед.

— Не, гълъбче — отговори той насмешливо и скръбно, — страницата няма да се обърне. Романтиката за нас двамата свърши, започна нещо друго и от него не можеш да се скриеш, да избягаш.

И действително нямаше къде да се скриеш даже от самия себе си. В килията бяхме двама. Засега двама. Понякога оставах сам. Моя съсед го извеждаха на разпит. Извеждаха го мълчаливо, без да го именуват. Но веднъж го назоваха.

— Синеусов! — викна му надзирателят. — Ти какво, не можеш ли да станеш?

Той действително не можеше да стане. Предния ден го бяха били силно.

Отвеждаха го и тогава оставах сам. Седях и чаках, чаках и кога ще го доведат. След разпита той не беше в състояние да говори. Лежеше мълчаливо. Веднъж ми каза:

— Вие също ще се запознаете скоро с този щабс-капитан. Той няма веднага да започне да ви бие. Отначало ще ви декламира стихчета — собствено производство. Изслушайте съвета ми. Не ругайте стихчетата му. И не се представяйте за човек от двадесет и второто столетие.

— А вие действително ли сте Синеусов? — попитах аз.

Той учудено ме погледна.

— Вие повторихте въпроса, който ми зададе той.

— Кой?

— Следователят. Щабс-капитанът Новиков.

— Значи, той се съмнява?

— В природата не съществува такъв предмет или факт, в който щабс-капитан Новиков да не се усъмни. Но неговият скепсис ми струва много скъпо, по тялото ми няма здраво място.

— Вие не отговорихте на въпроса ми. Действително ли сте Синеусов?

— Така ме нарича следователят. За него аз съм Синеусов. Опитах се да го отрека на първия разпит и след това ми се наложи да плюя кръв. Когато се съглася с него и му кажа, че съм Синеусов, ще ме разстрелят.

— Защо?

— За нелегална връзка с партизанския отряд на Лубков.

— Но кой сте вие в действителност?

— Знак.

— Знаците не плюят кръв. И не стенат.

— Зависи какви знаци. Но достатъчно! Уморих се от въпроси и разпити. Ето вече втори месец ми преобръщат вътрешностите наопаки. Лека ноц!

— Лека ноц! — казах аз.

Като че в затворническата килия ноцта можеше да бъде лека.

[1] Сибирски елен. *Б.пр.* ↑

4

С леко движение на ръката щабс-капитанът ми протегна отворена табакера, натъпкана с цигари.

Ръката, миризмата едва ли не на дамски парфюм, разтворената табакера и синята струйка дим, излизаща от почти момински нежните ноздри на щабс-капитана — всичко това засега съвсем не изглеждаше клопка, нагласена, за да ме хване. И все пак аз си спомних за едно лукаво растение, което бях видял още в детските си години в ботаническата градина, растение, което, макар да бе забило корени в топлата земя, допълнително се занимаваше с това, да примамва насекомите, а после бавно да ги смила в своето далеч несъвършено подобие на стомах.

Нещо двусмислено-противоестествено усещах и сега, сякаш се бях върнал в далечното минало и отново разглеждах загадъчното растение. За да помирят свръхнормалното с обикновеното, хората измислят названия. Коварното растение имаше красиво латинско наименование. Бях го забравил.

Щабс-капитанът, за да ме помири със себе си, също побърза да се назове.

— Артемий Фьодорович Новиков — каза той с извънредно ласкав и дружелюбен глас, — а вие?

Аз не отговорих.

— Вземете си цигара. Английска. Вие знаете ли английски език?

— Аз знам десет езика — казах аз, — десет земни. И един небесен. Езика, на който разговаряха с мен на една малка планетка, съвсем различна от Земята. Но вие, изглежда, не ми вярвате?

— Защо? — Щабс-капитанът, изкусно действувайки с ноздри, изстреля към мен дълга струйка дим. — С удоволствие ще повярвам. Вашият съсед по килия също ме убеждаваше, че по някакъв начин е попаднал тук от бъдещето. Наложил се да проуча романа на Хърбърт Уелз „Машината на времето“. Четох го с удоволствие. И даже, знаете ли, съм благодарен. Ако не беше той, може би нямаше да ми се удаде

случай да го прочета. Но четенето си е четене, а работата — работа. Доколкото ми е известно, вие сте студентът от Медицинския факултет на Томския университет „Михаил Дмитриевич Покровски“. Завършили сте томската частна гимназия. Разкажете ми, по какъв начин се оказахте участник в нелегалната дейност?

Аз се улових, че в същност с интерес слушам щабс-капитана. Струваше ми се, че с помощта на неговите думи получавах битие, ставах това, което ми беше съдено да стана в този удивителен свят. Имах собствено име, бащино и фамилия. Имах минало и настояще, но бъдеще, изглежда, няхах. Още незапочнал разпита, следователят ми каза, че по всяка вероятност ще ме разстрелят. Съобщи ми го с поверителен глас, снижавайки го почти до шепот, и приближи към мен своята гланцирано пробляскваща глава, своята млада, ухаеща на английски цигари уста, като че бързаше да ми съобщи тайна. С интонацията на гласа си и с изражението на изведнъж променилото се и преbledняло лице, той сякаш подчертаваше, че ми има доверие, и изведнъж започна да се държи така, сякаш беше мой съучастник, готов да ми помогне с нещо и може би даже да ме спаси от разстрела.

Като ту навеждаше мътните си сънливи очи и поглеждаше в лежащите на масата книжа, ту ги вдигаше отново и се вглеждаше в мен, той ми разказваше кой съм бил аз, преди да попадна в килията. Талантлив режисьор, той сякаш ме подготвяше за ролята, която трябваше да играя няколкото недълги дена, които ме отделяха от развързката.

Спокойно, без да бърза, като обвиваше себе си и мен със син облак цигарен дим, той описваше моето детство и юношество, частната гимназия, помещаваща се зад стените на манастира, редом с килиите на монасите. Внимателно беше изучил моя живот, преди да ме извика на разпит. Но това, което той знаеше за мен, аз не го знаех.

След това започна да разказва за себе си. Гласът му стана откровено-доверчив, а очите му внезапно просветляха, станаха почти детски. През военната униформа на офицера вече прозираше гимназистът, изглеждаше като облякъл на шега мундира на батко си. С необичайно изкуство той отхвърляше от себе си бремето на жестоките години, бремето на своя опит и се завръщаше там, където пребивавах и аз — в детството, в юношеството, в изчезналия свят, в дъното на който беше толкова уютно.

Той също беше учил в тази гимназия, но я беше завършил три години по-рано. Сега, като че хванал ме за ръка, ме водеше там, в младостта, в детството, в нашия общ свят, където беше толкова хубаво и нищо не ни заплашваше освен шарката или в най-лошия случай скарлатината.

Частната гимназия... Приличащ на Антон Павлович Чехов, класен ръководител с пенсне с черно шнурче, праметното зад учителското ухо, среден размер, привикнало към глъчката на междучасието и винаги внимателно изслушващо провинилия се гимназист. Слугата-възпитател с лошо избръснато лице, в широки, винаги измачкани панталони, водеше гимназистите на сутрешна молитва. И сам господин директорът, либерален и благовъзпитан човек, при това преподаващ словесност и притежаващ една слабост: на изпит обичаше да изчопля от изпадналия в беда гимназист от по-горен курс какво е искал да каже Николай Василиевич Гогол със своята странна повест „Нос“.

Действително какво ли е искал да каже този Гогол, когато е описал как носът слязъл от лицето на дребния чиновник и надянал вицмундир, започнал да се разхожда по Санкт-Петербург в лакирана карета? Милият, добър Гогол, нима той е бил в заговор с безжалостните словесници, които поставяха клопки от този род на изпитите?

Щабс-капитанът се разсмя. Той сам бил станал жертва на експеримента на великия руски писател, като не съумял да разясни на изпита при директора-словесник намеренията на отдавна починалия класик.

Да, той бил станал жертва на коварния въпрос и сега искаше да знае дали случайно и аз не бях попаднал в същата тази яма, изкопана от класика, в сътрудничество със словесниците? Ако ми се е било удало по някакъв начин да избягна това, той щял да се радва да...

Възпоминанията за юношеството и гимназиалните години, изглежда, увлякоха моя следовател. При това той не бързаше. Пред него лежеше лист хартия, лист все още безгрижно чист и сякаш обещаващ, че ще си остане така незапълнен.

Но изведнъж, като че със завъртане на невидим ключ, щабс-капитанът затвори детския си ад, а заедно с него и Гогол, стария словесник и добрия класен ръководител с чеховско пенсне. Лицето на

щабс-капитана стана извиняващо се. Времената станаха лоши. Там е цялата работа. И аз бях длъжен да разбера, че Артемий Фьодорович Новиков е виновен за това не повече от мен.

А кой все пак беше виновен? Не е възможно да се е случило така, че времето само да е пожелало да стане лошо и ни е разделило нас, хората, учили някога в една и съща гимназия?

— Вие ме убеждавате — попита ме щабс-капитанът и гласът му изведнъж стана метален, — вие ме уверявате, че цели петдесет години сте прекарвали далеч от Земята?

— Не петдесет, а само една година. Но тук, на Земята, действително са минали много повече. Случвало ли ви се е да чуете нещо за Алберт Айнщайн?

— Айнщайн? Разбира се, разбира се! Също член на вашата нелегална болшевишка организация, напи?

— Не, велик немски физик. Създател на теорията на относителността.

— И какво от това? Като че физикът не може да бъде болшевик.

— Той не е тук. Живее в Германия.

— Тъкмо оттам дойде заразата. Но какво искате да ми кажете с този физик?

— Искате ли да ви обясня теорията му?

— Не! Не! Ненавиждам математиката. По-добре да пофантазираме, както фантазираше тук вашият съсед по килия. Този болшевик освен бъдещето нищо друго не признава. Бъдещето ще бъде или пък не. А настоящето вече е. И от него не можеш да се скриеш, да избягаш. Аз виждам, че вие също сте своето рода Жул Верн. А нашият словесник-либерал разбираше от художествена литература. Същия този Жул Верн той презираше заради наивитета. Какъв по дяволите полет на Луната, когато не умеем да се оправяме още в земните работи? И ето попаднах вместо на Луната в контраразузнаването, а вие — в затвора. И кой ни доведе дотук? Вашият Жул Верн. Никой друг. Подмами ни с мечтата си за бъдещето. Но стига за Луната, достатъчно! Да се върнем на Земята. Съдено ви е да бъдете разстрелян. Това е аксиома. Дълго време не можех да разбера какво е това аксиома. Но математикът в гимназията ми обясни. „Човекът е смъртен — каза ми той. — Ти, Новиков, си човек и затова ще умреш.“ Ето защо за мен математиката е свързана със смъртта. Искате ли да запалите? Ах, да!

Забравих. Във вашето далечно столетие всички ще бъдат непушачи и трезвеници като в романите на Жул Верн. А сега по същество. Срещали сте се с Лубков?

— Не, не съм се срещал.

— Не хитрувайте. Говорете истината. Какво знаете за Лубков?

— Нищо. Пък и откъде мога да зная? Вие знаете откъде съм дошъл.

— Откъде сте дошъл — не зная! А къде и кога ще отпътувате — ми е известно. На мен и на господата бога, а не на вас.

— Не ме плашете. Не се страхувам от смъртта. Живеех редом с нея, когато летях почти със скоростта на светлината във вакуумите на Вселената.

— За Вселената после, а сега разкажете за вашите връзки. На нас в същност ни е известно почти всичко, но тук-там нещичко ни се иска да проверим, да сравним. Следствието, знаете ли, е също наука.

Страницата се преобърна. И аз отново се оказах в килията, където ме очакваше Синеусов, обвиняван също в нелегални връзки с червения партизански отряд на Лубков.

— Биха ли те? — попита ме той.

— Не. Засега ми се размина. Уверява, че сме учили в една гимназия.

— Боя се, че това е хватка. Мен например ме убеждаваше, че много добре познавал моите родители. Напразно се опитвах да го убедя, че не съм имал такива.

— И какво? Вие действително ли не сте имали?

— Това нека изяснява щабс-капитан Новиков. Моята задача е да остана загадка. Наистина това няма да ме спаси от разстрела.

Така ние си подхвърляхме фрази, той и аз, желаейки да измамим времето и себе си. Но времето си вървеше ли, вървеше и делото се придвижваше към развързката.

Веднъж, като се върна в килията след поредния разпит, Синеусов каза:

— Тия дни ще ме разстрелят. И преди да си отида от тази килия завинаги, искам да разкрия една тайна. Вие трябва да знаете защо и за какво ние с вас се оказахме тук. През годините на вашето пребиваване на звездите, на Земята се случи едно необратимо събитие. Човешкото общество извърши непоправима грешка. Науката, въведена в съблазън

от чуждопланетния разум, подари на хората безсмъртие. Вие сами, надявам се, ще съумеете да оцените следствията от този двусмислен подарък. Излизайки зад пределите на времето, хората се превърнаха в символи, почти в знаци. Аз категорично се отказах от преустройство на клетъчната информация. И затова бях изпратен в миналото. А защо сте изпратен вие? Засега това ми е неизвестно. Но ето как се оказахме тук.

5

Синеусов... С това име го наричаше следователят и така беше обозначено в протокола. В края на краищата той призна, че е Синеусов, бивш матрос от Черноморския флот, който се крие под различни прякори и се занимава с дейност, за която му е съдено да бъде разстрелян. Признавайки се за Синеусов, той подписа протокола. Предпочете смъртта пред безсмъртието, което остана там, в другото време, в бъдещето, така странно и парадоксално, оказало се за него само минало. Впрочем не е ли все едно за човека, когото утре ще отведат, за да го поставят до тухлената стена. Времето в същност е безкрайно и колко нищожен изглежда този кратък промеждутък от раждането до смъртта!

Той можеше да изпита тази безкрайност, да се слее с нея, нали науката и обществото му бяха предложили безсмъртие. Но се отказа и сега чакаше своя край.

Засега беше тук. Чувах гласа му и виждах лицето му, които скоро трябваше да изчезнат, и той продължаваше да ме гледа с интерес, като че не той, а аз бях загадката.

Мълчах. Той също мълчеше, навярно мислено оглеждаше своя живот, а може би и съжаляваше за своя избор. Или ако говореше, то бе само за най-незначителни неща, с които е по-леко да се разделиш, напускайки завинаги света на предметите, явленията и формите. А после настъпи нощ и той заспа, или само се преструваше на заспал.

Аз също заспах. И може би сънувах, а може би се обърна страницата на странната книга, в която някой ме беше заключил и загубил ключа. Страницата се обърна и аз отново се оказах в това свое съществуване, в което не искаше да повярва следователят и скептикът Артемий Фьодорович Новиков. Аз отново стоях в градината, а до мен беше Красаеца Стронг. Той държеше в ръка разтворения чадър. Ръмеше дъжд. На две крачки от мен беше момичето. То стоеше под дъжда в лека лятна рокля.

— Вие книга ли сте? — попитах аз момичето.

— И да, и не. Но това няма значение. Аз ви помогнах да попаднете в килията на томския затвор, но това е своего рода изпит, който сте длъжен да издържите. По време на вашето пребиваване на звездите тук, на Земята станаха известни промени. За вас е още рано да узнаете за тях.

Тя стоеше под дъжда. А този чудак Стронг държеше чадъра, като че можеше да закрие с него леещото се върху нас небе.

Лееше се, лееше се, лееше се. Капките дъжд струяха по лицето на момичето, сякаш тя беше скулптура.

Тя стоеше под дъжда, а до нея стоеше електронният Спиноза или високомолекулярният Хегел с чадър в ръка. И аз помислих отначало, че всичко това ми се присънва — дърветата, оживялата скулптура и изкуственият Хегел с разтворен чадър в ръка, но дрехите ми бяха съвсем мокри и започна леко да ме втриса.

— Защо съм тук? — попитах аз Офелия.

— А защо трябва да бъдете там? Виждам, че горите от нетърпение да се върнете в своята килия!

— Как попаднах там? Защо? Не съм се отказал от безсмъртието, както съседът ми по килия Синеусов. За какво бях заточен в друг век?

Лицето на момичето бързо започна да се променя, особено очите, и започна да ми се струва, че до мен стои вече не тя, а светофар, светофар в лека лятна рокля. В едното голямо моминско око се запали червена електрическа светлина, а другото се затвори. Червеното око ми намигна.

— Вие не трябва да знаете за това — достигнаха до мен тихите думи. — Още не му е дошло времето.

А дъждът се лееше ли, лееше. Чуваше се звън и плясък. А ние стояхме на едно място — електронният Спиноза със своя чадър, приличащата на оживяла статуя Офелия и аз.

— Нима тук, поя дъжда, е по-лошо — попита Офелия, — отколкото там, в килията, която сега е вече единична? Вашия съсед го разстреляха.

— Не, тук все пак е по-добре... Но нима аз няма повече да се върна там?

— Вие скоро ще се върнете. Дъждът ще свърши и вие отново ще се озовете там. Затова молете съдбата дъждът да продължава.

— Колко ли може да продължава? — попитах аз. — Вие сте съвсем мокра. Жал ми е за вас.

— Съжалявайте по-добре себе си. Мен няма нужда да ме съжалявате. Аз съм книга.

— Вие сте книга? А аз кой съм?

— Няма да отговоря на този въпрос.

— Защо?

— Защото е много сложен. И във всичко това няма логика. В някои часове вие сте човек, а в други — знак.

— Знак?

— А защо пък не? Щом като се превърнахте в един от персонажите на книгата — значи, станавате символ. Нима актьорът, който е изпълнявал роля в старинен театър или кино, не е ставал символ, знак? Впрочем нека не се впускаме във филологически тънкости. Как ви харесва щабс-капитанът?

— Щабс-капитанът? Тия дни ми заяви, че има намерение да публикува моите показания от свое име като научнофантастичен роман. Омръзнало му да работи в контраразузнаването. Не ме отпращайте при него, оставете ме тук.

Погледнах Офелия. Тя започна да се променя като в приказка, като заприличваше все повече и повече на Клава, която беше очаквала моето завръщане на Земята и така и не го дочака.

— Вие действително ли сте книга?

— Колко пъти вече ме питахте?

— Но щом като сте книга, значи, не сте човек?

— На този въпрос може да отговори не логиката, а само чувството. Какво ви говорят вашите чувства, като ме гледате?

— Говорят ми, че сте прекрасна. Вие сте реалност и съновидение. Но защо наричате себе си книга? Книгата е вещ, предмет.

— Мислите и чувствата не трябва да бъдат наричани предмети.

— Нима вие сте само мисъл? Та вие сте живо момиче, късче смееща се плът. Мисълта е безплътна. А вие имате сини, насмешливи очи, закръглени ръце, вирнато носле и устни, нагласени в усмивка.

— Ту ме няма — каза тя, — ту ме има. Аз съм като приказка. След няколко секунди ще изчезна и вие отново ще се озовете в хиляда деветстотин и деветнадесета година в град Томск.

6

Страницата отново се обърна. И аз отново седях лице в лице с щабс-капитана.

— Аз искам малко да се разсеете — каза Новиков. — Това ще облекчи страданията ви, ще ви даде възможност да се забравите. Аз също се забравям, когато слушам вашия разказ. Вчера вечерта препрочетох вашите показания. Бълнуване... Откъслеци от сън, а не протокол. Как да го покажа на началството? Как да му обясня това, което не мога да разбера сам? Какво общо има тук двадесет и вторият век, когато всичките ваши особености съвпадат с особеностите на някой си Покровски Михаил Дмитриевич? Аз ви показвах снимката му. Какво по-убедително има от снимката? Разбира се, ако вие съумеете да докажете, че не сте Покровски... Но вас ви арестуваха на тази улица, в този дом, където живееше този студент. Затворническият лекар ви прегледа заедно с психиатър. Подозрението, че сте психично болен отпада. Остава да направим равносметка и да поставим точка на вашето проточило се дело.

— Аз съм готов на всичко.

— Вие може да сте готов, затова пък аз не съм. Понякога ми се струва, че двамата сме станали жертва на някаква неразбория, логическа грешка. И тогава започвам да мисля, че вие сте действително човек от друга епоха, попаднал в нашия век.

— Не — отговорих аз. — Аз съм Покровски.

— Я оставете, не се правете на глупак. Не е толкова важно кой сте вие — Покровски ли сте, или не сте Покровски. В протокола аз вече написах, че вие сте Покровски. А протоколът е вашата съдба. Но сега няма да говорим за края, а ще се върнем към началото. Разкажете ми за вашето минало.

— За чие минало? За миналото на Покровски?

— Не, за вашето. Разкажете ми за планетката, на която сте били. Опишете фауната, флората. Само че, знаете ли, всичко подред. Като в учебника по география. С изображението на тапир. Колко ми

харесваше този тапир, когато бях гимназист. Кажете, там, разбира се, не се въдят тапири, нали?

— Не се въдят.

— Напразно. На мен много ми се искаше да се въдят. Цял живот съм си мечтал да видя тапир, но не на картинка, а в естествена обстановка. Но не ми се случи. Отначало гимназията. После горскопромишлената кантора. После юнкерското училище. После гражданската война... А там на вашата планетка как е? Воюват ли, или не? Има ли бели и даже червени? Но след като не се въдят тапири, тя малко ме интересува. Значи, вие действително сте били там?

— Аз съм бил. Но вие няма да бъдете.

— Затова пък аз ще живея. Дълго ще живея. Ще си намеря жена, такава една пухкава, апетитна женичка. Ще спя с нея. Ще плюскам хайвер, супа от чига, ще пия сутрин какао, а вас в други ден ще ви разстрелят.

Тези думи още звучаха в ушите ми, когато ме отведоха в килията. Не заварих Синеусов. Леглото му пазеше вдлъбнатината на тялото му. Той току-що е бил тук. Но вече го нямаше. И никъде го няма. И никога вече няма да чуя тихия му глас, приличен на шепот.

Съвсем неотдавна той ми говореше за това, че има хора, има и знаци и никак не е лесно да ги отличиш. И при това той се разсмя, разсмя се, сякаш без да иска, и започна да кашля, за да скрие своя смях. Наистина нали е много смешно, че понякога знакът много трудно се различава от човека?

— Щабс-капитан Новиков — каза Синеусов, — това е типичен знак. Символ.

— Символ на какво? — попитах аз.

— Символ на това, че две по две е четири. Виж ако две по две беше не четири, а пет, то щабс-капитан Новиков щеше да бъде невъзможен.

— Но тогава би било невъзможно всичко, в това число и ние с вас.

Той не отговори. Изглежда, внезапно осенилата го мисъл го беше измъкнала от настоящото мигновение и го беше отнесла извън пределите на килията. Малко по-късно той повтори:

— Новиков това е знак. Той е равен сам на себе си.

След това настъпи тишина.

До разстрела оставаше само една нощ. Една нощ и една сутрин. Но Офелия все пак си спомни за мен. Спомни си през нощта, когато до утрото оставаха няколко бързи часа.

Аз се събудих, но не в затворническата килия, а в гората, на тази далечна и мила планета, за която разказвах на щабс-капитана.

Чувствувах се необичайно леко, сякаш бях попаднал не в бъдещето, а в миналото, в своето далечно и завинаги изгубено детство.

Планетата разговаряше с мен като бавачка. Тя ми разказваше приказки и ми пееше песни. Аз я слушах. Ту ласкав майчински глас, ту шепот. За какво ми шепнеше? Все за същото: че тя, тази планета, е моята майка.

Нейният глас беше далечен, а шепотът ѝ — близо до мен, сякаш тя беше и там, и тук, тук, на разстояние колкото една протегната топла и лека женска ръка. Аз усещах докосването на пръстите и мириса на косите ѝ, но нито веднъж не я видях. Пред мен бяха води, пътеки, клони и птици. Тази гора беше като поема, живо и трепетно съчетание на вълни, клонки и птичи гласове. Когато стъпих на непозната пътека, аз вече знаех, че пътеката няма да ме отведе никъде от самия мен, както ставаше в детството ми, когато ме обкръжаваха роднини и близки, и навсякъде, където и да попаднеш, бяха ласкавите ръце на майка ми.

Удивителен свят. Тук нямаше хора, но не чувствувах самота.

Хората се появиха по-късно. Макар че ги виждах за първи път, ми се струваше, че някога съм ги познавал, че ги е изпратило тук моето детство. Обръщайки се към мен, те ми говореха на „ти“. В това не се чувствувах никаква фамилиарност.

За първи път през целия ми живот почувствувах загадъчния смисъл на тази изтъркана като стара монета дума. През привичното съчетание на звуците едва се откря тайна — може би една от най-дълбоките тайни на битието.

Те сложиха на очите ми превръзка, за да не мога да ги виждам.

Аз се оказах в тъмнина. Гласовете замлъкнаха. И изведнъж чух шепот.

— Кой шепне? — попитах аз. — Кой говори в тъмнината?

— Аз — отговори женски глас.

— А коя сте вие?

— Биосферата на тази планета — каза някой с удивително мелодичен и безкрайно познат женски глас.

— Биосферата ли? Но защо имате гласа на моята майка, която отдавна е мъртва? Нейният гроб е далеч оттук. На Земята. Защо вие произнасяте думите със същата характерна интонация, с която ги произнасяше и тя?

— Аз също съм майка — каза тя.

— Но не моя.

— Аз съм майка на всичко, което живее тук и диша. Аз съм майка на реките и облаците, птиците и дърветата.

— Но защо имате гласа на майка ми?

— Не зная. Искате ли да изпея песента, която пееше вашата майка?

— Изпейте я. Но първо свалете превръзката от очите ми. Искам да ви зърна.

Тя свали превръзката от очите ми.

8

Тя свали превръзката от очите ми и аз видях светлина, червения огън на светофара.

Стоях на кръстовището на нощната улица, недалеч от същия този канал, където честичко се разхождахме с електронния Спиноза.

Металният стълб, който се издигаше до самата вода, започна да ми намига със своето червено електрическо око. Металният стълб имаше почти човешка ръка. И с тази ръка той ме подмами, поканвайки ме да се приближа.

— Ти какво, не знаеш ли езика на пътните знаци? — попита ме той с хрипкавия, пресипнал глас на уличен пияница. — Или си се възгордял и не искаш да бъдеш комуникативен? Напразно. Но ако не знаеш символиката на знаците, аз ще поговоря с теб на вашия несъвършен и неточен човешки език. Аз съм вещ. Разбираемо ли е за теб това? Аз съм вещ, но съм по-мъдър от теб. Виждам, че не си съгласен. Не си съгласен с мен и бързаш да отминеш? Но аз ще те задържа. Това е мое задължение, да задържам онези, които прекалено бързат. Свят дълг. Обикновено малко ме интересува кой и за къде бърза. Едни бързат за среща с приятелка, други към себе си, за да си починат или да се развличат. Ти бързаш на среща със смъртта. До сутринта остават само няколко часа. А на сутринта трябва да те разстрелят. Между твоя разстрел и теб стоя аз със своето червено око. Аз ти мигам, аз не те пускам, аз ти говоря: „Почакай! Почакай!“ Заради мен ти можеш да закъснееш за разстрела. Колчаковите палачи не подозират къде си сега. Те мислят, че си в затвора и доспиваш последните си часове. Доспивай! Доспивай! Спи! И мисли, че сънуваш сън. В съня ти с теб разговарят пътните знаци. И пътят, на който стоиш, ни води към продължението на живота ти, а не към края до тухлената стена, в глухата задънена уличка, където те очаква, потръпвайки от студ, отделение войници, неволни твои палачи. В паласките им има патрони. И във всеки патрон е завършекът на твоята съдба. Но не примигвай, не примигвай, моля те, и не трепери. Аз те

задържам за твоята екзекуция и може да се случи така, че да закъснееш. Ще дойдат за теб, но на затворническата постеля няма да те намерят, сякаш си преминал през стената. Не бързай! Не трябва никога и за никъде да се бърза, още повече към своята собствена екзекуция. Защо мълчиш? Кажи ми няколко думи. Намигни ми, разсмей се и разбери, че на този свят няма нищо по-важно от символите, от знаците. Аз съм знак. Аз живея на пътя. Благодарение на мен пътят става жив. Не бързай! Нека бързат твоите палачи. Ние ще ги измамим и ще оставим празни ръцете им, които се протягат към шията ти. Сега ще ти кажа стиховете, които бе написал един необикновен поет: „Своего съществуване прекъснал, в чужд живот да влезе се стремеше и само следващата страница понякога ще значи интервал...“

Аз погледнах фенера. Сега вместо яркочервено той светеше яркозелено.

— Върви — каза той тихо. — Пътят е открит.

И аз се събудих.

9

Събудих се на затворническия нар. Този път се събудих не насън, а наяве. Събудих се и започнах да чакам кога ще дойдат за мен.

С мен и около мен нямаше часовник. Часовникът беше вътре в мен. Той отброяваше секундите, оставащи до разстрела.

— Раз, два, три, четири, пет, шест — броях аз, както в детството.

Броях, за да се занимавам, за да се отвлека, за да не обезумея. Аз шепнех:

*Не дай си боже — стана луд.
Не, по-добре е глад и труд,
не, по-добре просяк по друма...*

Но вместо безумие, торба и просяшка тояга ме заплашваше нищото.

Аз чаках и се заслушах. Но беше тихо, тихо, като в сън. Само някъде под пода скрибуцаше мишка. Изглежда, тя също отброяваше секундите.

Бавно-бавно тези секунди се превръщаха в часове, но никой не идваше за мен, сякаш всички ме бяха забравили.

10

Палачите закъсняха. Те бяха закъснели по уважителна причина. В Томск бяха влезли части на Червената армия. И на щабс-капитана Артемий Фьодорович Новиков не му беше до мен.

Той беше избягал в Ачинск, от Ачинск в Иркутск, а после се оказа в Петроград, сменил името и паспорта си, боядисал своите гарвановочерни, с метални отблясъци коси в риж цвят, със старомодно пенсне на моминския си безподобно акуратен нос. Аз се оказах на свобода, дишах чист въздух, който не миришеше на мишки, нечистотии и партенки. С тревожно биещо сърце се спрях пред квартирата си, която ще ми се присънва, когато се върна в своя век.

Студентът-медик Покровски Михаил Дмитриевич — да допуснем, че това си ти. Да предположим, че ти си живял в тази квартира, докато за теб не дойдоха сътрудниците на контраразузнаването, синчета на охолни родители, постоянни посетители на публичния дом, читатели на Немирович-Данченко и почитатели на Брешко-Брешковски. Те дойдоха за теб, изискано вежливи, възпитани, интелигентни и те отведоха. Както потвърждават документите, ти си този същият Михаил Дмитриевич Покровски. Това потвърждаваше и снимката, произведение на пазарен фотограф, където ти стоиш на фона на панаирджийска декорация с изображение на езеро и неизбежните лебеди, вечния фон, претендиращ да замени света.

Но беше ли ти Покровски? Това е вече друг въпрос. Всички познати на горепосочения студент виждаха в теб него, в това число и хазайката, мустакатата и едреноса вдовица Бурундукова, с мъжки глас — дъска, на която някой беше намъкнал шал и дълга вехта рокля. Ние бяхме едно и също лице, той и аз. Но защо твоята памет не потвърждаваше това? Защо паметта ти се опитваше да те убеди, че ти си се появил тук, в Томск, в деветнадесета година от друго време и от друго място, за да разобличи в невежество всички последователи на Нютон и Айнщайн, неподозирани, че времето може да се наглася, както се наглася часовник.

Като издаваше каруцарски звуци, вдовицата Бурундукова наля в чинията зеленчукова супа и постави там парче месо, и ти подаде тази супа, и започна да те убеждава, че си се върнал от онзи свят. От онзи свят, повтаряше тя, даже не подозирайки колко близо е до истината. А супата миришеше на супа, миришеше на месо, а не на затворническата помия, която ти ядеше в затвора, спомняйки си за звездите и синтетичните питки и изкуствени плодове, творения на фабриките-ферми, където природата е конструирана наново съгласно разшифрвания генетически код по рецепти, коварно измъкнати от истинските ябълки и действителните вишневи дървета, разпитани по всички правила от генетиците и химиците, заменили господата бога.

„От оня свят“ — повтаряше със своя каруцарски глас дъскоподобната вдовица. А аз бях действително „от другия свят“, само че този друг свят не беше откъснатата сфера на религиозния мит, а самата правдива действителност, реалност, още ненастъпила за прекалено наивните и простодушни граждани на двадесетте години на двадесетия век, но за мен станала вече минало.

Аз ядях супата и облизвах дървената лъжица, и гледах стената, на която висеше репродукция, изобразяваща бягащ вълк и ездачка, седнала на гърба му, и нишката на моята мисъл свързваше уютно домашния вълк със супата, която беше по-конкретна от звездите и генетиката, и английските цигари на красивия палач с щабс-капитанските пагони, и разговорите за директора на частната гимназия, превърнал Гогол в клопка за гимназисти.

Зеленчуковата супа в чинията бързо намаляваше, но чинията беше реалност, както и руската печка, и хлебарката, изпълзяла от цепнатината, за да ме погледа.

У хлебарката несъмнено беше възникнало подозрение, че аз и Покровски съвсем не сме едно и също лице, но хлебарката не можеше да сподели с хазайката своите съмнения и огорчено пропълзя в своята цепнатина зад печката.

От печката се излъчваше горещина. И аз си помислих, че тя също ме беше очаквала, за да ме увери в своето съществуване и непоклатимостта на настоящето, приело формата на супа и изведнъж заговорило с мъжкия глас на вдовицата.

За какво говореше вдовицата? За месото, което поскъпнало. За спекулантите и мошениците, които са се развъдили повече от

хлебарките. За газта, в която сега наливат вода. За водата, която отказва да върви по тръбите в знак на протест, защото се е развалил водопроводът.

А аз постепенно привиквах към вещите и вещите също привикваха към мен: креватът с раирания дюшек и юрган, етажерката, където стояха няколко медицински книги, разпарцаливеният том „Мъжът и жената“ и „Яма“ на Куприн с хартийка от отдавна изяден бонбон, служеща за отбелязване.

Изглежда, сътрудниците на контраразузнаването бяха дошли тук, когато студентът-медик е четял „Яма“ и, разбира се, не е успял да я дочете, но за всеки случай на недочетената страница е оставил белег, като се е надявал, че рано или късно ще възобнови четенето.

Някакво смътно чувство ми пречеше да разтворя книгата и да махна белега, нещо като суеверен страх, като че отново ще дойдат за мен поручиците и подпоручиците, сякаш аз действително бях Покровски и имах отношение към всичките тези измамни вещи.

Не зная кого беше по-лесно да измамя — човека или вещите, но вдовицата Бурундукова, която толкова лесно разпознаваше мошениците и спекулантите на пазара, в дома си беше много по-малко бдителна. Тя никак не се усъмни в моята истинност. Не беше ли тя в заговор със съдбата, приела образа на химеричната Офелия, момичето-книга, и заточила ме в този уютен, миришец на зеленчукова супа ъгъл?

Студентът-медик си имаше име. Казваше се Миша и това име стана твое. Ти облече това име като чужд шинел, като чужда шапка и чужди галоши, които толкова вълшебено ти прилегнаха, сякаш ги беше носил цял век.

— Миша! — викаха ме съкурсниците и съкурсничките — къде по-малко наблюдателни от вдовицата-мъжкарана с мустаци под големия сивосинкав, типично гренадирски нос.

А аз отговарях. Какво друго ми оставаше? Само да бях опитал да не отговоря или простодушно да си призная, че аз не съм аз, а друг, попаднал тук с помощта на сила, за която нищо не е казано в учебниците по физика и химия.

Някой ме наричаше фамилиарно „Мишка“ и ме удряше по рамото, вземайки пари назаем, но без да ги връща. А други безкористно ги привличаше моята слава — все пак бях лежал в затвора

и без малко да ме разстрелят. За мен писаха вестниците като за опитен конспиратор, съумял дълго да води за носа белогвардейските ченгета.

Често притичваше момиче. Тя наричаше себе си Ирина и аз също я наричах така. Изглежда, между нея и този, когото аз играех, беше имало нещо. И това нещо очакваше продължение. Но продължение не следваше. Може би причина за това беше пребиваването ми в затвора, очакването на развързката и мъчението?

Помня как Ирина, приближила своите пълни устни и черните си калмицки^[1], ухаещи на касис очи, очакваше целувка. Но целувката не бързаше. Зад стената кашляше със своя дебел глас вдовицата и този, който по-рано беше толкова решителен, този път не се решаваше, сякаш мустакатата вдовица можеше да гледа през дебелиите облепени с тапети стени.

А няколко дена по-късно в калмицките очи на Ирина забелязах недоумение и даже ми се стори — дали не се е досетила, че съм реквизирил името на Покровски, неговия облик и неговата стая с етажерката и недочетената „Яма“ на Куприн, като съм получил разрешително от нечистата сила.

Тя втренчено ме гледаше и по нещо изведнъж заприлича на щабс-капитана Артемий Фьодорович, който, както вече знаем, на нищо не вярваше и във всичко се съмняваше.

— Ти съмняваш ли се? — попитах аз.

— В какво?

— Та аз не съм Покровски, не съм Мишка.

— Кой си ти?

— Таласъм. Актьор. Аз се преструвам. Мамя всички. Ето тази печка, хазайката, хлебарката и най-много от всички теб.

Тя се разсмя.

— Това вече си го казвал.

— Кога съм го казвал?

— Още преди ареста. Уверяваше ме, че ти не си ти и че сънуваш глупави сънища и някакви звезди и машини, които още няма, но ще има, и направения от метални отпадъци Спиноза и Хегел. И аз мисля, че всичко това някъде си го прочел. Признай, че си го прочел?

— Не, не съм го прочел аз. Мен ме прочетоха.

— Но за Спиноза даже ми хареса — говореше Ирина и очите ѝ ставаха все по-калмицки, свивайки се от удивление — и за Хегел,

който бил много здрав. Там всичко било здраво.

— Къде?

— Къде? Нима си забравил? В бъдещето. Ти искаше да пишеш роман за бъдещето. Написа три глави. И контраразузнавачите го взеха със себе си.

— Не съм писал роман.

— Не, писал си. Аз даже помня началото. Там имаше книга, която се превърна в момиче. И Спиноза имаше. Изкуствен философ.

— Няма е такава нещо. Глупости.

— Не, имаше. Ти попита и момчетата. Съкурсниците си. И им го чете. За металния Спиноза имаше спор. Ще съумее ли машината да мисли? Ти ги убеждаваше, че ще съумее.

— Аз кой знае защо не помня.

— Ще си спомниш, когато му дойде времето.

Понякога Ирина ме отвеждаше в своята стаичка.

Половината стая заемаше шкаф. В шкафа висеше пола и плахо стоеше скелет, взет под наем от магазина за учебни пособия.

— И той е имал име — говорех аз, показвайки скелета.

— И даже бащино — смееше се Ирина, — бил е титулярен съветник.

— А как е попаднал при теб в шкафа?

— Виждам, че всичко си изпозабравил. Не само анатомията. Хазайката се обиждаше, че си забравил бащиното й име, когато си се върнал. Само аз не се обиждам. А ти беше забравил как се казвам. Когато дойдох, дълго ме гледа и кой знае защо ме нарече Офелия. Офелия, това е от Шекспир, нали? Тя обичаше Хамлет, а после от глупост се удави. Мислиш, че и аз ще се удавя заради теб ли?

— Не, такава нещо не мисля.

— Кажи, теб там, изглежда, са те били?

— Е, биха ме. Защо трябва да си спомняме за това. А ти затвори шкафа. Не искам скелетът да слуша всички тези глупости. Трябва и със скелета да се съобразяваме. Току виж, че оживее.

— Не, изглежда, че там здраво са те били. Понякога ми се струва, че са нарушили нещо в теб. Прекъснали са нишката, която те свързва с миналото.

— Не е имало никаква нишка — казах аз.

— Как така не е имало?

Аз отворих шкафа и посочих скелета.

— Той също е имал нишка. Но къде е тя сега? Той също е имал родители, а ние знаем ли нещо за тях?

— Стига — каза Ирина, — дай по-добре да се занимаваме с латинския.

— Ти и по-рано ми говореше така. Но вместо с латинския тук с теб се занимавахме с други неща. Само затвори отново шкафа, за да не наднича скелетът.

— Така да — зарадва се Ирина, — сега вече приличаш на себе си.

Обядвахме в студентския стол. Ирина, като играеше със своите калмицки очи, разказваше за себе си, за своите родители, братя, сестри и за това, как в нея, гимназистката — се влюбил възрастен човек, солидно, уважавано в града лице, с коремче и побеляла, старателно вчесана брада, собственик на сладкарница, който я черпел със сладки и шоколадови бонбони и я уговарял да избяга с него на края на света.

— А ти защо не избяга? — подпитвах аз.

— Страхувах се от директорката. В гимназията ни имаше строга директорка. Тя щеше да ме намери и накрай света, да ме замъкне при себе си в директорската стая и щеше да ме щипе. Когато тя се разсърдеше, започваше да щипе. И знаеш ли, никой не се оплакваше на родителите си от нея. Даже дъщерята на пристава. Всички толкова много се страхуваха.

В своите разговори с мен Ирина често се връщаше към спомените за сладките и шоколадовите бонбони, с които я черпело солидното уважавано в града лице с коремче и дълга брада.

— Убеден съм — говорех аз, — че с удоволствие би се омъжила за този солиден човек. За неговото коремче, брада и сладкарница.

— Разбира се, бих се омъжила — дразнеше ме Ирина, — за съжаление революцията попречи. Сладкарницата я реквизираха, а собственикът ѝ избяга в Шанхай. Ето аз ти разказвам за себе си, а ти си траеш. Къде са твоите родители?

— Порядъчно далеч оттук.

— Какво искаш да кажеш с това? Да не са в Америка или в Африка?

— По-далеч — казах аз.

— По-далеч ли? Нищо не разбирам.

— Ще разбереш. Ще ти обясня. Ще ти обясня с две думи. Те още не са се родили.

— Разбирам. Ти си се родил по-рано от твоите родители. Това прилича на фантастичния роман, който беше започнал да пишеш. Вероятно щеше да го завършиш, ако не бяха контраразузнавачите. Те отнесоха със себе си началото. Помниш ли началото?

— Не, нищо не помня.

— В затвора са ти отнели паметта. А аз помня. Помня първите думи, с които започваше.

— Навярно глупави думи?

— Не. Не глупави, а странни. Искаш ли да ти ги припомня?

— Е, припомни ми ги, щом имаш такава памет. Латинския помниш лошо.

— Защото е латински. А твоето начало направо ми се е врязало в съзнанието. И още как. Момчетата се смяха. Своя роман ти започваше така: „Тя имаше очи, нос, уста и име. Казваше се Офелия. Но понякога я наричаха просто книга.“

Когато Ирина произнесе тези думи, се почувствувах не на себе си. С труд се опомних. Ръцете ми трепереха. Поставих чашата с чай на масата, за да не я счупя.

Когато излязохме от стола, аз я попитах:

— Откъде знаеш тези думи? Ти не трябва да ги знаеш. Може би съм бълнувал насън, а ти си подслушвала. Ако това не е така, то всичко е възможно...

— Какво например?

— Например да се приберем, да отворим шкафа, а там вместо скелет да има жив човек.

— Това е невъзможно.

Ирина толкова често ми напомняше за тези три глави на уж започнатия и недовършен от мен роман, че понякога аз почти й вярвах.

По нейните думи този незавършен роман, роман-ембрион, отнесли със себе си контраразузнавачите заедно с брошурката на Каутски и студентския реферат на тема, какво трябва да бъде изкуството.

И какво трябва да бъде то? За това ставало дума не само в реферата, но и в трите глави, намерени при обиска и взети като едно от веществените доказателства.

Ирина по нещо приличаше на вас, скъпи мой читателю. Тя искаше с две думи да ѝ изложи идеята на своето произведение. Да, именно главната мисъл и при това да го направя с такава безукорна точност, каквато е изисквал на времето литераторът, питайки например каква главна мисъл е вложил в основата на „Дворянско гнездо“ Тургенев.

— Образът на момичето-книга — разпитваше Ирина, — това символ на изкуството ли е?

— Аз не съм символист — отговарях.

— Но главната мисъл трябва да бъде изложена ясно и точно. На това ме учеха още в гимназията.

— Нека говорим за нещо друго.

— Не, това ми пречи да спя спокойно нощем. Аз трябва да зная защо и за какво ти си създал този странен образ. Да не би да си искал да кажеш, че изкуството в бъдещето толкова ще заприлича на живота, че ще бъде невъзможно да се различат?

Ирина имаше страшна памет. Тя по памет възпроизвеждаше света, в който ту вярваше, ту не вярваше щабс-капитан Новиков, чиято мечта бе да види тапир.

В тези минути аз почти я ненавиждах. Та тя внасяше бъркотия и неразбория в моя живот, който беше започнал да се нарежда след завръщането ми от затвора и да се влива в ежедневието с неговия успокояващ нервите ритъм.

Аз бях като всички. И това ми харесваше. Бях доволен от обкръжаващата ме действителност и действителността, изглежда, беше доволна от мен. Нищо не исках да зная освен нея. А Ирина ми говореше за нещо загадъчно и странно, за някакъв фантастичен роман, уж започнат от мен.

— Тъхъ! — съвсем просто ѝ отговарях аз. — Ще ти се да разсъждаваш за това, което го няма. Та роман не е имало.

— Имаше! Цели три глави!

Както скоро се изясни, за съществуването на трите глави знаеше не само тя, но и няколко мои съкурсници.

Веднъж в най-неподходящ момент, когато ме наболяваше зъб и ме болеше челюстта, в малката градинка пред университета се състоя литературен диспут.

От тия студентски диспути, където всеки иска да се покаже по-умен от другите!

Попаднах в глупаво положение. Стоях и слушах как моите приятели обсъждат замисъла на романа, който беше писал някой си Покровски и този Покровски беше не някой друг, а самият аз.

На широкоскулестото лице на Инокентий Сиромятников — син на пазач на зимовище в тайгата — се появи дълбокомислено изражение. Сиромятников току-що беше изучил „естетиката“ на Хегел и говореше с такъв тон, с какъвто говорят от катедрата младите доценти:

— Покровски е нагиздил своята мисъл в пищна, но овехтяла дреха, ушита още в епохата на романтизма. Да предположим, че в двадесет и втория век книгите ще се влюбват в своите читатели и ще устройват рисковани авантюри. Но къде е здравият смисъл? Синтез на Андерсен с Хърбърт Уелз — това е лебед и щука в един впряг. Долу Андерсен, да живее Уелз!

Кешка ме хвана за ръката и започна да иска настоятелно:

— Обясни идеята. Свали от мисълта си карнавалния костюм. Убий, смачкай приказката! Долу Андерсен!

И тук аз, самозабравяйки се, започнах горещо да защитавам Андерсен и приказката.

— Хегел утвърждава... — прекъсна ме Сиромятников.

— Хегел не е бил враг на приказката, нито враг на поезията.

— Хегел утвърждава...

— Нищо такова не утвърждава твоят Хегел! Романът, това е чудо къде-къде по-необикновено, отколкото телефонът или даже радиото.

— Телефонът е бил изобретен!

— А приказката и книгите сами ли са възникнали? Или ги е създал господ бог?

— Не, ти изложи с две думи идеята си. Долу Андерсен! Да не искаш да кажеш, че Андерсен със своята приказка ще съществува и в двайсет и втория век?

— Именно. Точно това ми е идеята!

Тук Ирина ме хвана подръка и демонстративно ме изведе от градинката.

Б.р. [↑] [\[1\]](#) Калмици — нация, основно население на Калмицка АССР.

11

Влязохме в стаята на Ирина. Тя отвори шкафа, където в миришещата на нафталин тъмнина неотдавна висеше пола и стоеше в срамежлива поза скелетът. Полата беше на мястото си, а скелета го нямаше. Вместо скелет стоеше жив, непознат човек. Това беше висок мъж, с къдрава брадичка и пенсне, приличащ на застрахователен агент или учител в неделно училище.

Ирина побледня, но като видя, че аз съм спокоен, се овладя.

— Кой сте вие? — попита тя непознатия човек, който стоеше в шкафа и със смутена ръка опипваше къдравата си брадичка.

— Язвич — каза той, като приветливо се усмихна.

— Какво значи това?

— Не разбирам въпроса ви. Аз съм Язвич, Густав Адолфович. Със себе си имам паспорт. И визитна картичка.

Той порови в страничния джоб на сакото си и извади визитна картичка, тъничка и изящна, на която беше напечатано: „Язвич Густав Адолфович. Застрахователен агент“.

— Нищо не разбирам — каза Ирина и калмицките ѝ очи се свиха, страховито поглеждайки през акуратно изрязаните цепнатини. — Нищо не разбирам — повтори тя.

— Няма какво да се разбира — прекъснах я аз, — времето е потекло обратно.

— Като в твоя роман?

— Не е имало никакъв роман.

— Не, имаше. При това какъв роман! Цели три глави, напечатани на пишеща машина.

— Не е имало!

— Не, имаше!

Тя така се увлече в спора, че забрави за чуждия човек, но той деликатно напомни за себе си:

— Извинете ме, ако съм попречил и нарушил програмата на деня ви. Язвич. — И той се поклони.

Язвич. Това име му отиваше. Той можеше да бъде само Язвич и никой друг.

— Вие ли сте Язвич? — кой знае защо попитах аз, като че се съмнявах.

— Язвич — отговори той охотно. — Густав Адолфович. Можете да не се съмнявате. Моето име и безупречното ми поведение са известни на всички, така както и застрахователното дружество, което представям.

Ирина, изглежда, не чу тези думи, а може би ги чу, но не им придаде никакво значение. Тя искаше да си обясни необяснимия факт, но фактът не се даваше, той беше започнал с Ирина някаква странна, лукава игра, опровергавайки опита и здравия разум, с който Ирина страшно се гордееше. Действително не можеше скелетът да се превърне в жив човек, значи, това беше крадец или още по-лошо — някой белогвардеец, скрил се от преследване.

Като се обърна към непознатия и го огледа от главата до петите със своите калмицки очи, този път почти изскочили от цепнатината навън, тя със строг глас повтори своя въпрос:

— Кой сте вие? И как попаднахте тук?

— Аз съм Язвич. Застрахователният агент Язвич — отговори непознатият с изключително приятен, необикновено звучен, вежлив глас. — Язвич. Дойдох да застраховам вещите ви.

— Първо, аз нямам никакви вещи освен взетия назаем скелет. А него кой знае защо не го виждам. И, второ, сега е революция, гражданска война. И по тази причина никой не застрахова имуществото си. Всички застрахователни компании отдавна не съществуват.

Непознатият, назовал се застрахователен агент Язвич, разтвори ръце.

— Добре — съгласи се той. — Да допуснем, че сега е революция, както казвате, гражданска война и застрахователните компании вече не съществуват. Но как тогава ще обясните защо съм се озовал във вашата стая? Да не би да мислите, че съм крадец?

— Вие сте по-лош от крадец.

— Защо по-лош?

— Сам знаете защо. Обяснете по-добре, как се оказахте в шкафа?

— Как съм се оказал в шкафа? Не ми пречете. Струва ми се, че си спомних. Аз излязох в девет часа сутринта. Беше, ако не греша, четвъртък, седемнайсети февруари, хиляда деветстотин и втора година.

— Хиляда деветстотин и втора ли? — прекъсна го Ирина. — А сега е хиляда деветстотин и двадесета. Къде сте прекарали осемнадесет години?

— Не знам.

— Затова пък аз знам.

Тук съм принуден да произнеса тривиална фраза. У жените има нещо много детско. А когато детето попадне в логическа безизходица, то започва да плаче. И Ирина се разплака. Устрои ми формена истерика.

— Това го имаше! Имаше го! — крещеше тя.

— Къде го имаше? — попитах я аз. — Кога?

— В твоя фантастичен роман. Там също времето течеше обратно и скелетът се превръщаше в застрахователен агент. Ако контраразузнавачите не бяха отнесли със себе си ръкописа, щях да ти докажа.

— Не е имало никакъв ръкопис!

— Не, имаше! Имаше! — крещеше Ирина и сълзите обилно течаха от бадемовидните ѝ калмицки очи. — И аз се досещам, ти си поканил актьор и си го оставил в шкафа, за да ме изплашиш. Това са все твоите смахнати шеги. Сам си се побъркал в затвора и искаш да побъркаш и другите.

Язвич стоеше със сконфузен вид, като че наистина беше в таен сговор с мен. А аз стоях и мислех: лоша работа, Офелия пак е започнала своята игра с времето, без да се съобразява нито с фактите, нито с опита, нито с нервите на хората, преживели гражданската война.

В стаята бяхме трима: Ирина, аз и застрахователният агент Язвич. Аз уговорих Ирина да не ходи в милицията, а да почака час или два, докато не се изясни съвършено необяснимият и загадъчен факт. Длъжен е все пак рано или късно да се изясни.

Язвич вече седеше на масата край стената, където висеше репродукция от картината на някакъв чужд художник, изобразяваща голяма желязна клетка, в която прекарваше времето си джентълмен-експериментатор, по всяка вероятност решил да изучи живота на зверовете, затворени в зоологическата градина.

Язвич седеше на масата и с жадни глътки пиеше чая, който Ирина беше подгряла на спиртника, и с интерес разглеждаше джентълмена, който седеше, поставил крак върху крак в клетката на един стол.

Язвич пиеше чай със стиснати зъби, усмихваше се и мръщеше чело, желяейки да разбере онова, което не би съумял да разбере сам Спиноза (истинският, а не електронният), който съветваше всички да не се смеят и плачат, а да проникват в същността на нещата. Но, изглежда, това странно обстоятелство нямаше същност и ние гледахме Язвич и не знаехме да се радваме ли, или да се огорчаваме.

Язвич, изглежда, беше много изгладнял, докато беше стоял в шкафа във вид на учебно пособие, и сега алчно дъвчеше хляб с колбас от конско месо.

— Така, така — повтаряше той, — значи, аз съм проспал точно осемнадесет години. Добре, но покажете ми мястото, където съм спал. Не в този шкаф, разбира се, съм престоял толкова години, очаквайки да ме събудите. Не, не! Всичко това е прекалено неубедително, господа. Както искате!

Ние не бързахме да го убеждаваме, нито аз, а още по-малко Ирина. Вече мислехме върху това, как да обясним този факт не на самия пострадад, а на обществото. Човекът е отсъствувал осемнадесет години. Отсъствувал ли е? И къде? Допреди малко него го нямаше и

изведнъж се появи. Появи ли се? А може би той си е стоял тук, както стои човек пред вратата, натискайки бутона на електрическия звънец. Времето беше потекло в обратна посока? Но защо то беше потекло само за Язвич? Защо всички останали покойници си бяха останали в гробовете?

Ирина пак искаше да го удари на истерика, търсейки в сълзите изход от безизходицата, но нещо я задържа. Може би репродукцията, изобразяваща елегантно облечен джентълмен в смокинг и цилиндър, седнал в клетката за зверове с такова изражение, сякаш клетката беше земният рай.

Язвич също гледаше клетката и джентълмена, и цилиндъра му, и безупречно изгладените му панталони, търсейки в съдържанието на тази странна картина опорна точка.

Колко пъти молих Ирина да свали тази нелепа картина от стената и да я хвърли в коша за боклук. Дразнеше ме глупавият сюжет, клетката и този джентълмен, и неговите безупречни панталони и цилиндърът. Но Ирина не ме слушаше и репродукцията продължаваше да си виси, и ето че тя остана на мястото си до тази минута, когато нейното нелепо съдържание се преобрази и придоби смисъл.

Репродукцията ни отвлече от неразрешимата загадка, която ни беше заварила неподготвени и ни беше поставила лице в лице с явление, дотолкова проблематично, че лесно можеше да полудееш. Наистина моето положение беше къде по-леко от положението на Ирина и на самия виновник за това чудо, ако това можеше да се нарече чудо, без да се оскърбява нечий вкус.

Смътно се досещах за причините на необяснимото явление. Застрахователният агент беше вписан в причудливата тъкан на романа, който бе поръчал за мен електронният ми наставник още там, в миналото, чудесната градина, където отекваше гръм и се бе появила Офелия — дума, статуя и едновременно живо същество.

Причудливата фабула, като си играеше с мен, не пощади това безименно нещо, което служеше толкова години за учебно пособие и безкористно помагаше на студентите-медици да се придвижват напред и да стават лекари.

Ирина гледаше Язвич със своите азиатски влажни очи и от време на време му задаваше доста коварни въпроси. Тя все още се надяваше, че Язвич ще се провали на нейния хитър и безпощаден изпит и

чистосърдечно ще си признае, че е мошеник или белогвардеец, който се стреми да се укрие от обстоятелствата — в миналото, в бъдещето и даже в гардероба.

— Кажете откровенно — разпитваше тя, — в главата ви всичко наред ли е?

— Всичко е наред — отговаряше Язвич със своя необикновено приятен глас. — Имам работа. Застраховам имущество. Собственикът няма да държи на служба човек, комуто главата не е в ред. Главата ми е в пълен порядък. И въобще се отличавам със завидно здраве.

— Но защо бяхте влезли в шкафа? Съгласете се сам, нормален човек няма да се вмъкне в шкаф, още повече — в чужд. И как попаднахте в квартирата? Вратата беше заключена. Най-малко е странно.

— Аз дойдох да застраховам имуществото.

— Вие пак своето. Да бяхте измислили нещо по-добро. Сега не застраховат, а реквизират имущество, ако е нечестно придобито.

— Нечестно придобито? — усмихна се Язвич. — Мен това не ме касае и застрахователното агентство — също. Ние застраховаме всичко, включително и живота. Ако искате да застраховате нещо...

— Да сменим темата на разговора — прекъсна го Ирина. — Вие обичате ли музика? Ако не възразявате, ще навия грамофона. Имам няколко отлични плочи.

Ирина нави грамофона. Приятен женски глас запя:

*Прецъфтяха отдавна веч
хризантемите в градинката...*

Язвич, наклонил глава, мечтателно слушаше.

— Действително прецъфтяха — каза той изведнъж с тъга. И горчиво-тъжно заплака.

13

След няколко дена, срещайки ме край университета, Ирина ми съобщи, че предния ден е била в гражданското и се е разписала.

— С кого? — попитах аз.

— С Язвич — отговори тя изведнъж, като приближи до мен своето плоско калмицко лице и присви и без това тесните си азиатски очи.

— Но той се появи отникъде. Осемнадесет години е бил никъде. И изведнъж се появи... Не може да се отиде в гражданското с призрак.

— Това го имаше! Имаше го! — заговори тя изведнъж в сврача скоропоговорка, бързайки с припрените си думи по-скоро да ме примири с факта.

— Къде го имаше? Кога?

— В твоя фантастичен роман.

— Я не стоварвай всичко на романа, още повече че не може да се провери.

— Не, имаше го! Имаше го! И ти сам си виновен!

Тя се разплака на улицата, без да обръща внимание на минавачите.

Аз почаках да ѝ свърши истерията и да ѝ изсъхнат очите. После казах:

— Какво си направила!

— А какво ми оставаше да направя? Трябваше да го измъкна. А как? Няма да връщам обратно в шкафа жив човек. Обясних на всички. Годеник. Дошъл от Чита. Сега е такава бъркотия в транспорта. Всички някъде пътуват. Той пътувал да ме търси. Намерил ме. А сега е мой мъж.

— Но той е бившият...

— Стига! Бивш! Бъдещ! Празни думи. Той вече си уреди документите. И се оказа много мил, много приятен човек.

Ирина беше права. Избързвайки малко напред, съм длъжен да кажа, че бившият застрахователен агент имаше нещо неуловимо-

приятно, нещо домашно-уютно. И при това той беше ловък и късметлия. Незабелязано някак изведнъж, което по-често се случва в приказките, отколкото в живота, той стана завеждащ в този същия магазин, в който съвсем доскоро се числеше в инвентарния списък заедно с други по-малко хвърлящи се в очи учебни пособия.

Но ще минат няколко години, ще започне Неп-ът и той ще се окаже собственик на ресторант, две перални, множество обуцарски и шивашки работилници, фотографски ателиета, бирени павилиончета, закусвални и сладкарници и един разкошен канцеларски магазин, в който освен дебели тетрадки, отлична хартия „верже“ и акварелни бои продаваха и противозачатъчни средства. Парите, благополучието, късметът, успехът бързаха към него като експрес.

Язвич ми показа своята визитна картичка. Но тази визитна картичка беше вече не тясно късче плътна хартия, а фирма, заемаща голямо пространство на стената.

Тази фирма ме спря, когато вървах по улицата. Нова, свежа, покрита с лак, тя примамваше с великолепно изобразените кренвирши и пелмени в красиво боядисано помещение, където току-що се беше открила закусвалня. Сред кренвиршите и пелмените на фирмата — такъв един уличен натюрморт в стил Сезан — блестеше познатото ми име.

Никой не би могъл да устои, разглеждайки изображението на кренвиршите и пелмените. Аз разтворих вратата и направих крачка към мраморната масичка. На масичката моментално се оказа чиния с кренвирши — сочни, тлъсти, чудесно миришещи на свинско. Те не бяха слезли от фирмата. Поднесе ги жена с начервени устни. Устните се усмихваха. Очите ме гледаха. Аз бях клиент, потребител, ядач като в доброто старо време, доставено тук кой знае от какъв вятър или вълни.

Усмихващите се яркочервени устни и сините като теменужки очи (теменужките също бяха тук на масата в кристална чаша) — всичко това ме гледаше очакващо няма ли да поръчам чаша червено вино, бутилка ситро или баварска бира. Два крака, пълни, еластични, стегнати в телесен цвят коприна, два широко разтворени женски крака стояха до масата в очакване. Аз поисках чаша червено вино. И чашата, напълнена с вишневочервена течност, като нарисувана от ръката на старохоландски майстор, изникна веднага заедно с поставящата я пълна женска ръка, на чиито добронамерени пръсти блестяха пръстени.

Това беше вино, доставено тук, на север, от Кавказ, преди това дълго беше ферментирало в бъчви, после бе пропътувало дълго разстояние, за да се окаже тук, на тази маса.

Аз изпих виното и главата ми се завъртя. А устните отново ми се усмигнаха и сините очи ме погледнаха, очаквайки нещо.

— Кажете, къде бяхте вчера?

— В къщи.

— А преди една седмица?

Тя не отговори.

— А аз мислех, че сте се появили като в приказките. Само че на мен не ми харесва тази ваша приказка. И вашият Язвич не ми харесва. Та нали той се появи, защото времето потече обратно. А знаете ли къде стоеше? В шкафа. Може би вие също сте стояли в шкафа?

— Вие изпихте само една чаша. А говорите излишни неща. Това не трябва да се говори.

— Да! Аз съм уверен. Вие сте стояли в шкафа и сте очаквали своя час. Часът настъпи. Но не се самоизмамвайте и не мамете и другите. Това е само час и той ще свърши, когато сутринта пропее петелът. Вие всички ще изчезнете като нечиста сила.

— На вас не ви ли харесаха кренвиршите и виното? — попита ме тя.

— Не, виното е превъзходно и кренвиршите — също. Но ми е време да се разплатя с вас.

Тя написа сметката и ми я подаде. Наложих се да оставя на масичката четвъртинката от студентската си стипендия. Разкайвах ли се за своята извънредна разточителност? Като че не. Нали се разплащах не само за чудесното кавказко вино и за отличните кренвирши, но и за получените знания. Като прекрачих прага на закусвалнята, аз попаднах в свят, който се наричаше Неп. Тук, сред тези стени, беше възкръснало доброто старо време, за което мечтаеха еснафите. А пътешествие от такъв род във времето не можеше да мине даром.

Когато излязох от закусвалнята и се отдалечих под сенките на тополите, изведнъж ме обхвана чувството, че нищо такова не е имало — нито чаша с вино, нито кренвирши, нито момиче, налято с благополучие, ситост и доволство. Сякаш всичко това ми се бе сторило.

След това чух чаткането на копита по паважа на улицата. Като вдигаше високо породистите си крака, в бодър тръс летеше кон. На капрата седеше кочияш с кадифен цилиндър. А след това изплува и фигурата на Язвич. Пълно, добродушно лице. Брадичка. Мустачки. И вместо старомодното пенсне — модни вносни очила с рогови рамки.

Конят се понесе край мен, возейки този, който до неотдавна нямаше име, а само название, название, което ме плашеше още от детинство и все пак не ми попречи и да постъпя в Медицинския факултет.

Не, това не беше фантом, той действително съществуваше. И доказателство за това бе бързият кон, който така звънко чаткаше с копита по паважа.

Следващата нощ аз пак прекарах в ресторантчето. На масичката, на която седях, сервираше вече познатото ми момиче, с яркочервени устни.

До мен седеше Язвич. Той щедро ми наливаше и когато се напих, с язвителен глас, гласа на човек, чиято тайна знаехме само аз и жена му, започна задушевен разговор с мен.

— Кой съм аз? — попита ме той.

С изчерпателна точност и пълно, без да добавям нещо, аз отговорих на неговия звучащ малко метафизично въпрос, като споменах за гардероба в стаята на студентката-медичка, на която, разбира се, както се казва на банален език, ѝ провървя.

— И вие твърдите, че това е така? — каза той с насмешлив укор, като ме поглеждаше и наливаше в празната ми чаша чудесен портвайн.

— Да, това е факт — потвърдих аз.

— Добре, добре — заклати той глава и като приближи към мен своите мустачки, брадичка и очички, гледащи ме през дебелиите лещи на вносните очила, запита: — А какво е това факт?

Този въпрос ме учуди. Трудно можех да го очаквам от бивш застрахователен агент, станал непман.

— Задайте ми по-лекичък въпрос — казах аз.

— По-лекичък ли? Е, какво пък. Тогава отговорете, откъде сте вие? Аз зная от Ирина, че във вашата поява има толкова неясноти, колкото и в моята.

След тези думи настъпи мълчание. А след това ние се поделихме.

В 1924 година аз се преместих от Томск в Ленинград и се заселих на Пета линия на Василевския остров.

На мен кой знае защо не ми се иска да посочвам месеца и деня на пристигането си и своята внезапно настъпила неприязън към документалната точност. Обяснявам го с това, че всеки път ми ставаше неудобно, когато разтварях своето удостоверение за самоличност и виждах датата си на раждане. Нали тази дата, както впрочем и множество други, не съответствуваше на истината, пред която аз отдавна бях затворил очи.

Медицината вече не ме увличаше и аз реших да стана отново студент (тогава все още съществуваха „вечните студенти“), като постъпих този път в Художествената академия. Попаднах в ателието на знаменития художник професор Петров-Водкин. По това време моите не съвсем здрави връзки с бъдещето свършено се прекъснаха и аз вече започвах да си мисля, че никога не съм бил в XXII век, че всичко, което си спомням, е било сън или цяла серия сънища, които съм сънувал в килията на томския затвор след разпитите на щабс-капитан Новиков. Сега ми се струваше, че моят следовател щабс-капитан Артемий Фьодорович едва ли не ме беше убедил, че съм от XXII век. Той умееше да убеждава и можеше да убеди когото си иска.

След няколко години аз трябваше да стана художник. Искаше ми се с помощта на линиите в на боите да предам неуловимото: този свят, в който живеех, Василювския остров, Нева, дърветата на Соловеевата градина, клатещата се походка на матросите и техните широколики приятелки, дебелите непмани в дълбоките плъстени боти и непманшите, вместо лица те имаха топка тесто, от което внезапно смутената природа така и не се беше решила да моделира нещо.

Много от моите нови приятели, бъдещи художници, експериментираха или подражаваха на французите в тяхното схематично-изящно възприятие на човека и природата. Мен кой знае защо много ме привличаше старомодният реализъм на

передвижниците. Новите ми приятели се подсмиваха над моя художествен консерватизъм и търсейки обяснение, ме подозираха в духовна изостаналост и провинциализъм. За да не споря с тях, аз се обвинявах в провинциализъм, без изобщо да признавам обаче, че провинциализъм и духовна изостаналост е едно и също.

С удоволствие ходех в Руския музей и дълго престоявах пред платната на старите майстори, мислено пренасяйки се в далечните години. Като ходех из залите на музея, аз исках да разбера какво е това истинското, тоест задържаното мигновение, което са изобразявали художниците от XIX век и особено отчетливо передвижниците. Те, както впрочем и ермитажните холандци, умееха да хванат изневиделица баналната продължителност на живота и да я разтегнат почти до вечност върху парчето платно. Те по своему са чувствували движението на времето, неговия бавен ход. Те не познаваха и не знаеха това, което знаех и бях изпитал аз, отначало докосвайки се с почти свръхсветлинната скорост на космическия кораб, летящ към звездите, след това, когато изпаднах от своята епоха, като птиче от гнездото си и попаднах в друга, вплитайки не само своето съзнание, но и битието си в тъканта на една странна книга, парадоксално сляла се с момичето, което наричаха Офелия.

Беше ли книгата-Офелия или Офелия-книга, това е особен въпрос, отговор на който едва ли ще могат да дадат философите и логиците, които не знаят къде ще мине границата между знака-символ и знака-човек. Това беше работа на далечното бъдеще, където не беше способно да надникне окото на съвременника на Павлов, а дори и Циолковски.

Разсъдъкът ми се опитваше да ме убеди, че това бяха сънища и видения, навети от разпитите и мъченията в подземие то на колчаковското контраразузнаване. Но имаше нещо по-силно от разсъдъка — волята. Нали аз знаех кой съм. Знаех ли? Действително ли знаех? А може би това беше само илюзия?

За своеобразния дуализъм (ако това можеше да се нарече дуализъм) не се досещаше никой освен професорът, който ръководеше ателието на живописците. Като гледаше моите рисунки и платна, Петров-Водкин всеки път се съсредоточаваше, сякаш решаваше трудна, почти неразрешима задача.

— Откъде сте вие? — попита ме той веднъж тихо, с някакъв особено поверителен, почти съучастнически глас.

— От Томск — отговорих аз. — Учех в Медицинския, но както виждате, измених на медицината заради изкуството.

— Твърдите, че сте от Томск, а виждате всичко такова, сякаш сте се спуснали при нас от Марс. Мен, за разлика от вашите съкурсници, не ме измами вашият реализъм. Вие не подражавате на передвижниците, а се стараете да разберете тяхното искрено и наивно разбиране за живота. Вие прекалено необичайно гледате на това, което се поддава на изображение. Вашият опит... Той е прекалено зрял. Така ще виждат света след сто или двеста години.

Аз се изчервих и се смутих, сякаш ме бяха разобличили в опит да скрия своя социален произход, да представя своите родители — тлъсти и подпухнали лавкаджии — за стругари или селяни, вървящи след ралото, за да се изразя с думите на самата епоха.

Офелия! Образът-книга, мисълта със смеещи се устни и две живи красиви момински ръце.

Аз бях започнал вече да забравям за нея. Но, изглежда, тя си си спомни за мен. И си спомни в най-неподходящия за това момент — не тогава, когато си купувах газ за примуса, и не тогава, когато си търках с тривка гърба в комуналната баня, а в съкровените минути на срещата с великите образи.

Аз стоях в Холандската зала на Ермитажа и разглеждах картината на Рембранд „Завръщането на блудния син“. Необичайната сила на чувството, нравствената красота на постигнатото от художника и сякаш спряното мигновение дълбоко ме трогваха.

Аз също бях блуден син, но отдавна нямах баща и освен това не можех да се завърна не само в бащиния дом, но и в този свят, от който ме беше изтръгнала, нарушавайки логиката на битието, живата и нервна тъкан на странната книга.

— Сънища! Всичко това бяха сънища — помислих аз на глас, като забравих, че посетителите на Ермитажа, сънно бродещи около великите творения, могат да ме чуят.

И те наистина ме чува.

Стоящото до мен момиче каза тихо:

— Не, това не бяха сънища.

— Откъде знаете?

— Защото аз съм оттам, откъдето сте и вие.

Гласът ѝ ми беше удивително познат. Тя стоеше до мен, но думите ѝ сякаш долитаха отдалече.

— Коя си ти? — попитах аз.

— Офелия.

— Но защо няма нито гръм, нито мълния, нито дъжд?

— Има — отговори тя, — вслушайте се.

Аз се вслушах и чух отзвучаващата гръмотевица.

До мен стоеше тя. Сякаш току-що бе слязла от една от картините на Ермитажа. Беше облечена в твърде ярки дрехи, характерни за друг век. Но никой не ѝ обръщаше внимание, като че се беше явила само пред мен, само в моите очи, обличайки се в смееща се плът, оставаща невидима за всички други непознати.

Ние минахме встрани и седнахме на дивана.

— Как попадна тук?

Тя се разсмя.

— Някой прелисти страницата, без дори да ме попита — искам ли, или не искам. Нали ти е известно: аз съм книга, макар че изглеждам като живо същество. А книгата не принадлежи на себе си, а на действието. И ето, действието продължава, скъпи. Страницата се преобърна, а на следващата ние се срещнахме. Надявам се, ти не съжаляваш за това?

— Аз вече бях започнал да свиквам с новата обстановка и със самия себе си, ако мога да се нарека самия себе си, без да изпадам в противоречие с логиката.

— Ти пак с твоята логика — прекъсна ме тя, — като че ли не знаеш, че на света има много логики, а не една. Законите на тази логика, на която си подчинен ти, ще разбереш, когато завърши действието и дойде време да поставим точка.

— Но у вас там, в двадесет и второто столетие, вечността, безсмъртието са подарени: от науката на всеки младенец и всяка страница.

— Та това е у нас, а не у вас. Или ти забрави къде се намираш.

— Намирам се сред великите творения в Ермитажа. Те също са освободени от гибелното влияние и са иззети от времето, те също са безсмъртни.

— Но те са знаци и символи, макар да са велики знаци и велики символи, а ти си човек.

— Е и какво — казах аз, — все пак по-добре е да бъдеш обикновен жив човек, отколкото велика и безсмъртна картина.

— Ти сигурен ли си в това?

— Сигурен съм.

— От твоя страна това е наивно. Ето тази картина на Рембранд на световния пазар се оценява на няколко милиона златни рубли, а тази старица, която я пази... Определи цената ѝ. Може би ти си като

Достоевски, който смяташе всяко човешко същество за безценно. Но той грешеше...

— Не, грешиш ти. Но няма да спорим. Къде си се устроила?

— Засега никъде. Но ако реша да се задържа, ще намеря къде да се устроя. В края на краищата аз мога да се превърна в мраморна статуя и да остана тук.

— Ти ще поставиш в затруднено положение екскурзовода. Нали той е длъжен да знае какво да говори за теб, да знае века и майстора, който те е сътворил. На него ще му задават въпроси.

— Нищо. Ще му подсказва. Но аз, струва ми се, ще избира живота в града пред стоенето в една и съща поза. Скучно е и изморително. Чух, че си станал художник?

— Станах — казах аз унило.

— Е, да тръгваме. Да тръгваме вече. Гърмът вече не гърми и дъждът също престана. Ще отидем на твоя Василевский остров, който скоро ще стане и мой.

За нея също се намери място — място и работа на милия, тих и уютен Василевски остров.

Тя се засели в къщата отсреща и започна да позира на художниците, като си избра свободната и като че ли малко рискована професия на модела.

Как ѝ се удаде да уреди нещата си с домоуправителя и да се запише в домовата книга, в това свещено писание, в тази библия на упълномощените по квартирите и портриерите — да се окаже записана, след като едва ли имаше право на това? Не мисля също, че във временното ѝ удостоверение, получено вместо уж загубените документи, стоеше истинската ѝ дата на раждане.

Художниците охотно я рисуваха ту като работничка от цигарената фабрика, ту като Татяна от „Евгений Онегин“, ту като Гоголевата Паничка от повестта „Вий“ (в което имаше много повече истина), ту като съвременна Кармен, Кармен от Лиговка или от Пряшка, идеализирана и академизирана проститутка, една от рожбите на Непа.

Аз също я нарисувах и облечена, и съблечена, като се вглеждах в тялото ѝ и се стараех да предам цялата ѝ малко задгробна лекота, наистина малко понатежала и понапълняла през последните месеци — месеците на внедряването ѝ в бита на Василевския остров. Да, тя беше станала по-земна и като че вече не възнамеряваше да се разделя с този свят, миришещ на газ, метла и кисело зеле, заради другия, в който трябваше да живее.

Ние ходехме с нея в кино „Форум“ да гледаме „Кроячът от Торшк“ и „Кабинетът на доктор Калигари“.

Тя ми шепнеше стихове от един много известен по това време и изтънчен поет:

„Къде е вашият близък?“ — „Сега, търпение.“

*Той отвори с гримаса стенния шкаф.
Зад вратата отскочи, защото на стола,
върху книговезнозеления фон,
беше заспало окъсано същество.
(Като светкавица проблесна — „Калигари.“)
През кожата прозираше зелена плесен
и тъжно и престъпно се кривяха устните,
прилепваха върху челото руси пръстенчета,
туптяха вени върху сухото му слепоочие.*

Простодушната наивност на нямото кино много ни умиляваше, особено Офелия — та нали тя беше едновременно красива жена и странна книга, тоест свят, създаден от въображението, но умеещ някак непонятно и магически да се съчетае с живота на читателя, читател, съвсем не въображаем и попаднал като в клопка, от която е невъзможно да се измъкнеш, докато не свърши фабулата на тази книга, фабула, неотразяваща живота, а опитваща се да го замени.

Тя се срещаше с мен доста често и ми нашепваше стихове, сякаш се криеше зад тези чужди и красиви думи:

*Не я видяха как дойде в театъра
и се оказа седнала във ложата —
като картина на Брюлов красива.
Жени такива могат да живеят
в романите или пък по екраните...
Заради тях убиват и крадат,
причакват тайно техните карети
или се тровят по чардаците.*

И макар тя да ми нашепваше всички тези романтическо-картинни думи, самата вече не приличаше на платно на Брюлов. Тя беше натежала и потънала в бита. Не мисля, че вина за това имаше само комуналната квартира, където тя живееше. За това ѝ бяха помогнали художниците, използвайки я като модел за несложните, така наречени тематично-жанрови картини, такива наплескани спектакли,

по еснафски празнични, по това време вече започваха да идват на мода, за тях се налагаше да разиграват като на сцена ту узбечка, току-що свалила фереджето си, ту завеждаща жен-отдела, ту жената на финансов инспектор или народен съдия, нанесла се в господарска квартира.

Раздорите и постоянните кухненски дискусии в комуналната квартира вече напомняха за себе си. Професията на модел не се ползваше с уважение, а при това моделът имаше не съвсем подходящото име Офелия.

— Пресели се по-добре при мен — предложих аз веднъж.

— При теб също не е цвете. Да не би твоите съседни да са по-добри?

— За да ги накараме да станат по-добри — предложих аз, — ще отидем в гражданското. Обикновеният човек и еснафите искат всичко да бъде осветено от закона, даже чудото.

— А какво общо има с това чудото? — попита тя. И се разсмя.

Изглежда, Офелия също беше започнала да забравя коя е и се беше проникнала от ежедневието на комуналната квартира, където миришеше на клозет и котки, а в кухнята седеше пийнал старец и горчиво плачеше, удряше се в гърдите и крещеше, че е незаконен син на руския класик Брешко-Брешковский, а може би на самия бивш граф Салиас, но сега моли всички да мълчат за всичко това, защото Салиас, макар да е класик, все пак е бивш граф. А на кого в нашето тревожно време му се иска да бъде граф или княз!

Той плачеше безутешно и обвиняваше съседите си в мошеничество и разврат, в прахосване на казионната вода и разхищение на електричеството, в неуважение към домоуправителя, изгубил крака си в империалистическата война, а окото си в бой с инвалидите, спекулиращи със спирт.

Незаконният син на руския класик граф Салиас не обичаше Офелия и я подозираше, че е скрила социалния си произход.

— Аз съм съветски служител! — викаше той, като размахваше трудовата си книжка. — Работя в комуналната баня като касиер. Продавам билети на хората, които искат да измият от себе си калта на стария свят. А ти с какво се занимаваш, Офелка? Събличаш се гола и показваш на всички срамотиите си?

Той се приближаваше до нея и като преминаваше на зловецодоверителен шепот, уведомяваше:

— Знам. От бившите си!

— Не — възразяваше тя. — Ако сме стигнали дотам — то от бъдещите.

Аз бързах да я отведа от кухнята, където тя пържеше на примуса соевите кюфтета. Страхувах се, че ще признае на незаконния син на руския класик коя е и откъде е.

Ще му каже:

— Аз съм книга.

А синът на руския класик, бившия граф Салиас, ще се разсмее с цяло гърло из цялата квартира и веднага ще повика каретата, за да я изпратят в института на Бехтерев, изпълнявайки своя граждански и обществен дълг.

Не че Офелия беше прекалено наивна, налага се да потърся друга дума, която би съумяла да предаде нейния маниер на разговор с хората. Характерът ѝ беше странен и веднъж тя ми заяви, че е възможно да се омъжи за един доктор, своенравен старик.

— Да не би за незаконния син на руския класик граф Салиас?

— Не. За знаменития художник-пейзажист М.

И тя назова едно от най-гръмките имена на тези години.

— Та той е старец — казах аз, — скоро ще навърши деветдесет години.

В моя глас неволно прозвуча нотка на ревност, която едва ли я засегна, а ако я беше засегнала, то само за да я предизвика.

— Той е почти велик художник. Това всички го признават. И освен всичко е прекрасен, необикновено добър и ласкав човек.

— Възможно е да е бил в миналото.

— Не, в настоящето.

— На него настояще му е останало малко. Затова пък минало има в излишък. Но каква е ползата? Сега той е на ръба на гроба.

— Забранявам ти да говориш за това. Той е още силен като юноша и ми напомня безсмъртния Тициан.

— И ти си намерила един Тициан. Освен възрастта и брадата нямат нищо общо. Наистина не знам дали Тициан е имал херния и страст към колекциониране на спестовни книжки. Но разкажи ми, как се случи това?

— Ти искаш да знаеш, как се случват чудесата?

— Глупости — прекъснах я аз, — да не искаш да кажеш, че този стар полубездарен академист е способен да чувства нещо и да изпада във възторг от каквото и да било друго освен от себе си?

— Аз позирах в ателието му и реших да извърша малко чудо. Превърнах се в горичка. И, представи си, той почти не го забеляза. Имаше намерение да рисува картина по мотиви от „Метаморфозите“ на Овидий. И ме нарисува едновременно като момиче и горичка. Аз му помагах, както можех, като се превъплъщавах ту в едното, ту в другото. И той ме сля с дърветата в своето въображение и на платното. Той е истински поет. Аз бродех в мечтите му. Наистина мъничко се уморих, страхувайки се да променя позата си. А после ми направи предложение като в старинните романи и аз не намерих сили да откажа.

— Какво значи не си намерила сили? Трябва да намериш и да засрамиш твоя Тициан, напомни му, че е на деветдесет години без една.

— Не без една — поправи ме тя, — а без две. Това се нарича почтена възраст. Но той е юноша, уверявам те, юноша. Гъвкав. Строен като Зевс и може да стои пред статива по осемнадесет часа. Той е почти велик художник.

— Точно така, именно почти.

— Престани! Престани, моля те. Не хули човека, с когото съм решила да свържа съдбата си и тези дни ще отида в гражданското.

Започнах да я уговарям, намекнах ѝ коя е тя, казах ѝ, че тя не е човек и е лишена от всякаква субстанция, че е по-скоро знак, символ, приел момински облик. Нейното истинско призвание е да тъче паяжината на повествованието, да изобразява, играейки си с чуждите чувства. Тя, казано на философски език, е прекалено проблематична, за да се счита за факт. Тя съществува въпреки фактите, напук на здравия разум. А художникът М. е факт и от това не можеш да избягаш никъде, даже е по-реален от всякакъв факт със своята брада, бастун, шестстайна квартира, слава и спестовни книжки, които пази в специален сейф. Нима е започнала така да цени фактите, сейфа и спестовните книжки, че е забравила за това, че самата тя е книга, най-удивителната от книгите! Или може би тя не е книга, а обикновена жена от бившите, скрила своето минало и желаеща да измени

настоящето на бъдеще, но съвсем не проблематично, а напълно обезпечено и че незаконният син на руския класик, бившия граф Салиас, е прав в нещичко.

— Престани! — прекъсна ме тя с досада. — Ти говориш глупости, повтаряш това, което злослови за мен незаконният син на руския класик граф Салиас. Щом стигнахме дотам, аз няма да крия от теб. Казах на художника М. коя съм в действителност.

— И той повярва ли ти?

— Повярва, макар и не съвсем. Той е сенсуалист, чувственик, като болшинството художници-реалисти. Той попила гърба ми, краката, пощипна ме и се разсмя. После каза: „Друг не знам, но М. винаги ще различи живата плът от химерата. Мирише ти устата, трябва да отидеш на зъболекар.“ „А теб, мили, не те ли смущава моят произход?“ — попитах го аз. „Да — вдигна той озадачено вежди — Ти си дъщеря на оживяла статуя и внучка на една от гръцките богини. Но с моите връзки тая работа ще я оправим.“

Незаконният син на руския класик граф Салиас често казваше „факт“ и вдигаше при това показалеца си.

Произнасяйки дума „факт“, той разбираше под нея всичко неизбежно — караницата в кухнята, дежурната карикатура в „Крокодил“ или „Бегемот“, зеленото сърдито око на домоуправителя и неговата дървена патерица, чукаща по каменните стъпала на стълбата, чашата жълта пенлива бира, миризмата на сапун и тривки в банята, където той работеше като касиер, гласа на своята съжителка, продавачка в лавката за газ, която идваше при него в едни и същи часове, когато беше затворена банята.

Само Офелия не беше за него „факт“. За да стане „факт“, нещо не ѝ достигаше. Той сам не можеше да разбере какво, макар че от време на време се досещаше. Досещаше се за нещо от време на време, но тъй като не беше философ, не знаеше названието на това, за което смътно, много смътно се досещаше. Боклук? Не, не е това. Русалка? Русалките отдавна ги отмениха като суеверие. Пък и какви русалки биха могли да съществуват в големия град, където всички реки включително и Нева текат в каменни корита и са взети под надзор. Вещица? Но вещиците също ги отрекоха, даже по-рано и от бога. Пък и за вещица е прекалено млада и красива. Не, тъй като не беше филолог, той не намираше название за това същество, макар да подозираше, че тук не всичко е наред.

Веднъж, когато отидох във василеостровската баня, която е на ъгъла на Средний проспект и Пета линия, касиерът ме задържа и като ме погледна хитро със своето плоско, глуповато лице, каза тържествено и печално:

— Новина.

— Каква? — попитах аз. — Пак скандал в кухнята ли?

— Да, ако искате да знаете и скандал. Нашата Офелка се пренесе при великия художник М. на Большой проспект, недалеч от Художествената академия. Факт.

— Всичко е ясно — казах аз и платих билета си.

Докато се събличах в съблекалнята, аз дълго мислих върху смисъла на тази дума „факт“. В началото на ХХ век не само незаконният син на руския класик граф Салиас, а и много други хора имаха склонността да придават на това понятие абсолютен смисъл, като го лишаваша от всякаква проблематичност. Другояче стояха нещата в ХХІІ век. Думата „факт“ може да се намери само в речника за старинни синоними и отдавна излезли от употреба думи. Нали се беше открил истинският, дълбоко проблематичен смисъл на този знак, проникнал със своите корени в бездънния вакуум на еволюцията и Вселената.

*Тъй както океанът е обгърнал нашата Земя,
така животът земен е обхванат в сънища.*

Аз седях и размишлявах върху новината, която ми бе съобщил незаконният син на руския класик. В съблекалнята обикновено не се задържат дълго, бързат да се разсъблекат и да дадат на теляка горната си дреха, да получат номерче, да го завържат на крака си, за да не се изгуби, и бързо нататък, където се чува приятният плясък на горещата вода, хлъзгачият се звук на легените и глухият тътен на смутни гласове. Свалих разсеяно долната си риза и сякаш забравил къде седя, аз мислех за Офелия, свързала своята съдба със знаменития художник, когото конюнктурните критици бяха склонни да признаят дори за велик.

Някакъв гражданин, поставил голите си крака в тас гореща вода, втренчено ме гледаше. На лицето му се появи смущение, преминало след това в уплаха. Изглежда, той ме позна и сега оставаше само едно — и аз да го позная.

— Щабс-капитан Новиков? — попитах аз тихо, почти шепнешком.

Той скочи, пъргаво нахлузи на косматите си крака панталоните, наметна на още неизсъхналото си тяло самото и избяга от съблекалнята.

Той ли беше? Може би всичко това ми се бе привидяло? Но за това, че току-що седеше тук, напомняше тасът с гореща вода,

забравените на скамейката гащета и долна риза, и копринените, твърде износени чорапи, които той така и не успя да нахлузи, очевидно обувайки полуботите си на бос крак.

Аз изскочих от съблекалнята и с нерешителен, съмняващ се глас на изплашен интелегент извиках:

— Дръжте го!

Ехото на банята повтори моя възглас с явно преувеличение и насмешка.

Няколко голи и полуголи личности изскочиха от съблекалнята.

От прозорчето на касата се подаде учудено-злорадата физиономия на незаконния син на руския класик:

— Какво? Окрадоха ли те? Портфейла ли ти измъкнаха?

Нямах време да отговарям на въпросите му. Изтичах на улицата, но Новиков не се виждаше — само гърбовете и лицата на минувачите, на които не им беше нито до мен, нито до него. Или се беше скрил в някой вход, или беше скочил в движение в някой трамвай.

След като побродих по Средний проспект и поседях в градинката до улица „Тучков“, аз дълго очаквах случая (като че случаят обича да се повтаря) отново да ми го поднесе от мъглата на големия град, от многочислените дворове и входове. Но случаят не обича повторенията. От входовете излизаха много хора, някои приличаха на него, но само отдалече, а приближавайки се, като че за да се надсмеят, изведнъж лицата и фигурите им ставаха съвсем други. Оптическата измама дълго дразнеше моето нетърпение, играейки си с мен на игра, която скоро ми омръзна. И аз реших да отида в най-близкото отделение на милицията и да съобщя.

Началникът на милицията търпеливо и внимателно ме слушаше в своя кабинет, а след това кой знае защо като се намръщи, попита:

— А не би ли могло да ви се стори?

— Би могло — отговорих аз, — в съблекалнята беше тъмно и влажно. Пък и ние се гледахме един друг половин минута, не повече. Но обяснете ми, моля ви, защо се втурна да бяга като луд, дори забрави да обуе наполеонките и чорапите си?

— А какви бяха чорапите? Запомнихте ли?

— Обикновени чорапи: или сиви, или кафяви. Не помня. Те навярно и сега се търкалят там на пода, до таса — отговорих аз.

— Трябвало е да проверите. За нас са важни не думите, а фактите — каза той загрижено, гледайки кой знае защо само в брадата ми.

— Фактите! Фактите! — с раздразнение повторих аз. — А какво са това фактите, ако вникнем в техния смисъл?

— Фактите — каза началникът на милицията — са това, срещу което не можеш да се съпротивяваш.

— Така значи, вие се съмнявате? — попитах аз, без да скривам обидата.

— Да допуснем, че малко се съмнявам. Не може без съмнение при нас. Такава ни е работата, във всичко да се съмняваме, всичко да проверяваме.

Той извади кожена табакера, предложи ми папираса и запали сам.

— В какво пък се съмнявате вие?

— Засега ще премълча това. Да помислим заедно с вас. Да обсъдим. А после вече ще направим изводите. В нашата работа не трябва да се бърза с изводите. Между другото как се казват?

— Михаил Дмитриевич.

— Твърдите, че сте седели в колчаковския затвор. Премного ви уважавам за това. Самият аз не успях да попадна там заради възрастта си, макар да съм участвувал в гражданската война. А преди това с какво се занимавахте?

— Летях.

— Летец ли сте били? В коя година? В коя армия? На кой фронт?

— Как да ви кажа... Аз не бях летец.

— А какъв?

— Космонавт.

— Космонавт ли? Как да разбирам това? Думата не е съвсем позната. Ако можете, обяснете ми.

— Може би е по-добре да не обяснявам.

— Това пък защо? Сега никой не се срамува от незнанието си, а всички се стремят по-бързо да го ликвидират. Макар да не съм завършил гимназия и университет, по рождение съм схватлив. В училище по математика имах петица.

— Тук вашата петица няма да помогне.

— Мислите, че няма да мога да си обясня?

— Едва ли — казах аз, — работата е такава, че аз летях към звездите.

— Към звездите ли? В какъв смисъл?

— В най-реален. Почти със скоростта на светлината.

— Почакайте. Не бързайте. Всичко това ще уточним после. А как сте със здравето? Не сте ли боледували от нервно разстройство, преживявайки толкова по време на пребиваването си в белогвардейските стаи за разпит и мъчение?

— Дайте да прекъснем тази тема — казах му аз — по отношение на здравето, големите скорости и звездите. И да поговорим за земни неща.

— Така ще бъде по-добре — съгласи се началникът на милицията, — а то, виждате ли, къде ви отнесе. Помислих си дали не сте избягали от Канатчиковската вила. Но все пак не би било лошо да се провери. Защото съвсем се обърках. Вие твърдите, че в банята сте срещнали подозрителен човек, по ваше предположение, бивш белогвардеец. Не е ли така?

— Така е.

— А защо започвате да водите странен разговор за звездите, към които уж сте летели? Това пък защо?

Въпросът на началника на милицията ме постави в задънена улица. Аз дълго гледах стената, където висяха стенен часовник и милиционерски шинел, както стои ученик пред дъската, където с тебешир е написана задача, която съвсем не може да реши от който и край да започне.

Мълчеше и началникът. Ние като че се състезавахме кои кого ще надмълчи.

Най-накрая той погледна часовника си и като се обърна към мен, отново ми зададе въпроса:

— Какво общо имат звездите, които аз предполагам са прекалено далеч от нас, за да може да се лети към тях?

— Става дума не за сегашното, а за далечното бъдеще.

— За първи път срещам човек, който така ловко да умее да баламосва. Мен бъдещето не ме интересува, особено когато съм на работа, мен ме вълнува само настоящият момент.

— А какво ще стане с бившия щабс-капитан Новиков, сътрудник на колчаковското контраразузнаване?

— Ние ще се заемем със случая. Ще направим справка. Ще се наложи да правим и проверки. А вие оставете за всеки случай адреса си.

19

След като дълго тичах нагоре-надолу, аз реших да си направя малка почивка и влязох в ресторанта на ъгъла на Средния проспект и Осма линия.

Свиреше оркестър. Миришеше на кюфтета, полети с червено вино и сос от гъби.

На масата до прозореца седеше Офелия със своя знаменит старец, който с кадифената си шапчица и величавата си брада действително по нещо напомняше Тициан.

Тициан от Василевския остров гледаше с влюбен поглед съществото, чиято химерическа природа едва ли беше осъзнал така бързо. Очите на Офелия, истински очи на русалка, ме видяха веднага и гласът ѝ с мелодично кристални интонации, глас на Гоголевата госпожичка, омагьосала по онова време философа Хома Брут, най-емоционалния и увличащ се философ, ме извика.

Аз се приближих до масичката.

— Вие познавате ли се? — попита тя, като продължаваше да играе с гласа и очите си, които с полунасмешлива подигравка гледаха ту знаменития художник, ту мен, като че мислено ни сравняваха и ми намекваха за моето нищожество в сравнение с новия Тициан, чието величие тя пазеше от простосмъртните.

Тициаак от Василевския остров ме погледна господарски и ми се усмихна снизходително.

— Запознай се, Миша — каза Офелия. — Това е мъжът ми. А това — тя ме показва с поглед на почти великия художник — е този, за когото току-що ти разказвах.

Присмехът пропълзя по дългобрадата физиономия на знаменитостта и той изведнъж стана любезен.

— Седни на нашата маса, Миша — каза Офелия. — Ние искрено ти се радваме.

Василеостровният Тициан със звучен търговски глас извика келнера и започна, без да бърза, с познаване на нещата, да поръчва,

изброявайки мезетата и вината.

Когато келнерът си тръгна със своя полубягащ професионален раван на ресторантски маг, започна пауза, която кой знае защо ме разтревожи. Аз стоях с такова чувство, като че масичката в ресторанта беше доплувала до мен по вълните на времето и ей сега ще отплува, отнасяйки със себе си този величав гражданин с кадифена шапчица, като че действително свалена от главата на истинския Тициан, разбиращ от вина, жени и маслени бои, от които може да се направи всичко — от съблечената Венера, до обвитото в сумрак дърво.

Двамата тициановци като да се бяха слели в един не по-малко, а може би и по-велик и двамата започваха да се измъчват от моето безмълвно присъствие.

— Тъй значи, вие сте землякът на Офелия? — изведнъж запита той, като с гласа си развали магията на този мираж, това преместване на времето, тази сцена от епохата на Италианското възраждане, която току-що се твореше във второкласното ресторантче.

Дългата му красива, по-скоро моминска, отколкото старческа ръка се протегна към бутилката с коняк и след това наля от тази доста силна ароматна течност в моята чаша.

— Земляк ли? Ако трябва да бъдем точни, не земляк, а съвременник, защото става дума по-скоро за времето, отколкото за това, което е прието да се нарича пространство.

— Как да разбирам това? — Веждата му се вдигна и лицето му отново доби монументален израз, като че взет назаем от този Тициан, който беше живял във Венеция в епохата на Италианското възраждане. — А нима аз не съм съвременник?

— Но вие живеете, така да се каже, в своя собствен век, а ние сме пришълци от друг. Вие чували ли сте нещо за ерата на изображенията, която ще дойде да смени вашата книжна ера?

— Откъде знаете, че ще дойде? Надявам се, не сте успели да погостувате в бъдещето?

— Успял съм. И още как съм успял. След двадесетина години навсякъде ще се появят телевизионни екрани. Същинско бедствие, трябва да ви кажа, бедствие, което хората от наивност ще приемат за признак на велико щастие. Но от тук до ерата на изображенията, където навсякъде ще царува знакът, не буквата, не йероглифът, а знакът, който измества човека и се представя за него, е още далеч.

— А как ще изглеждат книгите? — попита старецът вече с друг, съвсем невеличествен тон.

— Погледнете Офелия — казах аз. — Точно тя има пряко отношение към това, което ви интересува.

— Той се шегува — прекъсна ме Офелия. — Не приемай сериозно думите му.

— Аз не приемам сериозно нищо друго освен облаците, горичките и поляните — каза знаменитият художник М. — Аз обичам природата.

— А природата обича ли ви? — попитах аз.

— Иди, че я разбери — обича ли ме, или не. Ние сме се отучили да разговаряме с нея още по времето, когато е умрял Омир. На Сезан наистина му се удаде да измъкне нещичко от нея. Но това е било по-скоро разпит, отколкото задушевна беседа, както вече се е случвало по времето на ловците от палеолита и същия този Омир.

— А какви са вашите взаимоотношения с нея, с природата? — попитах аз.

— Като на човек, застанал на опашка в заложената къща. Аз ѝ поднасям в залог своите чувства. Тя просто гледа на всичко това като на вехтории. Истинска размяна на моите емоции срещу нейната същност, както това се е случвало със Сезан, сега не може да стане. Налага се да имам работа с явления, с подобия. Но за мое щастие, нито публиката, нито критиката забелязват това. Те са свикнали с фалшификати. Но дълго ли ще продължи това?

— За вашия век ще стигне — казах аз. — Ти как мислиш, Офелия?

Офелия ме заплаши с пръст.

Нейното почти мраморно-антично лице, лице на богиня, стана гневно.

Зад прозореца на ресторанта, сред чистото небе изведнъж прогърмя гръмотевица. А след това стана тихо, както става винаги пред буря.

Аз гледах Тициан от Василевския остров. Този Тициан определено ми харесваше, може би повече, отколкото другия, когото познавах от картините в Ермитажа, репродукциите и безчислените монографии и албуми.

Но с него още не ми се беше случвало да седя на една маса, да пия вино и да ям пилешки кюфтета с отличен сос, а този Тициан седеше тук и разказваше анекдоти и за своята дружба с Рьорих, който се заселил в Тибет, където ландшафтът бил създаден не от господата бога, а измислен от този художник, така ловко измислен, че картината беше излязла от рамката и беше станала действителност.

— Не, не — уверяваше ме той. — Въпреки че дружа с Рьорих, аз съм реалист. На моите платна природата гледа като на своето отражение в огледалото.

— А вие никак ли не я ласкаете?

— Случва се и да я лаская. Но не тя изисква това от мен, а публиката. Не дай боже да нарисувам пейзаж, без да го подсладя мъничко...

Не, василеостровният Тициан определено ми харесваше и ако той съвсем мъничко подслаждаше природата, то за самия себе си говореше истината.

С него се разделихме почти като приятели. Той дълго държа моята ръка в дланта си и продължително гледа лицето ми, като че искаше да рисува портрета ми.

В тези мили и наивни години наивно беше и изкуството, и като че най-инфантилно от всички изкуства бе киното. То беше още няма и целомъдрено като мимиката на неандерталец, който още не умее да говори, но се опитва с бързопроменящото се изражение на лицето и жестовете да изрази цялата гама от своите преживявания и временни чувства, още неупаковани в словесна обвивка, но от това съвсем не по-малко силни.

Аз си купих билет за кино „Мълния“, където давах американска няма комедия с участието на Бъстър Китън.

На празното кресло до мен седна някакъв човек. Не успях да го разгледам, защото в залата веднага загасиха светлината. Не със зрението, а с нещо друго вътрешно и проникателно аз изведнъж прозрях, полуотгатнах кой е моят случаен съсед. Засега това беше само догадка, но действителността вече беше започнала да ме човърка със своя свредел, като че съседът ми (резултат на статистическа игра на случая) беше не някой друг, а щабс-капитан Артемий Фьодорович Новиков, купил си за тридесет копейки най-острата и парадоксална от всички възможни, но непредвидени нито от него, нито от мен ситуации. В ръката ся той държеше билет, без да подозира истинската стойност на тази синя хартийка с номера на реда и стола, все едно че това беше обикновен номер, а не този, с който лесно можеш да загубиш всичко, в това число и живота.

Пробляскващият екран, където Бъстър Китън живееше своя полуефимерен, мъждукащ живот, постоянно преследван от враговете, вече не ме интересуваше. Нетърпеливо и с трепет очаквах кога в салона отново ще стане светло и аз ще мога да хвана за ръката този, който толкова много дълги дни и нощи ме беше изтезавал, без да бърза, като полека-лека ме избутваше към гроба.

Моето чувство, изглежда, бе толкова силно, че се предаде и на него. Той също поглеждаше сега не толкова към екрана, колкото към мен.

Между нас имаше ивица тъмнина, тъничка ивичка тъмнина и тишина, емоционално поле, невидима мина, заредена с ужас. И въпреки всичко това аз приближих главата си до главата на своя съсед и с дружелюбен шепот попитах:

— Вие не сте ли случайно Артемий Фьодорович Новиков?

— Не ми пречете да гледам филма — отговори той също с шепот, но съвсем недружелюбен, — да се наслаждавам на играта на Бъстър Китън. Аз исках да се разсмея, а вие ми попречихте със своя глупав въпрос.

Изглежда, моята подозрителност все пак ме беше измамила. Ивичката тъмнина и тишина престана да бъде ивица на отчуждението. Някой вече беше успял да разрези невидимата мина, заредена с ужас, и сега тя бе станала така мирна като пепелника, направен от артилерийски снаряд.

Постепенно започнах да влизам в ритъма на валса, изпълняван на раздрънкания роял от някаква побеляла старица, навярно от бившите фройлайни. Започнах да следя действието, като се поддадох най на края на великолепната игра на американския киноактьор, на несравнимото му умение да се поставя в най-разнообразни и даже необичайни ситуации. Слушах непрекъснатия смях в залата. Постепенно и мен ме овладя навяното от играта и искрения комизъм възбудено-весело настроение. Но всичко си има край. А финалът на хубавата комедия прекалено много прилича на събуждане от сън.

В залата вече бе станало светло. До мен креслото беше празно. Моят тайнствен съсед беше изчезнал.

Публиката бавно плуваше към изхода, над който светеше червена светлина. А аз все още седях и гледах празното кресло, както тогава в съблекалнята гледах таса с гореща вода, в който миг преди това бяха примирали от удоволствие рунтавите маймунски крака на бившия белогвардеец. Маймунските крака не бяха изменили на своя собственик и този път. С някаква почти факирска ловкост той беше съумял да стане невидим и безшумно да се скрие така, че никой да не забележи.

Унило се помъкнах по улиците на Петроградската страна, като се вглеждах във фигурите на пешеходците, все още без да загубя надежда да видя този, когото два пъти бях изпуснал. Какви бяха подбудите ми? Едва ли само желанието да разоблича и улича скриващия се враг.

Имаше нещо друго, всъщност — доста странно, да не кажем, метафизично. Измъчваше ме желанието да завършим незавършения и прекъснат разговор. Незавършен. Ако гледаме истината в очите, трябваше да завърши с моята смърт, разстрела, към който той ме водеше бавно, като ограничаваше хазарта с пресмятане.

Кой знае защо ми се искаше да продължа тази игра, но в друга обстановка, съвършено безопасна за мен и смъртноопасна за него. Беше ли това прекалено елементарното желание да отмъстя за всичко, което понесох? Едва ли. Всичко беше много по-сложно. Аз се нуждаех от него като от свое отрицание, отрицание диалектическо, и затова намекващо за някакво разкъсано от обстоятелствата единство.

Големият проспект по Петроградската страна беше решил да ме подразни, а заедно с това и да позабавлява минувачите. Нещо приличащо на мираж, на оптическа измама, свойствена на пустинна местност, се яви тук в това вечерно многолюдие. Ту тук, ту там внезапно изникваше фигурата на бившия щабс-капитан или на неговия двойник и моментално се превръщаше в друг човек, който нямаше нищо общо с него.

Аз се мятах ту тук, ту там, ловейки празното пространство сред минувачите, които като че играеха на жмичка с мен, докато не магнах с ръка и не скочих в полупразния трамвай.

И точно там го видях.

Той седеше, като че нищо не се бе случило, и замислено гледаше през трамвайното стъкло уличните огньове.

Аз седнах срещу него, убеден, че оптичната измама е пренесла действието си от улицата в трамвайния вагон. Не вярвах, че това е той. Но неговото лице или видът му не бързаха да променят своята прекалено пластична форма, както това ставаше допреди малко на Големия проспект. Той продължаваше да гледа някъде край мен.

Във вагона освен нас седеше още една двойка: мъжът — старец със сиви мустаци, приличащ по всичко на интелегент, и неговата жена. Едва ли те биха могли да ми помогнат, ако се опитах да задържа Артемий Фьодорович.

А в това, че беше Артемий Фьодорович, сега вече аз почти не се съмнявах.

Тази съпругеска двойка и старата кондукторка, дремеща в ъгъла, нежно прегърнала своята кожена чанта. Това бяха всички.

Трябваше да се надявам на следващата спирка да се качат няколко здрави юноши студенти или работници, които да ми дойдат на помощ, ако той реши да се съпротивява. А какво друго решение можеше да вземе при тези не съвсем благоприятно стичащи се за него обстоятелства?

Сега той гледаше вече не край мен, а в мен. Безобидният артилерийски пепелник отново се превърна в мина, заредена с ужас.

— Артемий Фьодорович? — попитах аз.

— Да — отговори той. — Ако искате да поговорим, нека излезем. Тук не е съвсем подходящо място за нашата беседа.

Гласът му звучеше спокойно и изключително деликатно, както там, когато си играеше с мен на викторина, за него приятна, но не и за мен.

— Защо да излизаме? — отговорих аз. — Тук също никой няма да ни попречи.

— Не, не — отговори той. — При това аз бързам. И не ми се ще да мина покрай това място, където ме чакат.

Последните думи от тази кратка фраза той зареди с нещо многозначително-двусмислено, като че тези, които го чакаха, бака могли да чакат и мен.

Като каза това, той, без да бърза, се надигна от мястото си и се насочи към изхода. Движенията му бяха пълни със спокойствие, увереност и подчертано уважение към собствената особа. Междувременно той се огледа, като въртеше очи, сякаш ме подканваше да тръгна след него и същевременно намекваше, че би било по-добре за мен да остана във вагона, в обществото на стареца и неговата съпруга.

Още минута и той щеше да изчезне. Аз тръгнах след него към площадката. И тук стана това, което трябваше да се очаква. Той скочи в движение, скочи ловко като гимнастик или циркаджия, изпълняващ за стотен или хиляден път един и същ номер. И в същото време трамваят ускори хода си, като че ватманът също вземаше участие в играта. Аз погледнах в тъмнината. Но тъмнината беше скрила фигурата му.

21

Стъпалата на просторната стълба ме водеха нагоре към третия етаж, където в огромната квартира на Тициан от Василевския остров живееше моята стара позната Офелия, тази същата Офелия, която обединяваше в себе си необединимото: момичето и книгата — както в Овидиевите „Метаморфози“, слели се в едно химерично същество.

Впрочем кой би повярвал в това, гледайки я? Като есенна ябълка тя се беше наляла със сок и плът. И нейният мъж, този величествен и благороден старец, изобразяваше и преобразяваше тази налята със сок женска плът. Що се касае до плътта, той разбираше изключително от тези неща. Той не рисуваше, а направо моделираше с четка женското тяло, моделираше го като от тесто, създавайки нещо подобно на козунак, пицно и при това превръщайки магически (биолозите биха казали редуцирайки) скромните очи на зрителите в съвсем нескромна ръка, която с пипане проверяваше гъвкавата мекота и еластичната плътност на това, което се явяваше еквивалент на абсолютната женственост, съответстваща на търговско-източния вкус — женственост, напиратца от платното като от нощви.

Вратата ми отвори камериерката, облечена, както се обличаха в епохата на бившия класик граф Салиас, чийто незаконен син седеше на входа на банята с такъв вид, сякаш това не е баня, а храм на хигиената и здравето.

Тук също проявяваха грижа за хигиената и здравето. Бялата колосана престилчица рязко контрастираше с наглите очи на блудница, които минута или две ме преценяваха и разглеждаха, а после изведнъж видях гърба ѝ, плуващ бавно по коридора, за да доложи на господарката си за мен.

Господарката излезе да ме посрещне, усмихвайки се фалшиво и разсеяно, както се полага на господарка, която излиза да посрещне гост, чиято стойност е вече преценена от камериерката и точно оценена от нейния надменен глас, интонациите на който не скриваха това, което Впрочем беше трудно да се скрие.

Аз не я познах веднага, толкова се беше изменила. Къде ти вече „от платното на Брюлов“? От картината на Кустодиев, ето откъде беше слязла тя, поправена от четката на своя почти велик мъж. Впрочем тя нямаше откъде и къде да слиза. Домът ѝ приличаше на музей, наистина два вида или категории: музей на бита и картинна галерия.

Тук вещите спореха със своите подобия, които надничаха от разкошните багетови рамки, отстоявайки своята независимост и субстанционалност, която бяха заподозрели в ефимерност и илюзорност още древните индуси, а след това и знаменитият къонингбергски мислител, излизащ на разходка винаги в един и същ час.

Вещите говореха на своите подобия, обхванати от дрямката на вечното полусъществуване:

— Съществуваме ние, а вие само ни отразявате!

Но подобията на вещи едва ли бяха съгласни с вещите. Та нали тях ги засипваха с комплименти, за да ги погледат и оценят, идваха критици и изкуствоведи, поклонници и пропагандисти на таланта, който живееше сред вещите и техните подобия и ценеше подобията още по-високо от вещите, защото вещите бяха създадени от дърводелци-мебелисти, а техните подобия от него самия.

Но нито вещите, нито техните подобия, нито самият собственик, заминал за няколко дена в Москва по неотложна работа, не подозираха, че сред тях живееше същество, премахнало изконното противоречие между субстанционалните предмети и техните илюзорни подобия, създадени от четката или длетото.

Това същество беше едновременно и подобие, и това, на което се уподобяваше — създаване на чуждопланетния разум, сътрудничещо с учените и техниците на Земята.

Кой беше по-грешен — чуждопланетният изкушител или неговите земни ученици и последователи, посегнали на това устойчиво равновесие, което с векове съединяваше и разединяваше света на вещите и света на неговите подобия, наречено изкуство.

Знаеше ли за това Тициан от Василевския остров, когато водеше в гражданското своя бивш модел? Подозираше ли, че едновременно променя и вещите, и техните не съвсем реални и приблизителни изображения?

Нямаше кого да питам за това. Художникът, както аз вече споменах, се бе отлъчил за няколко дена в Москва, а с Офелия, със сегашната изменила се Офелия, едва ли следваше да се започва разговор на тази хлъзгава тема. Но всяка тема можеше да се стори хлъзгава за Офелия, химеричното същество, съжителстващо със съвсем не химеричната обстановка.

— Когато човек влезе във вашия дом, — казах аз на Офелия, — забравя за това, че е имало Велика октомврийска революция.

Офелия пропусна думите ми край своите мраморни уши.

Тя ме преведе през трапезарията, а след това през спалнята от карелска бреза, после през кухнята, където с холандско-живописни оттенъци проблясваха с червената си мед съдовете, и на края ми показва банята, като бързаше да предизвика у мен или завист, или презрение. Аз се досетих, че тя продължава странната и загадъчна игра, която беше започнала с мен в този ден, когато искрено ми призна, че тя е не само момиче, но и книга.

В загадъчното произведение на неизвестния автор се вплитаха като че случайно страници от съвсем друг роман, роман съвременен, написан от излизащ на мода боеви и находчив белетрист, приспособяващ своето остро, но банално перо към вкусовете на средния човек от времето на Непа.

Може би тя искаше да ме накара да почувствувам цялото своеобразие на тези години, за да ме отведе след това напред или назад, било в епохата на преследваните албигойци, било по времето на Великата отечествена война, затваряйки ме в хитлеристки концентрационен лагер или карайки ме да изпитам глада и студа на ленинградската блокада, приобщавайки ме към мъжествения живот на ленинградчаните, които аз бях успял вече да обикна.

Вероятно това беше почивка. Едва ли тя имаше намерение да се задържа в тази разкошна квартира, вслушвайки се в спора на вещите с техните подобия в багетови рамки — вещите, които защитаваха своето честно и независимо битие от нескромните претенции на своите самоуверени отражения, гледащи от всички стени и ъгли.

Това още не беше музей само защото творецът на картините надживя всичките си връстници и приятели, в това число и самия себе си.

Аз с изумление гледах напълнялата Офелия и нейната прическа, над която се беше потрудил фризьорът, някой Пиер или Жан, съвременен чужденец от Лондон или Париж.

Изглежда, излишната пълнота оказваше влияние на чувствата ѝ и едва ли тази нова Офелия, регистрирана в гражданското на Василевския остров и едновременно тайно венчана в Андреевската катедрала от интелigentния живо-църковен свещеник, който изучаваше религиозно-философските трудове на отец Павел Флоренски, но редовно си изписваше списанието „Безбожник“, едва ли новата Офелия беше готова за придвижвания във времето и даже в пространството. Не предпочиташе ли тя заседналия живот в тази разкошна квартира, в която дебелите завеси не пропускаха нито виковете на продавачите на „Вечерная красная газета“, нито дрънченето на трамвая и свирките на милиционера.

— Е, как живеем? — попита ме Офелия с престорен глас, когато камериерката с наглите очи донесе поднос с дребни сладки, купени от сладкарницата на Лора, и кафеника, от който е пил някой княз или граф, пъргаво сменил крайречния булевард на Петроград за една от многочислените „рю“ на космополитния Париж.

— Е, как живеем, за какво мечтаем? — попита тя, едва-едва пародирайки бившия си съсед, незаконния син на руския класик.

— Не се оплакваме от живота, но мечтаем за мъничко придвижване в бъдещето или в миналото, понеже не желаем да привикваме към прекалено заседнал живот.

— Ти искаш да захвърля своя старец? — попита ме тя, като с любов огледа обстановката, с която ѝ предлагам да се раздели.

— Защо да го захвърляш — възразих аз, — когато можеш да вземеш със себе си и него, само че, разбира се, без тези мебели и без тези пейзажи и „ню“, където всяка бреза прилича на съблечена дева, а всяка дева на бреза.

— Не! Не! — замахна към мен Офелия със своята напълняла кустодиевска ръка. — Той е домошар, а и възрастта му не е подходяща. При това сега е зает с подготовката на ретроспективна изложба.

Късове речна синева вместо прозорци. А във витрините влажни и отразени облаци. Всеки дом и всеки клен молеше за платно, изискваше веднага да го превърнат в картина, да го облекат в рамка, да го загърнат в мъглата на възпоминанията, в откъслек от утринния сън.

В облицованите с камък канали в утрините още спеше нощната, тежка като плочи вода, но градът вече се събуждаше заедно с тръбенето на заводите и се превръщаше в гъвкавокрачеши пешеходци, в пътници на весело звънтящите трамваи.

Затова пък в почивните дни над улиците и площадите падаше покой, за да даде възможност на хората да разберат душата на Петербург-Петроград-Ленинград и да почувствуват, че пробягващото мигновение съединява не само къщите, дворците, квартирите и фабриките, но и разновременните събития, като че иззад ъгъла в тесни панталони сега ще излезе Тургенев и приближавайки се до будката за вестници, ще си купи „Вечерная красная газета“.

Веднъж в градинката на ъгъла на Большой проспект и Трета линия видях на скамейката жена. В ръката си тя държеше томче на Пушкин и мислено беседваше с великия поет, преодолявайки далнините на времето и може би удивлявайки се на силата на човешката мисъл, способна да съедини и сближи хората, живеещи в различни епохи.

Като се надявах да остана незабелязан, аз започнах да екипирам скромния ѝ облик в тефтера, но прекалено се увлякох и привлякох вниманието ѝ върху себе си.

— Извинете, аз, струва ми се, ви попречих.

— Никак, — каза тя разсеяно, откъсвайки се от Пушкиновото време, за да се върне в своето.

Съдейки по изражението на лицето ѝ в тази минута, тя като че присъствуваше и там, и тук, подчини се на силата в поетичното слово. След две седмици аз я нарисувах, изобразявайки я заедно с Пушкин, седящ с фабрична работничка на една и съща скамейка. Аз

искаха да придам духа на града в сърцето на епохата. Да, това беше удивителен феномен: милиони хора влизаха в доскоро още недостъпния им свят, в сияещия свят на Тютчев, Леонардо, Бетховен и Чайковски.

Аз обичах да се отбивам в районната библиотека в часа, когато там се нареждаше опашка от работници, бързаци да почувствуват цялата свежест и новост на знанието, което толкова дълго се беше отвърщало от тях и едва сега се беше обърнало с лице, изпълнявайки заповедта на Пролетарската революция.

Епохата имаше заложи на велик скулптор. Тя съумя да докаже, че светът е къде-къде по-пластичен, отколкото мислеха буржоазните икономисти и политици.

Всичко се оказа пластично: реките, облекли се в нови мостове и бендове на хидростанции, планините — отстъпили, за да дадат простор на новите пътища, дворянските полудворци с колони, превърнали се в клубове и университети.

Когато аз се приближавах до витрината, където висяха миришеци на кола афиши и обявления, буквално ставах разностранен и не знаех какво да избира и къде да отида. Струваше ми се, че светът се е превърнал в една огромна аудитория, където безчислени лектори с червени от безсъние очи четат ден и нощ лекции за разширяващата се Вселена, за научната организация на труда, за конницата на Будьони и живописиста на Рембранд, за корпускулярната теория на наследствеността и увеличаващото се производство на чугун, за музиката на Игор Стравински и за новите сортове пшеница, отгледани от съветските селекционери.

Животът като стихотворение съединяваше несъединимото: зарята и стоманата, вика на авлигата, цимента, спектакъла на Майерхолд и железопътните траверси, теорията на относителността и саловете, носещи се през ревящите и стенещи прагове на планинските реки.

Никога до този момент нощите не са били толкова къси. Хората нямаха кога да спят. Епохата се готвеше за изпит.

Плуваха облаци, извиваха се жълти пътища, гърмяха бури, шибаха дъждове, като на разсъмване синееха прозорци, пееха славеи, тракаха колела, но всичко беше станало неизмеримо по-реално, отколкото е било в други векове и хилядолетия.

Вещите получиха тежест, думите — смисъл, а човешките дела и постъпки за първи път се освободиха от гнета на хилядолетните навици.

По улиците вървяха влюбени двойки и поетите сутрин мърмореха своите стихове, преди още заедно с мастилото да ги излеят на пианата хартия. Но прекалено реалните, натъпкани до крайност с живот вещи, събития, дела, факти не се вместиха в овехтелите думи и битието изискваше от съзнанието това, за което най-рано от всички се досети Маяковски. Изкуството трябваше да стане също толкова ново като живота.

Аз мислех за Маяковски и за уплътнението на мисълта и думите, отивайки на изложбата на М.

На ретроспективната изложба на Тициан от Василевския остров се запознах с Коля Фаустов.

Едва много по-късно разбрах колко му подходеше тази рядко срещаща се фамилия „Фаустов“ на Коля, който се оказа в близко родство с Фауст, разбира се, не в кръвно, а в духовно. Пък и кой би могъл да помисли, гледайки хилавата фигурка на Коля, неговото клепоухо, обидено лице, огромните му шпайкове вместо обувки, че той ще се окаже съвременен Фауст, който търси абсолютното знание и усеща това, което самият Фауст не е усетил. Но нека не изпреварваме събитията, които рано или късно ще настъпят, и ще вълечат и нас, и вас в техния причудлив и алогичен ход.

А тогава той стоеше до мен пред женския портрет, на който малко напълнялата, станала прозаична Офелия беше ако ли не изящно, то поне виртуозно закрепен за платното.

— Месото е много. Прекалено много плът — каза ми Коля. — И в същото време има нещо антично. Сякаш са взели гръцка богиня, изпратили са я за три месеца в Евпатория или Ялта, а след това са я оженили за великия сладкар Лора и синовете му.

— Вие не грешите. Тя действително е от бившите богини. А по отношение на Лора по-внимателно. Тя е жена на Тициан от Василевския остров. И той я е нарисувал, като съвсем не е разчитал на вашите скептични забележки. Тициан си е Тициан дори и да живее не в старинна Венеция, а тук до Большой проспект.

Малко по малко ние поведохме разговор.

Николай Фаустов също живееше на Василевския остров, караше аспирантура в Биологическия факултет под ръководството на най-крупния цитолог и най-знаменития историк на еволюционните идеи. Сливайки се с духа и буквата на своята метафизично-гносеологична фамилия, Коля се интересуваше от всичко, което действително беше дяволски интересно: цитология, философия на езика, първобитно мислене, квантова механика, поезията на Райнер Мария Рилке, изкуството на Великденските острови.

Загърнат в дребничкото пространство на Василевския остров, а също на Петроградската и Выборгската страна с техните прашни булеварди и градини, той с шестото си чувство усещаше безкрайността на обкръжаващата бюрото му Вселена и вече завиждаше на този, който много години, по-късно ще се гмурне в нейните бездънни гълбини и ще се върне на Земята, препълнена с пространство, време и, разбира се, с щастие — щастieto, чийто псевдоним е Абсолютът.

Когато ми разказваше за своята гносеологическа ненаситност, за своя временнопространствен глад, той не подозираше, че неговият събеседник вече се е гмуркал в гълбините на тази най-бездънна Вселена и се е върнал на Земята, макар и препълнен с пространство и време, но съвсем непознал щастieto — нито относителното, нито абсолютното. Пък и какво е това щастие? Островче, където царят уютът и покоят. Сладникаво-еснафска думичка, заимствувана от лексикона на тези, които не подозират, че човешките желания са също така безкрайни и бездънни като Вселената.

Аз казах на Коля какво мисля за щастieto и Фаустов, нещо, което се случваше рядко с него, не започна да оспорва моята малко тъжна мисъл.

Коля имаше няколко кумира: московския цитолог Колцов, поета Хлебников, физика Фридман, познавача на първобитната логика Леви Брюл и учителя на Циолковски, руския мислител на XIX век Николай Фьодорович Фьодоров. Впрочем това съвсем не означаваше, че Коля беше подготвил духовен коктейл от техните идеи и го вземаше по супена лъжица сутрин заедно с мед, за да поддържа своето интелектуално здраве, не много устойчиво като у всеки юноша, който безразсъдно изразходва своите сили.

Към изредените имена и идеи той не беше добавил още една, изглеждаща невъзможна за времето, в което живееше Коля, но

осъществена в моето — XXII век.

Вие се досещате, разбира се, за какво става дума сега. Става дума за това, от което Синеусов беше избягал и бе приел смъртта в колчаковския затвор, предпочитайки временното пред вечното.

Коля Фаустов, този нов Фауст от Василевския остров, презираше временното и крайното и като всеки Фауст мечтаеше за безкрайното.

Дали именно затова той не специализираше цитология? Дали не разчиташе на това, че неговата наука без помощта на чуждопланетния разум не ще преподнесе на човечеството своя коварен подарък?

Но, първо, Коля не знаеше (пък и откъде би могъл да знае това!) какво е това вечност и, второ — той надценяваше възможностите на тази наука, която имаше намерение да направи своя специалност.

— Да, да — шеговито се съгласявах аз, — науката ще ви поднесе този подарък на тепсия в един, както вие казвате, прекрасен ден. Но аз не бих нарекъл този ден прекрасен.

— Защо? — попита той.

Аз бих могъл да му разкажа за Синеусов и за себе си, а също така за електронния Спиноза, останал далече-далече. Представям си как би се удивил новият Фауст, чувайки за Мефистофел, синтезиран от доста тривиални формули от физико-химиците и химико-физиците на XXII столетие. Но аз отложих тази беседа, разчитайки на това, че пред нас има още много време и мислейки за това, че Коля с неговия Евклидов ум още не е подготвен, за да възприеме толкова парадоксални сведения.

И за да не разочаровам Коля съвсем, аз му подхвърлих кокалче, намеквайки, че Хърбърт Уелз не е бил толкова прост и наивен, както мислят учените, които бяха обявили идеята за пътешествие във времето най-малко смешна, ако не жалка.

Коля се наостри, нарече Уелз невежа (което беше по юношески избухливо и несправедливо) и веднага приведе няколко довода, с които искаше да убеди мен, понеже нямаше възможност да убеди живеещия в Англия Уелз.

Но аз не се съгласявах, отстоявах своята мисъл.

— Да — възразявах аз, — но тогава защо съществува езикът, защо съществува словото и най на края изкуството, на което се подчинява ходът на времето?

Коля, зачервен като рак, започна да се надсмива над моите доводи.

Тогава аз не подозирах и не се досещах, че Фаустов спореше не с мен и даже не с нищо неподозиращия Уелз, прекарващ напълно позитивно и рационално своето съвсем необратимо време някъде в околностите на Лондон, а само със самия себе си.

Точно в тези дни Коля четеше книгата на немския философ Ернст Касирер „Философия на символичните форми“. И може би тази книга, а може и заниманията с генетиката и цитологията да го бяха навели на тази гениална мисъл, която след двадесет години американецът Винер нарече теория на информацията и кибернетиката. Коля точно в тези дни се беше досетил за това, че не само на човека, но и на цялата органическа природа е присъща информацията, без която е необяснима същността на живота. Всички тези дни парадоксалната мисъл буквално не му даваше покой. А тук като за беда в Чуждестранната зала на Публичната библиотека, четейки книгата на английския писател Батлер, който понякога съчетаваше работата на белетриста с размишленията на биолога, Коля беше попаднал на поразителната фраза: „Наследствеността, това е памет.“

Забравяйки, че се намира в библиотеката, а не в къщи, Коля беше извикал „еврика“ съвсем като Архимед и беше изскочил сред смеха и негодуващите погледи на всички, които бяха обърнали внимание на неговото нескромно поведение там, където даже самият Архимед не би си позволил да издаде някакъв звук освен прикрита с длан кашлица или приглушено от услужливата кърпичка леко и ненадейно „апчих“.

Като ми разказваше тази идея, която не го оставяше спокойно да спи, Коля не скри от мен и този конфуз, който му се беше случило да преживее в Чуждестранната зала на Публичната библиотека, където никога няма да му простят неговите възгледи и свързаната с този неумишлен възглас претенция.

Не беше ли претенциозна и идеята му, опираща се на съвсем нестабилните връзки и на парадоксалната фраза на Батлер, който нямаше авторитет сред строгите учени мъже, пък и при това си позволяваше, както и неговият лекомислен ученик и последовател Уелз, да пише фантастични романи?

Аз успокоих Коля, доколкото можех, и се опитах да го уверя, че той с не по-малко основание от Архимед е имал право да извика

„еврика“, но Архимед е имал просто повече късмет, тъй като размишлявайки, е седял във ваната, а не в превзетата Чуждестранна зала на Публичната библиотека.

Какво значи юношеско самолюбие? Неволно излетялото възклицание сега пречеше на Коля да се наслаждава на своята идея, сякаш ненадейният и нескромнен възглас беше нарушил хармонията, която изведнъж беше изчезнала, някъде се беше изпарила от идеята, а за нея знаехме само Коля и аз.

Това, че Коля ми се доверяваше, въпреки че се беше запознал неотдавна с мен, искрено ме трогваше. И за доверието реших да платя със същата монета.

Аз все пак му разказах за Синеусов, човека от бъдещето, който можеше да даде консултация на Коля, ако не го бяха разстреляли.

Разказвайки за Синеусов, аз до определено време премълчавах за себе си и за Офелия, в чийто портрет проникателният поглед на Коля беше прозрял античната богиня, плувнала в дамско-непманска мазнина, тази самодоволна буржоазна мазнинка, която комсомолецът Коля Фаустов „презираше и ненавиждаше“.

Но Коля Фаустов презираше не само тази мазнинка, признак на еснафско успокоение и доволство, но и много други неща, например „Литературната енциклопедия на Фридрих Ницше“, вулгарния социологизъм, книгите на модния в тези години Пиер Бенуа, насладата от секса и опита да се облекне на лошоразбрания Фройд, сладкишите на Лора и приличащите на тези сладкиши живопис и скулптура, които се опитваха да приспособят темата, адаптирайки заедно с нея и зрителя.

Трудно ми е да изброя това, което заради своя характер и младост отричаше изцяло или частично. Много по-леко е да назова това, на което той казваше „да“. И малко по-късно ще го назова.

Беше ли Коля аскет? Вероятно отчасти да. В него живееше този древноруски дух, който с такова проникновено майсторство изобразяваха иконописците на XIV век. Като гръцка амфора с вино Коля беше пълен с духовност. Но комсомолският век вършеше своето. Към тази почти аскетична духовност той прибавяше енергията, безкрайната страст към това, което беше безкрайно и неутолимо — знанието.

Именно на него Коля беше казал своето „да“, за да каже „не“ на всичко, което тайно и явно враждуваше със знанието, като нерядко се прикриваше с неговото име, а понякога даже се представяше за него.

— Кой беше този Синеусов? — попита ме Коля Фаустов. — Мечтател ли? С мисълта за уж обратимия ход на времето не е ли искал да примири себе си и вас с трагизма на своята съдба? Вие казахте, че той е очаквал разстрела?

Аз почувствувах, че се бях издал. Казвайки „а“, бях длъжен да кажа и „b“, след които според привичната логика трябваше да последват „c“ и „d“ и другите символи въпреки тяхната абстрактност, обрасла в плът. Но аз все отлагах своето признание, подозирайки, че новият Фауст ще помоли мен, играещия несвойствената ми роля на Мефистофел, да го запозная с Офелия, която, съгласете се сами, трудно можем да наречем Гретхен. А след това ще изиска от нея незабавно да го достави в ХХІІ век.

Можеш да поискаш всичко, което ти хрумне, особено ако си Коля, чиито желания съвсем не бяха по-скромни, отколкото на великия му предшественик. Но аз сега много се съмнявах във възможността за такъв род пътешествия. Наистина Офелия се беше изменила твърде много, прекалено беше напълняла, премного оеснафяла, за да си играе с времето и пространството в тази чудесна и логически необятна игра — игра, която по-добре да бъде наречена реализирана приказка, предметена поема, песен, превърнала се в жива плът и останала музика.

Но както ще разберете по-късно (аз пак изпреварвам събитията и бързам да разкажа за това, което засега би следвало да крия), че Коля беше създаден, за да стане герой на предметена поема, реализирана приказка, макар че към приказките той се отнасяше с чисто изследователска предпазливост, само като към материал, който неговият френски кумир Люсиен Леви Брюл щателно анализираше за доказателство на своите интересни, но повече от спорни мисли.

Можеше ли да дойде в главата на Коля Фаустов мисълта, че науката, сляла се с изкуството, ще може да съедини наивния приказен герой с аналитичния изследовател, като създаде момичето-книга, богинята с плащ, изтъкан от пространство, време и още нещо, което остана тайна за онези сътрудничили с чуждопланетния разум, новия изкусител, който се беше явил на Земята. Оказа се, че може.

В магазина на проспект Володарски, където продаваха илюстрирани издания и картички, той си купи евтина репродукция на картината на Тициан от Василевския остров, на която беше изобразена Офелия. Това не беше същият онзи портрет, който ние разглеждахме на ретроспективната изложба, а друг, по-майсторски и по-поетичен, но кой знае защо оставен в къщи.

Като ми показваше репродукцията, Фаустов явно се стараеше да скрие своето смущение.

— Не — каза той на мен или на себе си. — Въпреки пълнотата и даже напук на нея, в нея има нещо необикновено духовно, почти неземно. Коя е тя?

— Коя е? — свих рамене аз. — Коя е? Нито един съвременен мъдрец няма да отговори на този въпрос, даже и да е Планк, Фридман или Айнщайн. Пък и честно казано, нито Айнщайн, нито Планк би трябвало да бъдат питани за нея.

— А кого?

— Кого ли? Може би Хърбърт Уелз, ако той притежаваше по-малко от лондонския си позитивизъм и ако се беше родил поне един век по-късно.

— И все пак бих искал да узная коя е тя. И да зная сега, а не след век или век и половина. Сега! Разбирате ли, сега.

— Макар да сте Фаустов, Коля, но вие още не сте Фауст. И аз също не съм Мефистофел, за да зная отговорите на всички въпроси.

— Не ми е нужна вашата софистика! — извика Коля. — Аз ви моля, аз държа да ми кажете коя е тя! Коя е?

— Коя е? — разсмях се аз. — Да не би да сте се влюбили, Коля? Вие не бива да се влюбвате точно в нея. Вие сте комсомолец. А тя е фея, силфида, Психея, богиня, макар и регистрирана в гражданското с известния художник М. Впрочем аз зная, че вие не сте поклонник на неговата подсладена живопис. Но в този портрет някак е минало без захар, дори без захарин.

Коля обидено замълча и скри репродукцията. Аз бях почти уверен, че тя не ще остане дълго в сумрака на бюрото заедно със започнатата и недовършена статия, а много скоро ще бъде окачена на стената, където сега виси репродукция на „Сикстинската мадона“, тази същата, заради която на Коля му се наложи да дава обяснения в бюрото на комсомолското дружество, където той се водеше на отчет.

Впрочем с Офелия ще му бъде по-леко да се защити от подозренията в опортюнизъм и примиренчество с религията, отколкото с Мадоната. Все пак Офелия я беше рисувал не Рафаел, а известен съветски художник, когото неотдавна хвалеха във „Вечерная Красная газета“.

Време беше да се смени темата на разговор и аз посочих книгата на Ернст Касирер „Философия на символичните форми“, която не беше се превърнала в библия за Коля само защото я беше писал последовател на Кант. В същност той бе изменил на Кант заради математическата логика, но все пак си бе останал полукантианец.

„Ех, Коля, Коля — мислех си аз. — Ако трябваше да те викат в комсомолското бюро, за да ти се скарат, то не трябва да бъде заради черно-бялата репродукция на «Сикстинската мадона», а за този същия рафиниран Касирер. Но, слава богу, твоите другари комсомолци са слушали за Мадоната достатъчно много лоши неща, а за по-неизвестния Касирер нито лошо, нито хубаво.“

Като гледаше ту книгата на Касирер, ту мен, Коля не се сдържа и започна да се оправдава. Той четял Касирер, за да извлече от него рационалното зърно, само зърното, отхвърляйки всичко, с което по принцип не бил съгласен.

Аз също казах, че в Касирер има много идеологическа плява, но рационалното зърно, както предполагах (а аз не само предполагах, но и знаех), ще даде кълнове, необходими за съвременното, бъдещо знание.

Ако академик Вернадский (също кумир на Коля, когото ние в бързината бяхме забравили да назовем), ако той бе дал да се разбере, че между човека и космоса съществува посредник или следа, уместно наречена „биосфера“, то Касирер утвърждаваше, че между биосферата и човека, а на свой ред между човека и другите хора също има посредник — това е знакът, символът, езикът на думите и езикът на изображението и много други езици, без съдействието на които би било невъзможно знанието.

Ние заговорихме с Коля за знаците, стараяйки се да не се приближаваме много близко до Касирер, като че това беше минно поле.

Заговорихме за знаците и за този тайнствен феномен, наречен език.

Но когато говориш за този удивителен феномен, никога не трябва да се забравяш, а аз изведнъж забравих къде се намирам и с кого говоря, и произнесох няколко думи на този език, за който би следвало да мълча.

— Това мъртъв език ли е? — попита Коля. — Или жив? Къде и кой говори на него?

Не отговорих. Не можех да му кажа, че този език говорят не тук, а на една малка планета, много далечна и доста своеобразна.

Да, трябваше да бъда внимателен. И тук аз се скрих зад Хлебников, зад неговата детскоезична страст да създава нови думи, с помощта на които можеше да прозре през скучната, покрита с праха на ежедневието същност на нещата, тяхната почти дивашка свежест и поетическа енергия.

Коля, свикнал по фаустовски да мисли едновременно за различни неща, обединени от капризната и гносеологически алчна мисъл, пак си спомни за своя Касирер, лежащ на бюрото му във вид на съвсем обикновена немска книга, издадена във Ваймарската република на отлична хартия. Касирер обичаше да шифрова и разшифрова своите и чужди мисли, беседвайки за средата между човека и света, но не се досещаше за това, че обкръжаващият ни свят (тоест биосферата) също беше само посредник и среда. Но за това, за което Касирер не се досещаше, се досети Коля с помощта на Вернадский.

Когато следващия път отидох у Коля, вместо „Сикстинската мадона“ на стената видях изображението на Офелия.

Картината беше в същата онази рамка, в която до неотдавна беше и „Сикстинската мадона“. Аспирантът не беше толкова богат, че да има две рамки, и съвсем не толкова плуралистичен, та да се моли едновременно на две богини.

Като посочи с поглед изображението на Офелия, Коля издекламира:

*Звукopodobието се събуди,
към поета своето лице обърна
и бавно, като автомат,
изрече:
— Ти днес очи ми даде*

*и сърце в гърдите ми постави.
Аз съм подвластен вече на желанията.
Аз, изваянието,
преминавам в разряда на хората.*

Аз внимателно слушах. Този път някой беше изобразил Офелия не с помощта на линиите и багрите, а с помощта на думите и това бе много по-точно и поетично, с пълното разбиране, че Офелия е по-скоро знак, отколкото човек или (което е още по-точно) знак, слял се с човека съвсем по законите на съня — сън, който е станал реална действителност.

— Чии са стиховете? — попитах Коля. — Ваши ли?

— Не, не са мои. На Константин Вагинов. Ходи по Петроградската страна и Василевския остров и с помощта на думите и ритъма нарежда вековете като карти и пак ги съединява. Той живее едновременно и в древната Александрия, и в Петроградската страна, и в далечното бъдеще. Да, той е истински поет.

— За вас е вредно прекалено да се увличате от поезията — казах аз. — Вие пишете дисертация не за древната Александрия, а за такова прозаично нещо като животинската клетка.

— Но като изучавам клетката — прекъсна ме Коля, — аз изказвам хипотезата за възможността за безсмъртие, зложено в тази клетка.

— Безсмъртие! Безсмъртие! Притрябвало ви. Представете си лавкаджията, който стои на тезгяха си не дни и години, а хилядолетия. Ето какво в действителност означава вашето безсмъртие.

— Но, първо, тогава няма да има лавки и освен това човекът, без да се изменя анатомично, ще се изменя духовно.

— А вие имате ли представа от анатомичните хора?

— Засега не.

— Това „засега“ ще продължи повече от век. Аз си спомням един свой добър познат, мъдреца Спиноза...

— Извинете — прекъсна ме Коля, — но от Спиноза ни отделят векове.

— Векове ли? Съгласен съм. Но аз говоря не за този Спиноза, а за друг, съставен от реализирани формули и хипотези.

— Вие говорите безсмислици, бълнувате.

— А може би искам да ви разкажа сюжета на научнофантастичния роман, който пиша през дните, когато в комуналната квартира всички спят и настъпва такава тишина, каквато има само в междузвездните вакууми на Вселената.

— Прочетете ми някой път откъс от вашия фантастичен роман — каза Коля. — Или мислите, че ще ви ругая за същото, за което ругая и Уелз?

— Уелз не бива да се ругае. Уелз се е досетил за много неща, живеейки в своята провинциална Англия.

— А вие? — изведнъж попита Коля почти шепнешком. — А вие? За какво сте се досетили вие?

— За това, че безсмъртието е ненужно.

— Нужно е! Аз мога да докажа това.

— Кому е нужно? На вас лично ли? На човечеството? На цивилизацията? Или на земната биосфера, която ще бъде окончателно погубена от това?

— Това е необходимо на индивида, на личността.

— За какво?

— За да прояви всичко, което е заложено в нея, без да мисли за болестите и смъртта.

— Вие, Коля, се смятате за диалектик, — казах аз, — но не можете да разберете простата логика — единството на крайното и безкрайното не може да бъде разкъсано без последствия за обществото, за цивилизацията... за етиката. Аз смятам безсмъртието за дълбоко неетично.

— А аз смятам за неетични смъртта и болестите.

— Болестите — това е вече друго нещо — казах аз. — Ето, борете се с тях, Коля, изучавайте клетката и нейните сложни механизми. Но не посягайте на времето и не се опитвайте да го отмените, заменяйки го с метафизичната вечност.

В онези години паважът в Ленинград беше още дървен. На Василевския остров тук-там между дървените блокчета зеленееше нежна тревичка, възпявана неведнъж в лирически стихове.

Впрочем за стихове молеше всичко: и неведнъж възпетите сфинксове, които стояха срещу Художествената академия, и синьото избеляло небе (което поетите кой знае защо наричаха „басмено“), и файтонджиите, очакващи лениво клиентите си — понякога честен чиновник с брезентна чанта, леко пийнал майстор от Трубочния или от Козицкия завод, понякога разхитител, който хвърля наляво и надясно монети, и само много рядко нападател, който, бързо скочил в бричката, Гоголева конструкция, на старинни ресьори, с кожено покривало, със зловещ шепот предупреждава:

— Давай по-бързо! Иначе ей сега ще отидеш в рая.

Разхитителите и нападателите умееха да се шегуват, чувствувайки, че под краката им започва да се изплъзва почвата и Непът изживява последните си дни.

На Василевския остров беше тихо. Даже още по-тихо, отколкото на Петроградската страна и сфинксовете на крайбрежния булевард, потънал в гранитна тишина, можеха да общуват със столетията, без да пречат на редките минавачи.

Художествената академия — това бе особен свят. И прозорците, и вратите й изглеждаха така, както по времето на Пушкин и Гогол, макар че от тези врати сега излизаше вече не елегантно-величественият Брюлов, а скромните Петров-Водкин и Карев.

Знаменитият художник М., когото, съвсем не за да принизим, ние нарекохме Тициан от Василевския остров, никак не приличаше на Петров-Водкин, а още по-малко на скромния Карев, макар също да преподаваше във величественото здание, приличащо на застинала, облечена в камък класическа поема, от която времето беше иззело консервативния дух.

Тициан от Василевския остров доста често седеше на скамейката в Славеевата градина във величествено-съзерцателна поза и мечтаеше за нещо. Обикновено до него седеше Офелия — пълна, но все още много красива дама — само че не с кученце, а с един много голям, охранен, къдрав пес.

Песът бягаше около кленовете и дъбовете, облизваше кората. За разлика от своя величав господар, живеещ в средата на оптично-цветовите впечатления, песът живееше в света на миризмите, като със своя свръхчувствителен нос ту отделяше един мирис от друг, ту ги съединяваше в музиката на ароматите, които пронизваха цялото негово жизнерадостно и безкрайно наивно същество, още неотделено от природата, от земните клетки, корените на тревите, облаците и Нева, бавно влачеща своето замътено битие към морето, където димяха английски и немски параходи.

Наивният пес обичаше, но съвсем мъничко и презираше своя величествен господар, който обикновено стоеше пред статива до платното, изпънато на миришещата на свежо дърво рамка, и лениво движеше четката. Но тези мъртви бои, неприличащи на яркото слънце, небето и синята вода, нищо не значеха за живите и нетърпеливи очи на песа. Ако той, песът, умееше да предава света, той би предал същността му с помощта на миризмите, къде по-силни от зрителните образи, с помощта на миризмите, пронизващи до костите цялото му здраво същество.

А и величественият господар също се състоеше от миризми. В тези миризми се криеше нещо неповторимо, отчетливо, самобитно, което го отличаваше от всички други хора, срещнати на улицата или отбиващи се в просторния им дом. Но господарката не миришеше на нищо. Затова песът дълго време не можеше да свикне с нея. Душеше я, търсеше нейната особеност и не я намираше. Той дълго време се плашеше от нея и с всички чувства усещаше парадоксалността на нейното призрачно пребивание, като че зад тази безплътна плът се криеше нищото, да, нищото (нека ме извинят читателите за това философско понятие, което употребявам, без да зная с какво да го заменя). Присъствувайки, тя отсъствуваше и отсъствувайки — присъствуваше. Може би за да измами бдителността на песа, тя започна да се парфюмира със скъп парфюм от красив флакон, поставен

на тоалетната масичка от карелска бреза. Но от това тя в същност не се променяше, само заприличваше на флакон с парфюм.

Постепенно и неохотно песът все пак привикна (ако неволното примирение със загадъчното и непонятното може да се нарече привичка) към нея и вече не я душеше, не търсеше нужните миризми, за да състави от тях нейната личност. А какво е това личност, песът чувствуваше къде-къде по-силно от познавачите и специалистите-изкуствоведи, които нерядко посещаваха тази гостоприемна квартира и обичаха да разсъждават за това, що е портрет — това удивително постижение на индивидуалното, неповторимото.

Отскоро господарят беше замислил да нарисува кучето си, като се опита да проникне в личността му (без ни най-малко да се съмнява, както не се съмняваме и ние, че кучето също има лично начало, а не само родово за разлика от другите, по-малко очовечени животни), затова го беше заставил да лежи неподвижно на специално избран декоративно-източен килим, без да променя позата си.

Кучето разбираше своята роля. Нали беше виждал десетки модели, които се измъчваха в една и съща поза или я изменяха по заповед на господаря си. Кучето лежеше тихо и търпеливо, може би желяейки да разбере как под вълшебната четка на господаря му ще стане раздвоението на неговото съществуване и неговата жива мъхната плът. Една част ще остане с него, а другата ще се окаже на платното като в огледало, но не временно, а завинаги.

Песът виждаше как се събличаха и обличаха моделите, равнодушно поглеждайки своите двойници, оставащи на статива. Понякога тези модели се прозяваха, разбира се, без всякакъв умисъл, съвсем без да искат да обидят художника.

Песът не споделяше съвсем тяхното равнодушие, макар че ги разбираше и им съчувствуваше. Не е лесно да стоиш, лежиш или седиш в една и съща поза без дрехи и да потреперваш от студ, да чакаш кога забравилите за всичко художник най-накрая ще положи на мястото си палитрата, а заедно с това ще скрие миришещата на бои четка.

Песът беше по-търпелив и от най-опитните професионални модели. Той лежеше, без да сменя позата си. Но на него не му беше необходимо да се преобразява, да сваля от себе си отначало шубата, после роклята, чорапите, сутиена, за да се покаже, както майка го е

родила. Със своята мъхната одежда той беше в по-пълно и интимно единство, отколкото хората, без да се изключва даже и самият господар, който въпреки своята почтена възраст губеше много време за тоалета си, защото вечно изпускаше на пода изплъзващите се копчета за ръкавели и с труд закопчаваше твърдата колосана яка на белоснежната риза.

И ето кучето лежеше на килима, а господарят хвърляше алчни и нетърпеливи погледи ту към него, ту към платното.

Художникът беше възбуден. С него в последните години това не се случваше често. Като оставяше четката настрана, той дълго гледаше своя пес и си мислеше за нещо, а после отново започваше трескаво да нахвърля боите върху платното. Може би той искаше да пренесе върху платното не само косматата глава на кучето, неговите предани, живи, потъващи в къдравата козина очи, неговите крака и опашка, но и своята любов към кучето. Може би освен кучето си господарят не обичаше никого? А господарката?

Кой знае. Може би господарят вече не чувствуваше загадъчността на нейното странно същество, което само се усещаше от всички, а в действителност липсваше. Тя имаше нещо общо с изображенията на хората върху картините, песът беше забелязал това отдавна. От изображенията миришеше на охра, кармин, белило, лазур и дърво. От нея на скъп тънък парфюм, пазен в здраво затворени флакони върху тоалетната масичка. Тя, също като портретите, рисувани от господаря му, беше и от едната, и от другата страна едновременно досегаема за очите, но изплъзваща се за чувствата, като че играеща с тях на криеница.

На господаря не му се удаваше напълно да предаде с помощта на боите и четката моделите, дърветата, поляните, ливадите, пътищата, улиците, павилионите за бира, симфонията на миризмите, самата същност на света. Създавайки картини, господарят винаги бързаше, като че се боеше, че непредвиденото ще му попречи да ги завърши в набелязания срок. Но може би това, което не му се бе удавало по-рано, щеше да му се удаде сега, когато той рисуваше своя любим пес, рисуваше, без да бърза, без да определя срокове, като отдаваше на работата най-хубавите, най-слънчевите часове на своя ден.

А дните като че нарочно бяха слънчеви, изключителни за вечно мрачния и дъждовен Ленинград. Слънчевите дни идваха без дейното

участие на кучето, което изпълняваше този път ролята на модел и служеше на господаря си не така, както са призвани да служат кучетата, които пазят квартирата от крадци и плашат със сърдит лай тези, които не заслужават нищо друго освен лай.

Работата вървеше бавно и песът се умори от дългото лежане на килима. Той пропускаше веселите слънчеви дни и с нетърпение очакваше разходки по Большой проспект или по крайбрежната улица „Точковая“, където Нева миришеше на нещо свежо и на смола от дървените баржи и където водата се люлееше, разбудена от минаващ катер или моторна лодка.

Господарят сега рядко излизаше на разходка със своя пес. Той забележимо се отпусна. С песа излизаше господарката. Външно тя приличаше на всички красиви и елегантно облечени жени, срещани по улиците и булевардите. Но само външно. На нея нещо не ѝ достигаше и беше странно, че хората не го забелязваха. Впрочем хората способни ли са да забелязват много неща? Та те почти не усещат миризмите. А светът без миризми е все едно дърво без листа или фенерен стълб без фенер.

Господарят все още продължаваше да рисува песа. Той беше недоволен от фона и много пъти го прерисуваше. Не беше доволен от очите и дълго се мъчи, докато не съумя да предаде сходството на очите от платното с тези, които гледаха с изконно кучешка доброта, дълбоко скрити в гъстата рошава козина, едва-едва миришеща на куче.

На края картината беше готова и като я свали от статива, господарят небрежно я постави на пода на ателието, подпирайки я на стената, постави я и отиде в кабинета си да полежи, да почете вестник, да попрелисти илюстрирано списание.

Песът се приближи до своето изображение и го помириша. Миришеше на бои и рамка, на нищо друго. И вероятно, за да помогне на своя господар, песът вдигна крак и пусна тъничка жълта струйка върху своето изображение. И то изведнъж оживя. Замириша на пес, започна да се долавя цялата кучешка същност.

Влезе господарят, видя стореното, страшно се разсърди — и което не беше се случвало никога, болезнено ритна песа със старческия си, но все още тежък и силен крак. След това се наведе и започна да бърше платното с парцал, но за щастие миризмата не изчезна, макар вече да не беше толкова остра.

Изображението изгуби част от своята земна и действителна реалност, но само част. След това картината изчезна. Купи я колекционер, човек с голям, остър и некрасив нос и постоянно примигващи мънички очички, от когото миришеше на лекарства, като че беше аптекар или фармацевт.

А песът не обичаше аптеките и миризмата на лекарства, макар че разбираше необходимостта им.

Сега миризмата на лекарства започна все по-често и по-често да раздрава кучешкото му обоняние. Човекът често боледуваше. Но борейки се с болестите и старческата немощ, продължаваше да работи.

Той вече не рисуваше подобни на жена дебели брези и прекалено натурални ели, и не хвърляше по платното изгревите и залезите, старейки се заедно с това да предаде неспокойното течение на горските реки и безметежното спокойствие на езерата, едва подсладени, съвсем мъничко, така че да не се хвърля в очи на опитните познавачи и придирчивите изкуствоведи, но много да се харесва на неизкушената публика, която всеки път приемаше за истинска красота това, което беше далече от действителната, неразкрасена истина.

Той вече не рисуваше облечени и разсъблечени модели, видимо бе изгубил интерес към налятата с жизнен сок женска плът, до неотдавна пречупвана от него през трепета на двусмислената тайнственост, на възкръсналия в него гимназист, прилепил се до ключалката, за да види събличащата се камериерка или дебелията готвачка, плашейки се от тази своя внезапна страст и презирайки се заради нея.

А нали този скверен и срамен трепет, с усилие на волята едва скриван от моделите, му помагаше нерядко да изобразява плътта и при това така, че тя да може да превърне възрастния и солиден зрител също в гимназист. Не, сега не се проявяваше в него жалкият гимназист, нито пък нищожният майстор от академичен тип, който гледа на живата природа със студените очи на крояча и обмисля как по-акуратно да изреже късче природа и по-празнично да го постави в багетова рамка, така че рамката да прилича на прозорец, който да вземе със себе си някой търговец на кожи от Андреевския площад, популярен адвокат — майстор на юридическите тънкости и клопки — или бивш непман, устроил се към някой псевдокооперативен комерчески артел.

Едва сега в него се събуди истинският майстор и художник. Той поставяше статива до огледалото и дълго гледаше своето отражение, изведнъж с ужас разбрал и почувствувал, че пребиваването му и тук в квартирата, и въобще на земята приближава към своя край.

Не, сега той не мислеше за богатите колекционери, за празнично-шумните вернисажи, за антикварните магазини и илюстрираните списания, а само за това, че смъртта приближава и скоро ще го отнесе от този удивителен и непостижим свят.

Всичко ще остане на мястото си: сфинксът, трамваите, гръмогласните кондукторки, фойтонджиите, портиерите и професорите, моделите и синьото небе, дъждовете и сънливата вестникарка в павилиона на ъгъла, а него няма да го има. Глупаво е всичко това, подло, но не можеш да го вземеш със себе си и никак не можеш да излъжеш, за да останеш, да се задържиш, само да се задържиш още една или две години.

Сега той често, много често разтваряше албума с репродукции на Рембранд, донесен още в 1912 година от Мюнхен, и дълго се вглеждаше в това чудо на умението, да слееш себе си със своето изображение, така необикновено да го слееш, че да останеш на платното, като живееш там живота на сменящото се мигновение, отъждествяваш се с това трагично мигновение и разкриваш смисъла на най-непостижимото от всичко, което съществува на тоя свят — единството на човешкото лице с горчивината на преживяванията и радостта на убягващата секунда, която вечно бърза да смени следващата.

Колко такива секунди, минути, часове, дни, недели, месеци, години му бяха подарени на него — художника М. — от съдбата му, от изключителното му здраве, а за какво ги беше пропилял? За създаване на безкрайно множество посредствени, лъжекрасиви и псевдозначителни картини, които почти винаги имаха шумен успех в пресата и насърчаваха леко поддаващото се на самоизмама и илюзия тщеславие на художника. Сега той молеше съдбата само за едно — още поне за две или три години, за да може да завърши работите си.

Като превъзможваше болката и слабостта, той завърши един свой автопортрет и започна друг. За първи път през всичките тези дълги години той се опитваше да слее себе си и своите съкровени чувства с изображението си, най на края да премахне огромната дистанция,

която винаги беше съществувала в неговата работа между вещите и техните подобия.

Да се превърне в подобие без остатък, да отдаде на подебието всички сили, цялата внезапно възникнала у него страст и да превърне подобие в душа, намерена от него най на края след толкова години самодоволно равнодушие, най на края открита от него, почувствувана и разбрана до самите ѝ основи. Това не беше бог знае каква дълбока и правдива душа, но тя все пак съществуваше.

Изкуството трябва да бъде духовно или изобщо не бива да съществува!

Но така ли е наистина? И някакъв невидим скептик, разтворил се в топлия въздух на ателието, питаше с чисто мефистофелска ехидна разгорещеност:

— Ами Рубенс със своите пищни венери, а Реноар със своите твърде плътски красавици, а Иля Машков с виртуозно полираните натюрморти? Нима те подлежат на изгнание и отмяна?

Той и по-рано беше задавал както на себе си, така и на другите този въпрос (той сам, а не мисленият събеседник-изкусител), задаваше го на младите и нетактични хора, които не скриваха своята презрителна усмивка на вернисажите и дори в неговото ателие, и недвусмислено му намекваха за отсъствието на всякаква духовност в пейзажите му и особено в „ню“-то (като че толкова много бяха на този свят художниците, които умеят да одухотворяват този по своята същност и предназначение плътски, земен, греховен и чувствен жанр!).

Но както вернисажите, така и дискусиите, срещите с любителите и познавачите на живописиста свършиха много отдавна поне що се отнася до самия него. Той не излизаше от къщи, работеше, а след изнурителния труд лежеше с полузатворени очи и цялото му минало минаваше през съзнанието му като сянка.

Последните работи му се удадоха, действително му се удадоха. Това чувствуваше даже песът. Ако по-рано върху липата на ценителите — познавачите и художниците, които идваха в ателието на художника М. и оглеждаха неговите картини, — ако по-рано върху тези лица лежеше неестествено фалшиво и лицемерно изражение, то сега техните лица ставаха напрегнато-сериозни, учудени, даже смутени. И не те разговаряха с картините, а картините разговаряха с тях. И имаше

повече правдиво мълчание, отколкото излишни ласкателни думи, не винаги мамещи даже самия М., който беше свикнал с ласкателството и го обичаше.

Силата на такова мълчание е велика и на нейното обаяние се поддаде и песът. Сега, когато гледаше рисунките на художника, му се струваше, че чувствава и миризмите на своя господар, тези неповторими миризми, които се бяха слели с платното и бяха станали същност на изобразеното.

И песът от удоволствие въртеше опашка. Радваше се за своя господар, макар че какво толкова имаше, за да се радва? Все по-често се появяваха хората с бели престилки, понякога и през нощта, пристигаха с голям закрит автомобил, който издаваше тревожни сигнали.

Хората в бели престилки вкарваха в тялото на господаря дълга игла с течност или поднасяха към устните му гумена възглавничка със свеж въздух, който болният жадно гълташе.

Като виждаше тази гумена възглавница, напълнена с остър и чист зимен въздух, който преминаваше край устата на болния и струеше край кревата, песът изпитваше мъка и с цялото си същество, с целия трепет на своето голямо, рунтаво тяло чувствуваше, че животът на господаря му малко по малко си отива като този въздух от гумената възглавница.

А когато отнесоха господаря, отнесоха го завинаги, песът зави. Господаря вече го нямаше, но останалите след него миризми дразнеха обонянието му и това беше непоносимо: те само напомняха за този, когото вече го нямаше и никога нямаше да го има.

Песът виеше, но сякаш не той, а самата природа виеше жално: реките, облаците, дърветата и горските пътища — всичко, което беше останало тук, но бе загубило всякакъв смисъл, защото беше изчезнал този, когото песа обичаше с цялата си кучешки безкрайна и предана същност.

Тъгуваше ли, отчаяна ли бе Офелия, погребвайки своя величав и знаменит мъж, своя мил и добър Тициан от Василевския остров? Кой би могъл да знае за това? Богините рядко плачат, дори ако тези богини са издялани не от мрамор, а от материал, чиято тайна не ни е известна.

Тя нямаше време да се отдава на мъките на отчаянието. Тя просто нямаше нито една свободна минута.

Прояви бурна, неуморна дейност, отначало на погребението, а после на помена, където присъствуваха почти всички знаменитости на града и където дойде дори британският консул в празничен „ролс-ройс“, голям познавач и любител на руската живопис, както и на руската водка.

Но истинските грижи и главоболия настъпиха седмица или две по-късно, когато дори и песът затихна и сякаш малко се успокои, разбирайки, че със своя жалостив вой няма да върне този, който лежеше вече в земята под пряското хълмче, покрит с живи и метални цветя.

Песът затихна и се успокои, сам в огромния дом, очакващ нелюбимата и най-вече неразбираема и загадъчна господарка, която много приличаше на мраморната статуя, стояща в кабинета на господаря — статуя въпреки всякаква логика, — и човешка, и кучешка, надянала на себе си рокля, чорапи, модна шапка и изведнъж изпълнила се с енергия.

От сутрин до вечер Офелия бягаше по учрежденията. Сравнително бързо тя успя да издействува да сложат мраморна плоча на стената на къщата. На тази плоча беше изсечено със злато името на художника и цифрите, показващи годините, които той бе преживял тук. А тук той бе прекарал мафусаилово време, надживявайки много пълководци, царе, вдовици и сираци и събития от различни епохи, здраво свързани с неговия продължителен живот.

Да, плочата вече беше поставена. Тя привличаше погледите на минавачите, които не знаеха за кое повече да му завиждат — за славата

или за дълголетие. Но ето че старанията ѝ домът на Тициан от Василевския остров или почти Тициан да стане музей, засега не се увенчаваха с успех.

Всички тези секретарки и машинописки, пазещи вратите, зад които трябваше да се проникне, имаха такава интуиция, каквато притежаваше и осиротелият пес. Те веднага се досещаха, че тя по-скоро е въображаема, отколкото действителна, и се съмняваха бил ли е покойният ѝ мъж Тициан, а ако е бил, то това трябваше да се докаже не с думи, а с хартии с много печати.

Пък и действително беше ли той велик, или само изглеждаше такъв, кой можеше да гарантира за това? Времето? Но твърде малко време беше минало, за да се установи неговата истинска величина и да се определи има ли той право на дом-музей. Нека отначало минат поне десетина години и тогава времето ще каже достигнал ли е, или не е достигнал величието. А ако не е достигнал, също не бива да се огорчаваме. Нали той даваше големи надежди, но по силата на разни субективни и обективни причини не беше могъл да ги оправдае.

За всичко това на Офелия ѝ говореха понякога ясно, а по-често мъгляво и пред вратите, и зад вратите, когато ѝ се удаваше да проникне там.

Всички се позоваваха на авторитета на времето, без да подозират даже, че молителката сама беше част от времето и можеше да се разпорежда с него не по-лошо от някаква си бивша Мнемозина. Но това беше особен случай, изискваха се подписи и печати и обратният ход на времето с нищо не можеше да ѝ помогне, защото кой ще повярва на хартийката или документа, доставен от бъдещето? Пък и самата молителка даже не намекваше за такава странна възможност.

В края на краищата Офелия разбра, че си е поставила непосилна задача. От всички тези грижи и главоболия тя отслабна. И колко издръжливост и хладнокръвие трябваше да притежава, за да доказва някому, когото не вижда, но чува добре по телефона, че мъжът ѝ е велик, и като не вижда даже изражението на лицето, да изслушва отказа, понякога вежлив и съчувствен, а понякога и насмешлив, пълен с чисто мъжка иронична отрова. Славата на покойния ѝ мъж ли я безпокоеше повече, или съдбата на квартирата? Но случаят беше такъв, че трудно можеше да се отдели едното от другото.

Добри хора я посъветваха да се обърне към една пробивна личност, към критика и изкуствоведа Артур Семьонович Мудрий, който точно тези дни си търсеше удобно и несъздаващо много грижи място на директор на малък музей.

Злите езици говореха, че Мудрий, макар и да не обича и дори тайно да презира изкуството, въпреки това си беше избрал професията на изкуствоведа, която му се струваше много интелигентна, даже светска, а главно му оставяше много свободно време, което той много ценеше. Мудрий се зае с работата, като предварително уговори с Офелия правото да стане директор на бъдещия музей и да се разпорежда с експозицията и хранилището, разчитайки само на неговия, на Артур Мудрий, вкус и компетентност, без вмешателството на роднини и странични лица.

Като прегледа всички заявления и молби, съставени от Офелия Аполоновна, Мудрий заяви:

— Забравете тази дума „почти“! Заради това „почти“ сте получавали отвсякъде откази. М. е бил велик художник. Тази версия е чисто официална. Казано неофициално, той не е бил такъв. Но ако си говорим откровенно, аз не съм уверен, че дори Леонардо или Рафаело са били велики. В действителност велики художници са били тези, чиито имена човечеството никога няма да узнае. Хората от палеолита, изрисували стените на пещерите. Те не са наричали себе си художници и не са знаели тази пошла дума „изкуство“.

Офелия заплака. Тя плачеше от обида, от безсилие, от унижение. Тя искаше да изгони Мудрий, но вместо да го изгони от дома си, да го изгони незабавно, тя изтри сълзите си с копринена кърпичка, ухаеща на скъп и нежен парфюм, и се усмихна съвсем по детски, както би се усмихнала гръцка богиня, превърнала се в жива мила девойка. В края на краищата не бива да се обижда на човек, който не признава величието не само на покойния художник М., но и на самия Леонардо, оставяйки правото на такова само на безименните живописци от ранния палеолит.

— Кажете — попита тя, — това ваше искрено убеждение ли е?

— Това е моята концепция — отговори важно Мудрий, — за която аз се боря вече много години. На тази тема пиша философско-естетическо изследване.

Офелия се усмихна. Мудрий свали бомбето си. В целия Ленинград, ако не се смята градският равин, холандският консул, величавият просяк, който живееше край Казанската катедрала, и трима осемдесетгодишни старци-денди от края на миналия век, които ежедневно ходеха във вегетарианския ресторант на проспект 25 Октомври (бившия и бъдещ Невски проспект) да ядат пудинг с ябълки и разбита сметана, изобщо ако не смятаме всички изброени от нас лица, Мудрий единствен носеше бомбе.

Той свали бомбето си, а след това отново го надяна, поклони се и излезе.

В къщи той смени бомбето си със сив работнически каскет и прегърбен и треперещ, побягна към култур-просветата.

Той бягаше не с празни ръце и не с унижено-молителна усмивка на набързо и неумело избръснатото лице. Неговото лице изразяваше увереност и твърдост, а в ръцете си имаше хартийка, подписана от всички крупни художници и известни изкуствоведи на града, която потвърждаваше, че знаменитият художник М. има голям принос в световната художествена култура и този принос не трябва да бъде разпръснат по разни места, а е задължен да се пази, макар и в неголям, но специален музей.

Този, който умее да се домогва, той постига.

За откриването на дома-музей вече известяваха множество разлепени по целия град афиши и малката статия в „Красная газета“.

Мудрий донесе от Москва утвърден бюджет, „избивайки“ — по негово собствено изказване — две платени длъжности — на директор и екскурзовод — за себе си и щатна длъжност за машинописка за Офелия Аполоновна, която по съвместителство щеше да заменя и счетоводителя.

Той веднага скри в склада всички хубави работи на М., като остави в експозицията само леко подсладените пейзажи в огромни рамки и полусалонните „ню“ — разсъблечените дебели тела на хавански венери, умерено идеализирани, приличащи едновременно на светици и на наивни гретхени (нали М. беше учил в Мюнхен), и на циничните госпожици, които се разхождаха по Лиговка, представящи се за безработни.

За мъдростта на Мудрий и предвидливия практицизъм все още не се досещаха много хора.

Що за човек беше това?

На този въпрос не биха могли да отговорят свястно нито Офелия Аполоновна, нито песът и едва ли и сам Артур Семьонович Мудрий, който слагаше ту нелепото биещо на очи бомбе, ту измачкания сив каскет, и макар намерил мястото си в административно-стопанския смисъл на тази дума, не го намираще в духовния.

Както се изясни, той страдаше от безсъница. В свободните часове (такива часове се събираха достатъчно много) пишеше философски труд, работа, която той не разчиташе много да печата в близките години, а имаше намерение да пази в бюрото си, докато не ѝ дойде времето.

Избързвайки напред с много седмици и даже месеци, ние ще си позволим да разкрием тайната на този още недовършен ръкопис, защото това беше направил самият автор, прочитайки няколко глави на Офелия Аполоновна.

Това беше духовно изтънчено и оригинално съчинение, което никак не приличаше на самия Мудрий, и учуди Офелия със своята неочаквана искреност и даже страстност — съчинение, което се опитваше да разбере и проследи произхода на мисленето, явно свързано с възникването на езиковите знаци, довели човека до могъществото и в същото време до явна загуба на органическата връзка с природата — загуба, която все повече се увеличаваше и приемаше по мнението на автора трагичен обрат.

В работата собствено ставаше дума и за загубите, и за това, че едното без другото е невъзможно в нашия свят, заставящ човека да плаща за всичко.

Мудрий четеше, а Офелия слушаше и напразно се опитваше да съедини несъединимото: този пробивен, вулгарен човечец със смачкана физиономия и неговата духовно изящна, почти музикално-прозрачна мисъл. И беше странно и загадъчно, необяснимо, че този шмекер и дребничък гешефтар (почти мошеник), безсрамен и нахален в навалищата на живота, оставайки сам със себе си в тишината на кабинета, се превръщаше в деликатен, необичайно искрен мислител, опитващ се да проследи еволюцията на духовното израстване на човечеството и да разбере спорните страни на това развитие.

Но ние избързахме напред. А отначало всичко изглеждаше доста ежедневно и просто. Мудрий се мотаеше, Мудрий бягаше по

учрежденията, Мудрий стоеше пред пейзажите и „ню-тата“ и обясняваше на домакините или фабричните работнички какво е искал да предаде художникът М., когато е ловил изгревите и залезите или е заставял да се разсъбличат дебелите модели и да пренебрегват правилата на лицемерното еснафско благоприличие.

Песът, синтезираше и анализираше миризмите на своя нов господар, макар и да опитваше да почувствува неговата личност, не бързаше с изводите си и продължаваше да души, да пробва, не се решаваше мислено да каже нито „да“, нито „не“.

Веднъж до дома-музей спря старичък автомобил и от него излезе наркомът А. В. Луначарски.

Мудрий го посрещна, разведе го и му показва експозицията и склада. А след това между наркома и директора на малкия музей възникна спор и той се касаеше не за живописиста на художника М., а за един малко отвлечен и философски проблем — за самата същност на музея, тази типична за нашето време форма на пропаганда и опазване на художествените ценности.

Като си отиваше от музея-квартира, наркомът каза:

— Спорни мисли изказвате вие, другарю Мудрий, но интересни. Бих ви посъветвал да напишете статия за това.

— Докато се накая, Анатолий Василиевич — усмихна се Мудрий, — мислите вече ще загубят своята спорност. Просто е невъзможно да се надбягвам с времето, така бърза всичко.

— Довиждане. Аз също бързам — каза наркомът.

Музеят-квартира на художника М. беше отворен само в сряда и неделя. Тогава в квартирата се появяваха много непознати хора, ходеха безцеремонно от стая в стая и разглеждаха масите, столовете, шкафовете, вазите и другите предмети, които бяха интересни и значителни с това, че бяха прекарвали със знаменития художник М. много години, служейки му в ежедневните нужди, навици, вкусове и капризи.

И на Оферия понякога ѝ се струваше, че от това, че обикновените и ежедневни, до неотдавна живи вещи от техния домашен бит се бяха превърнали в музейни експонати, номерирани и заприходени в специална ведомост, те бяха станали чужди, полувраждебни, мъртви и само песът беше жив. Той не беше заприходен и пронумерован.

В неработните дни при Офелия Аполоновна понякога идваха гости, приятели и близки, познати на покойния М. — художници и изкуствоведи с жените си, по-голяма част от които също изкуствоведки или художнички.

Изкуствоведките и художничките не блестяха нито с красотата си, нито с изяществото си. И като ги гледаше, Офелия си мислеше, че техните предани мъже принасят на любимото си изкуство прекалено голяма жертва.

Всички те, седнали на масичката за чай, дружно ругаеха Мудрий, но ругаейки го, всеки път кой знае защо понижаваха гласа си почти до шепот и се оглеждаха, сякаш Мудрий беше някъде близо до тях, затаен зад стената или шкафа, и тайно подслушваше какво говорят за него.

А какво ли не говореха за него! И това, че е дребен кариерист, шмекер и бездарник и че с него не е безопасно да бъдеш откровен, и че рано или късно ще му извадят кирливите ризи и ще го разобличат.

Офелия се плашеше и едновременно и вярваше, и не вярваше (като много повече вярваше, отколкото не вярваше). Мислено си казваше, че трябва да бъде внимателна, за да не се издаде, без да иска за своето минало, за това, по какъв незаконен и противоестествен начин и се беше появила на този свят.

Гостите пиеха чай от скъпите фаянсови чашки, изрисувани от художниците на XVIII век, от чашките в стил рококо, отдавна номерирани и заприходени във ведомостта, и Офелия мъничко се страхуваше да не би гостите да счупят тези чашки, които принадлежаха вече не на нея, а на вечността, олицетворявана от музея в цялата му същност.

Гостите седяха и тя им се радваше. От тяхното присъствие като че се променяше обликът и съдържанието на вещите. Те сваляха от себе си маската на формализма и безвремието, връщаха се в миналото, а заедно с тях се връщаше и Офелия и сякаш тук, в съседната стая, седеше мъжът ѝ, художникът М., подстригващ или пръскащ с одеколон грижливо гледаната си брада или пък разглеждащ илюстрирано списание с репродукции на една от своите хавански венери.

Гостите шумно се сбогуваха и си отиваха. И отново живата квартира се превръщаше в нещо студено и застинало, където всичко спираше, като започнеш от старинния немски часовник на стената и

свършиш със златното часовниче на мраморната ръка на господарката, която беше забравила да ги навие навреме.

Със своята бърза лека походка Офелия отиваше в кухнята да нахрани песа, след това го извеждаше на Большой проспект, където миришеше на кленове и конска урина и този вълшебен мирис довеждаше песа до състояние близко до бълнуванията на пушачите на опиум.

Коля Фаустов, този съвременен, скромнен Фауст, Фауст-аспирант, готвещ се да стане цитолог, имаше съвсем не мрачно, а по-скоро завидно бъдеще. Зад облачната сянка на още ненастъпилите десетилетия го чакаше най-крупното научно откритие, което щеше да превърне цитологията и цитогенетиката в една от главните науки на века, очакваха го множество премии, в това число и Нобеловата, и чуден живот, приличащ на бягането на шампион, който се е устремил напред с такъв вид, сякаш не съществува законът за всемирното привличане.

Всичко това, за което говорим сега, беше още далеч зад хоризонта на неговата младост и зависеше не само от самия Коля, от неговата неуморима, почти налудничава любознателност, но и от безброй многото случайности, които, сумирани, щяха да се превърнат в явно благосклонна към този човек съдба.

Но освен случайностите към неговата биография се примесваше и чудото. За него щателно премълчаваха всички бъдещи биографи, в това число и тези, които бяха чували за това чудо от самия Нобелов лауреат. Най-неподправената действителност те приемаха за шега, за своего рода чудачество, за весела игра на ума, с която световноизвестният учен искаше да позабавлява своите събеседници, а заедно с тях и себе си.

Моята дружба с Коля ставаше все по-тясна. И в един обикновен дъждовен, типично ленинградски ден аз разказах на Коля своята тайна, а заедно с това и тайната на Офелия, вдовицата на знаменития художник М., на чиято ретроспективна изложба ние с Фаустов се запознахме. Аз разказах тази тайна на Коля на съвсем неподходящо място — в препълнената с обядващи нарпитовска столова, където всяка дума, произнесена даже полугласно, ставаше достояние не само на твоя събеседник, но и на всеки, който обича да се интересува от чужди тайни.

Пък и така, изглежда, се беше случило. Аз хванах изплашено-безумния поглед на някакъв възрастен интелегент, настроил слуха си на тази интимна вълна, която сега ни съединяваше с Коля. Да, вълна, това по друг начин не може да бъде наречено.

Но, дявол го взел, този стар интелегентен глупак, нека слуша това, което не беше в състояние нито да разбере сам, нито да го обясни на другите. Пък и той подслушваше разговора не на двама квартирни крадци, които току-що са извършили кражба и се договарят как да я скрият, а слуша неща, които описват във фантастичните романи... И ако пък той не е съвсем изкукуруигал, то ще си помисли, че аз нарочно го будалкам, като разказвам високо за нещо невероятно.

Старецът си отиде, обидено свил устни, и като погледна към нас, поклати глава. Нека си въобразява, че съм псих, само Коля да не си въобрази това.

Аз мислех, че моят разказ ще се разбие в стената на неговото недоверие, нали той беше аспирант, беше естественик и изповядваше истината, удачно формулирана точно в тези години от кумира на Коля академик В. И. Вернадский, че главният постулат на науката се явява аксиомата за абсолютната реалност на света. А аз натрапвах на съзнанието му нещо, като че ли разрушаващо този абсолют и противоречащо на научните знания.

Коля повярва и това беше не по-малко чудно, отколкото това, за което аз му разказвах в кухненския дим на столовата, в хора от гласове, в мляскането на дъвчещите уста и звъна на бирените чаши.

Защо повярва Коля? Може би защото не отделяше науката от чудото, изисквайки само едно — да бъде това чудо обяснимо, да се опира на рамките на математическата или някаква друга още несъществуваща и неизвестна логика. Впрочем той повярва и не повярва, притиснат в менгемето на тези две противоречия. А аз настоявах.

— Бихте ли могли да обясните на Кюхелбекер, или даже на Одоевски — попитах аз Коля — теорията на относителността?

— Мисля, че не — отговори Коля. — Но какво общо с това има Одоевски, чиито „Руските ноци“ аз много обичам?

— Одоевски, това сте вие — казах аз.

— А вие кой сте?

— Аз, това сте вие, Коля, по отношение на Одоевски, когото сте решили да запознаете със съвременната научна истина, забравяйки за това, че тя е изгубила нагледния веществен характер и не се поддава на самопроверка.

— Разбирам, разбирам — кимна с рошавата си глава Коля, — вие искате да кажете, че аз съм изостанал от вас, както Одоевски от Планк или Айнщайн?

— Но аз не смятам това за своя заслуга, както не бихте го сметнали за своя заслуга и вие, ако ви се случи да се срещнете с човек, живеещ в началото на миналия век.

— Всичко е ясно — каза Коля.

— Ясно ли? Внимавайте! Помислете първо, а след това вече... Боя се, че съвсем не е толкова ясно.

— Ясно е! Ясно е! — прекъсна ме Коля и замаха с ръка срещу мен. — Да, ясно е, разбира се!

Но на другия ден аз се убедих, че това съвсем не е било ясно за него. Коля дотича при мен точно в момента, в който, подражавайки на Петров-Ведкин, рисувах Мадона с живо чипоносо лице и червена фабрична кърпичка. Мадоната пълнеше цигари в цигарената фабрика на бившата Лафери, но от това беше не по-малко идеална, не по-малко прекрасна.

Лицето на Коля и особено очите му бяха като на онзи стар интелегент в нарпитовската столова, когато той, отивайки си, клатеше глава.

Коля беше толкова развълнуван, че, разбира се, не забеляза моята Мадона, работничка от цигарената фабрика на Лафери, както не забеляза и самата фабрика, която стоеше зад гърба на Мадоната и служеше за индустриален фон в търсенето на вечната красота.

Съобщи ми, че не е спал цяла нощ и че е дошъл да ми заяви, че взема думите си обратно, той никога не е отстъпвал от своите принципи и не признава чудото, в каквато и материалистическа дреха да се преоблича.

— Приведете ми доказателства, факти! Факти! Още Галилей...

— Оставете на мира Галилей — казах аз, — та нали той не отиде заради обожаемите факти на кладата, както Джордано Бруно. Вие също няма да отидете на огъня, мили Коля.

— Откъде знаете?

— Не заради малодушието. А по друга, по-достойна причина. Вие, Коля, живеете в такъв век, когато между позитивната действителност, която се базира на вашата любима аксиома на Вернадский, и чудото няма такова разстояние, каквото е съществувало в епохата на Галилей или даже на Нютон. А моят опит, Коля, е къде по-голям, отколкото вашия и даже и на най-напредничавите физици и биолози на вашето време. Ако вашите Колцов, Йофе, Филипченко и Вавилов намереха свободно време да побеседват с мен, едва ли биха започнали да ме презират за това, което вие съвършено условно нарекохте чудо.

— А какво е това, ако не чудо?

— Коля, вие се занимавате не само с цитология, но и с философия на езика. Помните ли как ми разказвахте за загадъчната природа на знаците, изказвайки небезинтересната догадка, че знаците са не само език, но и изкуство и че между света и нас съществува тайнствен и още неизучен посредник, без когото ние бихме били зазидани в твърда кора, както дъбът или трепетликата. Вие като че ли ми говорихте, че този посредник се намира в близко родство с неразгаданата същност на времето, олицетворявайки себе си ту в паметта, ту във фантазията, в уменията да избързва много напред в битието си... Аз не спорих с вас. Аз не само не спорих, но упорито мълчах, защото не желяех да се издам. Тия дни се издадох и сякаш ще трябва да съжалявам.

— Но посредникът — прекъсна ме Коля, — посредникът между света и нас, това е нашето съзнание, нашият дух, нашият език, свързан със знакова система. Ние говорим с вас за различни неща. Доказателства! Факти! Ето какво искам от вас.

— Но разберете, Коля — казах аз, — Офелия се омъжи за знаменития художник. Напълня. Стана ленива, по-груба. При това неотдавна овдовя. Тя е заета със своята работа и музея-квартира. Почти съм убеден, че сега тя не може да ни пренесе нито в неолита, нито във вчерашния ден, нито в бъдещето. Еснафското съществуване ѝ е подрязало крилата. И затова да се условим, Коля, все едно нищо не съм ви казал.

— Как така не сте казали?

— Е, добре де, добре. Аз ви разказах съдържанието на няколко глави от фантастичния роман, който пиша вече не една година. Тази

версия устройва ли ви?

— Не.

— Тогава да предложим друга хипотеза. Това се е случило под влиянието на бирата, която ние с вас пихме тогава. В бирата бюфетчийката е сипала нещо такова, след което ти се иска да си на Марс, на Луната, на Венера, в рая, в ада, където ти хрумне, далеч от тази нарпитовска столова. И освен това аз исках да изплаша наострилия уши старец интелегент. Не мога да понасям, когато подслушват чужд разговор.

— Да допуснем — изведнъж каза Коля вече с друг, помиролюбив тон.

Между мен и Коля отново се възцари мир. И Коля не ме гледаше вече като луд, който си въобразява, че може да взриви света, като подложи логическа мина под безукорно ясната и изящна аксиома на Вернадский.

Не, сега като разговарях с Коля, аз не отивах в тази отдалеченост, където беше останал електронният Спиноза, същият онзи Красавец Стронг и където беше настъпила вечността, създадена от твърде много увличащите се цитолози и генетици, които се бяха хванали на въдицата на чуждопланетния разум, решил коварно да се намеси в земните дела.

Но за Артемий Фьодорович, бившия щабс-капитан, му разказах. Разказах му как този остроумен и обаятелен палач водеше с мен дискусии, като само нарядко прибъгваше към физически аргументи, а повече разчиташе на чисто интелектуално въздействие и охотно се ползваше от услугите на класиците, както древните, така и новите, чиито трудове той с искрен и безкористен интерес беше изучавал още в гимназията.

Не скрих от Коля и своето подозрение, че бившият белогвардеец се крие някъде тук наблизо, в този огромен град, и че два пъти се срещах с него (отначало в банята, после в кино „Мълния“), но всеки път той се изплъзваше, оставяйки ме насаме със своите догадки и съмнения (разбира се, до срещата в трамвая, където моят стар познат прояви необикновена физическа сръчност и ловкост).

Аз разказвах на Коля тази история в Лятната градина на скамейката, в съседство с превзетите статуи от XVIII век. Но случаят вече бързаше да потвърди моя разказ и едва ние с Коля се бяхме приближили до павилиона, за да изпием по чаша бира, и аз го видях.

Да, Артемий Фьодорович стоеше там, до павилиона, с голяма халба, в която се пенеше и играеше светлокафявата бира, предизвиквайки жаждата ни.

— Коля — казах аз по-високо, отколкото трябваше, — сега ще те запозная с бившия белогвардеец Артемий Фьодорович Новиков.

Този път Артемий Фьодорович се смути къде-къде по-силно, отколкото в съблекалнята на банята и в залата на кино „Мълния“. Бирата започна да се излива от халбата върху новия му контешки костюм, явно ушит във фабрика „Володарски“ и купен неотдавна от него.

— Извинете — възрази ми той кой знае защо вяло и лениво, — що за непозволени шеги? Защо ме наричате бивш белогвардеец?

— Да се отдалечим — казах аз тихо, — да не привличаме вниманието. Да седнем на пейката ей там до онази мраморна Психея и да изясним нашите отношения. Коля, не си отивайте! Вие ще ми помогнете да го задържа. Този господин има много пъргави крака.

Реших да почакам Артемий Фьодорович да допие бирата си и да върне празната чаша на продавачката.

Белогвардеецът пиеше, разтегляйки секундите, мрачно обмисляйки нещо и видимо надявайки се на нещо.

На какво се надяваше и разчиташе той — пак на своите крака и на своята ловкост? Но това не беше съблекалнята на банята, нито празния трамвай, а градина и до мен стоеше Коля, а пред нас и зад нас имаше много лица, ръце, крака, повечето все млади. Достатъчно беше да извикам, да кажа само една дума, за да се приведат в движение всички тези ръце и крака.

Чашата вече беше почти празна, а той още я държеше до нервно потръпващите устни и аз не карах жадуващия да бърза, забравил всичко на света освен него, в това число и за своята собствена жажда.

Мъчително дълго течаха тези секунди или минути и съвсем не в такт с нашите две сърца — неговото и моето.

Най на края той подаде чашата на продавачката, също настръхнала и притихнала, а след това, като извади от джоба си носна кърпа, без да бърза, изтри от устните си остатъците от бирата, като се стараше да измъкне поне няколко секунди от случая, който беше постъпил с него така коварно.

Аз го разглеждах много по-внимателно, отколкото тогава в трамвая. Той седеше пред мен разтревожен, този път не неустойчив двойник, който изведнъж ще се измени пред очите ми, като онези минувачи по Петроградската страна, които отдалеч ми заприличваха на него, за да си поиграят с моето нетърпение и моята обърканост.

Аз не го карах да бърза, а стоях и чаках мълчалив. Коля също мълчеше.

— Е, какво — каза тихо Новиков, — да се отдалечим.

В гласа му не се чувствуваше вече нито безпокойство, нито фалшиво спокойствие, а нещо тихо, скромно, приличащо на отчуждение, като че той вече се беше примирил със съдбата си и беше готов да се отрече от себе си и от своя живот.

Ние направихме само няколко крачки и седнахме на скамейката. Отляво Коля, в средата бившият щабс-капитан, отдясно аз.

— Имате ли цигари? — попита Новиков. — Забравих си в къщи табакерата.

— Може би същата, от която ме черпихте с английски цигари в град Томск? — попитах аз.

— За табакерата и за Томск после. Още повече че там аз никога не съм бил. Вие, гражданино, грешите и като че ли много бързате да ме направите жертва на своята грешка.

— Но аз дълго бях жертва на вашата грешка — прекъснах го аз — и щях да отида на оня свят, без да ви убедя така или иначе в нищо. Попречиха ни обстоятелствата. А те са по-убедителни от думите и дори и от това, което вие потвърждавахте с думите си.

— Вие грешите.

— Греша или не греша — ще изясним това пред следствените органи. Коля, идете да повикате милиционера. Тук наблизко има пост. А аз ще поговоря с него.

— Няма ли да избяга? — попита Коля.

— Този път мисля, че няма да му се удаде. Крака и ръце в градината много. Ще го задържат.

Коля бързо тръгна за милиционер, а ние с Артемий Фьодорович останахме насаме на скамейката.

— Е — казах аз, — сега скоро ще теглим чертата. Но защо, кажете ми, се задържахте в Ленинград, знаейки, че и аз живея тук?

— Риск. А аз обичам да рискувам. Аз съм играч, вие се убедихте в това още тогава. Нашата шахматна партия се проточи. И вие сега ще ми обявите шах, разчитайки със следващия ход да направите мат.

— Да, положението е матово.

— А аз ви предлагам реми.

— Защо реми? Тук дори не намирисва на реми. Положението, да ви кажа, е безнадеждно. И трябва да се предавате.

— Защо трябва да се предавам, когато имам още един ход, и то не лош? Ако ме приберат, аз ще издам не само своята тайна, но и вашата. Моята тайна е обикновена — още един укриващ се белогвардеец. Може би бесило, а може би само Соловки — за чистосърдечното разкаяние. Но вашата тайна... Но, моля ви, това е световна сензация.

— Вие не ми вярвахте тогава.

— Не е вярно! Вярвах! И затова протаках, за да ви спася. Вие стоите като че ли извън времето и над него. Вие ли трябва да се занимавате със залавянето на престъпници и да се намесвате в тяхната временна съдба! Е, добре, ще ме разстрелят, а какво ще се промени? Един повече, един по-малко. Пък и тайната, нужно е да опазите и вашата тайна.

— Плюя аз на тайната си — прекъснах го аз. — Е, ще разберат, че съм проникнал от бъдещето в този суетлив и суетен век, без да доложя предварително, където трябва. Е, ще пошумят, ще се повъзмущават. Но все пак няма да ме разстрелят или изпратят в Соловки. Няма такъв закон да съдят в настоящето човек заради странностите на бъдещето.

— Чудак — каза бившият щабс-капитан. — Мили, наивни чудако. А чудото? За него забравихте ли? Сега не са времената на галилейските рибари. Пък и тогава на бъдещия бог не му се размина заради страстта му към чудесата. С вас ще постъпят по-лошо, отколкото с мен. Аз вече не съм опасен. А вие представлявате опасност и опровергавате законите на науката.

— А ако ми се удаде научно да обоснова своето пътешествие в миналото?

— Съмнявам се. През това време не стоях със скръстени ръце и нещичко прочетох. Даже теорията на относителността и нея много я отхвърлят, да не говорим за хипотезата на Фридман за разширяващата

се Вселена. Вие забравихте за догматизма и за много други неща. Пуснете ме, докато още не е дошъл вашият Коля с милиционера. Дайте да оставим партията незавършена. Вие направихте ход и аз ще отговоря на него на следващата ни среща. Рано или късно мен, все едно, ще ме намерят... Сега жена ми е бременна, всеки момент очаква детето. Заради детето и нея. Да, като че ли идват за мен.

И той показа приближаващия се Коля и лениво крачещия след него дългуч-милиционер.

— Бягайте — каза някой тихо.

Това беше моят глас. Но аз бях почти убеден, че някой каза това вместо мене. Той се втурна. Аз след него, слушайки след себе си диханието на Коля и свирките на милиционера. Но маймунските крака на бившия следовател бяха сръчни и бързи.

В движение той скочи в трамвая, а ние се спряхме — аз, Коля и неловкият, ленив милиционер, който свали фуражката си и започна да изтрива потта от челото си.

След това трамваят се скри зад ъгъла на „Садовая.“

От Офелия Аполоновна (нейното бащино име, митично във всички смислови оттенъци на тази висококултурна дума, отдавна се беше утвърдило и съвсем органично се беше присъединило към нейното, осветено от високата традиция име), от Офелия (ще я назоваваме в отсъствието на Мудрий така) се получи нелоша машинописка и доста разумен счетоводител. А когато Артур Семьонович Мудрий боледуваше, което с него се случваше доста често, тя изпълняваше и по-сложните задължения на екскурзовода. Квартирата-музей не е Третяковската или Ермитажът, налагаше се във всичко да се придържат към строгия режим на икономии.

С тъничък, наистина ангелски гласец (обикновено с такова гласче говорят преподавателките по английски език, но само на английски, а не на руски) тя разказваше на групата посетители (където пожелалият да се просвети непман стоеше редом със сипаничавата рабфаковка и леко пийналия огняр), като се опитваше да разкрие съдържанието и формата на картините, без всякакво обяснение разбираеми за всеки, който поне веднъж в живота си е видял пейзаж или изображение на жена. Но такъв беше отдавна съществуващият порядък — да се обяснява всичко, в това число и ненуждаещото се от обяснение, като че зрителят няма собствени очи и не може да отличи брезовата гора от косите на красивата жена, която си мие главата в легена.

Рабфаковката, леко пийналият огняр и няколко домакини слушаха лекцията ѝ с напрегнато внимателни лица, а непманът, както и да се стараеше, не можеше да скрие своята скептично-недоумяваща усмивка, която свидетелствуваше за неговата природна пресметливост и житейски опит.

— Я ми кажете, моля ви — попита той стесняващата се Офелия, — защо знаменитият майстор, бидейки не само класик, но едновременно и съветски художник, е изобразил все разсъблечени

дамички и брезички с полянки, без изобщо да забелязва обкръжаващата го героична действителност?

Офелия се смути, както се беше смущавала вече неведнъж, и започна притеснено да споменава за древна Гърция и за вечната красота, като ужасно се плашеше, че някой от присъстващите ще я уличи в методологическа неграмотност и ще напише жалба в култур-просветата.

Друго нещо беше Артур Мудрий. Мудрий говореше с еднакво уверен глас и за пейзажите, и за „ню-тата“ (между другото без да ги нарича „ню“, а само природа, прикривайки всичко с думата „реализъм“, която той произнасяше с неправилно „р“, като че тя се състоеше само от непрекъснати „р-р-р...“) Без всякакъв труд той оставяше с пръст в уста младите начинаещи творци, които току-що бяха прочели поредния номер на списание „На литературния пост“ (където се подлагаше на критика бившият граф Алексей Толстой) и на това основание си въобразяваха, че знаят къде има истински реализъм и къде го няма и не може да го има.

Мудрий умееше да извлече всичко, което е възможно от понятието „реализъм“, и моментално от нужните думи създаваше крепост, за да защити живописца на художника М., неговата любов към руската природа и неговото антично-езическо отношение към голото човешко тяло.

Но като защитаваше изкуството на художника М. от леваците и невежите скандалджии, Мудрий все пак не искаше да крие от Офелия Аполоновна, че реализмът едва ли се е явявал същност на това, което е направил през своя продължителен живот М., ако изключим няколкото му автопортрета, нарисувани малко преди смъртта му и сега съхранявани в склада.

— Реализмът е безкомпромисно изкуство, а М. твърде често е правил отстъпка на вкусовете на публиката или още по-лошо — на капризите и прищевките на клиентите.

— А кому правехте отстъпки вие — питаше Офелия Мудрий, — когато говорехте за реализма, показвайки тези картини?

— За това — мръщеше се Мудрий — на оня свят ще горя на огъня. Но не забивайте поне вие, скъпа Офелия Аполоновна, гвоздеи в мен. Не само те, тези скандалджии-юноши, но и аз също стоя на пост. Само че аз обичам изкуството, а те обичат празните фрази. Но това,

което е празно за тях, е пълно със смисъл за мен. Впрочем да оставим този разговор за следващата неделя или сряда. Аз се страхувам, че той ще ни заведе далеч.

Понякога (но не твърде често) той молеше Офелия Аполоновна да препечата новата глава на ръкописа му.

Думата „реализъм“, употребена не в екскурзионната беседа, а на листа хартия, не звучеше лицемерно, с неправилно произнасяна буква „р“, не се превръщаше в реторическа броня и магическа формула, а се стараяше да намери своя истински и загубен смисъл.

Мудрий пишеше за онова удивително за съвременния човек съответствие между думата и предмета, което може да се открие в руската народна приказка, когато предметът се слива с думата, обгръща се със звук, без да загуби нито енергията, нито богатството, с които го е напълнил животът. Той пишеше за линията и цвета на палеолитните пещерни фрески, с помощта на които неведомият, заблудил се в бездната на предисторията ловец-дивак отново и отново се завръщал в света едновременно като мигновение и вечност.

Когато сменяше индигото или изваждаше от ролката препечатаната страница, Офелия всеки път се смущаваше пред крайната парадоксалност на това загадъчно явление — от една страна, дълбока и чиста като музика мисъл, а от друга — немарливият, лошо избърснат вулгарен автор с маниери на театрален администратор или търговски пътник.

Като мислеше за странната двойственост на това смачкано от живота и своите ергенски привички, не за годините си сбръчкано, вмирисано на никотин същество, в което течеше светла като извор и мъдра мисъл, Офелия забравяше за собствената си двойственост, за това, че в нейното сегашно съществуване се бяха слели две начала — античната богиня Психея или Мнемозина и доста трафаретната, да не кажем, типична дамичка от Василевския остров, която бодро печаташе на старинния „Ундервуд“ и изрусяваше косите си с кислородна вода даже и да си спомняше рядко за двойствеността на своето малко естествено същество, двойствеността на Артур Семьонович ѝ се струваше къде по-загадъчна и необяснима.

Понякога Артур Семьонович устройваше неголеми гуляи, канеше приятели — дребни естрадни актьори, неудачни художници, оформящи витрините на сладкарниците на непмана Лора, и двама

натъпкани с живот и налети с водка писатели-близнаци, които вече няколко години пишеха дебелия сатиричен роман „Облаци“.

Гостите много и алчно ядяха, много пиеха и пееха псевдонародни песни.

*„Ех сипи, Семьоновна,
наливай, Семьоновна!
Нали ти, Семьоновна,
имаш клош, Семьоновна.“*

И Офелия, както винаги любезна и услужлива, сервираше на писателите-близнаци, на неудачниците художници и естрадните актьори пача, руска салата или маринована сельодка и с тъга си мислеше: „А може би и Спиноза също е пиел в същата такава пошла компания и това не му попречило да бъде умник и мъдрец.“

Като си пийваха сатириците-близнаци, започваха да ухажват Офелия. И за да ѝ харесат, единият близък шепнеше, че брат му е гений, все още неуспял да реализира своите възможности, полу-Гогол, полу-Чехов, полу-Аверченко, а другият близък твърдеше, че брат му е бъдещият Салтиков-Щедрин, на когото безжалостната съвременност се опитва да подреже крилата.

Офелия, спомняйки си за загадката Артур Семьонович, беше готова да повярва на близнаците, понеже знаеше от собствен опит цената на всяко чудо.

Писателите-близнаци разпитваха Офелия в какви отношения се намира със своя шеф и защо нейният шеф не чисти ноктите си и рядко си мие ушите.

И без да дочакат отговор, облягайки на стената своите еднакви глави, близнаците започваха дружно и силно да хъркат.

Обидени на случая и на природата заради тяхната привързаност към щампата, те носеха вратовръзки с различен цвят.

А след шумната, изпълнена с пиянски гласове нощ настъпваше тихо утро.

Настъпваше денят. Мудрий, който не изговаряше правилно „р“, повтаряше магическата дума реализъм, когато някой от посетителите започнеше да се съмнява в идеологическата или естетическата ценност

на картините на художника М., несправедливо заподозрял го в привързаност към модернизма. Чул тази дума „реализъм“, изречена с подчертано уверена и категорична интонация, съмняващият се се изчервяваше и се стараеше да се скрие зад гърбовете на тези, които бяха по-скромни и не бързаха да изтъкнат на показ своята мнима ерудиция.

Мудрий правеше всичко, което можеше с чужда помощ, за да прослави покойния художник М. Появяваха се статии, изследвания, монографии, брошури, в които красивите изкуствоведи и техните некрасиви, но затова пък интелектуални жени се опитваха да изяснят до кого е бил по-близо М. — до Левитан, до Куинджи, до Саврасов, до Коровин, сякаш ценността на изкуството се измерва с близостта до известния и всепризнатия, а не със самобитността — да приличаш не на другите, а на самия себе си.

Във философско-естетическия труд на самия Мудрий, глави от които препечатваше Офелия, художникът М. не се споменаваха. Там се споменаваха само истинските гении: Леонардо, Рафаел, Микеланджело, Рубльов, Ел Греко, Рембранд, Александър Иванов (и разбира се, безименните майстори на палеолита), и ставаше дума за онзи велик и поетичен реализъм, когато изображението с необяснима мощ се сливаше със същността на предмета, идеята, явленията, лицата, говорейки за света и човека това, което не би могъл да изрази и каже за себе си нито човекът, нито светът. Именно на техните картини и в техните фрески предметът се явяваше пред очите на зрителя в цялата си свежест и пълнота, а в същото това време в обикновената действителност той изглеждаше само малка част от самия себе си, тъй като се изплъзваше и изгубваше в сивия сумрак на живота.

И без да допечата страницата, Офелия тичаше в залата, където висяха платната на покойния ѝ мъж, за да ги провери, а заедно с тях и себе си. Но на картините на нейния знаменит мъж вещите изглеждаха толкова неми, колкото и в живота или на фотография, те не умееха да излязат от своите обикновени форми, приличащи на мебел, покрита през лятото с калъфки, не умееха изведнъж да заговорят, както говорят дърветата и скалите на Омир.

Това искрено огорчаваше Офелия, дотолкова я огорчаваше, че веднъж тя не издържа и попита Мудрий:

— Ама вие какво, Артур Семьонович, съвсем ли не цените работите на моя покоен мъж?

— Не, откъде-накъде, ценя ги. — И на смачканото небръснато лице се появи иронична усмивка. — Но от цена до цена има разлика. За скъпоценния камък вие плащате къде-къде повече, отколкото за парче тоалетен сапун. Но без тоалетен сапун също не можеш да преживееш.

Напомнянето за тоалетния сапун не предизвика усмивка-реванш от страна на Офелия. Нали за стойността на сапуна говореше този, който го ползваше много рядко.

Офелия не възразяваше. Пък и какво можеше да възрази на човека, зад чиято небрежна и разплута външност се криеше чиста и могъща мисъл, сякаш между този смешен и вулгарен човек и самия Спиноза и Леонардо се беше проточила невидима нишка, заобикаляща с отвращение всеки, който претендира за ум и за знания, всички онези академици, чиито лъжовни лъжеавторитети така обича и глези славата.

Странно, необяснимо и загадъчно беше всичко това. И за да не си блъска главата над тази неразрешима загадка, Офелия излизаше на Болшой проспект, водейки на дълга каишка песа, или пътуваше на трамвай номер едно за Ситния пазар. На пазара гъгниво пееха слепци. Изродите безсрамно демонстрираха своята уродливост. Ловки личности предлагаха:

— Купете си, госпожо, задгранични хапчета. В миг премахват пришките и бръчките.

Тя с удоволствие се потапяше в този архаично-митичен свят, преживял много епохи и изживяващ последните си дни, потъваше бавно и лениво като в сън. Люлееше се като на параходче, клатещо се по вълните на времето. И през гъгнивите гласове на слепците и изродите, които гордо изтъкваха своите язви, се чуваше старинният глас на латерна. Тя се приближаваше до папагала, който седеше на рамото на латернаджията и държеше в човката си билетче с щастие.

Офелия купуваше това билетче, слагаше го в чантата си и с леката си, гъвкава походка се отправяше към трамвайната спирка.

В трамвая някакъв пийнал човек веднъж я попита:

— Кажете, вие случайно не сте ли статуя от Лятната градина? Вчера във „Вечерная красная газета“ писаха, че е изчезнала статуя.

Извинете, но кой знае защо имате голяма прилика с тази мраморна бегълка?

И тук се случи нещо такова, за което Офелия после си спомняше с трепет на възмущение и уплаха. Очите на всички стоящи и седящи в трамвая се насочиха към нея, виждайки това, което не можеха и не трябваше да виждат. Може би отгатнаха, че тя не е дама, а богиня, чието мраморно тяло, част от което все още представляваше студен камък, вече наполовина беше оживяло дотолкова, че да стане битие, плът. И тази великолепна полуплът-полумрамор бе потънала в мълчание и не отговаряше на шегата, защото шегата и нелепата измислица по някакво чудо бяха съвпаднали с истината.

Трамваят спря. Кондукторката, цялата накичена с билетни тръбички, каза нещо тихо на ватмана. Той се обърна и също започна да гледа през стъклото красивата жена, която въпреки законите на баналния живот беше още някоя. Коя? Коя ли беше тя? Този въпрос безпокоеше всички, заплашвайки да предизвика истерика, скандал. Пътниците и пътничките, допреди една минута отделни личности, под влияние на истеричното чувство вече се бяха превърнали в тълпа, сменила всеки с всички и всички с всеки.

В трамвая изведнъж стана непоносимо задушно и тясно. Това бяха особен задух и теснота, които притиснаха Офелия, превръщайки трамвая в откъслек от кошмарен сън. Но даже в спрелия и застинал сън стават смени на картините като на екрана. Някакъв разсъдителен старик с очила, който приличаше на професор по математика (той навярно си беше математик), спокойно каза:

— Напразно се вълнувате, граждани. Това е знаменитата киноактриса. Хайде да си спомним името ѝ. Излезе ми от ума. Играе все красиви вещици, обаятелни вълшебници и надменни богини.

Офелия стана и с походката на вълшебница, току-що извършила своето кино-театрално дело, слезе от трамвая. Тълпата, успокоена от думите на стареца-математик, отново се превърна в отделни личности. Кондукторката седна на мястото си. И трамваят потегли.

Като се огледа, Офелия хвърли благодарен поглед на старика-професор, който, вече забравил за нея, четеше вестник.

Такъв род неприятни произшествия, които се случваха, макар и много рядко, завършваха, както завърши и този епизод, с

вмешателството на някой разсъдителен и спокоен човек. Но Офелия, отдавна свикнала с баналното, разбира се, не съжеляваше за това.

Дните течаха доста еднообразно, незаплашвани от нещо неочаквано. Наистина в последно време започна да се вълнува малко Артур Семьонович. Един от приятелите му съобщи, че в музея скоро ще дойде комисия и ако тя признае, че работите на художника не представляват голяма ценност, музейчето ще бъде затворено заради режима на икономии. Някой от посетителите, изглежда, беше изпратил жалба, че напразно се изразходват народни пари.

Мудрий го изслуша, сви рамене и му каза:

— Тук идва самият нарком Лунчарский и, изглежда, остана доволен.

— Наркомът си е нарком — възрази монотонно и скръбно приятелят, — а комисията си е комисия. Аз искам да те предупредя, както в сцената на Гогол или по-точно на Майерхолд „Пристига ревизор“. Гледай да не ти се наложи да изобразяваш няма сцена.

Комисията се изтърси в същия ден, в който на Мудрий му извадиха мъдрец. Целият смачкан, небръснат, измъчен от болка (неловкият зъболекар беше счупил корена и дълго трябваше да го избива от гнездото), той дойде в музея точно в момента, когато се появи комисията.

Комисията се състоеше от московски изкуствоведи, хора възрастни и взискателни, изявявали се още по страниците на „Аполон“ и „Златното руно“. Като гледаха над главата на нисичкия (но станал кой знае защо още по-нисък) Артур Семьонович, те важно и студено преминаха в залата.

По лицата им Мудрий прочете, че работите вървят не така, както би му се искало. Магическата дума „реализъм“, произнесена с лошо „р“, но съвсем не с уверен глас, този път не произведе у членовете на комисията никакво впечатление.

Тогава огорченият, но не и объркан Артур Семьонович поведе членовете на комисията в склада, където висяха няколко автопортрета, нарисувани от М. малко преди смъртта му.

Той понечи пак да произнесе магическата дума, макар и не така уверено и силно, заваляйки на „р“-то, но никой не го слушаше. С членовете на комисията, бивши естети, а в настоящето вулгарни социолози, все още незагубили обаче естетическото си чувство, сега

вече разговаряше не Артур Семьонович, а самият М. и даже не М., нещо, което беше далеч по-силно от отделната личност, сякаш се беше изгубило в бездната на времето, въпреки всички физически и социални закони, продължаваше истинското си битие върху късовете платно — битие удивително и хиляди пъти по-пълно, отколкото животът, както ставаше само в изкуството на много големите или велики майстори.

Това властно мълчание, в чието силово поле бе въвлечъл членовете на комисията покойният художник М. или по-точно неговото тайнствено художествено битие, бе като усещане за настъпващата силна буря, като античен катарзис.

— Какво право имате вие да криете от народа такива шедьоври? — попита членът на комисията, висок, надменен, сивокос изкуствовед. — Това е гениално. Защо ние нищо не сме знаели?

— Но затова нали сега знаете? — иронично се усмихна Артур Семьонович. — А с ваша помощ ще узнае и народът.

Комисията излезе от дома-музей, потънала в съзерцателно мълчание.

Старият лакиран автомобил откара това мълчание, вече не надменно-студено, а пълно със скрита страст, разбудена в сърцата на вулгарните социолози от истинското изкуство.

Мудрий каза на Офелия, като силно заваляше „р“-то:

— В края на живота във вашия мъж като мъдрец е пробил геният. Иди, че обясни на тези вулгарни социолози този загадъчен феномен. Надявам се, вие забелязахте, че те си заминаха съвсем не такива, каквито дойдоха.

Той седна, продиктува на Офелия няколко фрази от делови документ, адресиран до някакво учреждение с труднопроизносимо многословно наименование, след това въздъхна и каза вече, без да се вълнува и без да заваля „р“:

— Днешното удачно произшествие трябва малко да се полее. Заседнало ми е като сух залък на гърлото.

Вечерта пак се събра обичайната компания. Дойдоха естрадните актьори, художниците-неудачници и двамата писатели близнаци.

Актьорите отново разказаха този същия анекдот, но преобърнат в другата посока, а писателите близнаци се похвалиха, че са ги превели на древноперсийски език.

Един от актьорите се напи веднага и с простуден глас запя:

*„Ех, сипи, Семьоновна,
наливай, Семьоновна.
Нали ти, Семьоновна,
имаш клош, Семьоновна.“*

Писателите-близнаци — и двамата тлъстички, и двамата нисички, и двамата веселички — започнаха да танцуват, пляскайки с ръце.

Кръгли като топчици, топчици с мустачета а-ла Чарли Чаплин, те скачаха пъргаво, ниско и смешно се покланяха, почти падайки ничком пред Офелия като пред богиня. Беше действително весело, макар и доста пошло. Но колко е трудно в нашия век да отделиш веселието от пошлостта, безобидна пошлост, която може би е необходима, както щипката сол в супата. И в тази не съвсем подходяща минута, когато звъняха чашите и танцувайки, скачаха писателите близнаци — двамата забавни, двамата плешиви, двамата до ужас приличащи един на друг, — в този съвсем неподходящ момент на Артур Семьонович му стана лошо.

Положиха го на дивана и извикаха по телефона „Бърза помощ“.

„Бърза помощ“ този път оправда наименованието си, пристигна бързо, но не можа да помогне на Артур Семьонович. Двама яки санитарии вдигнаха късичкото му тяло, положиха го на носилката, а след това дългият и унил автомобил го откара от дома-музей, откара го, както после се изясни, завинаги.

След седмица, точно седмица след печалното произшествие, в дома-музей на знаменития художник М. се появи нов директор. Той беше модерен млад човек, с черна папионка и с необикновено светли прозрачно-проницателни очи. На тези светли очи много подхождаше името на човека, който гледаше с тях света, картините, жените. Наричаха го Ерих, Ерих Рихардович.

Докато Ерих Рихардович (фамилията му беше доста знаменита — Вагнер, заедно с бащиното, намекваща за несъществуващо родство с великия композитор), докато Вагнер разглеждаше ведомостите, развързваше папките и „делата“, завързани още от ръката на Артур Семьонович, толкова бързо станал от реална, много характерна личност само възпоминание, докато той сравняваше и пресмяташе, проверяваше и сверяваше, на светлоокото му лице лежеше интелигентно-спокойно и даже симпатично изражение. Но едва насочил вниманието си към Офелия, забелязвайки я най на края, изражението на лицето му рязко се промени. В светлите до този момент, спокойни и даже весели очи се появи страх, много бързо преминал в ужас.

Ерих Рихардович Вагнер гледаше вдовицата на художника, която понастоящем изпълняваше задълженията на машинописка и счетоводител, с такива очи, като че тъкмо в тази минута тя се бе превърнала от мраморна статуя в красива празнично облечена дама. Но ние не живеем в Овидиевия век, дамите са едно, а статуите, макар и сътворени не от метал, а от свежа благоухаеща женска плът — съвсем друго. И между тях не трябва и не може да има причинна връзка, защото не съществува на света такъв логически цимент, способен да слепи живота със съновидението, съвременната жена с химерата.

Прекалено светлите свръхпроницателни очи на Ерих Рихардович обладаваха редкия дар да забелязват това, което обикновено остава незабелязано, да проникват подобно рентгенов апарат през външната обвивка във вътрешните гъбини. Съвсем не случайно Вагнер беше

избрал за себе си професията на изкуствоведа. Когато работеше в Ермитажа, той беше съумял да установи истинността на няколко картини, които в действителност принадлежаха на четката на гений, но по погрешка бяха приемани за работи на неговите ученици. Неговите удивителни очи умееха под горния слой бои да прозрат другия, първоначалния и ненапразно той се смяташе за един от най-крупните експерти в сложните и спорни въпроси на атрибуцията. От Ермитажа той си беше отишъл, скарвайки се с несправедливото началство, и за да спести време за дисертация, се беше съгласил временно да изпълнява длъжността директор на малкото музейче, чието съществуване, както можеше да се предположи, щеше да бъде недълговечно.

Опитното око на експерта, вродената и натренирана интуиция бяха открили нещо загадъчно и химерично — аналогичното съчетание на живо (а дали е живо?) същество с предмет на изкуството.

Природата, както отдавна е известно на всички, също е своего рода художник и божественото очарование на някои красавици те заставя неволно да си спомниш за художествената роля на естествения подбор, на който сме задължени за това, че животинската мутра на маймуната се е превърнала в прекрасното лице на юноша или девойка. Но тук проницателният поглед на експерта се беше сблъскал с нещо друго, нещо противоречащо на законите на реалния живот. И за първи път през тези дълги години вместо хазарт изследователят Ерих Рихардович почувствува страх, този страх, който е изпитвал Гоголевия философ Хома Брут, сблъсквайки се със също такова загадъчно явление, но все пак примиримо с причудливата логика на старинните народни поверия.

На всички е известно, че философът Хома Брут, както е редно за един истински философ, беше очертал около себе си тебеширен кръг, смятайки, че зад пределите му не може да проникне нечистата сила. В нашата позитивистична и просветена епоха Ерих Рихардович прибегна до други по-рационални похвати на изследване на химерично-загадъчното явление.

Той помоли своята машинописка (едновременно изпълняваща задълженията и на счетоводител) да напише автобиография, като посочи годината и мястото на раждането си, произхода на родителите си и изложи всички факти от живота си от ранно детство до този

момент, когато е започнала да работи в дома-музей. Той обясни на Офелия, че тази автобиография е нужна не на него (той и без всякаква автобиография ѝ вярва), а на култур-просветата, която желае по-отблизо да се запознае със своите многочислени сътрудници.

Ерих Рихардович малко се успокои, като разчиташе, че документите с тяхната трезва и строга формалност, опираща се на точни факти, дати и географски названия, ще разрешат всички съмнения.

Офелия, позовавайки се на неразположение и неприязън към всякакъв род излияния и откровеност, имащи приложен, малко казионен характер, се опитваше да избегне това, но гласът на Вагнер, този път директорски-категоричен, не ѝ даде дори тридневна отсрочка, изисквайки тя незабавно да се заеме със своята неволна изповед.

Ние няма да разказваме какво бе изложила Офелия върху седемте страници, напечатани с едър шрифт на старичката „Ундервуд“, всичко това е вече известно на читателя. Тя не скри нищо, наистина без много да се разпростира в обяснения на това, което е почти невъзможно да се обясни.

Цели четири страници от седем и половина (за половината ние не споменахме, за да не изпадаме в прекалени подробности) тя беше посветила на изображението на епохата, в която се бе промъкнала чуждата и лукава другопланетна мисъл. Тя разказваше как с помощта на цитолозите човечеството бе получило странния, ако можем да се изразим така, неспокоен покой на безсмъртието и каква удивителна еволюция бяха претърпели знаците, чието съществуване беше започнало заедно с езика, изглежда, още в средния палеолит, но в описваната от Офелия епоха беше достигнало умопомрачителни успехи, като по същество почти беше заличило разликата между знаците и техните създатели.

Какво беше искала да каже с това, така и не стана съвсем ясно. Може би искаше да изрази много сложна мисъл, не съвсем достъпна за съвременното наивно съзнание, че в нея има повече значение, отколкото в природното човешко същество, нали тя беше чисто химерическо явление: полужена-полукнига.

Именно този израз „полужена-полукнига“ произведе най-силно впечатление у Ерих Рихардович, чието ясно педантично-

рационалистично съзнание на прибалтийски немец не търпеше нищо двусмислено-алогично и прекалено парадоксално.

Като прочете внимателно седемте и половина страници и забеляза няколко груби правописни грешки, Ерих Рихардович се успокои. Хартията внесе пълна яснота в нещо, което изглеждаше загадъчно, смътно и съвсем доскоро дори тревожно. Всичко беше просто. Офелия бе душевноболно същество, въобразило си, че е книга, тоест неодушевен предмет. Притежавайки по всяка вероятност някои актьорски способности, тя умееше да придава на изражението на лицето си нещо мраморно-застинало и студено.

Въобразявайки си, че е предмет, тя се и опитваше да го изобразява, което на моменти ѝ се удаваше.

Какво трябваше да се направи? Нищо друго — да се извика голям специалист психиатър.

В края на двадесетте години в Ленинград, както впрочем и в Москва, в психиатрията съществуваха две враждуващи направления: последователите на Фройд и започващия да излиза на мода Юнг — от една страна, и техните противници, от друга.

Подчинявайки се на един от главните изповядвани от него принципи — принципа на обективността, — Ерих Рихардович извика при Офелия представители на двете направления. Не изведнъж и двете, разбира се. Отначало — фройдиста, а след това неговия противник, последовател на физиологическата школа на академик Павлов.

Павловецът, впрочем също бивш фройдист, но неотдавна рязко скъсал с психоаналитичната школа на виенския мъдрец, веднага обяви Офелия за болна, но се отказа да назове болестта, заявявайки, че шизофренията е явление, предизвикано от социални причини, а в този прискърбен случай той такива причини не вижда и почти е уверен, че болната скоро ще се поправи. Той ѝ предписа покой, непродължителен престой на село на чист въздух, след което — той беше уверен — при нея ще се поправи взаимодействието на двете сигнални системи.

Фройдистът не бързаше, не припираше, не се суетеше, а посветяваше на Офелия много време, опитваше се да узнае нейните сънища и търсеше друго, още по-удобно каналче, за да проникне в душата ѝ.

— Вие твърдите, че сте книга — питаше той с мек, приятно ласкав глас, — е, а какво чувствувате при това? Гняв? Радост? Печал? Удоволствие?

Офелия отговаряше уморено, но с оттенък на ирония, че книгата доставя гняв, радост, печал или удоволствие на другите, но едва ли сама на себе си, по тази проста причина, че тя е книга.

— Но вие твърдите, че не сте само книга, а едновременно с това и жена. Нали така?

Офелия се усмихна иронично:

— Е, и какво да направя, като това е така?

— Не бихте ли могли да ми обясните — разпитваше лекарят-фройдист, човек на средна възраст, с много красива прическа и староиспанска брадичка клинче, понапарфюмирана с прекалено остър френски парфюм, — не бихте ли могли да ми обясните как можеш да бъдеш едновременно живо същество и мъртъв предмет?

— Вие смятате, че книгата е мъртъв предмет?

— М-да — не съвсем уверено отговори лекарят-фройдист. Както много психиатри, той често надникваше в популярните историко-философски трудове на Куно Фишер и беше поне дотолкова осведомен, та да даде категоричен и недвусмислен отговор на този толкова сложен въпрос.

С почти детски благозвучно-ангелски гласец на чужденка, която добре говори руски, Офелия започна да обяснява защо книгата, без да бъде органично същество, умеещо да противостои на законите на ентропията, в същото време не се явява и просто предмет, тя освен това е и знак.

— А що е това знак и по какво се отличава от мъртвия предмет? — попита тихо лекарят, толкова тихо, че би могло да се помисли, че този въпрос той отправя не към Офелия, а към самия себе си. Като задаваше този въпрос, той не подозираше, че на него едва ли би могъл да отговори не само Куно Фишер, но даже Спиноза, Кант, Хегел и знаменитият виенски психоаналитик. Проблемът за знака се появи покъсно, заедно с кибернетиката и семиотиката, за което Офелия беше премълчала, за да не огорчава прекалено и без това огорчения лекар.

— Предметът, ставайки знак — отговори Офелия, — за нашето съзнание престава да бъде предмет. За тази страна на нещата ние просто забравяме. Когато четете „Война и мир“ или „Евгений Онегин“,

нима мислите за хартията, на която изведнъж оживява феноменът на Толстоевата или Пушкиновата мисъл? Знакът — това е символ и ставайки символ, предметът като че се одушевява.

— Разбирам — кимна лекарят с глава, миришеща на остър парфюм. — Но да се върнем към вас. Нима вие сте само символ, а не живо органично същество?

— Аз отказвам да отговоря на този въпрос — каза Офелия вече не с ангелски, а с обикновен женски глас.

— Защо?

— Защото аз нямам право да разкривам тайната на столетието, от което съм пристигнала тук.

Лекарят с тънка и разбираща усмивка на лицето кимна още веднъж, като че се съгласява с Офелия, и се постара да смени темата на разговора. При това той си спомни за дамата, беседваща с Чехов на философски теми, и въпросът на Чехов, зададен на дамата: какво повече обича тя — шоколад или мармелад?

С обикновен глас лекарят заговори с Офелия за обикновеното. Разказа няколко житейски случая и анекдоти.

Сега всичко му беше ясно. Диагнозата беше поставена. Оставаше само да се примами болната в Бехтеревската клиника, където тя би могла да разсъждава, колкото си иска, за символите и знаците, представяйки се за книга.

Откараха Офелия в Бехтеревка с колата за „Бърза помощ“.

Но там тя не стоя дълго за голямо огорчение на фройдиста-лекар, който разчиташе, че тя ще послужи за пример на концепцията, която той смяташе да изложи в своята дисертация.

Тя изчезна и като че ли безследно. Наистина носеха се слухове, че в града се е появила бродеща певица, която ридае по дворовете и разказва саги или еди на чист древноскандинавски език.

Когато се върна в своя век (едва не се изпуснах да не кажа „в къщи“), високомолекулярният философ и най-истинските и живородени историци, и техните жени навярно ще искат от мен с две думи да им предам същността на двадесетте години на ХХ век. Да, с две думи, грижейки се за икономия на времето.

„Времето е нещо необичайно дълго: бяха времена, отминаха билините“^[1] — пишеше Маяковски.

Ще им разкажа за Маяковски, за поета, съумял да облече мълнията в одеждите на думата, готова да се взриви и да взриви стария свят. За Маяковски и за младежта — за рабкорите и селкорите, чиито фейлетони и статии аз илюстрирах, припечелвайки хляба си.

Налага се да поясня: хляба още не го събираха от молекули във фабриките за органичен синтез, а го отглеждаха на тесни, приличащи на черги ниви на частниците в селата, където се водеше ожесточена класова борба и кулаците стреляха в селкорите с пушки със скъсени цеви.

С две думи, няма да се получи, а моите нетърпеливи слушатели ще се усмихват иронично на старомодната ми приказливост и ще бързат за среща с живота, страхувайки се да изгубят дори и минута от бюджета на своята вечност.

А аз, потъвайки в спомени, ще се опитвам с помощта на думите да нарисувам Василевския остров, профсъюзните събрания и фабриката-кухня — една от модните новости на това време.

Така си мислех аз, лежейки в селската болница, където ме доведе нещастен случай.

В село Шалово, Лужки район, аз пристигнах по молба на комсомолското ядро да рисувам картина за току-що построения селски клуб, но моята картина, нарисувана в известно-условен древноруски маниер (а-ла моя учител Петров-Водкин), който знае защо не се беше харесала на местните кулаци и своето естетическо кредо те ми изявиха през нощта, издебвайки ме на празното място до старата кула. Моите

критици се потрудиха изрядно, като ми счупиха две ребра и изкълчиха ръката ми. Тяхната критическа изява ставаше в пълна тишина, за да не привлече вниманието на жителите на селото.

Като попаднах в болницата, аз за първи път почувствувах дълбоко удовлетворение от своята работа и се утешавах с това, че съм първият съветски художник, който е разделил със селкорите техния опасен и благороден труд.

Не само сестрата и болногледачката, но и сиво-мустакатият, приличащ на Марк Твен селски лекар проявиха голямо старание, за да ми върнат здравето. Аз лежах до полуотворения летен прозорец, където, охранявайки покоя ми, стоеше брезичка на фона на синьото селско небе, като че избягало от картина на Левитан.

Сивомустакатият лекар водеше с мен беседа за гражданския подвиг на передвижниците и ми се оплакваше от липса на време и възможност да изпълни своето желание — да прескочи до Шалово да погледне новия клуб, а заедно с това и моята картина.

По това, как ме гледаше със своите насмешливи марктвеновски очи, той явно не вярваше много-много в моя талант и смяташе, че много евтино съм получил славата си, отървавайки се с изкълчване на ръката и две счупени ребра.

А славата между другото действително не се остави дълго да я чакам — на мен вече ми се обаждяха секретарят на райкома и кореспондент на един от централните вестници — и репродукция на моята картина нещо много бързо се появи на една от страниците на илюстрираното списание „Червена панорама“.

Списанието ми донесе лекарят и като ми показваше репродукцията, не издържа и каза:

— Не разбирам за какво сте били нападнат. Случайно да не сте станали жертва на грешка? Не виждам във вашето произведение никакъв криминал, с изключение на един пропуск. Защо сте боядисали в оранжев цвят кравите, а в син конете?

И той с укор поклати миришещата си на сухи треви глава.

Аз не успях да намеря отговор и промучах нещо за новите веяния в живописа и за декоративния подход.

Оправданието звучеше нелепо — не заради декоративния подход, разбира се, бях нападнат от кулашките синчета, които ме причакаха на онова глухо място под светлината на твърде театралната луна.

Шаловските комсомолци и комсомолки ме навестяваха в болницата и аз им разказвах за това, как съм седял в колчаковския затвор и съм бил подлаган на разпити от щабс-капитан Новиков. Не можех да им разказвам, разбира се, за червеноокия пътен знак, който ме заплаши веднъж с пръст, за изкуствения Спиноза, за Офелия и какво е това вечност — не подарената на праведниците от господ бог вечност за техните усърдни молитви, а добита от цитолозите, проникнали в светая светих на клетката.

Комсомолците и комсомолките си отиваха, като малко ми завиждаха, сякаш аз бях онази същата приказна питка, която и контраразузнавача беше оставила с празни ръце и от кулашките синчета беше избягала, отървавайки се с изкълчена ръка и всичко на всичко две счупени ребра.

Те идваха и си отиваха, бодри, приличащи по нещо на пронизителната песен за гражданската война, изпълнявана на хармоника, а аз оставах на своя нар да чета списание „Безбожник“, единственото списание, което получаваше селската болница, очевидно смятайки, че за болните най-полезно от всичко е да четат, че не е имало никакъв Архангел-Михаил и че дева Мария е също такъв мит, какъвто и нейният никога несъществуващ син.

Когато аз се върна в своя век (пак едва не се изпуснах да кажа „в къщи“), аз ще взема със себе си списанието „Безбожник“, болничния прозорец, брезичката и наивно синьото левитановско небе. Но ще се върна ли в своя век? Без помощта на Офелия едва ли ще ми се удаде. В своя век я се върна, я не се върна, но своя Василевски остров скоро ще видя.

И действително след няколко дена Василевският остров ме посрещна, изтеглил по направлението на трамвая, в който аз пътувах, своите строги и прави линии.

Някъде на дъното на моето съзнание висеше коварната селска луна, услужливо заменила фенера на нападащите ме кулашки синчета, усмихваха се добродушно-насмешливите очички на стария лекар и се накланяше заедно със синьото небе милата брезичка, която помагаше на лекаря, сестрата и санитарката по-скоро да ме изправят на крака.

И ето аз отново съм на крака, този път в трамвая, гостоприемно приел ме, когато слязох на перона на Варшавската гара.

Как се зарадвах, когато видях през трамвайното стъкло познатата фигура на Фауст от Василевския остров, самия Коля, който отиваше със своята разсеяна, аспирантска, малко подскачаща походка навярно в БАН (съкратеното название на библиотеката на Академията на науките) и носеше в своята отдавна неподстригвана глава всички знания, събрани от човечеството, като започнеш от Емпедокъл и Лукреций Кар и свършиш с не по-малко знаменития цитолог професор Колцов, чиято монография за клетката беше толкова забележителна, колкото живописиста на Андрей Рубльов и толкова класическа, колкото изданията на Томон и Кваренги.

Коля вървеше, а заедно с него се движеше и светът, тази малка Вселена, която вместваха в себе си улиците, начертани още от Петър Първи и възпети от Пушкин и Заболоцки.

Коля вървеше и Вселената беше в него, в клетките на неговия неспокоен мозък, по всяка вероятност спомнящ си поемата на Данте и едновременно размишляващ за геометрията на Риман и за митогенетическите лъчи, току-що открити от професор Гуревич.

Коля вървеше, изпреварвайки трамвая, и аз, гледайки света през трамвайното стъкло, бързах мислено да настигна мисълта му.

А мисълта му, която вече се плъзгаше някъде край мустерските огньовете, разположени край самия вход на пещерата Шапел-о-сен или край онези неолитични майстори, които още три хиляди години преди нашата ера бяха добавили на шейната колела и бяха изобретили първата талига, беше много по-динамична от трамвая, който пресичаше със скимтене и скърцане кръстовището на Осма линия и Средния проспект със скорост, непревишаваща бързината на първобитните шейни, поставени на квадратни колелета. Но трамваят ми беше също така мил и скъп, както рафинираната мисъл на Коля, прелитаща почти със скоростта на светлината край работилницата, където Леонардо да Винчи, потънал в парализата на замислеността, стоеше до незавършената Джоконда... Неговата мисъл вече обходи света и историята и се спря до лабораторията на професор Гуревич, където научните сътрудници се опитваха да разгадаят дискретната структура на живота и незаконно да въведат в изоставащата биология законите на квантовата механика.

Мисълта му, възхитена, се спря, спря и моят трамвай — точно до дома, където живеех.

Аз зная, че на стената на този неугледен дом няма да окачат мраморна плоча със златни цифри, обозначаващи времето на моето пребиваване тук, и тайната на моята личност ще остане много по-загадъчна от загадката на самия живот, вече хваната в капаните на квантовата физика и високомолекулярната химия, тази същата химия, която Коля почиташе повече, отколкото божествената ръка на Леонардо и двусмислената усмивка на неговата Джоконда.

Мисълта му бързаше да обходи духовната и материална Вселена (нещо като физзарядка, утринен интелектуален пробег на бъдещия шампион), но не по бокс или футбол, не по плуване, а по истински завидното умение да вдигнеш чугунената тежест на всички натрупани знания и да тласнеш науката, а заедно с нея и човечеството, макар на крачка, напред.

Това бе мисълта на Коля. А моята? Моята мисъл си беше с мен. Тя усвояваше отдавна усвоеното: стълбата, мустакатата портиерка, която метеше тротоара, вика на вехтошаря, този пълномощен представител на битпазара, и проточения вой на заводската тръба, усърдно димяща срещу моята квартира.

В стаята ми чакаха рамките и платната. А в съзнанието ми бяха останали селските пейзажи, комсомолският клуб, кравите, конете, овцете и междуселският път, вмирисан на конска пикоч, всички те молеха за едно от тъгуващите без мен платна.

Да, в селото имаше много поезия, много лирически и нежни като стиховете на Есенин бои, които се опитваха да смекчат суровия начин на живот и борбата на новото със старото, отмиращото.

За това, какво представлява от само себе си старото и отиващото си, ми напомняха моите две ребра, само да се обърнех от дясната страна на лявата. Не, отиващото си не си отиваше доброволно, то ожесточено се съпротивяваше. И аз си дадох дума да взема активно участие в тази борба, напълвайки с ярост всеки сантиметър от своите платна. Не Есенин със своя мек лиризъм ще ми служи за пример, не Петров-Водкин този път, а тези, които подобно на Дьолакроа изобразяваха прекрасната жена Революция с червено знаме на барикадите. Ето къде ме водеше моята мисъл, освежена от пътуването в селото, и тази драматична сцена, която беше останала на светлината на луната, на задушното миришещо на овце празно място.

Всички селски миризми и звуци живееха в мен. Звънът на трамвая, излизащ от трамвайното депо, не беше в състояние да заглуши сутрешния вик на петела или гласа на кукувичката, долетяла в болничната градина, за да зарадва тежкоболните и да донесе юнската топлина в техните лепкави сънища.

Но достатъчно за сънищата, за луната и за овцете, време е да се върна към нашия Фауст, който разтваряше всяка книга-новост с такъв вид, сякаш думите току-що са се научили да отлитат от езика върху книгата.

Ние вече споменахме, че Коля се беше заел с изучаването на естествените науки само заради абсолютната преданост към истината.

Той гореше от фаустовска страст към знанието. Интересуваше го всичко: и клетката, и Вселената, и езиците, и знаците, а през последните дни и Н. В. Гогол като личност и като автор на „Нос“ и още по-онтологичните и загадъчни „Мъртви души“.

След Майерхолдовия спектакъл на „Ревизор“ той се втурна зад кулисите (или по-точно зад конструкциите, които ги заместваха) и откри суровия и капризен режисьор. Режисьорът нарече Коля психопат, но изслуша концепцията му. А след това го изгони, но му даде съвет, може би справедлив, но малко странен. Той посъветва Коля да напусне своето време и да отиде там, при Гогол, а може би и в неговата душа. Режисьорът, когото Борис Пастернак пак в специално написано стихотворение сравняваше с бог при цялата мощ на своята фантазия, все пак не предполагаше, че Коля ще съумее да се възползува от неговия съвет.

Но ние малко изпреварваме събитията и незаконно избързваме напред. Нека се върнем към онзи момент, когато Коля още работеше в цитологическата лаборатория и честичко пътуваше до Москва (понякога даже в товарен вагон), за да слуша лекциите на своя московски кумир, знаменития цитолог професор Колцов. Впрочем професор Колцов заслужаваше да пътуват заради него в товарен вагон или почти без билет на полицата за багаж по споразумение с познатата контролорка, която се досеца какво е това съвременна наука и колко много се налага да принася жертви заради нея.

Понякога Коля забравяше за моята хуманитарна професия на художник и се опитваше да ме приобщи към някои тесни и твърде специални свои интереси, разказвайки за достиженията на професор

Колцов и устройството на митохондриите (от гръцкото „митос“ — нишка и „хондрос“ — гранула). Той ми заявяваше, че тайната на клетката е не по-малко, а дори и по-загадъчна, отколкото тайната на Вселената. От клетката — тази малка единица на всичко живо и органическо — нишката на неговите мисли се точеше към Вселената, разбира се, съвсем не организъм, както мислеха наивните мислители като неудачника Прейер, а огромно поле на стълкновения и противоборства на различни физико-химични сили и, разбира се, царство на случая. Царствуваше ли случаят в особения автономен живот на организма, по отношение на това Коля не беше уверен. И ако Вселената беше дисхармонична, то в организма, даже такъв дребен като клетката, живееше хармонията, която беше родственица на музиката и имаше далечно сходство с мисълта. Да, с мисълта, също явление, дълбоко порядъчно, макар и не докрай хармонично. Без всичко това е невъзможно да се разбере сложното и идеалното устройство на клетката, в която, изглежда, съществува още неразкрита от науката информация, свързваща всеки момент от настоящето с миналото и бъдещето.

Това беше хипотеза на Коля, която той посмя да изкаже пред професор Колцов, пред такова божество, каквото е и Майерхолд, но в своята област.

Как беше постъпил Колцов? Дали го беше изгонил, както и Майерхолд, и го беше нарекъл психопат? Разбира се, не. Само спокойно беше казал, че в нашето, съвсем не антично време цената на всяка хипотеза, която се опира на твърде нестабилни полудогадки-полуфакти, не струва и пукната пара. Очевидно професор Колцов беше още по-строг и нетърпим от Майерхолд, само че не проявяваше толкова бурно своя темперамент.

В разговор с мен неспокойната мисъл на Коля се носеше от лабораторията на професор Колцов до Великденските острови, където се издигат огромни човешки фигури, изсечени от камък, а лицата им нагледно демонстрират колко скоро е възникнал хуманизмът със своята мила, но наистина наивна страст да идеализира човека и дори полумаймунското му тяло.

И за да подразни мен, а още повече самия себе си, Коля се кълнеше, че повече му е по сърце тлъстата гърдеста Венера от Вилендорф, Ментон или Брасенпуи, отколкото Венера Милоска,

защото там е животът, а тук чисто платоновска идеализация на човешката плът.

Изобщо Коля имаше някакви свои стари сметки с Платон. И да стане по-добър към древногръцкия мислител и неговите концепции за красотата му се удаде много по-късно, когато той отблизо, съвсем отблизо се запозна с Офелия. Но ние отново избързваме напред и ще се постареем да върнем себе си и читателя към това, за което току-що ставаше дума.

Поскитала по дебрите на историята на културата и естествознанието, мисълта на Коля неизбежно се завръщаше към любимия му Н. В. Гогол, като че той беше център, където се събираха всички нишки, като че това беше силовото поле на тази интелектуална Вселена, която Коля носеше в своята, този път късоподстригана, малко асиметрична глава. По мнението на Коля Гогол е този мислител, нанесъл съкрушителен удар на християнската концепция за човека — уж духовна безграничност. Гогол доказа, че човек вътрешно е ограничен, ако не елементарен. Но колко жалко, че той, Коля Фаустов, който има възможност — наистина съвсем относителна — да беседва с Майерхолд, съвсем е лишен от възможността да поговори със самия Гогол, да поговори задушевно за „Мъртвите души“, за „Портрет“ и за това, което в същност е свързвало Н. В. Гогол с Александър Иванов — разбира се, велик художник, но изцяло платонизиран, враг на всякаква плът и адепт на духа.

Когато говореше за всичко това, Коля съвсем не подозираше, че неговото желание въпреки всички закони на Нютоновата и Айнщайновата физика парадоксално ще се осъществи съвсем по гоголевски в духа на „Нощта преди Рождество“, където се описва пътешествието на ковача Вакула в Зимния дворец.

Като се сбогува с мен, Коля тръгна за къщи. Той не живееше вече в аспирантското общежитие, а беше взел стая под наем в доста унила къща, със стара, типично петербургска, истински Разколникова стълба. Стаята беше също типично петербургска, с прозорец, излизащ към тесен двор-кладенец, кънтящ като всички кладенци.

Пристигайки в къщи, Коля си стопли чай на примуса и отвори прозореца. И тутакси чу ридаещ женски глас и думи на малко познат език, но по някои признаци нашият аспирант се досети, че това е древноскандинавски.

В типичния старопетербургски двор-кладенец, където портиерът сечеше трепетликови дърва и на въжето висеше бельо, се сътворяваше мит. Ридаещ женски глас пееше древна еда или сага, съчинена от викингите и усъвършенствувана от скалдите и неизвестно от какви ветрове довеяна тук. За един миг, едва докосвайки се до стъпалата на тъмната Разколникова стълба, Коля се озова на двора. Тя още седеше там, отслабнала руса богиня с овехтяла басмена рокличка и гласът ѝ ридаше, а по бузите ѝ течаха сълзи.

Да, това беше мит, ако не чудо. Наистина към мита и чудото се примесваше житейската проза. От прозорците летяха десетачки и петачета, които ридаещата богиня бързичко събираше и криеше в джоба.

— Коя сте вие? — попита с треперещ глас Коля. — И откъде ви е известен друвноскандинавският език?

Богинята се усмихна и в нейните тъгуващи очи се появи насмешливо изражение.

— Ако ви кажа, че съм завършила Филологическия факултет на Ленинградския университет — каза тя, — ще ви удовлетвори ли моят отговор?

— И там ли ви научиха да превръщате двора-кладенец в мит? — продължаваше да задава въпроси Коля.

Той чувствуваше, че тя ей сега ще изчезне: петачетата и десетачките вече не летяха от разтворените прозорци на залетия с цимент двор. Появиха се две старици, прекръстиха се и се опулиха срещу странната жена, която допреди малко бе ридала и се бе молила, обръщайки се на непознат език към своя чуждоземен бог, а сега стоеше и кокетничеше с юношата от квартира №16, с известния безбожник и комсомолец, забравяйки и за своя чужденец-бог, и за своята мизерна професия, и за своята жалка басмена рокля. А роклята цялата се беше изтъркала и на места безсрамно прозираше загорялото и обветрено, но красиво като на статуя тяло.

На стариците им хареса самият мит, но продължението на мита, прозаично осъвременено и осквернено от Коля, предизвика тяхното старческо недоволство.

Едната от стариците (те не бяха толкова еднакви, колкото споменатите по-горе писатели-близнаци), разтваряйки цепнатината на своята сбръчкана уста, каза на Коля:

— Нечестивец! Поне чуждата святост да беше пощадил. Виждаш, че е безумна. А ти нахалничиш.

Но в смутения Коля изведнъж се събуди комсомолският дух на тези години и ненавистта към богомолките и към религиозно-еснафското лицемерие.

— Тук не е църква — каза той на стариците — и не е небе, а грешната земя. Хайде изчезвайте, стари сплетници. Или ще дойда при вас в квартирата ви и ще проведе антирелигиозна беседа.

И като каза това, той протегна ръка на мило усмихващата се богиня и я поведе със себе си към шестия етаж. Той я водеше и сам не разбираше защо всичко ставаше като насън, едновременно прекрасен и кошмарен — в сън, където злите лица на стариците стават още по-страшни и с големи носове, а лицето на участницата в мита и чудото, току-що сътворено на двора, още по-прекрасно и приказно.

И много години по-късно, когато Коля от слабичко аспирантче се превърна отначало в строен член-кореспондент, а после и във величествен академик, този странен сън често му идваше на ум, на него, който обикновено предпочиташе реалната действителност дори пред най-прекрасния сън.

Но да се върнем пак на миришещата на котки старопетербургска стълба с чугунени перила и тежки стъпала, по които редом с краката на Коля, обути в износени сандали, леко крачеха босите обветрени крака на богинята.

Изглеждаше, като че шестият етаж е станал дванадесети, толкова бавно се изкачваха те, но всичко си има край, даже старопетербургското стълбище. И ето, те вече стояха пред вратата, където от кутията за писма надничаха „Красная газета“ и „Бегемот“ — получавани от съседите, които за щастие, изглежда, не бяха в къщи.

Коля отвори вратата с френски ключ и заведе уличната певица в своята малка стаичка, чието напълно самобитно украшение бе полицата с книги и репродукцията на стената с изображението на тази, която така се беше изменила, ходейки по дворовете, че не би я познал и сам художникът М., рисувал я, както се рисуват мадони на фона на дълбок староиталиански прозорец и особено ренесансово небе, подсказало вероятно на Джордано Бруно безсмъртната му идея за безкрайността на света.

На полицата имаше няколко много редки книги, книги-уникуми, купени от Коля в книжното стълпотворение на Литейния от стария букинист, греещ през зимата измръзналите си ръце над специалното и хитро приспособление, съчетаващо в себе си конструкцията на примус с принципа на желязната печка-кюмбе.

Богинята седна на единствения стол и от това, че седна, стана още по-божествена. И нещо се случи с вещите на Коля, с примуса, с чайника, с мизерния железен креват, покрит с шотландски шал, купен от Коля на битпазара. Всичко изведнъж се превърна в картина от Ван Гог: освети се, оцвети се, стана сгъстена енергия, сякаш нечия ръка одра от вещите тяхното мизерно, скучно, банално покритие. И даже стената, облепена с еснафски тапети, където отдавна се бяха завъдили дървеници, които през нощта зло и болезнено хапеха Коля, а даже натуралистично-обикновената стена изведнъж се превърна в безкрайност по същите тези Ван Гогови закони.

— А освен древноскандинавския език — попита Коля неочаквано — вие какви още знаете?

Въпросът прозвуча глупаво, съвсем по студентски (даже не по аспирантски), сякаш зачервен, объркан и заекващ студент беседва с чипоноса студентка с редки коси и от смущение и плахост не знае за какво и как да говори.

— Аз зная много, много езици — отговори Офелия — и живи и мъртви, и даже такива, които са били мъртви и отново са станали живи.

— Откъде?

— Надявам се, вие няма да ме накарате да пиша автобиография. Заради този документ ме изпратиха в Бехтеревка, откъдето за щастие успях да избягам.

— Казват, че оттам е невъзможно да се избяга. Пазачи. Пропуски. Дебели стени.

— Аз умея да минавам през стените — каза тя. — Но засега за бога не ме питайте по какъв начин. За това ще ви разкажа, когато се опознаем по-отблизо.

И те се запознаха отблизо и това също беше част от мита, ридаеща, стенеща и смееща се част в целия тесен двор-кладенец, древноскандинавска сага, която изведнъж се превърна в реален живот и приобщи към себе си Коля с неговия примус, чайник, железен креват

и книги-уникуми, стоящи на дървената полица, сиреч съвсем древната мъдрост на някога живелите страсти, хилядолетия и векове.

На Коля му се струваше, че е скочил във фйтон на чичиковски ресори и виждайки широкия, натъпкан с вата гръб на първокласния фйтонджия, си въобразява, че фйтонджията вече го води на среща с онова, което вчера още изглеждаше невъзможно.

Коля нямаше пари, за да се вози във фйтон, понякога те не стигаха и за трамвай. Но в неговата стая се беше заселила босоногата богиня в разкъсана рокля и той, грабвайки своите най-редки книги, изтича на Литейния в антикварната книжарница. В изтърканата чанта на Коля лежеше старинният том на Рабле, попаднал може би в ръцете на Волтер или Чаадаев, пак там лежаха най-редките издания на други класици и томче на Лермонтов с дарителен надпис, направен от Михаил Юриевич, разбира се, не за Коля, а за един от своите съвременници, отдавна изчезнал във вълните на времето.

Коля знаеше цената на Лермонтовия автограф и нямаше намерение да дава рядката книга на безценица.

Но в какво се превърнаха Рабле, Плотин, Ариосто и старият Данте? В нова рокля, в женски обувки, в чорапи и други подробности на дамския тоалет. От всички изброени класици само единствен Рабле би разбрал Коля и не би му се обидил заради странния обмен от такъв род, впрочем съвсем възможен не само по времето на Коля, но и по всяко друго време.

Когато Офелия свали своята протрита рокля и облече всичко, което й донесе Коля, тя веднага се промени и стана много по-обикновена, отколкото беше в двора-кладенец, събирайки там петачетата и десетачетата. Тя значително се измени, но митът въпреки това продължаваше и Коля не съжаляваше нито за Лермонтовия автограф, нито за фолианта на Франсоа Рабле, отпечатан с дървени букви на дебела, напомняща пергамент хартия.

В двора на смени дежуряха двете носести старици, гадаейки как ли ще свърши така странно започналото събитие. И ще накаже ли чуждестранният бог безбожника-аспирант, посегнал на светостта, или него ще го привлече към отговорност кварталният, защото докога е възможно да държиш в къщи чужда жена без регистрация, без да си предупредил даже домоуправителя, безотговорен старец, който не

вижда какво става под носа му, но въпреки това е много доволен от живота и от самия себе си.

Опитай се да регистрираш богиня или дори улична певица, ако в нейната рокля на дупки няма нито документи, нито справки. А даже и да бяха съществували някога тези документи, бяха останали в онази болница, от която хората рядко се завръщат, където всеки си има книжен двойник, именуем документ — тази неголяма, но магическа книжка, пред която пасуват не само домоуправителите, но даже и стариците, обичащи да пъхат дългите си носове в чуждите работи.

Можеше да се направи опит за измъкване на документите от Бехтеревка, като се използват академичните връзки, покровителството на професорите Филипченко и Колцов, чиято молба, отправена към Давиденков (също професор) или даже към самия академик Павлов, ще разреши за нула време това дребнаво хартиено-бюрократично проблемче. Но засега Николай беше отложил тази мисъл. Ще започнат да изясняват по какъв начин Офелия е измамила бдителността на санитарите и стражите. И едва ли някой ще повярва на хипотезата по отношение на изкуството за преминаване през каменни стени.

Вярваше ли в тази версия самият Коля? И да, и не. Нали от този момент, в който Офелия свали своята окъсана рокля и заприлича на всички други свои връстнички, които вървяха по улицата, пътуваха с трамвая или купуваха продукти в гастронома, мислено изваждайки или събирайки разни цифри, за да не ги измами бързоръката и веселоока касиерка — та от този момент за потвърждението на тази версия не бяха останали почти никакви факти.

Понякога в главата на Коля се въртяха престъпни мисли — да бръкне в трамвая в нечия дамска чантичка и да вземе за Офелия някакъв, макар и съвсем мизерен документ — временно удостоверение за справка. Но засрамвайки се, Николай тутакси прогонваше тази хлъзгава като змия мисъл, макар всеки път, когато пътуваше в трамвая, да хвърляше прекалено красноречиви погледи на дамските чантички, заставяйки техните собственички да се мръщят тревожно и прибързано да се отдръпват.

Но за щастие скоро всичко се уреди (с известен примес на чудо или без него?). Защото това, което ние наричаме неудача или удача, почти винаги е свързано със случая, който по своята природа е

хазартен играч и играейки с теб, ту печели, ту губи от теб твърде често нещо дребно, наричано в зависимост от обстоятелствата — удача или неудача. Офелия спечели от случая, както обичат да казват еснафите, „за трамваен билет“. Тя донесе документа си и го подаде на Коля. Наложило ли ѝ се беше за това да премине през стените, а после точно така незабелязано да излезе или да хипнотизира служителката, пазеща паспортите на болните? Николай не започна да разпитва Офелия, а само кимна с глава, като че предварително беше знаел за тайната сделка на бившата улична певица с подпомагация я случай.

С какъв независим и победоносен вид той влезе в кантората на жилфонд, за да получи хартиения двойник на Офелия вече с печат на записването, дойде точно в тази минута, когато там се оказаха двете старици, може би не съвсем случайно. Тях отдавна ги терзаеше и мъчеше мисълта, че в съседната квартира №16 се върши беззаконие: у нахалника аспирант, който получава стипендия всъщност за безделието си, живее, без да е регистрирана подозрителна особа, която до неотдавна ридаеше на двора и събираше петачета, а сега, наконтена, люлее бедра и облъхва минувачите с мерзкия мирис на неизвестно с какво купен парфюм.

Под самите носове на стариците Коля разтвори удостоверението на своята съквартирантка, а след това го затвори и сложи в портфейла си, а портфейла предвидливо скри в страничния джоб на своето доста изтъркано сако.

Съвсем не така, както вчера и завчера, се изкачваше той по стълбата към своя шести и последен етаж, изкачваше се леко и бързо, като че танцуваше. Стълбата сега го водеше в свят, който не беше нужно да крие нито от кварталния, вече получил анонимна жалба, написана по молба на неграмотните старици от полуграмотния му съсед, нито от портиершата, огромна, винаги за нещо сърдита на всички леля (а най-много от всички на аспиранта от квартира № 16 заради това, че не спи през нощта, чете книжки и иска да стане по-умен от всички).

А след седмица Коля още по-весело бягаше по стълбата, доволен от това, че Офелия е с него и нейното пребиваване е узаконено и в гражданското, и в жилфонд, и в съответното отделение на милицията. И това доказваше, че законът можеше да санкционира мита и чудото, ако чудото има документ. А за удостоверението се беше погрижил още

покойният първи мъж на Офелия — знаменитият художник М., който със своето величие и познанства би могъл да получи всякакъв документ, за да освети връзката си с жена, независимо каква е била тя в миналото — модел, крадла, момиче с леко поведение, бивша монахиня, княгиня или даже богиня, току-що явила се от Гърция или древния Египет.

С какво удоволствие Коля пристъпваше прага на своята стая. В стаята струеше приятна, смекчена от синьо-розовия абажур електрическа светлина. А на масата в ленива поза седеше тя — чието име беше твърде литературно, а тялото твърде скулптурно антично, въпреки че беше облечена в рокля, купена на „Садовая“ в Априякинската чаршия.

— Е, разказвай — молеше Коля.

— За какво?

— За каквото искаш.

И тя започвайте своя разказ, потапяйки Коля в абстрактното и мрачно утро на XXII век, където одухотворените от субтехника знаци мамеха към себе си хората, а хората бяха станали вечни като знаците, научавайки се да обновяват паметта на своите клетки не без подсказването на извънземния разум, решил да се намеси в земните работи.

Ах, този извънземен разум! Тихомълком и без да бърза, той се промъкваше към земната биосфера, порядъчно все пак изхабена от техническия прогрес, за да ѝ върне предишния загубен от нея вид, когато боровите и елховите гори са били пълни със зверове и птици, когато реките още са били сини и в тяхната прозрачна дълбина са плували сиви^[2] и таймени^[3], когато в планинските езера са се отразявали прохладните облаци и поетите с помощта на думите и ритъма са се опитвали да се слеят с тази неолитно-първобитна свежест. Дали пък извънземният разум не искаше да поправи стигналите до упадък земни дела и да не позволи на земната покривка да загине, да не ѝ даде да заболее от склероза на съдовете и да се задуши от недостиг на кислород? Но като се грижеше да излекува всичко живо — тревата и дърветата, да очисти реките от химическата гадост, за да може всичко, макар и съвсем малко, да прилича на тази чудесна поема, която толкова дълго се беше дължала на устойчивото равновесие на динамичните сили — равновесие, нарушено от

едностранчивото развитие на техниката и прекалено специализираната, неவிждаща цялото, а само частта наука — извънземният разум направи на човечеството подарък, който струваше прекалено скъпо даже за бюджета на Вселената. Той подари на хората безсмъртие и чрез това задържа прогреса.

Не, не, защо веднага да избързваме напред, може би по-добре отначало да се спуснем на дъното на историческия процес, когато още над конусообразните вигвами^[4] от миришеца брезова кора са висели сини облачета дим и хората, борейки се за съществуване, са държали копие или здраво натегнат лък, а не анихилационен снаряд, способен да превърне във вакуум всичко живо или неживо за десета или стотна част от секундата.

Детството на човечеството! Нея я теглеше натам и тя го предаваше с думи, които изведнъж ту немееха като неолитна нощ, ту се превръщаха в река, затворена в кълтяща каменна пропаст, където хиляди години непрестанно гърмеше гръм и речното ехо разнасяше шума и звъна на падащата от скалите вода, която веднага попадеше в руслото, притиснато от други скали. Кой говореше сега? Тя ли говореше, драскайки трета клечка о навлажнената кутийка, за да си запали цигарата, или пееше самата река, провирайки се през облаците и камъните с намерението да се превърне в жена, в най-загадъчното от всички същества, записани някога в домовата книга.

А после жената (била току-що река) отиваше в комуналната кухня да погледне не е ли изкипяла от тенджерата граховата супа и не е ли загоряло маслото в тигана.

Тя разказваше, а с думите си сякаш извайваше средновековието, където редом с леките вълшебни, издигащи се към небето катедрали имаше зловонни къщи и дворове, в къдравите и рижи рицарски бради пълзяха тлъсти въшки и рано-рано на разсъмване викаха звънкогласи петли, напомняйки на вещиците, че е време за почивка.

Със своите разкази тя завличаше Коля в странни хилядолетия, когато циментът на еволюцията е скрепвал човека и маймуната в някакъв мускулест кентавър, който още не умеел да облича смътната си полумисъл в звуковата обвивка на думата и мъчително се опитвал да я предаде с помощта на мимиката или жеста. Полузвярът-получовек мучал, кимал, намигал, смеел се, оголвайки своите маймунски зъби, и с пръстите на силните си, но неловки ръце се опитвал да хване

мятащата се вътре в него още сляпа мисъл и да я измъкне на слънце и въздух, за да съедини „себе си“ с „теб“, по-скоро чувствувайки, отколкото разбирайки къде започва „той“ и свършваш „ти“, толкова удивително приличащ на него.

Течаха сънни, смътни, като полумрак хилядолетия и той, повтарящ се в безчислени поколения и потомци, все още мучал, крякал, сумтял, зъбел се и размахвал ръце, бясно свивайки и разтваряйки дебели космати пръсти, а мисълта все се преструвала на няма и сляпа, очаквайки кога сумтенето ще се превърне в прозрачен звук, в синя като речната вълна обвивка на думата, през която ще прозира най-накрая узрелият и излюпил се от дебелината черупка смисъл.

Биосферата, ако това е нужно, умее търпеливо да чака. Милиони години тя беше чакала кога ще ѝ поднесат огледало, в което да види себе си. Словото беше това огледало. Но нима в шума на реките и водопадите, в звъна на бягащата вода, в свиренето на авлигата и в чукането на кълвача не се беше крило нещо, приличащо на словото, което произнесе жителят на неандерталските гори. Той и не подозираше, че то някога ще се опошли, ще се обезцени, ще премине от човешките уста върху страниците на булевардните вестници или рекламните плакати, прославящи противозачатъчни средства.

Словото се появи и се сля с гората, с планината, с облаците, с устата на елена, дъвчещ мъх, с цъкането на катеричката, с воя на вълка, с грохота на водопада. Беше се случило чудо: късият звук можа да приеме в себе си всичко видяно и чуто и да го разтвори в себе си, както солта се разтваря във водата.

Словото притежаваше и друго магическо свойство — да съединява хората: живите с живи и живеещите сега с тези, които отдавна са умрели или ще живеят някога. Човекът още не умее или не искал да отдели думата от предмета, той мислел, че думата това е двойник на предмета, двойник, способен да се превърне в предмет и да го разпредмети, обладавайки магическа власт над света.

Не е ли удивително, че това явление съществува досега и е доживяло до XXII век, прикривайки чрез названието „поезия“ способността да слива думата с вещта и да показва тези страни на предмета, които се изплъзват от ежедневно внимание.

Тя прекъсна своя разказ, скочи, спомняйки си, че в кухнята вече навярно са загорели кюфтетата. И докато стоеше в кухнята и спореше за нещо със съседката (дали не за това, чий ред е да мие антрето и да плаща за телефона), докато тя стоеше в кухнята около кюфтетата, Коля се опитваше да разбере и оцени нагледността, която тя току-що претворяваше в думи, наподобявайки заговорилия Хронос, много поткровен и искрен, отколкото многотомните трудове на историците, които се опитваха с помощта на немошно-академическите фрази да усмирят разбушувалата се стихия на историята.

Имаше ли тя предшественици и предшественички? Разбира се, да. Родовото видение, наречено фолклор. То също се опитваше да разкаже за това, което е видял не един, а стотици разновременни свидетели, които се сменяха един друг заедно с отиващите си и вечно преминаващи поколения.

Не беше ли тя сестра на „Калевала“ и „Хаявата“, роднина на „Илиада“ и „Одисея“. Но как песента (дори приказно-епична) бе могла да се превърне в жена, в същество, което се намираще в една точка на пространството, макар и да разбъркваше столетията толкова леко, както се бъркат карти? Да, същество (другояче не може да се каже), което умееше не само да се смее и да плаче, но и да докосва с пъргави пръсти клавишите, да печата на машина. Та тя черви устните си с червило, купено с парите, икономисани на пазара, където все още можеше да се пазариш, а не само да стоиш с чек, очаквайки времето, когато вълшебният чек ще се превърне в масло, яйца или колбас.

Докосвайки се до нея, държейки я на коленете си, приближавайки устните си към ухото или бузата ѝ, Николай чувствуваше прелестта на женската плът, но усещаше също с някакво шесто или седмо чувство, че това сякаш завършено същество не свършваше тук, в тази малка жалка стаичка, а се пренасяше в безкрайността. Това противоречие между край и безкрайност буквално побъркваше Коля и за да намери общ език с логиката на баналния живот, умът му неволно прибъгваше към софизъм, стараяйки се да измами или действителността, или себе си. Нали всяко живо същество, разсъждаваше той, особено женското, се състои от две половинки: от себе си и от времето. Нали всички ние сме свързани чрез хиляди нишки със случая и с еволюцията, и тези нишки водят едновременно и в миналото, и в бъдещето.

Но коя е тя? Ако живееше в XVIII век или по-рано, щеше да му бъде по-лесно да отговори на този въпрос. Тогава все пак са вярвали в дявола и даже в това, че той може да се превърне в жена, за което много красиво разказва старинната фантастична повест „Влюбеният дявол“.

Можеше ли Коля да вярва, че времето е обратимо и че Офелия се беше появила, както беше слушал по-рано от един неин познат, направо от XXII век, минавайки през XXI, където книгите още не се превръщаха в момичета или в електронни богини, способни съвсем по хлебниковски да преминават от векове във векове и даже да се регистрират в гражданското?

Коля размишляваше, докато тя пържеше кюфтета в кухнята. После се чу женски вик и след него друг още по-силен. Изглежда, започна обичайният квартирен скандал. Някой чупеше съдове, чуваше се тъжният стон на парчетата. След това вратата на стаята се отвори, Офелия се втурна цялата зачервена с треперещи от плач устни.

— Само си помисли! Тя ме нарече вещица! И ми хвърли кюфтетата на пода заедно с тигана.

— Кой?

— Че кой друг? Халатова! Крещи, че тя е жена на бивш пролетарий. Като че ние с тебе сме буржоа или служители на култа.

Коля гледаше Офелия. Тя ли беше това? И как да свържеш чудото, което допреди малко твореше от думи, с този скандал в кухнята?

Квартирният скандал отшумя, отгърмя и замлъкна за величайшо огорчение на двете старици, които изскочиха от своите квартири на стълбището, за да разберат коя ще излезе победителка — боевата, гласовита и зъбата Халатова, жена на частника от кооперативната обувна работилница „Анри Барбюс“, или тази с непроизносимото име, която до неотдавна се молеше на своя фински или естонски бог и продаде този бог за нова рокля и чорапи, подписвайки с интелигента.

Да, скандалът замлъкна твърде бързо. Изглежда, интелигентът засрами своята финландка и страхувайки се от другарския съд, се извини от нейно име. Скандалът стихна и в квартира № 16 настъпи тишина.

И в тази тишина Коля отново слушаше, потъвайки в бездънната стихия на времето, в горите, където индийци проследяваха зверове и

нареждаха песни, в които птичето чуруликане и чукането на брадвата, плачът на детето и любовният говор се съединяваха в една мелодия с шума на дъжда и шепота на листата. От доколумбовите гори, минавайки столетията, тя го водеше във века, където всички градове бяха станали покрайнини на един световен град, заел цялата планета и прокарал улици под океана. Светът беше твърде гъсто населен, но хората не забелязваха това. Пренаселеността и теснотията, както е известно, се издържат много по-лесно във влака и трамвая, отколкото в квартирата. А светът се движеше и нищо не стоеше на място, даже градините и къщите, скамейките и статуите. И това непрекъснато движение примиряваше човека с капризите на случая, заставил го да се появи на бял свят във века на подводните улици и надводните градини, а не в удивителните хилядолетия, когато дивите гори са пеели своята горска песен и реките са разговаряли с човека на епическия език на Омир или „Слово о полку Игореве“^[5].

[1] Билина — руска народна епическа песен за юнаци. ↑

[2] Сиги — разни видове риби. ↑

[3] Таймени — вид пъстърва. ↑

[4] Вигвами — куполовидна колиба на североамерикански индианци. ↑

[5] „Песен за похода на Игор“ — едно от най-известните произведения на древноруската литература от неизвестен автор, възпяващо похода на княз Игор срещу половците през 1185 г. — Б.р. ↑

Но освен мита — уви — съществува и битът. Всичко вървеше изотдолу и незабелязано. Офелия се сля с този бит, влезе в него, изпълни се с него и се чувствуваше така, както много други красиви жени, принудени да печатат на машина, да варят обяд и един път в седмицата да ходят на фризьор, където на витрината стоят восъчни, шикозно сресани и накъдрени дами, също приличащи мъничко на богини, но не богини на паметта или поезията, а светици на пошлостта и безвкусната реклама.

Разходите растяха. Аспирантската стипендия (същата тази стипендия, която предизвикваше негодуванието на стариците, оплакващи щедрата хазна, която заплаща на безделника за безделието му) стигаше точно за една седмица. През нощите Коля пишеше научно-популярни статии и се занимаваше с най-унизителната работа на тоя свят: бягаше по редакции. Той, разбира се, беше скрил своето срамежливо-сконфузено лице зад удачно, както му се струваше, избрания псевдоним, разчитайки, че тази бутафорна картонена маска ще го направи невидим и знаменитият учен Колцов заедно с елегантния ерудиран професор Филипченко никога няма да узнаят кой е бил авторът на тези сензационно-крещящи статийки, които нескромно рекламираха достиженията на най-скромните и честни биологически науки — генетиката и цитологията.

Нужни бяха пари. Ах, колко бяха нужни! Офелия си намери приятелки. Ходеше по магазините и театрите. И от Психея, Мнемозина и Евридика бързо започна да се превръща в доста обикновено и суетно дамско същество (защо да крием), в нашия прозаичен век съвсем лишено от онази загадъчност и тайнственост, която е съществувала не само във века на Джокондата, но даже в епохата на Пушкиновите татяни и Толстоевите наташи.

Коля започна да се сърди. И веднъж не издържа и каза това, което не трябваше да казва, помнейки мъдрия и лукав съвет на Тютчев.

И в този ден (докато Николай седеше в Публичната библиотека и четеше този път подвеляя го Плутарх), Офелия изчезна. Къде? Това остана неизвестно. Кога? За това доложиха всезнаещите старици, които бяха видели как тя бяга по стълбата отново боса, отново несресана, отново в своята предишна изпокъсана басмена рокличка.

Ах, колко доволни бяха двете старици. Носовете им направо блестяха от щастие, а набръчканите смеещи се цепнатини по изведнъж станалите добри лица показваха на Коля венците им.

Търсенията продължиха около три седмици. Коля ходеше по дворовете, носейки със себе си в джоба на самото карта на огромния град и неговите околности. Той можеше сега да напише цяла книга за ленинградските дворове, така ги беше изучил за тези три седмици. Всичко свърши с това, че в един двор, в дъждовен и сумрачен ден той чу ридаещ женски глас и думите на древната сага, създадена от скалдите в епичната епоха на викингите.

С голям труд той уговори Офелия да се върне, унизително измолвайки от нея прошка пред очите на зрителите и слушателите, току-що платили за представлението, което неочаквано за всички се оказа с доста оригинално продължение.

Когато най-сетне я уговори и измоли прошка, той я отведе в стаята си, в която, обезличена и обезпредметена за тези три седмици, без нея беше просто невъзможно да се живее.

Офелия свали своята овехтяла рокля, облече друга. Сега тя изглеждаше действително като Евридика или героиня от сагата, сътворена от древните скалди.

А няколко дена по-късно, като оставиха на съседите бележка, че са заминали с купена от тях карта на юг и платиха за стаята за два месеца напред, и двамата изчезнаха.

Почивната карта, с която заминаха (сменяйки не толкова пространството, колкото времето) беше по-особена, близка до тази, която се разпореждаше със съдбите на много философско-фантастични герои, в това число и Фауст.

Но за това ние ще разкажем в следващата глава. Впрочем по-добре вместо нас да разкаже самият Коля.

В един момент законите на Нютон загубиха над мен своята власт, вежливо се отстраниха и отстъпиха място на причудливата и гъвкава логика на Овидий и Гогол.

Ние с Офелия стояхме в Лятната градина в нотния час и чакахме кога луната ще се скрие зад плуващите към нея облаци и ще настъпи тъмнината. А след това Офелия превърна себе си в една от мраморните статуи, а мен в едно от най-нещастните същества в пушкинско-гоголевия Петербург.

Когато ние се уговаряхме за това незаконно пътешествие в миналото, Офелия каза, че ще ми се наложи често да се променям, като се превръщам ту в познати на Гогол, ту в персонажи от неговите петербургски повести и категорично поиска от мен да се запася с търпение и издръжливост.

Обземаха ме съмнения и аз бързах да ги облека в думи.

— Гоголевите персонажи, скъпа, при цялата си живост са все пак само мисъл.

— Ние ще въплътим тази мисъл — пошегува се Офелия — в действие, не по-лошо от самия Майерхолд. И не на сцената, а в самия живот.

И ето тук, в лятната градина, под театралната луна, нарисувана от бързачия декоратор — петербургското време, — тя се зае със своите новаторско-режисьорски-майерхолдовски истории, със своето формалистично-експериментаторско магьосничество, което никак не беше съобразено с придирчивата оценка на критиците и зрителите, а имаше друга научно-познавателна подплата.

Тя стоеше в градината и се бореше със законите на историята и природата, без да се бои, че ще я привлекат под отговорност или ще я уличат в опит да претвори суеверията в живота.

В кого ме превърна тя?

За да отговоря на този въпрос, е необходимо да напомня на читателя за слабоосветения епизод от живота на младия Гогол, постъпил на служба в семейството на богатата петербургска дворянка Александра Ивановна Василчикова, която в летните месеци живееше в Павловск в собствена каменна къща.

Александра Ивановна имаше малко обидено от съдбата чедо и неспособно да улови смисъла и да го скрие в обвивка от леко излитаща от езика дума. Синчето на богатата дама, охранено, кръглолико, румено същество, нагласено в дрехата на приказен принц, мучеше, викаше и жестикулираше, но не можеше да произнесе даже най-простата дума, заменяйки я с мътен и безсмислен звук.

Василчикова, изглежда, беше проницателна жена, тя се беше досетила, че Гогол е словесен маг, способен по-добре от безсилните лекари да помогне на бедното ѝ дете.

Домът на Василчикови стана това място, където всекидневно бяха принудени да се срещат най-великият прозаик на първата половина на века и най-нещастният и глупавият от неговите съвременници.

В кого ме превърна Офелия — в нещастния учител или в още по-обидения от съдбата негов ученик? Вие вече се досетихте сами.

Гогол идваше сутринта, преодолявайки пътя от Петербург до Павловск с дилижанс. Сядайки зад бюрото, той разтваряше картинките с изображенията на домашни животни и говореше, кихайки и секнейки се ежеминутно.

— Ето това, душицо, е овен, разбираш ли? Бе-бе. А ето това е крава, знаеш ли, крава. Му-му...

При това писателят (все още начинаещ) се преобразяваше целия, доволен от това, че е затворил природата в междуметие, в примитивен, чисто детски звук.

Той влагаше наистина артистично майсторство във всяко движение, във всяка дума, за да оживи и одушеви мъничко своя добродушно-глупав ученик.

А аз, бидейки не само идиот, но едновременно и самият себе си (на химеричната Офелия по някакъв известен само на нея способ се беше удало да обедини него и мен в едно и също химерично същество, в някакъв психологически кентавър), аз подтисках своето искрено и силно желание да кажа:

— Николай Василиевич, всичко е безполезно. Дори и вие не ще успеете да направите умник от глупака.

Аз играех този юноша като мхатовски тип на сцената на театър, където декорациите се превръщат в ярка действителност, изгонвайки всякаква условност заради пълната илюзия, стократно повече реална, отколкото самият живот.

От всички живеещи в тези колоритни години, приличащи и на малките картини на Павел Федотов, и на огромните платна на Брюлов (зная, не ме поправайте, той се е появил по-късно от описвания от мен период), само аз единствено поех неблагоприятната роля на тъпанарче и полуидиот, знаех, че пред мен седи велик писател. Нали гледах на него не само от настоящето, но и от бъдещето или, по-точно, от няколко бъдещи, събрани заедно съвсем не по правилата на елементарната аритметика.

Аз дадох дума на Офелия да не нарушавам логиката на историческите факти, дадох тази дума още тогава, когато седях с нея в моята малка стаичка в комуналната квартира № 16, предварително мислено подготвяйки се за парадоксалното пътешествие в Гоголевия свят, не по майерхолдовски условен, а свършено реален, макар и не по всичко съгласуван със законите на Нютон и Айнщайн, отбелязан в безчислените документи, пазещи се в архивите и запечатан в главите на литературоведите и историците.

— Не, не! — заплашваше ме тя тогава със своя дълъг античен, но все още не мраморен пръст. — По никакъв начин! Ти ще ме подведеш, пък и себе си също. Ще останеш за цял живот в Гоголевото време и заедно с него ще станеш страница на отдавна прочетена от всички книга.

Тя толкова упорито настояваше за това време, сякаш то беше точка от този договор с Хронос, който тя непресметливо и лекомислено беше подписала, без предварително да се посъветва с опитен юрист.

И ето аз се бях превъплътил в инфантилния глупак, мамейки Гогол, и което е още по-безнравствено — бедната майка. Истинският глупак беше пренесен извън скобите на времето и превърнат в някакъв незначителен предмет, край който се плъзга невнимателното око на слугите, оправящи големия господарски дом с множество стаи, напълнени с вещи. Може би беше по-добре това идиотче да си

останеше предмета, в който го бяха превърнали, за да пробута вместо него мен. Но тогава щеше да ми се наложи да остана вечен дубльор, подменяйки него — не е ли прекалено висока цената за това, — да виждам Гогол, скоро оставил тази съвсем съмнителна и малко подходяща за неговата природа длъжност.

Но по онова време Гогол все още идваше, като отдаваше за неголямо заплащане и времето, и енергията си, всичко, което впоследствие човечеството беше оценило толкова високо, защото никога не знае предварително от кого ще излезе гений и заставя непознатия гений да се занимава с унижаващо неговото човешко достойнство дело.

Но в същност нямаше на света такова дело, което да не подхожда на Гогол. И даже тези противни часове и минути, когато седеше срещу нещастния глупчо, развличайки го с картинки и междуметия, Гогол умееше да изпълня със смисъл. Тези часове и минути се превръщаха в напрегнато като музика битие, приличащо по нещо на най-добрите сцени на Майерхолдовите спектакли.

Ако някой би могъл да спре времето, както го беше спрял Гогол в „Мъртви души“, изземвайки своите дивно-пластични герои от епохата и пренасяйки ги във вечността... Моето „аз“, причудливо слепено с „полуазът“ на нещастния син на Александра Ивановна, пробивайки през полусумрака на неговото полусънно съзнание, се опитваше с всички сили здраво да хване мигновението и ако и да не го спре, то поне в краен случай да го задържи. Не се ли чувствува така нашето съзнание в затихналата кинозала, когато на проблясващия екран се появява фигурата или лицето на героя от филма, с когото се е сляло битието на актьора и при това се е сляло така вълшебно.

Гогол играеше самия себе си. Ето той се спря пред голямо огледало и се огледа в него, забравяйки, че може да има свидетели на тази насмешлива среща със себе си. Той направи гримаса на собственото си отражение в огледалото, след това, като надяна на подвижно-хумористичното си лице неподвижната маска на домашен учител, с характерната си походка на човек, прекрачващ през само нему виден праг, тръгна вече на по-малко приятната среща с мен.

Той седна зад масата, отделяща го от мен. Минута или две тежко въздишаше и се секнеше, като с усилие на волята се заставяше да

приеме ситуацията, в която трагичното беше слято с комичното почти така органически, както в неговите още ненаписани повести.

Пред него стоеше предмет в обвивката на юноша. И той, Гогол, трябваше да извърши чудо. Но чудото не му се удаваше и това го измъчваше, както впоследствие го измъчваше необходимостта да чете в университета лекции по световна история като отплата за присвоеното му звание и длъжност на адюнкт.

Как ми се искаше да му помогна, но не смеех, помнех за предупреждението на Офелия и се боях да не остана завинаги в този станал ми толкова скучен господарски дом.

Гогол показваше поредната картинка и вече не с весел и жив, а с някакъв отсъстващ глас говореше:

— Това е котка, котка.

Но думата не пораждаше в главата на неговия ученик образи. Аз мълчах, като наблюдавах как на лицето на неудачния педагог се изписваше отчаяние.

— Мен скоро ще ме изгонят оттук — каза Гогол, толкова тихо, че да не могат да го чуят и стените.

Времето вървеше. До определен момент му заплащаха, но трябваше да мисля не само за Гогол, а и за себе си. Човек рядко бива доволен, даже когато се изпълняват неговите заветни и неизпълними желания. На мен ми беше досадно, че един от най-гениалните писатели, творецът на най-изтънчените и смели художествени концепции, разговаря с мен само с помощта на междуметия като с кон или куче. Заради това ли рискувах да наруша узаконите на физиката, за да стоя като истукан, без да смея за нищо да попитам този, който толкова малко беше успял да разкаже за самия себе си и за своята тайнствена връзка със същността на думите, от които можеше да вае като бог и живото, и мъртвото.

Та нали той (действително няколко години по-късно) извая от думи сякаш от плът колежкия асесор Ковальов, който обичаше да се нарича майор.

Колежният асесор Ковальов — това беше моята втора роля, която ме застави да играя Офелия и също не на сцената, а в конструирания от нея свят, който едновременно напомняше и сцената, и живота. Ковальов, както е известно, живееше на „Садовая“ и ходеше на Вознесенский проспект при бръснаря Иван Яковлевич, за да се

приведе в този стегнат вид, който подобава на годеник, търсец богата невеста.

В същност моето ново битие, битието в облика на майор, започна в този момент, когато бръснарят Иван Яковлевич (фамилията му е загубена и даже на фирмата му, където е изобразен господин с насапунисана буза и надпис „И пускат кръв“ — не беше показано нищо повече), когато Иван Яковлевич с миришещи на лук и пресен хляб пръсти хвана носа ми и започна ловко да движи бръснача на съвсем близко, заплашително разстояние от този изключително необходим предмет.

В огледалото се отразяваха гърбът и тилът на Иван Яковлевич и нечия насапунисана физиономия, едновременно свършено чужда, странична и в същото време като че ли сляла се с моята.

В гимназията нерядко ми се случваше да участвам в любителски спектакли и да залепвам под носа си мустаци. Преди да изляза на сцената, аз се поглеждах в огледалото, всеки път с измамната надежда да видя вместо себе си някого друго, вълшебно всмукал в себе си цялата моя сивичко-банална личност с всичките ѝ подробности.

Не ставаше ли сега точно това с помощта на мазилото, ръцете и замъгленото огледало, което отразяваше моята или чуждата физиономия? Всичко ставаше като насън, където няколко образа и съзнания се сливаха, преследвайки някаква своя неясна за спящия цел.

Но скоро ми стана ясно, че твърде забавеният ритъм на времето едва ли би могъл да съответствува на по-бързото темпо на съня и освен това в миришещите на лук пръсти на бръснаря и докосването на бръснача до бузата бяха детерминирани в къде-къде по-силна степен, отколкото в неустойчивите възможности на бълнуванията или съновиденията.

Пръстите на лявата ръка на Иван Яковлевич все по-здраво и по-здраво стискаха моя нос, докато в това време дясната му ръка не по-малко реална, отколкото лявата, покриваше брадата ми със сапунена пяна. Темпът на времето беше по-забавен не само като за сън, но и даже за наяве в XX век, когато ръцете на бръснаря бързаха, подгонвани от опашката, която седи в залата и се стреми по-скоро да отбие порядъчно прозаичния и делничен ритуал.

Не, съдейки по това, с каква бавна, истински артистична страст Иван Яковлевич насапунисваше бузата ми вече за втори, ако не за трети път, обредът още не беше загубил дори частица от своята значителност, което свидетелствуваше, че човечеството беше със сто години по-младо и умееше по-благоговейно да се отнася с достиженията на цивилизацията.

Когато бръснарят най на края завърши своето свещенодействие над лицето на колежкия асесор и като се отдалечи на две крачки започна да гледа своята работа, както художникът гледа току-що завършената картина, аз за част от секундата почувствувах несъвпадението си с тази личност, която от самия начален ход на събитията беше вплетена в тъканта на друга, чужда епоха.

Вместо себе си в огледалото аз виждах солиден господин в костюм, сякаш взет под наем от театралния гардероб, и физиономията на този господин (синтез от наглост и смущение), повторена от отражението, също оценяваше работата на майстора, действително не толкова удовлетворена и много по-придирчиво. И изведнъж аз чух гласа си, излизащ от вътрешността ми, но съвсем несвойствен за мене — господарски, нисък, игрив, с покровителствени нотки:

— А не ме ли одраскахте, Иван Яковлевич, като миналия път? И защо от пръстите ви излиза прекалено неделикатен мирис?

След това ръката на колежкия асесор (моята ръка) бръкна в джоба за портфейла.

И тук се случи това, което понякога се случва на провинциалната сцена или в любителски спектакъл. Актьорът за минута беше загубил нишката, която го свързваше с образа на персонажа в разигравания спектакъл.

Моето „аз“, разбира се моето, а не азът на Ковальов, забрави колко плащат за бръснене в първата половина на XIX век.

Аз или колежкният асесор (същият този майстор), в тези минути по-скоро аз, отколкото човекът, свикнал да се бръсне при бръснаря на Вознесенский проспект, стоеше с разтворен портфейл, като се стесняваше да попита бръснаря колко му се полага за изпълнената работа, сякаш Иван Яковлевич можеше да заподозре, че пред него не е колежкният асесор, който изискваше от всички да го наричат майор, а неизвестно същество, неумело изпълняващо своята роля.

Аз си спомних, че в бръснарския салон на ъгъла на Средния и Шеста линия, където рядко ми се налагаше да се подстригвам, оставях на касата петнадесет или двадесет копейки (допълнителното петаче беше за одеколон).

Ръката на майора извади от портфейла две старинни десетачета и ги протегна на бръснаря. Върху лицето на Иван Яковлевич, неведнъж изпитал на гърба си извънредната спестовност на педантичния ерген, се изписа уплаха, смесена с радост. Той неловко се поклони и каза:

— Благодарим. Премного съм задължен. Ще заповядате ли да ви очаквам следващия четвъртък?

Майорът, който в четвъртъците ходеше при Пелагея Григориевна Подточина — щабс-офицерша, която имаше прехубавичка дъщеря, — прие подобаващ вид и отново хвърли поглед към своето отражение в огледалото. Красивият нос, леко подчертан от черните мустаци, приветливо го гледаше от огледалото, без никак да е пострадал от докосването на дебелиите миришеци на лук пръсти на Иван Яковлевич.

Майор Ковальов излезе от бръснарницата и зави към страната на Невския проспект. Моето „аз“ все по-тясно и по-тясно се сливаше с това франтски-контешко същество, влагащо във всяка направена от него крачка еластичната енергия на пълнокръвния, добре охранен, изключително доволен от себе си човек.

Краката бързо ме носеха по „Садовая“ край Апрашкин и понататък към Гостинния двор, а после ме изнесоха на Невски, който приличаше на гравюра от първата половина на XIX век. Гравюрата беше оживяла. Къщите бяха приели напълно веществен триизмерен вид, както се полага на къщи, които засега стояха честно на стабилен фундамент и като че ли нямаха намерение да влизат в заговор с една от мраморните статуи на Лятната градина.

Край домовете крачеха същите такива напълно доволни от себе си личности като майора. Някои от тях водеха подръка твърде хубавички госпожици или дами, като им нашепваха на ухото нежни глупости и комплименти. По проспекта летяха коне, носеха се карети, където на капрата стоеше, лукаво поглеждайки пешеходците, казаче или възрастен лакей.

Майорът помисли с известна тъга, че си няма собствена карета, но ако успее да уреди замисления брак, то може би впоследствие ще се

появи и карета. Сивите расови коне ще бягат изяцно и ще вдигат високо копита, лакеят ще стои отзад, а кочияшът ще вика:

— Давай! Давай!

Точно в тази минута размишленията на майора бяха прекъснати от вика на кочияша. Но викаше не неговият бъдещ кочияш, а чужд и крещеше на майора, който твърде невнимателно пресичаше небезопасния Невски проспект. В подвикването имаше нещо снизходително: къде се намираш, моля ти се, дребно асесорче, когато аз возя знатна персона.

Майорът, разбира се, не съобрази, че в тази карета пътува неговият собствен нос. Той беше уверен, че носът му е на мястото си, където спокойно и тържествено си стоеше винаги и ще стои и занапред, знаейки, че е длъжен да изпълнява тази функция с безусловна точност.

Когато стигна до книжната лавка на Смирдин, майорът се учуди на нищожеството на някакви лошо облечени личности, които разглеждаха книгите, изложени на прозореца. Майорът не беше любител на книгите и на вестниците, четеше само обявленията в „Северная пчела“ и удостояваше с вниманието си само прозорците на Гостинната или Апрашкинската чаршия, където бяха изложени къде по-интересни и значителни предмети.

Но постепенно крачките му ставаха все по-малко еластични и уверени. Минувачите хвърляха към лицето му кой удивен, кой изплашен, кой насмешлив поглед, сякаш виждаха нещо нередно там. Да не би Иван Яковлевич да е отрязал единия му мустак?

Майорът влезе в сладкарницата, за да се погледне в огледалото. В сладкарницата нямаше никой. Момчетата метяха и нареждаха столовете. Огледалото, което се отличаваше със завидна, но прекалено жестока правдивост, разкри на майора защо минувачите отделяха изключително внимание на лицето му. Липсваше носът.

Като прикри с носната си кърпа мястото, откъдето беше изчезнал носът, майорът тръгна към Лятната градина. В неговата цялостна, прекалено цялостна здрава натура отново настъпи психическо раздвоение. Той се състоеше от две половинки: от себе си и от мене. Но с всяка крачка все по-малко и по-малко оставаше самият той, като оставяше на мен всичко, с изключение на изчезналия нос.

Краката ми ме отнасяха към Лятната градина, където стоеше Офелия, която дублираше една от мраморните статуи. Аз прикривах лице с носната кърпа, за да не привличам вниманието върху себе си.

Аз вече споменах: с всяка крачка моето съществуване ставаше все повече мое, загубвайки свойствената на майора увереност в стабилността на света, къс от който беше той самият.

Ритъмът на живота пак започна да прилича на сън. Улиците, по които вървах, ми се струваха призрачни. Изглеждаха ми декорации, слепени с късове от реалното минало, и поради това още по-химERICНИ и неправдоподобни.

Що се касае до Лятната градина... Лятната градина беше действително по-млада с цели сто години. Дъбовете и кленовете сега бяха значително по-тънки и по-изящни, отколкото когато ги оставих на това място, навивайки с помощта на Офелия часовника си със сто години назад. Само статуите изглеждаха същите. Коя от тях беше Офелия? Бях забравил това. А лицата на всички статуи бяха еднакви.

За щастие в градината нямаше много хора. Няколко бавачки с децата. Млад французин-гувернант с момченце. Пийнал чиновник с орден, сякаш от картина на Федотов.

Като прикривах лицето си с кърпата, аз се приближавах подред към всяка мраморна статуя и шепнях:

— Офелия! Офелия! Чуваш ли ме?

Но нито една статуя не откликна на моя зов, страхувайки се може би да не привлече вниманието на публиката. Те всички бяха еднакви, всички неподвижни, скрити от мен в своя мъртъв мраморен свят.

И ето че усетих мъката на самотата и изоставеността, каквато дотогава никога не бях изпитвал в такава силна степен. Теглеше ме към къщи. Но къде беше моята къща? Майор Ковалъв живееше на „Садовая“, изглежда, в близост до Вознесенския проспект. Но в чий дом? Аз си спомних думите, които той обичаше да повтаря: „Квартирата ми е в «Садовая»; само попитай тук ли живее майор Ковалъв — всеки ще ти покаже.“

С труд се добрах до „Садовая“ и попитах две старици, които клюкарствуваха до къща, боядисана в яркосин цвят:

— Кажете, моля ви, къде живее майор Ковалъв?

И изведнъж познах стариците. Това бяха същите онези старици, които живееха в моя дом на Василевския остров. И те също ме

познаха, въпреки моя колежо-асесорски облик.

Как бяха попаднали в XIX век? С трамвая ли бяха пристигнали? Но тук още не е прекарана нито една трамвайна линия. Внезапно усещането, че съм затворен в някакъв странен, приличащ на лош сън свят, ме застави да се облея със студена пот.

Стариците бяха същите и аз бях същият. Но светът беше гоголевски. И все пак това не беше на сцената на театър, а в действителност.

Да, това наистина беше „Садовая“, но тя беше по-млада от тази „Садовая“, която аз познавах.

И само двете старици не бяха нито по-млади, нито по-стари.

Те стояха мълчаливи.

Аз се огледах, чувайки нечии крачки. Към мен идваше кварталният.

ПРОДЪЛЖЕНИЕ НА ЗАПИСКИТЕ

Като напуснах Петербург през първата половина на XIX век (разбира се, с помощта на мраморната статуя, която бързичко и умело омагьоса и себе си, и мен), къде се оказах аз? Може би в къщи, на Василевския остров? О, не.

Очаквах ме други приключения и метаморфози. В духа на романите на XVIII век, този век, към чиято култура Офелия имаше голямо пристрастие.

Тя ме превърна в поет. Но едновременно аз бях не само поет, но и гора.

Тук, разбира се, имаше голямо отстъпление от традициите на XVIII столетие, първо, по посока на късноовидиевата античност, и, второ, по посока на Хлебников и Джойс, които поставяха пред себе си подобни експериментални задачи, но за разлика от нашата вълшебница не в живота, а само на хартия.

Моето същество дотолкова се пропи с природа, че стана своего рода кентавър, полугора — получовек.

Разбира се, става дума не за външния ми облик. Всичко това протичаше вътре в мен. Аз чувствувах, че съм гора и едновременно млад човек. Овидий на XX век. Никой от моите роднини и познати (освен самата Офелия) не подозираше двойствеността на моето удивително съществуване. Но тези, които четяха моите стихове, чувствуваха, че с тях разговаря гората, като превръща думите в клони, в птиче чуруликане, в тропот на бягащо еленово стадо, в сини облаци, отразени в прозрачната вода на горска река.

Тук съм принуден да направя кратко отстъпление от хлебниковско-рилкиевско-джойсовската тема, което се касае само до моята персона и няма отношение към очовечената природа. Офелия всъщност ми беше предоставила малка почивка след едни преживени от мен изпитания, предшествувани от други още по-трудни.

Но да се върнем към гората, с която аз бях свързан съвсем не с тази връзка, с която могат да се похвалят дърварите, салджиите, ловците на всякакъв вид горски и речен дивеч.

По-скоро бях дивечът, отколкото преследвачът. От негово име — летящ и ходещ — аз се обръщах към хората, а също така от името на всички стволове и клони, които бяха заплашени от електрическия трион.

Ах, как ненавиждах неговия звук, също както и самодоволните лица на мерзавците, които стреляха в кошутата, хранеща малкото си.

Усещането, че съм гора, ме обхващаше не само в тези часове и минути, когато аз, нахвърляйки думите върху хартията, се опитвах в строфата да вмъкна целия свят. Не, това усещане на необичайна свежест не ме напускаше нито на улицата в града, нито на гарата, където ме чакаха влаковете, нито в тихите зали на библиотеките. Книгата ми се разтваряше на същата тази страница, където всички нишки на света се съединяваха в един център, в едно натъпкано с емоции поле.

Като опровергавах всички закони на битието, аз едновременно пребивавах в две различни точки на твърде пластичното, почти вълшебно пространство: в стаята на поета, сред големия шумен град и далече, далече от всички градове — в гората. В гората аз бях дърветата и облаците, и синя рекичка, която се носеше, тихо припявайки, цялата прозрачна като строфа от поема, в която са се отразили дългите кафяви стволове, тъмнозелените клони и рижите катерички, вслушани в чукането на кълвача.

В града аз бях млад, много срамежлив човек, който се опитва да се слее с вещите с помощта на думите и ритъма, да влезе вътре във вещите и да види това, което остава скрито за всички.

Но в тези удивителни мигновения, когато всичко обкръжаващо (къщи, улици, предмети) се опитваше да установи контакт с мен и думите, които аз нахвърлях върху хартията, бяха като гъба, напоена с утринната роса и свежестта на света, гората ме викаше по име, сякаш беше тук, до отворения прозорец. И тогава всичко обкръжаващо ми изглеждаше по-различно, отколкото беше в действителност. Аз виждах къщите и минувачите сякаш през речната синева и ми се струваше, че горската прозрачна река е дошла тук при високите къщи и е заговорила

с минавачите на този език, на който умееха да говорят само Омир и Пушкин.

Когато вървах по улицата, камъните ставаха прозрачни и изглеждаше, като че горската река тече вътре в домовете, измивайки от всички лица и предмети прахта на баналния живот...

Аз чувах как кукаше кукувица, повтаряйки себе си в звука, но звукът беше чист и ми се струваше, че самата природа ме вика и очаква кога ще ѝ отговоря.

Прекрасни бяха тези мигновения. Преливайки се като гласа на кукувицата, те се превръщаха после в часове и дни. Аз отивах в градината, където неотдавна беше поставена статуя на древногръцка богиня. Никой освен мен не знаеше, че богинята не беше истинска статуя, че тя беше жива.

— Офелия! — виках я аз. — Колко необикновени дни ще ми подариш? Необходимо ми е да завърша поемата. И съвсем не ми се иска да бързам.

Аз се връщах в къщи, в своята малка стая, сядах зад масата и разтварях книгата на един удивителен поет. С него също бяха откровени и явленията, и вещите, но макар дълбоко да е чувствувал и разбираше езика на всичко окръжаващо го, той е бил нещастен.

Защо? Това не можех да разбера. Никога още не бях изпитвал такова щастие, както сега, когато Офелия ме беше превърнала в подобие на кентавър, чудесно съединявайки гората и човека в едно същество.

Ноцта ме отнасяше там, където шумеше гората и се носеше горската река. И когато настъпваше утрото, рано-рано, когато още не се бяха събудили хората в домовете си, тя ме връщаше в града. И тогава думите, които нахвърлях върху хартията, се превръщаха в езера, пътека, виеща се в планините, чуруликането на авлига, мълния, прорязваща тъмнината.

Аз ходех из стаята от ъгъл до ъгъл и повтарях тези думи, а зад прозореца вече започваше да шуми дъждът, за да завърши строфата на главата, която пишех.

Но не дописах главата. Докато под прозореца шумеше дъждът, влезе Офелия, стъпвайки тежко, но бодро с мраморни крака.

А после... После се преобърна страницата, но не на моя ръкопис, а на тази малко страшничка поема, която твореше Офелия не само с

думи.

В кого ме превърна тя този път? В рицар ли? В древноегипетски жрец? В екатерински велможа? В селянин, който запалва имението на помещика? В киноактьора Адолф Менжу с мустачки на жуир и маниери на светски лъв? В папа Пий, номериран с латински цифри? В Казанова, загубил броя на своите лекомислени победи? В Христофор Колумб? Във великия хитрец и подлец Фуше? Във Вандомската колона или в картина на Питер Брейгъл-старши, наречен „селски“? В Леонардо да Винчи или в самия Микеланджело?

Нито вие, нито аз бихме могли да отговорим на този въпрос.

Тя ме превърна в цепеница, при това запазвайки съзнанието ми, от което тази цепеница, изглежда, никак не се нуждаеше.

Това съзнание ми помогна да осъзная ситуацията. Ситуацията беше най-непредвидена. Цепеницата вършеше работа. Тя се намираще в ловките и силни ръце на шамана. С един остър нож той изрязва от дървото своето несложно, плосколико богче.

„Какво прави с мен жестоката Офелия? — помислих аз. — Преди половин час бях поет в големия град. А сега, даже е срамно да се каже, борова цепеница, суров материал в ръцете на неграмотен човек, някакъв полудивак.“

Но неграмотният човек-полудивак, неучил никога в Художествената академия, се оказа талантлив скулптор. Работата вървеше доста бързо. Цепеницата се превръщаше в бог на тайгата, както си въобразяваше шаманът или в идол, както си мислех аз, без да подозирам, че в един момент идолът ще се окаже истински бог.

Стърготините летяха на всички страни. И по движението на ножа, и по удовлетворения поглед на тесните, гледащи като през цепнатинки очи на шамана аз започнах да се досещам, че у цепеницата вече са се появили лице с нос, уста и очи, също така тесни като на жреца. Ако нямах очи, то как щях да видя жреца, неговата вонеща на еленово месо ръка и ножа, който така бягаше по дървото и се впиваше в неговата миришеца на борова смола плът.

Когато свърши, шаманът постави мен — дървения идол (а може би и истинския бог) — в ъгъла на покритата с брезова кора шатра и започна да се моли. Той произнасяше думи, смисълът на които ми беше понятен отчасти. Това беше не само молитва, това беше разговор с мен, откровен разговор. Наистина аз мълчах, но той говореше заради

себе си и заради мен. Той ме молеше да бъда доброжелателен към него, към неговата жена, към неговото малко племе, което пропиват с водка и ловко мамят брадати алчни търговци, пробутвайки в замяна на ценните кожи всякакъв негоден боклук.

Шаманът ми се оплакваше от търговците и от някакъв чиновник Авдей Иванич, който също искаше кожи, но в замяна не давал нищо, даже никому ненужни парцали.

Шаманът ме молеше да накажа чиновника, като му донеса за подарък малка беда (голяма беда той не пожелаваше дори и на врага си), и заедно с това да накажа търговците за тяхната алчност, но също не прекалено строго, защото те имат жени и деца, а децата не трябва да бъдат обиждани.

Думите на шамана и неговите желания бяха справедливи и аз почувствувах към него симпатия, въпреки че беше шаман и разнасяше навсякъде мрак и суеверие. „Изглежда, и сред знахарите се случват понякога порядъчни хора“ — помислих аз, много загрижен от молбите на шамана.

Едва ли без помощта на Офелия бих могъл да изпълня всички тези молби, но Офелия не беше наблизко. Тя се криеше някъде. И ако в града беше лесно да я намеря, като обхождах градините и градинките и се вглеждах в лицата на псевдоантичните статуи, то тук не беше град, а тайга и тя можеше да се скрие от хората, като се превърне в храсталак, в звяр или в камък.

Изброявайки всички молби и желания, шаманът ме помоли да не ги забравям. Той каза, че моят предшественик, плосколик бог, също изрязан от него от бор с острия, добре наточен нож, страдал от изключителна разсеяност и затова бил хвърлен в огъня. На кого му се иска да има бог, невнимателен към молбите на хората, чиято съдба зависи всецяло от него.

Гласът на шамана стана заплашителен и от тесните му цепнатинки косо ме гледаха очичките му, които изведнъж станаха хитри като на младенец, който се опитва да измами баща си или майка си.

Изплашиха ли ме думите на шамана? Като че малко ме изплашиха. Аз бях изрязан от сухо дърво и образно си представих как ще горя.

След като се помоли, шаманът реши, че съм гладен, и намаза устните ми с мечешка мас. Почувствувах се не на себе си, като че ли мечок беше облизал лицето ми с лепнещия си хлъзгав език.

В шатрата беше тихо. В огнището гореше огън, в това същото огнище, където беше изгорял моят предшественик, несправил се с трудните задължения на бог. Щеше ми се да узная какво има зад пределите на жилището, но макар и да бях бог, не умеех да виждам през стените, съшити от брезова кора, поставени на рамка от здраво завързани с ремъци прътове.

Миризмата на дима приятно гъделичкаше ноздрите. Миришеше на еленово месо, печашо се на горещите въглини. Шаманът отиде някъде. И аз чувах само покашлянето на неговата суховата жена, тя шиеше чорапи от еленова кожа с дебела костена игла, през ухото на която беше вдяната здрава като ремък жила.

Старицата си тананикаше нещо под носа и нарядко поглеждаше почитателно към този ъгъл, където на невнимателно изрязана дъска стоях аз — новичкият, миришец на стърготини бог, същество, от което зависеше съдбата на стотина души, които съставляваха неголямото племе, стануващо по безкрайната тайга.

Тя тананикаше, спомняйки си младостта преди още нейният бъдещ мъж, начинаещ, но даващ големи надежди шаман — да я беше обменил с баща ѝ за впряг бързи елени и голяма връзка обърнати наопаки катеричи кожички. Тя си спомняше младостта и реката вплиташе своя далечен шум в думите на песента ѝ, ту тъжна, ту весела, и сянката на облаците се отразяваше в далечното езеро, донесено тук в шатрата със спомените ѝ.

Спомените приличат по нещо на сънищата. Те я носеха там, в миналото, което нямаше да се върне, при баща ѝ и майка ѝ, умрели от едра шарка въпреки заклинанието на техния зет-шаман, който се беше старал с всички сили да прогони смъртта, но не бе постигнал успех въпреки своите знания и талант.

Старицата пееше, и аз чувах гласа ѝ, но миналото ѝ беше далече и от нея самата, и от мен като сянката на този облак, който се отразяваше в езерото на нейното детство.

Аз стоях неподвижно, слял се в едно цяло с това място, където ми беше отредено да живея. В тази неподвижност имаше нещо странно и загадъчно ново, непознато. Не бях ли станал вече вещь, питах

се аз, без да подозирам крайната наивност на своя въпрос. Като че дървеният идол може да бъде нещо друго. Но може би аз не съм идол, а истински бог? Но ако аз съм бог, защо е толкова малък и тесен моят кръгзор? Аз знам само за това, което ставаше в шатрата. Светът се беше стеснил до предела на тази вмирисана на дим и сурово щавени кожи колиба.

Шаманът се върна вечерта, държейки в ръка бутилка с водка. Преди да я налее в дървената чаша и да я изпие, той натопи пръст във водката и го прекара по устните ми.

Шаманът клекна до огнището, хвана с ръка пламтяща цепеница и я поднесе към лулата си. Той дълго мисли за нещо, след това взе дъска и със същия нож, с който беше издялал мене, започна да дроби тютюневите листа, смесвайки ги с кора от бор. Синичък дим се виеше над лулата му, издялана от брезова клонка и обвита с медна пластинка, за която бе изразходван карабинен патрон. Това беше красива вещ, както между впрочем всички други вещи, които аз бях видял, разглеждайки жилището. Особено ми харесваха килимчетата от еленови кожи с разноцветен орнамент, обшити с бисер от изкусната ръка на жената на шамана.

Забавеността на всичко, което виждах и чувах сега, ми говореше, че това не е бит, а битие. Да, самото битие, просто и безхитростно като тази песничка, която си тананикаше стопанката на шатрата.

Когато живеех в града и отивах в комуналната кухня, за да си изпържа яйца на примуса или да си сваря кафе, аз винаги с особена острота усещах еснафската пошлост на бита, дребнавата суета на домакините, бита, чийто символ беше миризмата на газ или мивката, в която толкова непоетично капеше водата от крана.

Съвсем по друг начин изглеждаше всичко, което ставаше в шатрата. Чудната миризма на печеното на въглените месо се смесваше с не по-малко апетитната миризма на пресования чай, заварен с гъстото като сметана еленово мляко.

Колко прекрасен е бил животът на хората, когато още са бродели по безкрайните гори, не са познавали унилите домове и монотонните улици, и са строили покривите си не от тежък камък, а от лека като облак брезова кора.

Светът на „Калевала“ и „Хаявата“ беше много по-прекрасен, отколкото светът на квантовата механика. Такива мисли се появяваха у

мен. Но нали аз не бях сега аспирант, влюбен в ултрамикроскопа и центрофугата, а плосколико богче от тайгата, изрязано от бор. А нима подобава на боровото същество, пребиваващо в задимената шатра, да мисли по друг начин?

Бях се озовал в свят, който не бързаше за никъде. Всичко ежедневно се повтаряше; приготвянето на храната, шиенето на зимни и летни дрехи, разпалването на лулата, бавният разговор на мъжа с жената за това-онова. Но в това повторение, приличащо на лек шум на горска река, аз не чувствавах монотонност, както в ритъма на „Калевала“ и „Хаявата“, сливащи думите и живота в едно спокойно течение, където митът и вечността са едно и също нещо.

В полудрямка аз вече си мечтаех за това, кога ще ме изнесат от шатрата. Но засега това не е необходимо. Аз започнах да виждам през брезовата стена. Изглежда, аз действително започвах по мъничко да се превръщам от идол в бог, след като можех да гледам през стените.

Аз виждах жени, които изваждаха от еленовите торбички любимото еленово лакомство — солта, — и елените, които лижеха дланите на добрите женски ръце, виждах облаците, плуващи над конусообразната планина, и синьото прозрачно тяло на рекичката, където се люлееха отраженията на хрусталаците.

Това беше тих, небързащ за никъде свят, чийто покой скоро нарушиха търговците. Те пристигнаха в стана на влачила — дълги пръти, завързани за хамутите на конете. Изглежда, те не обичаха или не умееха да яздят. А пътеките в тайгата бяха твърде тесни, за да пропуснат талига или бричка.

Търговците пристигнаха с товара си и скоро започна търгът, а след това — безобразен пир. Шаманът също вземаше участие в него.

Пияните хора, заставайки в кръг, започнаха да танцуват — мъже, жени, старици и старци. Техните движения бяха изящни, леки и подчинени на древните ритми, идващи като ехото на далечни хилядолетия и векове. А търговците пляскаха с ръце и чакаха своя час, когато пияните ловци ще дадат скъпите кожи на безценица, доволни от дреболиите, които ще получат в замяна.

Ето тук бях длъжен да се намеся и аз, ако не бях идол, а истински бог.

Трябваше да стана, да изляза от шатрата, да направя няколко крачки и да засрамя търговците. Но за съжаление не бях в състояние да

направя нито крачка. Можех само да виждам от своето място всичко, което ставаше в стана. Изглежда, богът на тайгата, в който ме беше превърнала Офелия, беше жалко същество, само една дървена вещ, обречена да стои на едно място като всяка вещ.

Аз започнах да се сърдя на шамана. Та нали той ме молеше да се застъпя за неговото малко племе, а сега сам се оказа до търговците, съдействайки със своето поведение за измамата. Но моят гняв беше безсилен, както е безсилно желанието на разсърдилата се вещ.

Жените и мъжете танцуваха. Танцуваха и децата. Танцуваха, прикляквайки, старците и набръчканите старици, без да изваждат от уста димящите лули. Изглеждаше като да танцува и конусообразната, подобна на шатра планина заедно със синята рекичка, която в течение на много векове, а може би и хилядолетия обикаляше планината и отново се завръщаше на своето място. Във вечното движение на реката, в спокойно-величавата игра с нейната приятелка планината имаше нещо толкова прекрасно, както в ритъма на продължилия дълго танц.

На поляната край огньовете танцуваха десетки мъжки и женски крака, обути в леки унти от еленова кожа, избродирани с разноцветни ивици кадифе и бисер. Женските, мъжките и детските крака правеха едновременно движения, ту много бързи, ту забавени, въвличайки в танц всичко, което ги обкръжаваше — планината, рекичката, езерото, храсталакът и тяхното гъвкаво отражение във водата. И само търговците седяха по местата си, като се оригнаха и споглеждаха и чакаха часа, в който щеше да започне търгът. Древният като тайгата ритъм на танца, монотонните думи на песните не събуждаха в техните делови души желанието да забравят за работата си, за ценните кожи. Те пристигаха тук на влачилата си през каменистата, блатиста, бодлива и задушна тайга съвсем не за това, да съблюдават интересите на тези жалки и нищо неразбиращи хорица, които толкова смешно и нелепо движеха крака сега.

Аз всичко виждах и всичко разбирах, но нищо не можех да помогна на малкото племе, макар и да бях бог.

Започнах да се сърдя на себе си, на своето безсилие, на Офелия, която, оставяйки ми чувствата, ме беше лишила от ръце, крака, дори и глас.

Шаманът се върна в шатрата, когато завършилите търга търговци заминаха на своите влачила, отнасяйки кучешките, катеричи и рисови кожички. Шаманът се клатушкаше и едва не пада. Стопанката на шатрата, неговата суховата жена, също беше пияна. Навеждайки се, тя започна да повръща всичко, което беше изяла и изпила. Вътрешността ѝ буквално се преобръщаше наопаки. Но шаманът не ѝ обръщаше никакво внимание. Той приближи към мен и започна да ме упреква, че съм забравил задълженията си на бог, не съм наказал търговците, позволявайки им спокойно да си заминат от стана и да отнесат ценните кожи. Къде съм бил аз? Нима нищо не съм видял? Кому е нужен бог, който е вечно сънлив и нищо не забелязва?

На мен ми се искаше да му кажа, че и той не се беше държал много достойно. Къде са кожите, които лежах в шатрата? Нали и тях също бяха отнесли търговците, оставяйки в замяна малко избеляла басма и бутилката водка, която шаманът държеше в ръка. Но всичките необходими думи останаха за моя сметка, защото бях вещь, безмълвна като всички вещи.

А шаманът все изброяваше и изброяваше прегрешенията ми, желяейки да прехвърли цялата отговорност върху мен.

Когато най на края се умори и се стовари върху нарове, в шатрата настъпи тишина. Но тази тишина не ме радваше. Аз бях почти сигурен, че рано сутринта, в часа, когато стопанката на шатрата започне да разпалва огъня в огнището, за да завари в черното котленце гъстия пресован чай, шаманът ще изпълни своите заплахи и ще ме хвърли в пламтящия огън. И това ще бъде доста банална гибел, неотбелязана в никакъв летопис, гибел, за която човечеството нищо няма да разбере.

Шаманът силно хъркаше, поставил ръка с отхапан палец на своята спяща съпруга. Настъпи нощта, която се оказа последната моя нощ в стана.

Аз чух лая на кучетата. Кучетата явно лаеха срещу някой страничен, чужд. После се чува крачки. В шатрата влезе Офелия и тихо каза:

— Мълчи, ако не искаш да попаднеш в огъня като твоите бездарни предшественици.

Дочуха се леки женски стъпки. Скръцна подова дъска. Вратата се отвори. Влезе Офелия, в едната си ръка държеше меден чайник, а в другата тиган, в който съскаха яйца на очи. Тези яйца на очи върху съскащия тиган, непоклатими като негодуващия глас на съседката, служеха за ярко опровержение на това, за което се разказваше в предходната глава.

Острият интелект на Коля трескаво работеше, за да прехвърли логическо мостче между яйцата в тигана и поведението на шамана, останал... Къде? На дъното на съня или в невъзможната, действително загадъчна действителност?

— Ставай! — каза Офелия. — Аз няма да отида да подгривам чая. Ти чу ли какво говореше съседката?

— Нещо за примуса. За това, че много пуши.

— Ако беше само за примуса. За стариците говореше.

— За какви старици?

— За онези двете, които дежуряха на стълбата. Изчезнали. Никой не знае къде са. От криминалната милиция идвали. Търсят ги.

— А какво общо имаме ние с това?

— Тя, тази клюкарка, смята, че ние имаме нещо общо с тази работа. Държали сме се подозрително. Нанякъде сме били изчезнали. И нашето изчезване съвпаднало с изчезването на двете старици.

— Но ние нали се върнахме.

— А стариците ги няма. Къде са те?

— Почакай! Почакай! Къде бях видял стариците? На „Садовая“ ги видях в гоголевския Петербург, когато бях колежки асесор. Даже гадаех как са попаднали там. С твоя помощ ли?

— Не! Не! Ти не ме забърквай в тази работа. Не ме забърквай, за бога! Аз нямам никакво отношение към това.

— Но това имаше ли го, или не го е имало?

— Не ме забърквай в тази работа.

— В каква работа?

— Изчезнали са двете старици. С това сега се занимава криминалната милиция. А как ще обясним своето отсъствие ние?

— А няма ние сме отсъствували?

— Ти как мислиш? Нямахме ни два и половина месеца. Ако започнат да ни разпитват, какво ще отговориш, как ще обясниш?

— Аз не умея да лъжа. Ще кажа това, което е било.

— Но ти самият не си уверен, че то е било.

— А ти уверена ли си?

— Аз не искам да отговарям на този въпрос. Не желая!

— А какво ще стане със стариците? Та аз ги видях. Как са попаднали там?

— Навярно са ни следили. Били са на много близко разстояние. А аз не съм забелязала.

— А не може ли да се върнат оттам?

— Трудно. Но, разбира се, е възможно. А ако се върнат, как мислиш, дали ще мълчат?

— Не мисля. Те са клюкарки.

— Ето за това те и моля — не ме намесвай в тази работа. Сядай по-добре да ядеш яйцата. А да притоплям чай няма да отида. Той изстина. Но кракът ми няма да стъпи повече в тази кухня. Тя казва, че аз съм погубила тези старици, и не говори, а крещи. Прозорецът е отворен. И цялата къща слуша.

— Но почакай, не се горещи. Хората живеят в банален свят, където всичко е подчинено на законите на логиката и здравия смисъл. Криминалната милиция нека си търси изчезналите старици. Затова е и криминална милиция. А ние какво общо имаме с това? В малко ли неща може да ни обвини квартирната клеветница!

Казвайки това, Коля седна да яде яйцата. В главата му се мярна мисълта, че не е ял много дни, и не само не беше умрял от глад, но даже като че не беше отслабнал.

Той погледна в огледалото и огледалото потвърди, че той никак не се беше променил.

— Ти казваш — попита той Офелия, — че ние сме отсъствували два и половина месеца. А къде сме били?

— Защо ме питаш за това?

— Искам да знам истината.

— А за какво ти е да я знаеш? Все едно, научно ти няма да можеш да я обосновеш. А след като не е обоснована научно, каква истина е тя? И кой ще ѝ повярва? Мислиш, че в криминалната милиция ще повярват?

— Сега питам не за криминалния отдел, а за себе си. Струваше ми се, че това е сън.

— И на мен ми се струва така понякога. Но прецени сам, нима може сънят да продължи два и половина месеца?

— По-леко ми е да допусна, че съм изпаднал в летаргия, отколкото да призная, че съм бил тунгуско богче.

Така започна и така премина техният първи ден след завръщането от пътешествието им.

А след първия настъпи втори, трети, четвърти. Коля отново се потопи в това, което в делничния живот, в живота без големи и значителни събития ние обикновено не забелязваме. Наричаме го с безличните думи: неделя, декада, месец.

Впрочем не изпитват ли същото всички хора, завърнали се в къщи в привичното и отдавна определено устройство на живота от интересна командировка или отпуска?

Отпуска? Ето че се намери въртящата се на кранчето на езика дума, зад която можех да скрия себе си и Офелия от твърде любознателните приятели и съседи.

— Бяхме в отпуска — казваше Коля на всички, които се интересуваха от неговото отсъствие.

— Заедно с жена си?

— Да. Заедно с нея.

— На юг?

На този въпрос Коля отговори малко по-неопределено.

— Да. Не. Всъщност какво се смята днес за юг? Попътувахме по разни места. Къде с влак. Къде с талига. Къде пеша. Никъде не се спирахме за по-дълго.

— И останахте ли доволни?

— Да. Много. Смяната на впечатления така освежава.

А когато Коля оставаше насаме с Офелия в малката стаичка, той отново започваше да прави равносметка. Равносметка на какво? И защо?

— Мит? — питаше той Офелия.

— А какво е това мит? — отговаряше на въпроса с въпрос Офелия. — Как разбираш ти смисъла на тази многосмислова, ненапълно разгадана дума?

— Ти искаш да ти отговоря така, както отговарях на своите экзаменатори, приличащи на чеховски интелегенти, когато държах изпит за бог на информацията.

— Дори и така. Впрочем ти би могъл да отговориш на моя въпрос, без да се навираш в двадесет и първия век. Нима е трудно за такъв начетен като теб аспирант?

— Митът това е измислица, станала реалност в съзнанието на хората. Например Дон Кихот, Пикуик, княз Мишкин или Фауст. В действителност те не са съществували. Но това обстоятелство не им пречи в известен смисъл да бъдат по-реални, отколкото милиони хора, които някога са съществували, но не са оставили никаква следа в паметта на поколенията, на историята. Да, това е особена реалност — не материална, а духовна.

— Отговаряйки ми, ти отговори и на себе си. Това, което беше станало с теб, също е особена реалност. Но аз нищо няма да съумея да ти обясня. Аз мога да премина през стени и през векове, но ще се проваля на всеки изпит, както едва не се провалих, когато ме викаха в криминалния отдел по делото на тези старици.

— Добре, че стариците се появиха. Аз всеки ден ги виждам на стълбата.

— Появиха ли се? Не те се появиха, а аз буквално ги измъкнах за косите от първата половина на деветнайсетия век. Да не мислиш, че беше толкова просто? Първо, те там се бяха устроили добре и се чувстваха като у дома си. Едната продаваше семки на Сенния пазар, а другата се беше оказала по-предприемчива и беше започнала да дава под лихва пари на обеднели студенти и разорени дворянки. Преди да ги доведе тук, аз намерих документи за техните съмнителни занимания и сега ги държа в ръцете си. Сега са меки като коприна и не ме наричат другоаче освен своя благодетелница. Добре, че не извикаха тебе при следователя в криминалния отдел. Ти не би успял да го омагьосаш с думи, както съумях аз. А сега стариците са на мястото си. И делото за тяхното изчезване е прекратено. Те заявиха, че са били на село в отпуска. Хубава дума е „отпуска“. Жалко, че се е запазила само до края на двайсетия век. А после е станала архаизъм, както думите: „търговец“, „подлец“, „аферист“, „вълшебник“, „гара“, „гора“, „кръстница“, „сватба“, „звънар“, „фенер“, „злодей“, „крадец“, „мор“, „каляска“, „кон“, „веранда“.

И тя започна да изброява думите, които бяха отмрели в XXI и XXII век или бяха изменили смисъла си. Странно, но, изглежда, това й доставяше някакво особено удоволствие, не съвсем понятно за Коля.

Та тя гледаше и думите, и хората, като мислено сравняваше тяхната тленност и относителност със своето абсолютно същество, неподвластно на законите нито на времето, нито на пространството.

Два или три пъти Коля я беше видял в обществото на двете старици. Стариците, оглеждайки се настрани, ѝ разказваха нещо тихо. Дали не говореха за своето пребиваване в Санкт-Петербург през първата половина на XIX век? На лицата им се беше изписало изражението за съпричастност към голяма тайна, товарът на която удовлетворяваше тщеславието им на клюкарки и сплетници и едновременно ги измъчваше със своята неразгадана тежест. Та нали те, вродените свидетелки, страстно жадуващи за всичко скрито и тайно, изведнъж се бяха оказали не само свидетелки, но и участнички в чудото. И чудото се беше оказало не много продължително. Чулото беше свършило като сеанс на ням филм в кино „Форум“. Бяха им взели чудото и те отново се бяха оказали на стълбата, притежаваха чуждата и свои тайна, но нямаха право да я разкрият. Техните дълги езици се измъчваха в плътно затворените устни-касички. И това навярно беше истинско мъчение за тях. Нито гък. Никому! Нито на домоуправителя, нито на съседите. Ни звук! Иначе тази магьосница отново ще ги отнесе и този път не в царския Петербург с лакирани карети, а в дън земя, в огъня, в блатото, в нощта, където няма нищо, в мъглата на бездънния кладенец. Те се запознаха с вълшебното майсторство на Офелия и прехапаха своите дълги езици.

Виждайки Коля, те всеки път се дръпваха ужасени. Нали и той беше съпричастен на тяхната обща тайна. Веднъж той ги спря и ги попита:

— А къде се губихте през цялото това време?

— На село бяхме — отговориха те заучено в хор. — При близки. На село. Кълнем се в Христос.

И двете се кръстеха с изсъхнали птичи пръсти, прикривайки със заучения, но свят жест тайната и греха.

За Коля започна старият живот. Но беше ли в действителност предишният? Та той прекалено много знаеше за човек от края на двадесетте години на XX век, когато генетиката правеше своите първи крачки и Луната (да не говорим за Марс и Венера) беше още далечна и неизвестна планета, тази същата Луна, която беше престанала да бъде

Луна в ХХІ век и се беше превърнала в експериментална лаборатория, поделена между три научноизследователски института.

Коля се хващаше в съвсем неласкаещо го сходство с двете старици. Той също не смееше да отвори уста, за да издаде тайната. А какво значи да мълчиш, слушайки наивните теории и хипотези, отхвърлени отдавна от науката на бъдещето, които на него, аспиранта, неговите научни ръководители му откриваха като най-нова и най-последна дума на науката. От всичко това можеше да се полудее.

И за да не се побърка и да не се изпусне, Коля взе отчасти рисковано и доста парадоксално решение. Много от това, което той знаеше и което не знаеше науката на неговото време, той изложи във вид на очерци с подзаглавие „Научна фантастика“ и ги изпрати в списанието „Вокруг света“.

Обидно беше да се представя за фантастика, макар и за научна, самата истина, но какво можеше да се направи? Нито в една лаборатория на света не съществуваха тези прибори, с помощта на които можеха да се потвърдят неговите смахнати идеи.

Публикуваха очерците като научнофантастични разкази, но без успех. И идеите, изложени под формата на фантастика, се сториха глупави и неосъществими даже на най-смелите научни фантасти на времето. Писателски талант Коля не притежаваше и не беше съумял да слепи научните идеи и факти с остър сюжет и неочаквани ситуации, с които бяха така богати повестите на Александър Беляев, печатани в същото списание.

Разказите на Коля не му донесоха слава, а наплашиха аспирантите и учените, дори и онези, които се отнасяха добре с него.

Коля не обичаше и не искаше да бъде смешен. Но кой обича да бъде смешен освен тези, на които това донася доход!

Като получи хонорара за твърде причудливата си проза, новоизпеченият литератор се затича да купува подарък за Офелия.

Тя му беше подарила едва ли не целия свят, а той ѝ поднесе шоколадова торта. И не беше ли всичко това символ на алогизма на делничния живот, където битовите предмети и незначителните постъпки се къпят в безкрайността на Вселената редом със звездите и галактиките?

Дали Коля не зае прекалено голямо място в повествованието, където съвсем не трябваше да му бъде предоставена главната роля? Но нищо не може да се направи. На всички събития и факти (в явно нарушение на композиционните закони) им се наложи да се постеснят и придвижат, за да не му бъде тясно, а наопаки — на Коля да му бъде просторно в тази книга, която не беше просто книга, а и жена, и при това много капризна. Тя беше предпочела Коля пред този, който се беше появил на първата страница, и явно се загуби на тази, на която започнаха похожденията и превъплъщенията на Коля, за негово щастие още неизвестни на научните му ръководители и институтското началство. Едва ли щеше да им хареса, ако бяха разбрали, че техният аспирант, разбира се, за много кратък период от време беше изпълнявал задълженията на евенкийско^[1] богче, живеейки в шатрата на шамана.

Сега е време да напомня на читателя и за себе си.

Аз също дишах, живеех, работех. И тъй като Офелия беше заета с Коля и съвсем беше забравила за мене, моят живот не излизаше от рамките, в които бе затворен животът и на всички други обикновени хора, свързани със закона за земното притегляне и единството на времето и пространството.

Страдах ли от това? Никак. Стремях ли се да попадна в някаква друга епоха и да се превъплътя в друга личност? Съвсем не. Напълно ме удовлетворяваха обстоятелствата, с които аз бях слял себе си, избирайки професията на художник.

Тази професия имаше едно несъмнено достойнство. Човекът, избрал я по призвание, се поставя в особени отношения със света на предметите и явленията. Той като че става посредник между света и хората, своего рода преводач от езика на вещите на общодостъпен език, разбираем за всички смъртни.

Всеки художник се утешава с надеждата, че ще съумее да събуди хората от тяхната вечна дрямка и ще им помогне да видят света в

цялата му красота. С тази мисъл аз ставах сутрин, изпивах чашка кафе, вземах етюдника и излизах, за да прекарам насаме с града.

Градът ставаше личност. В същност аз рисувах не отделни пейзажи, а неговия портрет. Той беше един с всички улици, трамваи, пешеходци. Той не се състоеше от отделни части, а беше едно цяло. И ето това цяло аз се опитвах да уловя и да придам на платното единството, което буквално ме опияняваше.

Силуетите на дърветата на Мойка. Бягащата перспектива на домовете на „Моховая.“ Умореното лице на минувача, връщаш се в къщи от работа. Малкото момиченце, скачащо на един крак в Лятната градина. Но как да се слее това в едно цяло, за да стане поема?

Защо ми са на мен други епохи и времена? Най-скъп от всичко ми беше този миг, който се опитвах да закрепя на платното. Това вечно и непостижимо настояще, което е редом с теб и в теб.

Няколко мои картини бяха изложени в Дома на печата на Фонтанка заедно с работите на другите членове на дружеството „Круг художников“.

Мои картини, нарисувани в типично круговски, малко ескизен маниер, бяха откупени от саратовските и казански музеи. Аз разчитах, че ще се окажат в експозициите, но те веднага и, струва ми се, завинаги попаднаха в склада.

Складът... По-късно много често чувах тази дума от Коля. Той влагаше в нея особен абсолютен смисъл, подобен на този метафизичен смисъл, за който беше намекнал великият Данте, разказвайки на безчислените поколения за своето удивително пътешествие.

Пътешествието на Коля също си струваше да бъде разказано. Но Коля не обичаше да бъде смешен. А безжалостната Офелия, удовлетворявайки безмерната му любознателност, току го поставяше в смешно и жалко положение.

Наистина Коля се изпусна, че в следващото пътешествие тя му обещала да го превърне в някакъв гений от далечното минало или така далечното бъдеще, ако тя, разбира се, не се отучи да манипулира с време-пространството от непрекъснато стърчене в тази глупава кухня и от клюкарствуване със съседките по стълба какво масло е по-полезно: слънчогледовото или новото от кедрови орехи?

— А какво ще бъде, ако тя ви превърне в Шекспир?

— Не искам — отговори Коля.

— В Балзак?

— Не искам.

— В Хегел?

— Откъде-накъде? Той е идеалист.

— В Леонардо да Винчи?

— Ще си помисля.

Тук аз не издържах:

— Вас са ви разглезили, Коля. От вас са направили... — Аз не довърших какво са направили от Коля. В стаята влезе Офелия.

Тя влезе, внасяйки със себе си своето многослойно битие на богиня, която сега е принудена да се занимава с домакинство, обслужвайки своя мъж-аспирант, да икономисва всяка копейка и да стърчи в кухнята, където току-що някой е повредил водопроводния кран и където е изгоряла електрическата крушка.

Тя влезе и като ме видя, изведнъж се спря. На лицето ѝ се появи досада и недоумение. Тя ме гледаше с такъв вид, сякаш съм дошъл да изисквам от нея незабавно да ме върне в XXII век, където ме очакваше моят наставник електронният Спиноза и цитолозите, чието задължение беше бързо да ме приобщят към вечността.

— Това си ти? — попита тя.

— Това съм аз — отговорих аз на нетактичния ѝ въпрос.

— Ти си още тук?

— А къде мога да бъда? Аз попаднах в този век с твоя помощ.

— И не съжаляваш ли за това?

Тя разговаряше с мен с такъв тон, сякаш ние току-що се бяхме запознали.

— А ти знаеш ли къде бяхме с Коля?

— Знам — казах аз.

— Откъде ти е известно?

— Първо, аз съм абониран за „Вокруг света“. И, второ...

Коля ми намигна. Неговото дясно око изведнъж се затвори и се отвори отново, като ме предупреждаваше, че съм длъжен да мълча.

И аз замълчах. Какво друго ми оставаше? Аз мълчаливо се приближих до прозореца и погледнах в двора-кладенец. На дъното на двора в тази минута стояха двете старици и клюкарствуваха за нещо.

— Това същите старици ли са — попитах аз, — които бяха заедно с Коля в гоголевския Петербург?

— Да. Те са — отговори Офелия. — Тези същите.

— И те държат в тайна такова странно събитие? Страхувам се да не усетят репортьорите на „Вечерная красная газета“. В това отношение те са големи майстори. Наистина такъв род репортажи не се ценят много в нашия твърде трезв и разсъдлив век. Но не се безпокой. Те ще измислят за своя материал такова заглавие, че всичко ще мине под формата на научна загадка.

— Може би ти ще ги насочиш към следата? — попита Офелия.

Тя погледна към мен. По посока към мен, а не в мен. Само тя единствена умееше да гледа така, тя и Венера Милоска също, за която целият свят се делеше на нея самата и нейните съзерцатели.

Тя погледна към мен. И аз веднага се почувствувах съзерцател, стоящ пред велико произведение на изкуството.

А Коля отново отвори и пак затвори своето дясно око. Затвори и отворя. Отвори и затвори.

Съдейки по всичко това, той беше изцяло в нейните мраморни ръце. Мъж под чехъл! А отгоре на това иска да стане велик учен.

Мимическата сцена продължи толкова, колкото продължава паузата на сцената на любителски спектакъл, когато изпълнителят или изпълнителката са забравили своята роля и чакат суфльорското подсказване.

Но невидимият суфльор мълчеше.

— Защо си дошъл? — попита Офелия.

— Първо, за да ви видя и да се информирам за здравето ви. И, второ...

— Не обичам тези „първо“ и „второ“. В твой век не се изразяват така.

— В мой век ли? А няма той не е и твой?

— Замълчи! Ти не трябва да се докосваш до тази тема. Я го виж ти, Ахасфер!

— А с какво съм по-лош от Ахасфер?

— Ахасфер не е ходил на жактовски събрания, не е прал мръсни чорапи в легена, не е бил абониран за списанието „Бегемот“ и не е рисувал посредствени картини, подражавайки на постимпресионистите.

— А ти откъде знаеш, че Ахасфер не е прал мръсни чорапи? Да не би да си била там?

— А защо не? Аз съм негова роднина. Ние и двамата сме митове.

— Митове! — казах аз. — Митовете живеят в съзнанието на хората и върху страниците на книгите. А ти? Погледни се. На лявата буза имаш сажда от примуса. А твоите бивши мраморни пръсти са се напукали от миенето на съдове. Ти си бивша богиня. Ето коя си ти. Отменена Венера, Мнемозина в оставка. Евридика, която скоро ще обвинят във вредителство.

— Замълчи, моля те! Замълчи!

Тя явно беше развалила характера си в тази комунална квартирка. И ще настъпи време, помислих аз, когато тя ще забрави, че е книга. И тогава какво ще стане с Коля, с мен и главно с нея?

Изглежда, тя още не се беше отучила да чете чужди мисли, като проникваше през чуждото чело толкова леко, както през чуждите стени. И отгатвайки за какво се тревожа, побърза да ме успокои:

— Виждам, че ти е омръзнало сред художниците и картините и ти си затъгувал за бъдещето, което някога беше твое минало и скоро ще стане твое настояще.

— Сред картините ли? — възразих аз. — Напротив, аз искам да нарисувам твоя портрет за моята персонална изложба, която урежда политехнически институт.

Сърдитото и недоволно лице на Офелия едва-едва се разведри.

— Отучила съм се да позирам — кокетно каза тя. — Пък и не съм уверена, че ще ти се удаде. Ти рисуваш в прекалено ескизен маниер. А ескизният маниер, заимствуван от импресионистите, е годен да хване явлението и веднага да го изпусне, сякаш това е слънчев лъч. Не, недей да спориш. Моля те, недей да спориш с мен, класицизмът ми е по-близък.

— Та аз ще те нарисувам в класически маниер. Студено. И даже малко академично. Устройва ли те? Ако те устройва, утре ще дойда. Определи удобен за теб и за Коля час.

— А какво общо има Коля с това? — попита тя.

— Аз не искам да преча никому.

Тя определи часа. И аз си отидох. На двора видях двете старици, които чудно приличаха една на друга. Двете носести старици, слабограмотни, незнаещи, но запознати с това що е време и по-добре от Айнщайн.

— Здравейте — казах аз. — Аз съм кореспондент на „Вечерная газета.“ Ако имате време, разкажете ми, моля ви, къде сте били?

— На пазара бяхме — хорово отговориха те, — на Андреевския пазар.

— Разбирам. На пазара. Но в какво време?

— Сутринта.

— О, не! Не ви питам за това. Аз искам да знам как успяхте да попаднете в онзи Петербург...

— В кой Петербург?

— Е в онзи. Вие сами знаете в кой — казах, като изведнъж понижих глас.

Стариците също понижиха глас.

— На пазара бяхме. Сутринта. Купихме картофи. Зелe купихме. Копър. И три луковици.

— А кога! Кога?

— Сутринта. Когато портиерът премиташе двора.

— Но и тогава портиерите също са премитали дворовете. На пазара също е можело да се купи зеле, копър и три луковици. Колко платихте за трите луковици?

— Петнайсет копейки платихме.

— А-ха! А-ха! — заплаших ги аз с пръст. — Говорете истината, не бива да ме лъжете. Аз съм кореспондент. Тогава цените са били други.

И аз извадих от страничния джоб бележник и го разтворих. Като видяха разтворения бележник и тънко подострения молив, стариците направиха крачка назад. Те отстъпиха още една, още две крачки, само няколко нестабилни старчески крачки, за да има между тях и мен поне мъничко разстояние.

Но аз не ги пусках, не им давах да си отидат от двора-кладенец, който ставаше все по-тесен и по-тесен.

— Значи, вие бяхте там? — попитах аз тихо.

— Къде?

— В стария Петербург? Преди сто години?

— Не сме били — отговориха хорово стариците.

— Говорете истината. За лъжа мога да ви привлека под отговорност.

Стариците започнаха да се кръстят. Да се кръстят и да отстъпват.
Да отстъпват и да се кръстят.

Стана ми жал за тях. Затворих бележника си.

[1] Евенки — народност в Източен Сибир, наричана по-рано тунгуси. *Б.р.* ↑

Аз казах на Офелия:

— По-добре ми разкажи как успя да измъкнеш стариците от гоголевския Петербург.

— Точно така, както и теб от XXII век. По същия изпитан, добре проверен начин.

— Да не би да поставяш знак за равенство между мен и двете сплетници, старите спекулантки?

— Смешно е да се оплакваш в самолет или в автомобил. Нали този транспорт се ползва не само от праведници и светци?

— Да не смяташ своя начин също за транспортно средство?

— А за какво ще заповядаш да го смятам? За чудо?

— Все пак то е по-близо до чудото, отколкото до науката и техниката.

— Дълбоко се заблуждаваш.

— Щях да бъда много радостен, ако се заблуждавах. Но ако то е близо до техниката или науката, това твое средство, защо да не се патентова и да не се изпрати в съответния нарком чертеж или схемка?

— В какъв нарком? Защо? Каква схемка? Никакъв чертеж и никаква схемка няма да може...

— Значи, това е асе пак чудо — прекъснах я аз.

— Не, не е чудо.

— Не мисля, че жената на съветски аспирант трябва да крие това и да задържа научно-техническия прогрес. Та ти живееш със стипендията, която държавата изплаща на твоя мъж. Не намираш ли...

— Не намирам! — срязва тя.

Замълча.

Аз също млъкнах. И продължих работата си. Вече трети ден рисувах нейния портрет.

Засега това беше само ескиз, небрежно направена скица. Но дали този портрет нямаше да си остане ескиз? Та аз много се съмнявах, че ще ми се удаде да проникна с помощта на боите и четката в нейната

същност. Пък и какво може да се назове нейна същност? Познавах я повече от всички, даже повече от нейния мъж Коля Фаустов. Но познаваше ли я Коля? Познавах ли я аз? Познаваше ли тя себе си?

Аз се утешавах с това, че на този въпрос (коя е тя?) ще отговори портретът, който ще нарисувам. Доверих се на своето подсъзнание, мобилизирах всичките си чувства, за да уловя... Какво?

Нищото или нещото?

Веднъж тя ми каза:

— Аз не съм машина на времето.

— А коя си ти? — попитах аз.

— Аз съм жена.

— Но не всяка жена — казах аз — може да преминава през стената и през времето, без да повреди нито времето, нито стената.

— Да. Не всяка.

И сега, като се вглеждах в лицето ѝ и в отражението му върху платното, аз си спомних отговора ѝ: „Да, не всяка.“

Аз се вкопчах с мисълта си за тази фраза, сякаш фразата можеше да ми помогне да уловя тайната на нейното същество.

„Да, не всяка“. Но това е глупаво. Като че някой друг освен нея би могъл да прави с явленията, вещите и хората това, което правеше тя.

И ето сега, отгатвайки моята мисъл, тя размести явленията и вещите, замени местата им.

Когато се приближих с четка до ескиза, неволно се отдръпнах. Тя вече беше на платното с цялата си чудесна плът, с лице, с ръце, със смееща се уста и сини като горска река очи.

А в креслото вместо нея седеше ескизът.

— Как ти харесва твоята работа? — попита ме тя от платното.

И в тази секунда се отвори вратата и влезе Коля. Той влезе, видя Офелия на платното, а нейното изображение в креслото и, разбира се, се смути.

— Коля, много ли си огладнял? — попита тя. — Но сега аз не мога да отида до кухнята. Ще ти се наложи малко да почакаш.

— Колко да почакам? — попита Коля.

— Малко. Година или две.

— Защо толкова дълго?

— Искам да помогна на този посредствен художник да стане гений. Поради това ще ми се наложи да повися заедно с платното годинка или две в Руския музей или в Третяковската. А после ще слеза от платното и ще се върна при теб.

— Две години? Без теб? Аз няма да се съглася.

— Глупчо. Аз ще вися в музея само денем. А през нощите ще слизам от платното и ще идвам при теб. Не се вълнувай! Моля те. И моля те, не пречи. Без моя помощ този художник няма да стане гений. Не, аз съм длъжна да му помогна, длъжна съм. Той не може да остава повече посредственост. Недей да спориш!

Но това продължи малко. Тя пак постави явленията и вещите по местата им и незабелязано слизайки от платното, отново се оказа в креслото.

Това беше шега, игра. А може би тя искаше да покаже на мен, а заедно с това и на Коля своето магическо изкуство, своята воля, своето умение художествено да се разпорежда не само с изображението на предметите, а и със същността им?

Какъв унил и безпомощен ми се струваше моя ескиз след това, което тя направи. Едва се сдържах да не скъсам платното.

Сега ние се срещаме често и си подхвърляхме фрази. Но в по-голямата си част това бяха обичайни фрази. Лениви фрази. Фразички. Думички, казани сякаш случайно. Те не засягаха същността на загадъчното, което така безуспешно се опитваше да предаде моята тежка и безкрила четка.

Офелия седеше в креслото, поставила крак върху крак. Пушеше цигара след цигара, като хвърляше угарките в чинийката, заменяща пепелника. Понякога казваше по памет стиховете на Блок:

*В уречен час, в нощта пияна
(това е само сън, нали?),
девичи стан, в коприни хванат,
прозореца ще замъгли.
Между пияниците скита
сама — тъй както и преди,
и дишайки парфюм с мъглите,
покрай прозореца седи.*

— Почакай — казах аз, — откъде може да те познава Александър Блок?

— Да, действително — съгласи се тя, — откъде ли?

Стана тихо и тя продължи дълго, дълго тази пауза, тази лирическа тишина, сякаш невидимият Блок беше скрил този миг в строфа и беше поставил точка.

Гледах своето платно и отново нейното лице, лицето на непознатата. И отново платното, където линиите и боите се бяха наговорили да не се подчиняват на моя диктат.

— Какво е искал да каже Блок — изведнъж попита Офелия, — когато е писал „Непознатата“? Дали не е искал да каже, че всяка млада жена в същност е непозната?

— Страхувам се, че не всяка — отговорих аз. — Но ти действително си непознатата. Аз не те познавам.

— Ти не ме познаваш?

— Не те познавам, но бих искал да те познавам. Без това аз няма да мога да нарисувам твоя портрет.

— Но нима Блок ме е познавал? Той е писал за нещо прекрасно и смътно.

— Аз не съм Блок. На мен ми е нужно да познавам. Аз рисувам не образа на лирическо същество, а портрет на жена, която си има паспорт, има мъж, има стая и адрес. „Непознатата“ на Блок не е имала нужда от записване в домовата книга, от стая, от мъж и даже от паспорт. Тя е романтичен образ. Мечта. Мит.

— А нима аз не съм образ, не съм мит?

— Ти си домакиня. В съзнанието на своята съседка по квартира ти съвсем не си идеално същество. За нея ти си реалност. Такава реалност — както касиерката в съседния гастроном, която вчера те е излъгала точно с тридесет и пет копейки.

— Може би „Непознатата“ на Блок също е била касиерка?

— Няма кого да попитаме за това. Блок отдавна е умрял. А литературоведите се отнасят към „Непознатата“ с недоверие. Тя идва отнякъде и някъде си отива. Къде? Касиерката си има адрес. И ти също имаш адрес. И затова не те съветвам да се криеш в мъглата. Мъглата — това е за кратко. А реалността е завинаги.

— Ти си прав. Питай. Ще отговоря на всички твои въпроси.

Аз се разсмях.

— Ти си съвсем като докладчик. В писмена форма ли да ти изпращам въпросите, или да ги задавам устно?

Отново настъпи пауза. Аз изстисках от тубата боя и нанесох няколко петна на платното, за да направя по-топъл фона — прозорец с късче небе.

— Защо не задаваш твоя въпрос?

— Страхувам се, че няма да отговориш на него.

— Аз те предупредих. Ще отговоря.

— Добре. Ще ги задам въпроса. Кога ще се върнем с теб в нашия век?

— Нима ти омръзна тук?

Аз не отговорих.

— Ще направя от теб гений. Знаменит художник. Ще премина на платното ти. А твоя ескиз ще оставя вместо себе си на Коля.

— И той ще се съгласи?

— Ще потърпи година или две. А след това ще се върна при него.

— А какво ще стане с портрета?

— Той ще изчезне. И във вестниците ще се появи бележка, че са го откраднали и продали в чужбина на някакъв частен колекционер. Устройва ли те това?

— Страхувам се, че това няма да устрои директора на музея и пазачите. Могат да ги дадат под съд.

— Е, тогава оставай си неизвестен посредствен художник. Това устройва ли те?

— Напълно.

— Но мен не ме устройва. Иска ми се да направя от теб гениален художник.

— Не е такава столетието — възразих аз, — гениите в живописата изчезнаха. Леонардо сега е невъзможен. А ако е възможен, той е ненужен.

— На теб не е нужен. А на мен ми е нужен.

— За какво?

Тя не отговори.

— Та за какво? Обясни. И обясни заедно с това — коя си ти? Какво знаеш ти за себе си?

— Аз нищо не зная за себе си. Аз зная за другите.

— Но защо ти знаеш толкова много за другите и нищо за себе си?

Тя остави въпроса ми без отговор. Може би го счете за риторичен? Книгата — това е поток от информация. Книгата винаги ви разказва за другите, но какво може да каже за себе си? Някога Офелия наричаше себе си книга. Но това название се беше стопило като звук, като ехо, като възпоминание за това, което не е било и не би могло да бъде.

Станах и се приближих до нея. Ръката ѝ се протегна. Взех ръката ѝ. Това беше топла, закръглена, силна женска ръка. Аз забравих, че за тази ръка няма нито срок, нито разстояние, че тази ръка може да се протегне в палеолита и да донесе оттам димяща главня от огъня,

запален от първобитните хора. Забравих, че за тази ръка няма стени и няма прегради. Държах в своята ръка тази топла нервна ръка. А после се случи това, което тайно очаквах и в което не вярвах. Тази ръка се издърпа и ме прегърна.

Лицето на Офелия беше близко — близко и едновременно далече, далече.

И изведнъж отново изпитах онова отдавна забравено чувство, което изпитвах, когато летях във вакуумите на Вселената. Стаята на Коля се превърна в част от космически кораб.

Това продължи минута или две. После чух женски смях. И подът на космическия кораб, сглобен от гравитационни плочки (гордостта на техническата мисъл на бъдещите столетия), отново се превърна в дървения под на отдавна неремонтираната стая в комуналната квартира.

— Сега знаеш ли коя съм аз? — каза Офелия.

— Но няма не всички хора са обкръжени от бездънността на Вселената? — попитах аз.

— Хората не го чувствуват. Засега това не им е дадено. Но ти? Ти? На теб дадено ли ти е?

— На мен ми е дадено не само това. На мен много ми е дадено.

— И на мен нищо не ми коства да направя от теб, посредствомия художник, гений.

Аз се обидих от тези думи. Взех платното и си отидох.

Чудото беше избързало. Чудото се страхуваше да не закъснее. То беше нетърпеливо чудо. И като всяко нетърпеливо чудо едва ли имаше отношение към науката и към техниката.

Не минаха и две денонощия и моят бездарен ескиз се превърна в гениална картина. Офелия ми беше направила този подарък през нощта, когато съм спал дълбоко.

Сутринта аз я видях. Тя беше на платното. Не изображение. Не! Живо прекрасно същество на фон, който беше отрязък от студения космически вакуум, къс вечна и бездънна безкрайност.

Аз станах и като не вярвах на очите си, се приближих до платното.

— Офелия! — извиках аз.

Но тя не отговори. Тя беше само част от себе си. Полуизображение. Полуживот. Подобие, непожелало да остане само подобие, но вече прекрачило през чертата, която винаги е отделяла изкуството от живота. Прекрачило и спряло се в очакване. В очакване на какво? Нима може да се случи това? Балзак вече даде отговор на този въпрос, показвайки обратната страна на неосъществимото в „Неизвестният шедьовър“.

Това също беше шедьовър. Засега неизвестен. Неизвестен никому освен на мен и нея.

Аз стоях пред портрета. Аз чаках. Какво чаках аз? Може би чаках да изчезне и платното отново да стане неясен ескиз? Тя трябваше да изчезне, подигравайки се с моето въображение и оставяйки ме измамен.

Но играта продължи твърде дълго. Аз сварих чай на електрическия котлон. Разрязах огромен месест украински домат. След това се огледах. Чудото още продължаваше. Тя ме гледаше от платното, едва присвила лявото си око и широко разтвори дясното. Стори ми се, че каза:

— Колко е часът, мили?

Но тя не беше казала това. Само ми се беше сторило. След това, оставяйки я в стаята всред губещите се в нейното съседство потъмнели, обезличени вещи, аз заключих вратата с ключ.

По стълбата се спусках като старец. Заставях се да вървя.

Влязох в бръснарския салон. Двадесет минути очаквах реда си. Най на края креслото се освободи и аз след предварителна разправа с някакъв нетърпеливец, който не признаваше опашката, седнах. Бръснарят взе металическата чаша и отиде за вода. Тогава аз като крадец скочих и избягах от бръснарницата.

Ето къщата. Ето стълбата. Ето вратата на стаята. Аз дълго не можех да се справя с ключалката. Най на края вратата се отвори.

Не, нищо не се беше променило, докато бях отсъствувал. Тя ме гледаше от платното. Точно така живо. Само че на нейното лице се беше появило друго изражение:

— Къде си ходил, скъпи?

Аз отчетливо чух нейния глас. Но тя не можеше да говори. Не можеше. Въпреки че изглеждаше жива, тя все пак беше свое подобие, а не самата тя.

От тази минута, в която я видях на платното, за мен всичко се промени. Изпълни ме някакво странно чувство, чувството на тревога и едновременно на покой. Пък и на платното беше изобразено същото: щастие и тревога. Тревожна беше бездънността — фонът, а щастие се беше сляло с живостта и красотата на нейното тясно прекрасно лице.

Аз си помислих: тя се е разделила. Половината от себе си тя беше оставила на Коля, половината беше донесла тук. Та това беше малко повече от подобие и малко по-малко от жива природа.

Часовете минаваха. Минутите се плъзгаха. Битието не беше спряло на едно място заради това, което беше станало. Аз се чувствувах като пазител на шедьовър. Аз се страхувах да изляза от стаята.

Така започна седмицата и така свърши. А после започнах да привиквам по малко. А когато съвсем свикнах с това ново, което беше навлязло в моя живот, завих картината в хартия и я занесох на заседание на журито за есната изложба.

И ето портретът на „Непознатата“ (журито одобри това название) се озова на стената на голямата зала редом с картините, които веднага

станаха неясни и ненужни като думите на вчерашна уводна статия.

Когато дойдох в изложбената зала, пред портрета на „Непознатата“ стоеше тълпа. Тя съзерцаваше мълчаливо. И даже да е имало сред тази тълпа критици и изкуствоведи, красотата и неочакваността, която се лееше като симфония от платното, беше затворила и тяхната скептична или възторжена уста.

В Офелия (няма защо аз да я наричам непозната), в нейното лице и фигура с поразителна сила и магия беше хванат мигът, мигът на превращението на антична богиня в жива съвременна жена. Щастие на фона на тревога. Нали за фон на прекрасно устойчивия образ на млада жена служеше безкрайността, бездънността на освободилата се от всички земни форми космическа материя.

Усещането на земната плът и женското обаяние, потопено в тревожния океан на бездънната безкрайност — ето какво беше обхванало всички, в това число и мен.

Изведнъж нечий женски глас произнесе:

*И вейт с древни поверия
нейните гъвкави коприни.
И шапката с траурни пера
и в пръстени тясната ръка.*

Тогава изведнъж всички заговориха. Към мен изтича известен театрален критик, човек с голям син нос и непрекъснато възбудени гнойни очи, той хвана ръката ми, започна да я друсам.

— Това е гениално! — викаше той. — Аз не ви вярвам. От кой велик майстор на Италианското възраждане сте откраднали това нещо?

Аз не започнах да възразявам. На мен самия ми се струваше, че съм крадец от същата тази минута, когато видях на своето жалко, измъчено платно не подобие, а самото живо, трептящо същество, самата Офелия.

Хората притичваха към мен и нещо викаха. В този шум и тропот не можех нищо да разбера. Може би крещяха, че съм крадец? Струваше ми се, че сега ще ме хванат и помъкнат в районното на милицията. Това приличаше на скандал. И едва няколко минути по-

късно разбрах, че хората ми благодарят, но техният възторг приема твърде буйни форми.

Непозната къдрава дама, притичвайки на тънки кози крачета, изведнъж облегна на мен своето дълго лице и силно зарила.

— Аз съм убита! Убита съм! — викаше тя. — Сега ще умра на гърдите ви.

Забравяйки за вежливостта, за дълга към правилата на приличие, аз рязко я отблъснах и се отдръпнах. Нервите ми не издържаха. Те не издържаха в най-неподходящия момент. Като планинска лавина се носеше към мен бурята на признанието, ураганът на безпризорната и неочаквана слава.

Като разблъсках тълпящите се, аз се втурнах извън залата.

На гардероба гардеробиерът, солиден като всички гардеробиери, ми подаде палтото и попита:

— Що за скандал? Някой викаше: „Убиха ме!“ Кого убиха?

— Убиецът съм аз — отговорих аз и му дадох няколко монети бакшиш.

Той взе парите, постави ги в джоба, благодари с достойнство и отбеляза сентенциозно:

— Всичко става по белия свят. Довиждане.

— Довиждане.

Краката ми ме отнасяха далеч от чудото. Отначало краката, а след това файтонджийската кранта. Беше комично и се опитвах да избягам от своята слава с файтон.

Аз се притаих в стаята си. Но не ми се удаде да се скрия. Завари ме кореспондентът на „Битовая газета“ в този същия момент, когато се занимавах с бита — перях в сапунения леген износените си чорапи.

— Никого не съм убивал — казах аз на кореспондента. — Защо ме преследвате?

— Вие сте създали нещо гениално — прекъсна ме кореспондентът. — Нещо нечувано. Шедьовър. Разкажете, как сте работили над своя шедьовър?

Той извади бележник и измъкна от джоба си писалка. С разтворена от любопитство уста седна на стола и наостри уши.

В тази минута в ъгъла зад шкафа започна да скърца мишка. Тя явно бързаше да ми помогне.

— От кого сте се учили? — попита кореспондентът.

— От случая.

— От случая не може да се учи.

— Защо?

— Случаят винаги си е случай и нищо повече. Случаят е глупак.

Той на нищо не може да ви научи.

— Зависи какъв е случаят — възразих аз.

— Искате да ме поразите с оригиналността си ли?

— Да допуснем.

— Имате пълно право на това — разреши кореспондентът. —

Вие сте създали шедевър.

— Не обичам тази дума — казах аз. — Тя ми прилича на мазен сладкиш. Повръща ми се от разни сладости.

— Развален стомах ли? — попита кореспондентът.

— Като у всеки кандидат-гений — отговорих.

— Вие не сте кандидат. Вас без всякакъв кандидатски стаж веднага ви зачислиха към гениите.

— Вие откъде знаете?

— Знам. Всички изкуствоведи и критици го говорят в един глас.

Аз бях на вернисажа. Видях какво ставаше там.

— Изкуствоведите често грешат. И тогава ги поправя времето. Страхувам се, че са сгрешили и този път. Но времето ще ги поправи.

— Да допуснем, че малко са преувеличили — съгласи се кореспондентът. — Да допуснем, че това не е шедевър. Но, все едно, това е забележителна картина. Разкажете ми, как работихте над нея?

— Аз направих ескиз. Доста лош ескиз. И после забравих за него. Веднъж сутринта се събудих. Погледнах ескиза. А ескизът се беше превърнал в картина.

— Как така изведнъж се превърнал?

— Не знам.

— А кой знае?

— Чудото.

— Чудесата са отменени — каза кореспондентът.

— Кой и кога ги е отменил?

— Отмени ги векът. Науката. Аз разбирам, вие не искате да ме пуснете в своята светая светих, в своята творческа лаборатория. Някъде бях чел, че Чехов и Ибсен не обичали да разказват за своята работа.

— И правилно са постъпвали.

— Но вие трябва да ми разкажете нещо. Аз дойдох при вас пръв.
И няма да си отида с празен бележник.

Едва сега разбрах какво беше направила Офелия.

Имах чувството, че етикет с моето обикновено и безлично име (Михаил Покровски) съм видял в италианската зала на Ермитажа на една от най-ослепителните картини от Възраждането.

Както към всяко чудо (наистина не е ли нелеп изразът, като че ли чудото може да бъде всяко), и към това не можеше да се привикне.

Аз идвах на изложбата и като се криех зад гърбовете на зрителите, с удивление и уплаха я гледах. Тя беше тук. Още тук. На платното. Още не беше изчезнала, оставяйки и мен, и публиката измамени.

Да, тя беше тук. Засега тук. Рамка или прозорец към безкрайността. А на фона на безкрайността, като влизаше в нея и отново се завръщаше, стоеше тя, като ту се преструваше на своето подобие, ту въпреки разума и законите на изкуството ставаше живот, смееща се и одушевена плът, която нарушаваше покоя на тези, които я гледаха.

Моят покой също беше нарушен. И само покоят ли? Аз чувствавах, че гледайки я, потъвам в бездънността на Вселената. Дали не чувстваваха същото и зрителите? Аз чух как дълъг и як матрос каза на същия като него дългуч-приятел:

— Знаеш ли, даже малко ми се върти главата и ми се струва, че под краката ми е празно.

— На мен също — потвърди дългучът. — Аз те разбирам.

Някакво момиче припадна. А момченце, което стоеше до майка си, изведнъж извика:

— Мамо! Мамо! Дръж ме. Тук зад прозореца няма нищо! Празнота.

Приблужи се изкуствоведът-лектор и каза спокойно:

— Граждани! Това е произведение на изкуството. Бои. Линии. И нищо повече!

Да, именно. Бои, линии и нищо повече.

Неговите думи и менторският самодоволен бас успокоиха всички освен мен.

Настъпи тишина. И изкуствоведът-лектор, като посочи портрета, започна да обяснява:

— Тази картина принадлежи към портретния жанр. Нарисувана е от художника Ем Де Покровски, член на дружеството „Круг художников“. Покровски е взел участие в гражданската война, завършил е Художествената академия, бил е ученик на Петров-Водкин. В образа на „Непознатата“, навеян от известното стихотворение на Александър Блок, се чувства силното влияние на символизма. Това влияние художникът за съжаление не е успял да преодолее и в крайна сметка то го е довело до еkleктизъм. Погледнете сами. Ако образът на младата жена е решен в маниера на Петров-Водкин, който се опитва да съедини хармонията на живописиста на великото Италианско възраждане с рязката декоративност и схематизъм на Матис, то фонът явно е навеян от тревожните търсения на Ван Гог, а може би и от влиянието на такива спорни майстори на испанския барок като Ел Греко. Обърнете внимание. Тревожният фон разрушава музикалната хармония на образа. Прекрасната млада жена, синтез на наша съвременница и италианска Мадона, художникът е поставил сякаш в космическото пространство, в разрежена среда, където не трябва и не може да съществува нищо живо. Вие ще ме попитате: „Защо е направил това художникът?“ Наистина защо? Може би за да ни напомни, че живеем в епохата на Айнщайн и квантовата пулсация, в неуютния свят на бесните физически и психически енергии? Да, това е възможно. Но няма физическата енергия, няма светът на квантите и теорията на относителността крият в себе си заплаха за човека и човешката, истински човешката красота? Този въпрос възниква у всички, които стоят пред този несъмнено изключително талантлив портрет. Като започнем от епохата на Възраждането, та чак до Репин и Серов портретът винаги е бил опит да се проникне в същността на човека, да се предаде човешкият характер и ум. Какво изобразява художникът Покровски? Защо за фон на своята „Непозната“ е избрал бездънната безкрайност на световното пространство? Може би той е искал като известния жител на Калуга Циолковски или като английския писател Хърбърт Уелз да ни напомни, че живеем в преддверието на някакви големи и неочаквани космически

откровения? Може би той е искал да ни напомни, че има други светове и друг разум? Може би...

И изведнъж пронизителният глас на момченцето прекъсна монолога на изкуствоведа:

— Мамо! Мамо! Виж! Тази жена на платното ни се обиди. Лицето ѝ стана строго.

Тълпата се дръпна от уплаха. Но басът на лектора, неговият силен и уверен глас отново успокои зрителите:

— Граждани! На момченцето му се е сторило... Художникът Покровски е успял да направи това, което се е удало само на великите майстори в миналото — да предаде многообразието на чувствата, тяхното променящо се изражение. Не трябва да се страхуваме от голямото изкуство.

Не трябва да се страхуваме от голямото изкуство! Това го каза изкуствоведът, спокоен, разсъдъчен човек, прекарал повече от половината си живот сред картините, но не нарисувал сам нито една.

А аз все пак се боях и разбирах, че момченцето, изплашило със своя възглас тълпата, беше съумяло да забележи това, което не беше видял и не беше разбрал маститият изкуствовед и лектор. Момченцето със своето пето или шесто чувство беше отгатнало, че пред него не стои просто подобие, а нещо повече. За мое щастие и за щастие на портрета (а може би и за самата Офелия) освен момченцето никой не се досети за това. Но на мен не ми беше по-леко. Аз знаех що за портрет беше това.

Виждаха ме прекалено често на изложбата. Художници и изкуствоведи се приближаваха към мен и нещо ми говореха. Думите им почти не докосваха съзнанието ми. Аз се намирах някак си извън реалността, изгубил контакт с явленията и нещата на баналния свят, сякаш живеех насън.

— Болен ли сте? — попита ме плешивият добродушен художник Василев, чийто подсладен по куинджевски пейзаж висеше на същата стена, на която и моята „Непозната“.

— Болен съм — отговорих аз.

— От какво сте болен?

— От още неизвестна на никого болест. Струва ми се, че ме няма тук.

— А къде сте?

— Никъде.

— Е, де! Е, де! — поскара ми се пейзажистът. — За вас толкова много говорят и пишат. За другите не знам, но вие знаете що е това слава.

— А какво е то? — попитах аз.

Той поклати глава.

— Смешен въпрос. Вие знаете по-добре от мен. Да бяхте го обяснили.

— Славата това е нещо като бедата — казах аз. — Чувствувам се дълбоко нещастен. Място не си намирам.

— Не вярвам! — прекъсна ме Василев. — Вие кокетничите. Как ще се почувствувате, ако утре ви отнемат славата?

— Кой ще я отнеме? — попитах аз.

— Случаят — отговори той.

— Какъв случай?

— Има ги всякакви случаи.

Спомних си тези думи на другия ден, когато ми позвъниха от изложбата и ме помолиха незабавно да отида.

— Вие сте поставили нетрайни бои и лошо сте грундирали платното — ми каза гласът от слушалката с явен упрек. — Впрочем идвайте. Ще видите сами.

Аз влетях в изложбената зала като момченце, бегом. Ето я стената. Ето... Но вместо портрета аз видях неговия ескиз. Това вече не беше пълната със скрита енергия прекрасна непозната Офелия, а нейното смъртно подобие, обикновена картина, каквито в залата имаше много.

До картината стояха няколко мои познати с огорчени лица. Един от тях посочи към стената и каза:

— Направо загадка. На стената през нощта се е появила влага. Откъде се е взела? Тя, разбира се, е могла да повлияе, но все пак...

Другият, който стоеше редом (не забелязах изражението на лицето му), съчувствено изръмжа:

— Ех, гълъбче, гълъбче. Не трябва да се стремите към вносни бои. Нашите са по-добри. Купил си от контрабандист или спекулант тубичките. А те ви подведоха. И не само вас, но и нас, членовете на изложбения комитет. Какво ще кажем сега на кореспондентите и на публиката?

— Кажете, че художникът е дошъл през нощта с четката и е развалил картината си.

— Не, не, уважаеми. Тази версия не върви.

Зад гърба ми някой каза с въздишка:

— Имаше гений, а вече го няма. Боите го подведоха.

Аз бях гений в продължение на почти три седмици. Трите седмици минаха. И аз отново станах обикновен човек.

Офелия никак не се зарадва, като ме видя. Тя помисли, че съм дошъл да я моля.

За какво? Дали не за това, нейният загубен образ да се върне на помрачялото платно и аз отново да изпитам цялото своеобразие, целия напрегнат опит на човек, възнесен изведнъж на недосегаема висота?

— Не, не — каза тя, като метеше пода. — Не ме моли. Не мога. Не мога да оставя Коля за дълго време. Трудно ми е да бъда на две места едновременно — в къщи и на изложбата. Коля едва не се побърка, когато ме видя след това. Аз бях престанала да бъда жив човек, бях станала своя сянка, ескиз. Да, да! Ескиз! Безсърдечно е от твоя страна да искаш от мен и от Коля такава жертва.

— Аз не искам нищо — възразих аз, — но моля те, влез ми в положението. Кой бях тези дни? И кой станах днес?

— Коля също изпита нещо подобно. А сега отново стана скромнен аспирант. И е доволен. Не иска от мен да го превърна незабавно в Дарвин или Пастър. Той иска сам със свои сили да получи признание. А ти? Никак не го очаквах от теб. Аз ти подарих три такива седмици! А на теб ти е малко. Потърпи, някой път ще те превърна в Микеланджело, в Ел Греко или Веласкес. И не за три седмици, а за цели един и половина или два месеца. Но затова ще се наложи да те пренеса в шестнайсетия или седемнайсетия век. Не мисли, че на мен ми е много леко. В последните години започнах бързо да се уморявам и нямам тази издръжливост и енергия, както по-рано.

— Не ме разбра — казах аз. — Ти мислиш, че съм тщеславен ли? Ти мислиш, че ми се иска да стана Веласкес ли?

— А кой? Кой ти се иска да станеш?

— Самия себе си. Но не в седемнайсети и не в двайсети, а в своя собствен век. Иска ми се да се върна там, където съм се родил и живял.

— Ах, ето какво ти се иска. И ти мислиш, че аз ще захвърля всичките работи, стаята, адресната регистрация, Василевския остров и своя Коля, за да изпълня твоя каприз?

— Това не е каприз. Това е естествено желание. Всеки човек живее в това време, в което го е отнесъл случаят. Аз съм се родил в двадесет и втория век. Имам ли право да мечтая за завръщане в своя дом, в своя век, в своето време?

— Е, имаш. И какво от това? Мечтай си! Иди на гарата, на касата и си купи транзитен билет.

— За къде?

— За бъдещето. За двадесет и втория век.

— Не е тактично да ми се надсмиваш. Нали с твоя помощ попаднах тук. Ако не беше ти...

— Ако не бях аз, щяха да те разстрелят белогвардейците.

Нашият разговор премина в караница. Аз упреквах Офелия, тя — мен, но в този момент се чуха стъпките на Коля.

— Ех, че огладнях — каза Коля.

— Просто е невъзможно — оплака се Офелия от мъжа си. — Не можеш да го нахраниш. Стипендията не е бог знае каква. А навиците му са като на буржоазно синче. Понякога си мисля дали не е скрил социалния си произход.

— От кого? — попитах аз.

— Ако беше от приемната комисия, това е половин беда — от мен го е скрил.

— Но ти си извънвременно същество. Теб не трябва да те интересува този въпрос — кои са били родителите на Коля.

— Защо? Защо трябва да бъде лоша гражданка?

— Но ти самата не си много ясна по произход. Аз се учудвам как Коля се ожени за тебе.

— А не се ли учуди защо аз съм се омъжила за него?

Макар че разговорът за Коля се водеше пред Коля, Коля, зает с апетитно миришещата овнешка чорба, мълчеше.

Аз разбрах защо мълчи. На него му беше малко срамно. Не можа и половин година да изтърпи без своята Офелия. И ме постави в такова неловко положение.

— Е, що за беда ви се е случила там на вас? — ме попита Коля.

— А вие откъде знаете?

— Пътувах в трамвая. До мен двама художници се връщаха от изложбата. Ахкаха и охкаха. Единият подозира даже вредителство. „Каквито и да са боите — говореше, — за една нощ не могат да се развалят така.“ Но другият, по-разумен, му възразяваше: „Глупаво е да се стоварва всичката вина върху вредителството. А и при това портретът не беше откупен от комисията.“

Коля помълча, огризвайки овнешкия кокал.

— А вие какво мислите? — попита ме той.

— Аз нищо не мисля — отговорих.

— Нищо — каза Офелия, — ще измислим нещо.

Аз кимнах на Коля и си тръгнах. Офелия ме изпрати до вратата и като се спря в тъмното антре, ми каза:

— Знаеш ли, Миша, каква мисъл ми дойде сега в главата?

— Казвай по-бързо. Трябва да тръгвам.

— Омръзнаха ми тези две старици. Искам да се избавя от тях.

— А какво общо имам аз с това? Твоите старици изобщо не ме интересуват.

— Чакай! Аз ще ти върна положението.

— Какво положение?

— Ти отново ще станеш гениален. Аз ще ти помогна да пренесеш тези старици на платното.

— Пак ли за три седмици?

— Не. Този път вече завинаги. Съгласен ли си?

— Ще си помисля — казах аз и се спуснах бързо по старата нацърбена стълба.

Стариците явно бяха усетили опасността. Като ме видяха, бягащ по стълбата, те издадоха лек стон. И на мен изведнъж ми стана жал за тях и кой знае защо — прашно и срамно, сякаш имах намерение да извърша престъпление.

На другия ден Офелия ги доведе при мен.

Грундът на платното вече беше изсъхнал и аз започвах да се вглеждам в двете старици, преди да пристъпя към работа. Изведнъж ми се прииска да си представя тези две старици като девойки. И сега, като гледах тези изсъхнали, сбръчкани лица, аз мислено се опитвах да проникна в тяхното минало, много отдавна изоставило ги и останало само във възпоминанията на тези, които са знаели тяхното моминство и младост.

Аз дълго, дълго гледах стариците, без да пристъпвам към работа.

После стариците казаха:

— Ние имаме работа.

— Каква работа? — попитах аз.

— Трябва да отидем на Андреевския пазар. Да купим картофи, моркови. Копър. Лук.

И аз ги пуснах.

Ние останахме насаме с Офелия.

— На теб не ти е трудно да направиш някакво чудо, нали? — казах.

— Какво значи не ми е трудно? — изведнъж се обиди тя. — Трудно е. И още как! Ти дори не можеш да си представиш колко нерви и здраве ми струва това. Колко усилия изразходвам.

— Но все едно. Аз ще те помоля. Бог да ѝ е на помощ, на моята гениалност. Аз някак ще преживея и без нея, а ти направи следното, моля те. Върни на тези старици младостта.

— За какво им е младост? Те не се нуждаят от нея.

— Нуждаят се. Всички се нуждаят от младост.

— Не. Това е невъзможно. Не ме моли. Аз не мога да им върна младостта.

— Защо?

— Защото те не са я имали.

— Имали са!

— Аз ти казвам не са имали! Не спори! През последните години характерът ти се е развалил. Разбирам. Искат ти се промяна. Но от самолюбие ти не желаеш да си признаеш. Знаеш ли какво? Потърпи три-четири дена. Необходимо ми е да помогна на Коля да уреди някои работи. А после...

— Какво ще стане после?

— Ще те прехвърля на една достатъчно интересна планета.

— По какъв начин?

— А по какъв би искал ти?

— По строго научен. Свързан с причинността, със законите на Нютон, с физиката на Айнщайн, с геометрията на Евклид и Лобачевски...

— Тогава ще трябва да минат няколко стотин светлинни години. А ти, приятелю мой, си нетърпелив.

— Значи, пак чудо? Ти дори нямаш представа колко ми омръзнаха всичките твои чудеса. Аз съм позитивист. Аз съм за фактите. Аз съм против чудото.

— Не се безпокой! Това е обосновано чудо. То се опира на още неоткрити закономерности.

— Е, щом се опира — съгласих се аз.

— Тогава се готви. Плати си телефона, квартирата. Остави на познатите си пари да те абонират за вестници. Погаси членските си вноски. И се подстрижи, моля те. Срамота! Погледни се в огледалото. И си купи приличен костюм. Панталоните ти са разнищени. Сакото ти няма две копчета. Ти дори не можеш да си представиш как си се занемарил. Стегни се, моля те. А след три дена...

И ето трите дена минаха.

Помните ли фантастичния разказ на Ф. М. Достоевски „Сънят на смешния човек“? Ще процитирам от този гениален разказ само една фраза: „Аз изведнъж съвсем незабелязано за самия себе си сякаш застанах на тази друга земя в ярката светлина на слънчевия, прелестен като рай ден.“

Същото се случи и с мен: „Сякаш съвсем незабелязано за самия мен“ аз се оказах „на тази друга земя“.

Дали друга земя? Нима може да има още една Земя?

Може.

Аз се оказах на слънчев, прелестен като рай остров. И както подобава на остров, той от всички страни се къпеше в сините вълни на морето.

Не, не! Това съвсем не беше робинзониада. Никакви петкани! И без всякакви людоеди и диваци.

Мъничък санаториум, няколко почиващи. Обслужващият персонал: лекари, сестри, сервитьорки, готвачи и никакъв организатор на развлечения. И аз, току-що появил се в този безкрайно уютен свят, с карта за санаториума в ръце, с карта за почивка и с всички необходими справки, с които предвидливо ме беше снабдила Офелия.

Дали ме беше снабдила и с нужните знания, необходимия опит, с който разполагаше всеки жител на неизвестния ми свят?

Разбира се, не. Та нейното магическо изкуство като всяко изкуство имаше граници.

Беше уговорено, че аз съм пострадал в експериментална лаборатория при неудачен химически опит и съм заболял от амнезия, която е прекарала невидима черта между моето настояще и моето минало. Моето настояще продължаваше, осветено от юлското слънце, а миналото приличаше на затъмнен прозорец в първия ден на световната война.

За войната ще стане дума по-нататък, а засега пред очите на читателя ще разтворя своя куфар и ще измъкна багажа си, за да го

поставя в шкафа, където все още се съхраняваше тайнственият мирис на вещите на моя предшественик или предшественица.

Прозорците на стаята гледаха към морето, където се белееше платно, точно така лирично и самотно, както в стихотворението на Лермонтов.

Напомних си, че за Лермонтов не бива да споменавам в разговор с почиващите. На тази планета не е имало и не би могло да има Лермонтов, макар че планетата дяволски приличаше на напуснатата от мен Земя. И езикът, на който разговаряше с мен сестрата-домакиня, която ме прие така гостоприемно и мило, много приличаше на руския език, въпреки че не всички думи съвпадаха.

Аз имах право на грешки и на нелепи, глупаво почти по детски звучащи въпроси. Кали боледувах от амнезия и пострадалата ми памет много бавно възстановяваше своите сили.

Напомних се, че на тази Земяне е имало Лермонтов и Пушкин, не е имало Нютон и Дарвин. Тук имаше други гении и други имена, които аз не знаех. Но аз имах правото да бъда невежа. Всички ще разберат, че аз съм знаел всичко, което е необходимо да знае интелигентен човек. Всичко съм знаел, но в един прекрасен ден всичко съм забравил. Нали бях забравил даже собственото си име. Човек без опит е мило възрастно дете. Но дали бях мил? Изглежда, все пак бях.

Съседката ми на масата по време на обета, млада, красива жена, приветливо ми се усмихваше. Тя не би се усмихвала така, ако ме смяташе за мошеник и мерзавец.

— Как се казвате? — попита тя.

— Името ми звучи твърде нескромно и гръмко — казах аз.

— Но все пак кажете го.

— Шекспир — казах аз.

Тя никак не се учуди и прие това като нормално. Затова пък аз се учудих. И само няколко минути по-късно си обясних всичко. Тя за първи път чува това име: „Шекспир“. Това име не ѝ говори нищо. На тази планета не е имало никакъв Шекспир.

Аз неволно се замислих. Беше ми трудно да си въобразя света без Шекспир, а значи и без Хамлет. Добре би било, ако този свят ми приличаше на онзи, където името на датския принц беше едно от най-популярните. Но на мен ми се струваше, че съм на Земята, и небето, и

дърветата, и къщите — всичко беше точно такава, каквото е на Земята. И усмивката върху лицето на моята съседка по маса също беше земна.

— Значи, се казвате Шекспир? — каза тя. — За първи път чувам такава странно име.

— А вашето? — попитах аз.

— Алга.

— Олга ли? — отново попитах аз.

— Не, Алга — поправи ме тя.

„Нима тази Земя — помислих аз — се отличава от другата, както «о» от «а»?“

— Може би вие ще разрешите — казах — да ви наричам Олга?

— Ако на вас така повече ви харесва, наричайте ме.

Напипването — това също е познание, но познание в тъмнината, когато не гори нито една електрическа лампичка, нито една свещ, но протегнатите пръсти на слепаца все пак познават това, което им е съдено да познаят.

Отчасти аз също живеях в тъмнина, макар и да се намирах на изключително светло, слънчево островче, което ми напомняше за местата на безсмъртния Омир, за онова бурно, бурно, но все пак уютно море, където е плавал Одисей.

Моята съседка по маса се оказа учен — учен, както се изясни със световно име (на тази мила Земя също имаше наука, учени звания и световни имена). Тя беше известен ентомолог — специалистка, изучаваща живота и нравите на насекомите.

Ето за този странен живот и за тези удивителни нрави тя започна беседа с мен между първото и второто и между второто и третото, на уютната масичка край прозореца, където висеше толкова земно и толкова бяло перденце.

За насекомите аз знаех малко на онази Земя. Мухи, комари, дървеници и хлебарки. Но това беше само от опит, битово и приземено приложно знание. Оттатък това принудително и скучно, като бръмченето на комар знание не се промъкваше и не просветваше нито една мисъл със стойност.

Но Олга се постара да освети с дневната светлина на своята търсеца мисъл тази част на тайнствения свят.

— Та насекомите — аз подразбирам числото на видовете — ми съобща тя — са много повече от всички други видове на животинското

царство.

— Но тези, които ги изучават, ентомолозите — попитах, — не са толкова много?

— Какво говорите? Сега почти всички учени в една или друга степен станаха ентомолози. Ентомологията е първата от науките. Тя е даже по-напред от математиката и физиката.

— А защо така?

— Защото след сто години на нашата планета вероятно ще останат единствено насекомите.

Тя произнесе тези странно звучащи думи и изведнъж се смути, цялата стана като розата в чашата. Очевидно си беше спомнила за моята амнезия и си беше помислила, че до определено време от мен е необходимо много да се крие.

Тя се изчерви. А аз станах бял като платно и като в огледало видях своята бледност върху нейното лице, в нейните очи, които ме гледаха с болка и съчувствие.

— Какво? Как да ви разбирам? — попитах аз.

— Пошегувах се, разбира се — каза тя тихо. — Не ми се сърдете, аз неволно...

Тя не се доизказа.

Огледах се и видях. Зад масите всички бяха заети с храненето и въздухът в столовата беше син и радостен като на картинките на импресионистите. „Интересно, имало ли е импресионисти — помислих си аз — на тази Земя?“

Аз зададох този въпрос на себе си, а не на нея. Нея ми се искаше да попитам за друго, но разбрах, че е по-добре да отложам този въпрос. Не беше тази минутата, в която можех да попитам.

Минутата се проточи доста напрегнато. Започнала така трагично, тя завърши почти с фарс.

— Шекспир! — извика някого женски глас. — Шек-спи-ир!

Аз се разсмях: нима на света можеше да има още един Шекспир и при това жив, който откликва на чуждия зов.

— Шекспир!

Никой не се отзова.

Тогава моята съседка, ентомоложката Олга, ме върна към действителността.

— Това е за вас — каза тя. — Вие сте Шекспир, нали?

— Да, Шекспир съм.

— Вика ви сестрата-домакиня.

Аз се приближих до сестрата-домакиня, която седеше до входа на столовата.

— Вие нищо ли не сте загубили? — попита тя.

— Ако не смятам себе си, нищо — отговорих.

Тя изненадано ме погледна.

— Аз боледувах от загуба на паметта — обясних, — но малко по малко тя започва да се възвръща.

— Тогава ще си спомните...

Тя ми протегна снимка с портрета на Офелия.

— Намерих това до вратата на вашата стая. В коридора.

— Благодаря...

Никак не можех да си спомня съществувала ли е тази снимка, или изникна от небитието? По всяка вероятност фотографи и любители бяха снимали портрета на Офелия на изложбата, преди той да се „развали“... Но как тази снимка беше попаднала тук? Дали не ми я беше изпратила Офелия?

Твърде много загадки за един ден. Още веднъж поблагодарих на домакинята и излязох в градината. Седнах на скамейката. Над дърветата плуваха облаци. Обикновени облаци. Бели със синичко. Точно такива облаци и при това над градина винаги напомнят за безгрижност.

По алеите се разхождаха почиващите. Скоро видях ентомолога Олга. Беше сама. Станах и се приближих до нея.

— Не преча ли?

— Моля ви, моля ви — отговори тя. — Радвам се.

Излязохме от градината и тръгнахме по улицата. Това беше тиха улица на неголямо курортно селище.

Разхождахме се два или три часа. Всичко изглеждаше доста обикновено с изключение на едно. Никъде не видях нито малки деца, нито хлапета. Младежи и девойки се срещаха, но не по-млади от двайсет — двайсет и пет години. Аз си помислих: тук така се грижат за покоя на почиващите, че не допускат децата и хлапетата с техния шум. За неженени и нервни хора е добре, но не е ли твърде егоистично?

Исках да попитам за това Олга, но се отказах. Попитах не за децата, а за насекомите.

— Вие казахте — напомних ѝ аз, — че след сто години...

— Да, след сто години или след двеста.

— Какво ще стане тогава?

— Нищо — отговори тя.

— Никой или нищо?

— Не, битието ще остане, но ще измени своите форми. Ще настъпи ерата на насекомите.

— А хората?

Тя ме погледна с уплаха и нищо не отговори.

— А хората? — повторих аз своя нелеп въпрос.

— Хората не могат да живеят повече от сто години. А най-младият от нас е на двадесет години.

— А къде са децата?

— Те престанаха да се раждат.

— Аборти ли? — попитах аз. — Или противозачатъчни средства?

— Не. Радиация. А тя, както е известно, не е така опасна за соматичните клетки, както за половите.

— Но защо не са създали защита против радиацията?

— Не успяха. Имаше война. И една от фашистките държави употреби срещу своите противници коварното оръжие. В дивата си ненавист към всичко живо те нанесоха непоправим удар на бъдещето. Сега няма бъдеще. Има само настояще. Но то може да продължи дълго, дълго. Учените цитолози търсят средство за безсмъртие. Ако не го намерят, ще настъпи ерата на насекомите. Насекомите не са пострадали от радиацията. Те се плодят... Те ще дойдат да сменят всички бозайници, в това число и хората, ако не бъде намерено средство за достигане на безсмъртието.

— Безсмъртие ли? — попитах аз. — Какво означава това?

— Философите сега пишат много за него — отговори Олга. — Създадени са множество научноизследователски институти за изучаване на проблемите, свързани с безсмъртието. Един от философите беше казал: „Безсмъртието — това е безкрайно продължаващото настояще, настояще без бъдеще.“ Но тази мисъл е призната за спорна.

— А какво в нея е спорното?

— Етическата страна... Не може да се каже на хората, че те нямат бъдеще.

— Но ако това е истина, струва ли се да се крие?

— Освен силни хора съществуват и слаби. Те се нуждаят от илюзии. Освен това някои учени смятат, че могат да се създадат хора по изкуствен път.

— Роботи?

— Не, истински живи хора.

— По какъв начин?

— Сега ще ви обясня. Половите клетки под влияние на радиацията са загубили наследствената си памет, но соматичните клетки почти не са пострадали. А всяка соматична клетка, взета от индивида при съответните условия, също може да си спомни и да възпроизведе индивид.

— Ами да! — възкликнах аз радостно. — Значи, не всичко е загубено.

— Но това няма да бъде създаване на ново, а буквално повторение на това, което е било. Соматичната клетка за разлика от половата произвежда не нов човек, а възпроизвежда стария, в потомството повтаря неговия двойник.

— В същност почти същата тази вечност?

— Да. Повторение. Синът е двойник на бащата, синът на сина е не внук, а същият този дядо, но подмладен. И така до безкрайност. Живот на поколенията, но без обновление.

— А какъв е изходът?

— Друг изход няма. Само този.

— А насекомите?

Тя ме погледна с такъв вид, сякаш аз отгатнах нейната действителна тайна, най-скритата ѝ мисъл.

— Насекомите ще могат да се обновяват, да обновяват живота, те ще еволюират.

— Вие искате хората да им отстъпят място?

Тя не отговори.

Паузата се оказа твърде дълга. Тя зае целия обратен път от края на селището до брега на морето, където се издигаха санаториумите.

И през целия път, докато моята спътница мълчеше, аз мислено беседвах сам със себе си. Стараех се да си представя семейство, състоящо се от двойници: дъщерята копие на майката, синът —

двойник на бащата, внукът и внучката — повторение на дядото и бабата.

Семейството излиза от къщи на разходка. И среща друго семейство, в което също всеки е копие на другия.

Дали е страшно? А може би не е? Всичко е въпрос на навик. Братята и сестрите близнаци все пак свикват един с друг, а техните родители и познати пък — с тях. По-добре близнаци, отколкото насекоми.

Като влязохме в санаториума, аз погледнах своята спътница. Лицето ѝ беше тъжно. Тя мислеше за нещо. За какво ли?

На тази Земя скоро щеше да настъпи вечността. Смъртта щеше да съществува, но щеше да изгуби всякакъв смисъл. Умрелият щеше да продължи себе си в своето точно подобие, в своя двойник.

Смъртта щеше да съществува, но раждането щеше да се прекрати. Не може да се нарече раждане изкуствено възпроизвеждане на двойник от соматична клетка. И нямаше да има любов.

Аз ходех из стаята от ъгъл на ъгъл и мислех. Не можех да не мисля. Исках да разбера и да си представя тази планета, толкова удивително приличаща на Земята.

Стаята не беше празна. В нея имаше вещи, необходими за нейния обитател. От лошо затворения кран на мивката капеше в порцелановата раковина вода. До умивалника висеше кърпа.

Имаше бюро. Зад това бюро множество сменящи се един друг наематели са писали писма до къщи. С какво тези писма са се различавали от другите, които пишат и изпращат на моята Земя? С една съществена особеност. В тези писма не са питали за здравето на своите деца и не са им изпращали поздравии.

Е какво пък! Нали на моята Земя също има неженени и стари моми. Тях също малко ги интересуват децата. Нима ме интересуваха доскоро и мен?

Ето за какво мислех, като ходех от единия ъгъл до другия.

За един миг се видях отстрани, сякаш погледнах в дълбоко психическо огледало, което отразява не само физическия облик, но и вътрешния свят.

Не е ли смешно и глупаво, че аз, нежененият, не мога да си представя свят, населен само с ергени и стари моми и бездетни съпрузи.

Да, аз не можех да си го представя, защото той беше твърде уродлив. На моята Земя ергените, старите моми и бездетните съпрузи бяха изключение.

Ако имаше само едно или две деца на хиляди възрастни, като един вид изключение, аз щях да си представя този свят. Но той беше така невъобразим, както Земята, населена с живи кукли.

Дойдоха ми на ум стиховете на Бодлер, които бях чел на моята Земя:

*Душа, погледай: на живота ужаса е целия
край нас, от кукли разиграван, но в истинска драма.
Те идват като бледи лунатици и се целят
в пустотата с топчета, в които е угаснал пламъка.*

Да, но тук имаше истинска драма, разиграна не от кукли, а от хора. Засега хора. Хора, на които предстоеше да се превърнат в кукли.

Реших да се запозная с живота на планетата, с историята на нейното общество, с философията на нейната култура. В библиотеката на санаториума получих необходимите ми книги. Донесох тежкия пакет в своята стая, поставих го на бюрото. Но някакво неопределено, смътно тревожно чувство ми пречеше да разтворя даже само една от тези книги и да започна да чета. Аз стоях до купчината книги, както навярно е стоял първобитният Адам до дървото на познанието, на доброто и злото, още нерешил да откъсне ли коварния плод, или да го остави да си виси на клончето.

Има явления, които може би е по-добре да не знаеш. С какво бих могъл да помогна на хората, лишени от бъдеще?

Адам не е мислил за бъдещето, когато е протегнал ръка към клонката и е откъснал забранения плод. Моята ръка също непредпазливо се протегна и разтвори една от книгите.

На титулния лист на книгата, за съжаление, нямаше портрета на нейния автор. Кратката анотация съобщаваше на читателя най-необходимите сведения. Авторът на разтворената от мен книга беше най-крупният социолог и психолог за двете последни десетилетия.

Той беше станал социолог веднага след като се беше случило това. Думата *това* беше една от най-безличните и неопределени думи. Но нали това, което се беше случило, вместо лице имаше маска. Хората така се бяха объркали, че не бяха намерили веднага подходящата дума.

От само себе си се разбира, че те бяха намерили тази дума. Те бяха назвали неназовимото, но от това не им беше станало по-леко. Въпреки че за какво в същност съществуват думите? За общуване? Не само. А също и за това, да може едва-едва да се смекчи твърде суровият и реален свят на вещите и явленията, да се приближи към човека, да стане с него на „ти“.

С помощта на думите човек беше съумял да стане на „ти“ даже със смъртта. Но това събитие беше по-неопределено и по-загадъчно от смъртта, с него засега хората не бяха станали на „ти“.

Социологът беше мъжествен човек. Това не са мои думи, а думите на анотацията, приложена към книгата. Той се беше натоварил със смелостта да погледне истината в очите. Думата „очи“ е, разбира се, метафора. Тази истина нямаше очи. По-точно тя имаше, но ги беше избола като героиня от антична трагедия. Затова пък социологът имаше очи.

С каква болка, с какво подтиснато чувство той беше написал първата фраза, с която започваше първата страница от неговата книга. Той беше поставил точката и беше заплакал. С плач искаше да смекчи обстоятелството, мислено да намери опорната точка в това безумие, в тази катастрофа.

Но той не беше намерил опорната точка. И беше написал втората фраза. Неговата мисъл беше притисната от спазми. Но това не го беше спряло. Той беше длъжен да обясни на самия себе си и на всички свои съвременници това, което се нуждаеше от обяснение.

Третата фраза той сякаш беше откъснал от тялото си заедно с месото. Той не щадеше себе си.

В далечната предистория и история той се опитваше да проследи източниците на съдбоносната непоправима грешка, която беше извършило човечеството във века на ядрената физика и молекулярната биология.

На тази Земя, така както и на моята, също беше съществувала някога античната епоха.

Хората от тази удивително мъжествена епоха не се страхували да гледат в очите никоя, дори и най-страшната истина. За това говорят произведенията от тази епоха и най-вече трагедията. Човекът ходел в театъра не да се позабавлява, не да почине, а да се докосне до най-сложните тайни на битието. Още не съществувало еснафството. Кога

се беше появило то? Дали не тогава, когато до люлката на детето бяха започнали да се появяват играчки, дошли сякаш отникъде. За детето не съществува метафизичното понятие „отникъде“. Родителите обяснявали на детето: донесе ги Дядо Мраз. На детето се внушавала лицемерната мисъл, че то е скъпо не само на родителите си, но и на вездесъщия непознат със сантиментална брада — Дядо Мраз. Дали не се уподобяваше на Дядо Мраз и цялата действителност, също уж добричка, сивобрада и сантиментална като него?

В съзнанието на детето беше пуснал корени митът за Дядо Мраз и за сладникаводобричката действителност.

Никой не обича така илюзиите, както еснафството. На тази почва, наторена от много поколения еснафи, възниква фашизмът. Фашизмът беше краят на прогреса. Той беше лишил човечеството от бъдещето, като беше поставил под него радиационната бомба.

Ходът на мислите на социолога не беше толкова простичък, както го излагам тук, но не ми е възможно да предам със свои думи чуждата мисъл, която имаше свой език, свои доводи и основания. Социологът търсеше грешката, съдбовната грешка, извършена от човечеството, сякаш ставаше дума за грешка, която още не е късно да се поправи.

Много страници от тази страстна като изповед книга ми се сториха спорни. Не беше ли наивно да се прехвърля отговорността за престъпленията на фашизма върху Дядо Мраз? Дядо Мраз едва ли беше виновен за това, че децата, получаващи от негово име подаръци, след това попадаха под бомбите и снарядите на войните, в газовите камери и концентрационните лагери. Изглежда, социологът имаше стари сметки с Дядо Мраз и със своите родители, които той подозираше в лекомислие и лицемерие. Своя оеснафен век той противопоставяше на века на античните мъдреци. Тези мисли не ми се сториха оригинални. Социологът смяташе, че човечеството е тръгнало не по този път, по който е трябвало да върви. Кога беше започнало това? Социологът беше казал, че това е започнало от времето, когато неопозитивизмът беше обявил философията извън закона и беше приучил хората да се прекланят пред факта и да мислят, че на света не съществуват никакви проблеми... На хората им се внушавала идеята, че мисълта — това е нещо второстепенно. Между Дядо Мраз, действителността и модният начин на мислене се проточваше нишка.

Неопозитивизмът препоръчваше на хората да не се замислят. Той осмиваше мислителите и мъдреците. Вече бяха конструирани и започваха безотказна да действуват не само изчислителните, но и мислителните машини. Човечеството беше връчило най-ценното и дълбоко от всичко, което е знаела историята на Вселената — своята мисъл, — на машината и ѝ беше поръчало да мисли вместо него.

Много учени бяха считали, че мисълта и познанието скоро ще могат без човека, който по това време вече започвал да се превръща от творец в бездуховен потребител... Капиталистическата цивилизация поощрявала това, като заплашвала социалистическите страни с война и изтребление. А след това беше започнала войната на машините. Тя беше започнала в тази година, когато учените бяха успели да извършат последното велико откритие.

Била е разкрита същността на морските бозайници, приличащи на нашите делфини.

Както скоро се изяснило, това било принципно различно, необичайно поетично и многоаспектно виждане на света. Светът на морските бозайници (оттогава наречени разумни) беше водата, която изглеждаше монотонна, еднообразна, бедна на събития стихия. Но за много десетки милиони години съществуване на този вид, дотолкова се бяха усъвършенствували чувствата, дотолкова се беше развил мозъкът, че познанието беше открито на тези бозайници в мнимо еднообразната среда поразително многообразие.

Тук, на своята планета, хората в същност се бяха срещнали с друг разум, други принципи на познанието, сякаш бяха долетели до друга планета.

Беше започнал диалогът на човека и морските разумни бозайници.

Вълната на новата мисъл, на новото знание, на новото небивало, безкрайно своеобразно виждане трябваше да оживи и въодушеви умереното човечество, да изостри неговата угаснала любознателност, но диалогът беше прекъснат. Започнала войната. Воювали машините, но загивали хората.

Да, диалогът бил прекъснат.

За дълго ли?

Завинаги.

Разумните бозайници бяха загинали едва ли не първи в тази гигантска война на физици, химици, математици и машини.

Пред човечеството беше възникнал нов, небивал проблем: какво ще стане с мисълта? Как да се съхрани и да се продължи в хилядолетията и вековете?

Едва сега, когато се срещнаха с другия разум, с другата мисъл, хората бяха съумели да оценят своето собствено знание, своята собствена мисъл. А нали до неотдавна те с подозрение се бяха отнасяли към мисълта, като ѝ бяха противопоставяли чувството и живота.

Учените и техниците започнали да усъвършенствуват логическите машини. Мисълта трябваше да се развива, като се отделяше от човека и забравяше за него. Беше изказана идеята, че човекът е станал пречка в развитието на мисълта, че на съвременния етап знанието не се нуждае от човека, че отдавна е мечтаело да се освободи от човека и на края се е освободило.

Ударите на старинния стенен часовник (в тези бавни мелодични удари имаше нещо музикално-дикенско), ми напомниха, че е време да се отива в столовата. Започваше времето на вечерята в санаториума.

Аз прекъснах четенето, като оставих книгата незатворена на бюрото.

След половин час щях да се върна и да възобновя четенето. А може би да не чета по-нататък? Да затворя книгата и по-скоро да я върна в библиотеката? Та аз не бях древен грък, за да гледам без страх истината в очите.

Когато влязох в столовата, всички вечеряха. На масата освен Олга видях още един почиващ.

— Запознайте се — ми каза Олга и назова името, същото това име, което аз току-що бях прочел на корицата на книгата, оставена от мен на бюрото.

Това име, слизайки от корицата, сякаш ме извика с гласа на Олга.

Олга още веднъж назова това име и аз се учудих на играта на случая. Случаят, изглежда, беше в заговор с обстоятелствата, които не искаха от мен да затворя очи пред жестоките, прекалено жестоките факти.

Погледнах своя знаменит, изпратен ми от съдбата съсед. Той беше дребен на ръст, с най-безгрижната и лекомислена физиономия, която съм срещал на този свят. Той приличаше на шегобиец-масовик. Смеещи се очички. Усмивваща се уста. На кого ли се усмивваше? На вас? И на вас също. Но преди всичко на себе си и на обстоятелствата, които, изглежда, напълно я задоволяваха. Дали беше самодоволство? А защо не? Той наля в чашата червено вино, намигна фамилиарно, сякаш на Олга или на мен, или на всички седящи в столовата и пи.

Не можеше този човек да бъде авторът на философската книга. С голям напън бих могъл да си го представя като пишещ учебно пособие за кулинали или винари, но в никакъв случай като мислител.

А в същност защо? Защо философът да няма вид на масовик или на естраден остроумник? Хърбърт Уелз е бил велик писател, създател на удивително смели и оригинални научнофантастични концепции. А тези, които са го познавали отблизо, твърдят, че неговата външност не съвпадала с неговия вътрешен свят, той бил дребен и припрян... А философът Шопенхауер е бил дребнав старик, осакатил своята съседка, а след това ѝ плащал издръжка?

Аз мислено си възразявах, но не можех да се самоубедея.

Аз казах, като се обърнах към съседа:

— Извинете ме, дълго време боледувах и както се казва, съм изостанал от живота.

— Ние всички сме изостанали от живота — пошегува се човекът, приличащ на масовик — и животът е изостанал от нас. Контактът е загубен. — И той отново намигна, този път явно не на нас, а на бутилката с червено вино.

— Името ви ми е познато, — казах аз, — вие случайно нямате ли същата фамилия на знаменития социолог?

— Не, нямам случайно същата фамилия — отговори той, — случайно съм самият той.

— Авторът на нашумялата книга?

— Да — каза той. — Докато книгата още не се е отказала от мен. Както говореха преди тридесет години, не се е обособила... Моля ви, подайте ми ето тази чиния със сельодката. Отлична, държа да ви доложа, сельодка. Докато съществува сельодката и тънко нарязаният лук, полят с майонеза, не си струва човечеството да изпада в униние.

— Не знам как е човечеството — казах аз, подавайки му чинията със сельодката, — но вие явно не изпадате в униние.

— А вие? Нима вие сте изпаднали?

— С ваша помощ.

— Как да ви разбирам?

— Точно сега чета вашата книга.

— Вие ме приемате за продължение на книгата ми ли?

— Не за продължение. Не! Но аз смятам, че между книгата и автора трябва да има единство, ако авторът е напълно искрен човек.

— Можете да ме смятате за ненапълно искрен. Разрешавам ви. Но книгата си е книга, а аз не съм книга. Аз съм човек. И нищо човешко не ми е чуждо. Нима трябва да се отдам на унинието, когато

опитвам такава вкусна сельодка и пийвам такава отлично вино? Мъничко сенсуализъм няма да попречи на човек, даже ако той едва вчера е разбрал, че е смъртен. А аз съм го разбрал не от вчера.

— В талантливата си книга вие не оставяте никаква надежда.

— За какво се пишат книгите? — изведнъж ме попита той. Не отговорих. Той отговори и заради мен, и заради себе си:

— За това, да може освен всичко друго и да ги четат. А кой ще чете оптимистична книга, приличаща на уводната статия на вестник „Физическа култура и спорт“? Отчаяние и страдание на хартия и жизнерадост в действителност. Сега е на мода дуализъм от такъв род. Като се повесели в обществото на приятели и погуляе на воля, човек няма нищо против да потъгува в къщи.

— Но какво ти веселие тук, какъв смях, когато...

— А какво собствено е станало? Какво?

— Как какво? А продължението на човешкия род?...

— Ах, ето какво ви тревожи. Човешкият род ли? Нима не ви е известно, че този проблем е разрешен от науката? Достатъчно е да се вземе ядро от всяка наша соматична клетка, например късче кожа, и да се присади ядрото в женска яйцеклетка и вие отново ще почнете да живеете в лицето на своя двойник-син. Не се огорчавайте, приятелю. Не приемайте нищо близко до сърцето си. Нека се огорчава вашият бъдещ син или внук, когато разбере, че с нищо не се различава от вас.

На следващата сутрин ме събуди изстрел от револвер.

На закуската разбрах кой беше стрелял. Беше стрелял социологът. Беше стрелял в себе си.

Когато дойдох в стаята си, отново разтворих книгата му.

Аз никога по-рано не се бях замислил над това, защо се пишат биографиите на писателите или философите. Нали те се пишат и за това, за да покажат, че между автора и неговата книга съществува единство. А какво би било, ако го нямаше това единство? Какво би било, ако авторът прилича на естраден актьор, на масовик или светски бърборко, а неговата книга — това е могъщата мисъл, искреният и трагичен глас на изведнъж заговорилата история и природа?

Аз мислех за това, разтваряйки книгата. Мислех за това и за пистолетното дуло, насочено към слепоочието, и за сельодката с лук, и за пошлия му глас на естраден изпълнител, и за неговите празни, изтъркани, ничии думи. Но то беше само маска. Маска, която кой знае защо беше надянал на себе си дълбокият и изтънчен човек.

Неговата книга — това беше той самият. Той самият и този път без маска.

Книгата беше многогласна. Тя беше съумяла да се слее с множеството хора, пред които изведнъж беше възникнала стена. От едната страна — стена, а от другата — пропаст. Нямаше накъде да се бърза. Време беше да се помисли. Но нима малко беше мислило човечеството за няколко хилядолетия своя цивилизация? Нима малко мислители беше създадо? Но нито един мислител не можеше да предвиди това, което се беше случило в резултат от войната на машините.

Беше нужно отново да се даде отговор на въпроса — що е това човек?

Вече няколко пъти социолозите отговаряха на тези въпрос така: човекът е двойствено същество, своего рода кентавър. Биологическо-животинското начало се е сляло с духовно-социалното.

От времето, когато е възникнала цивилизацията, човекът е започнал да се срамува в себе си от това, което е свързано с физиологията и биологията. Той се е нуждаел от илюзии. Илюзията му е помагала да не забелязва в себе си животинското начало. Илюзията и свързаният с тази вечна илюзия талант. Тази илюзия е родила и изкуството, и науката.

Но изведнъж времето беше спряло. Времето беше спряло, но часовниците вървяха. И заради това, че вървяха часовниците, спрялото време изглеждаше още по-загадъчно и страшно.

Човекът си беше спомнил, че освен човек той е и генотип. Думата „генотип“ премина от учебника по генетика в битовата разговорна реч. Тя беше в устата на всички.

Генотип. Какво значеше това? Това значи, че всеки индивид е едновременно и род. Нали освен себе си носи и безкрайно количество други. Това са гените. Най-удивителното от всичко, което е създала природата. Гените, това е възможността за различни комбинации, за появата на все по-нови и нови, никога неповтарящи се индивидуалности. Това е резерв и безкраен прогрес, без което би била невъзможна биосферата.

Човекът е генотипът, фокусът, в който се събират нишките на времената и още нереализираните индивидуалности.

Да отнемеш на човека гените — значи да го изтръгнеш от времето и да го оставиш в пустотата.

И това беше осъществено във войната на машините.

Войната свърши. Бяха оцелели милиони хора. Но тези хора носеха в себе си само самите себе си. Те бяха завинаги откъснати от миналото и бъдещето. Връзката на времената се беше прекъснала. Гените бяха загинали.

Наистина, беше се съхранила паметта на соматичните клетки, непокътнати от радиацията. По изкуствен път можеше да се продължава човешкият род. Но соматичните клетки, за разлика от половите не бяха подчинени на играта на случая. Случаят беше изгонен от природата на човека, а, значи, беше изгонена възможността за реализация на безконечните комбинации, неповторимостта на индивида. Безкрайните повторения на едно и също, вечността — ето с какво се беше срещнало лице в лице човечеството след войната на машините.

А какво следваше по-нататък?

Завръщането ми в моя свят беше доста банално.

Събудих се и видях булеварда, пълен с бавачки, майки, баби и деца.

— Къде се намирам? — попитах едрата бавачка, която седеше до мен на пейката.

— На Большой проспект, гражданино — отговори бавачката. — Изглежда, много сте пили. Спите тук вече сума часове.

Погледнах наляво и надясно. Да, детството още съществуваше. Значи, бях на своята Земя.

Като се вършах в стаята си, чух телефонния звън в коридора.

Вдигнах слушалката и извиках:

— Слушам!

И веднага чух познатия глас.

— Добре дошъл — каза Офелия. — Как се чувствуваш?

— Нима съм ходил някъде, а не съм видял всичко това насън?

— Попитай съседите колко дена те е нямало — каза Офелия и окачи слушалката.

Разбира се, не започнах да разпитвам съседите. Моят вътрешен опит ми говореше, че това не е било сън, а действителност.

Дълго ходих из стаята от единия ъгъл до другия и мислих. За какво ли? За детството. И за тази планета, в която детството вече не съществуваше. Тази мисъл не ми даваше покой и за да се освободя от гнетящото ме чувство, аз реших да напиша роман. Роман — утопия. Тогаваше още не съществуваше понятието „антиутопия“.

И аз тръгнах да купувам дебела тетрадка. Но първата фраза, която написах, ме докара до пълно униние:

„В градината пееха птици...“

— А защо пееха те? — попита гласът, който седи вътре в мен. —
Защо?

Не съумях да отговоря на този въпрос. Действително защо пееха? За какво? И защо трябваше да започвам своя роман с тази глупава фраза?

Задрасках тази фраза и написах друга.

„Птиците не пееха“ — написах аз.

— Защо не пееха? — попита гласът, седящ вътре в мен.

Защо?

Въпросът остана без отговор.

Не, нещо при мен не вървеше. И аз се обърнах за помощ към Офелия. Вие може би си мислите, че тя ми диктуваше, произнасяйки със своя надменно-мелодичен глас на полубогиня-полудомакиня красивите и благозвучни думи?

Не, тя просто се превръщаше в книга, като се сливаше с нейния текст, както синята горска река става част от гората и част от битието в поемата на истинския поет, където думите не са просто думи, а вещи и явления, облекли се в звук, в ехо, в ехото на живота, в ехо, което отразява и теб, и мен, като си играе със света и нещата във вълшебна игра.

Не ми беше известно как са разказвали древните скалди своите саги, как са говорили Омир и авторът на „Слово о полку Игореве“. Дали самото време не е говорило с техния глас? Гласът на Офелия отново стана ридаещ, както в дните, когато ходеше по дворовете и пееше древноскандинавската еда, без да мисли за това, ще разберат ли еснафите, които се приближаваха към отворените прозорци, думите, подредени от древно-скандинавския певец-поет.

Понякога тя прекъсваше своята еда, своя разказ, за да побъбри и да попуши. И ние започвахме с нея разговор за това, що е поезия.

Да, какво е това поезия в същност?

Стотици, хиляди хора, като започнем от Аристотел, са се опитвали да отговорят на този въпрос, но поезията се е изплъзвала от клопката на логиката. Тогава историците и изследователите потапяли мисълта си в бездънното море на историята, в тези хилядолетия, когато ръката на кроманьонеца е рисувала на стената с охра елен или бизон. Животът сливал себе си с линията и цвета, за да съедини теб и мен и този миг на стената на пещерата. И все пак това беше също така необяснимо, както беше необяснима Офелия — дума, картина, образ и жената на Коля, която седеше ето тук срещу мен.

Тя седеше и синята струйка цигарен дим се виеше около нейното прекрасно и уморено лице. А редом на масата имаше пепелник с фасове, чаша с чай и франзела.

— А няма ли да се случи — попитах я аз — с моя роман същото, което се случи с твоя портрет?

— А какво се случи с него?

— Интересно! Като че ли не знаеш?

— Знам — каза тя с досада. — Но аз не можех да седя на платното. Чакаше ме мъжът ми Коля. И трябваше да пера. Да глEDIA. Да купя моркови. Да ги смеля в машинката за месо. Коля обича кюфтета от моркови.

— Твоят Коля вегетарианец ли е?

— Напротив. Но ние нямаме пари, за да печем бифтек ал'англе. Моят мъж не е непман, а аспирант.

— Твоят мъж е цитолог. А цитолозите ще докарат беда на човечеството. Те ще открият филогенетичната памет в хромозомите на соматичната клетка и ще поднесат като подарък на човечеството безсмъртието, вечността.

— Но аз също съм безсмъртна — каза Офелия — и това не ми пречи да обичам Коля и да ти помагам да пишеш твоя фантастичен роман.

— Не е съвсем фантастичен — казах аз.

— Какво имаш пред вид?

— Има много немотивирани страници, постъпки, събития, лица.

— Например?

— Не е необходимо дълго да се търси пример. Ето ти. Как можеш да обясниш коя си ти. Ти си необяснима.

Лицето на Офелия стана удивено-обидено.

— Как така необяснима? Аз ли съм необяснима! И ти имаш неделикатността да ми го казваш!

— Е добре де! Ще ти обясня. Ще ти го превода от езика на митологията и поезията на обикновен език. Ако говорим на висок стил — ти си вълшебница.

— А ако не говорим на висок?

— Магьосница.

— Аз ли съм магьосница?

— Е добре де, добре. Ти си знак. Тази дума също е преводима.

— Преведи я.

— Ти си идея, вълпътена в материална обвивка, мисъл, станала плът.

— А каква съм още?

— Вещица.

— Каква?

— Вещица.

— Ах, значи така! Ще ти дам да разбереш. Гледай!

Аз погледнах и се хванах за перваза. Пред мен имаше бездна. Вакуум. Пустота. Бездната и Офелия на стола.

Това продължи не повече от пет минути. А после развеществените вещи отново се върнаха към обикновената си форма. Отново се появи бюрото. Шкафът. Стената с прозореца. Подът. А на пода моите износени чорапи, които бях забравил да прибера.

— Та коя съм аз? — попита Офелия и се разсмя.

— Ти си жена на младши научен сътрудник. Но внимавай! Ще подам заявление срещу теб. Ще изброя всичко, което умееш и знаеш. Не е достойно за жената на младши научен сътрудник да се занимава с такива работи.

— Заедно с това — прекъсна ме тя — ти кажи, че съм ти помагала да пишеш романа.

— Не, по-добре това да си остане тайна.

Офелия погледна часовника.

— Е добре, време ми е. До утре.

На другия ден Офелия закъсна. И ми се наложи дълго да чакам, гледайки празната бяла недовършена страница.

Най на края тя се появи.

— Къде беше? — попитах аз.

— Ходих с Коля на кино. Гледах вълшебен филм. За птиците. И за това, как си вият гнездата.

— Ти също си сви гнездо. До уши затъна в бита. Това не е подходящо за теб.

— Стига си хленчил. Докъде бяхме спрели вчера? Ах, да! Слушай!

И тя започна да създава от думите облаци, реки, хора, животни, страсти.

И когато се огледах, аз видях планина. В моята стая се беше появила планина. Откъде? Мисля, че някъде откъм Байкал. Само отгатак Байкал може да се види такава планина жива като бик, огромен бик, по гърба на който се катерят нагоре дърветата.

Стръмна планина, нищо не може да се каже. И портативна. Тя стоеше на пода зад бюрото. Сърцето ми се сви от ужас — какво ще стане, ако подът не издържи? Но подът издържа, защото планината не се подчиняваше на известния закон на Нютон. Планината не желаше

да признава нито Нютон, нито Айнщайн. От всички учени тя признаваше само Лобачевски.

Планината беше пред мен, част от географски ландшафт. А после се появи и езерото. Портативно езеро. Едновременно голямо и малко, като на картина, където майсторството на художника и перспективата мамят окото.

Офелия седеше на стола, кръстосала крака и пушеше. Тя се преструваше, че ми е донесла картина, нарисуван от някого пейзаж, а не късче жива природа, изменила на пространствените закони.

— Опиши тази планина — каза Офелия.

— А струва ли си да я описвам? — възразих аз. — Тя и без това си е планина. Едва ли се нуждае от описание.

После Офелия си отиде.

Офелия си отиде, а планината остана. Поставих я настрани в ъгъла, за да не ми пречи. А когато очаквах някого, я покривах с чаршаф. Художниците мислеха, че това е парче неизсъхнала глина или незавършен торс. Но те не се досещаха, че скулпторът не съм аз, а господ бог или планино-образователните процеси.

Понякога аз махах чаршафа, за да погледам какво става с планината. Нищо не ставаше с нея. Стоеше си в ъгъла заедно с езерото, истинска жива планина с катерещи се дървета. От планината миришеше на маралник, на пролет и на пиниеви дървета.

Веднъж когато позвъних на Офелия от един приятел, аз се увлякох и я попитах:

— Кога ще си вземеш езерото и планината?

— Езерото? — попита приятелят ми, когато свърших разговора си. — Какво езеро?

— Най-обикновено — казах аз. — Пречи ми.

Работата над романа вървеше бавно: ту Коля боледуваше и Офелия не можеше да се отлъчва, ту се разболяваше Офелия или се оплакваше от лошо настроение.

Опитвах се да пиша без нея. Нищо не се получаваше. Съюзът „и“, най-любимият ми съюз, съединяваше неизразителни думи, а не живи явления и предмети.

Офелия пееше и езерата се превръщаха в думи, а думите в дърветата на току-що изникнала гора. Съюзът „и“ ме викаше като гласа на планинска рекичка от гората и веднага небето на моето детство се разливаше над мен и почваха да ме викат по име събития и неща, които времето отдавна беше отнесло далеч.

Тя говореше и светът говореше заедно с нея и в живата тъкан на романа, който ми нашепваше ту като стихове, ту като любовни глупости, вече започваше да се вплита улицата с трамвая, хлебарницата с дървените козуначни хлябове, момчето-вестникарче, викащо до самозабрава „Вичир-ня-я красная газета“, кавказката пътека с Лермонтов, препускащ на кон, Ниагарският водопад, ангел, бавно литнал заедно с облак; стадо катерички, което преплуваше реката, където се беше отразил облакът с плуващия в синевата лермонтовски ангел.

Тя се спираше и настъпваше пауза, сякаш утро в манастирската градина след удар на камбана, и заедно с паузата светът се спираше, както на кръстовището на Невски и „Садовая“, където стегнатият милиционер със своето скулесто киргизко лице спираше транспорта, за да пропусне тълпата на детската градина и величествената ермитажна старица, приличаща на Рембранд, облякъл женски дрехи.

А паузата продължаваше и светът стоеше на кръстовището, очаквайки още незапочналата фраза, която трябваше да започне изведнъж като дъгата след дъжд, съставена от чисти детски боички, измити от капките на юлския дъжд.

Тя произнасяше тази фраза тихо-тихо, сякаш ми доверяваше тайната, нашепвайки ми живите имена, с които са били назовани дърветата и зверовете от изведнъж проговорилият неандерталец, научил се за първи път да събира думи от звуците.

Словото се превръщаше в хермелин, в пъстърва, в носорог, в скала, в очите на Сикстинската мадона, в смеещата се уста на Дикенс,

в камъните на каземата, където в своя предсмъртен час народоволецът Кибалчич е чертал апарата, способен да откъсне хората от Земята.

Какво още беше словото, което произнасяше тя?

То беше ти, читателю, и аз, вече затворен във фразата, като във Вселена, във фразата-свят, където току-що изцвили кон и се чу звън на чупещ леда ручей. Словото се превърна във върба, в мълния, в усмивката на дивака, в кораба на Одисей сред скалоподобни вълни и сладкогласи скали, и изведнъж то стана женска ръка и ръката се протегна до Сириус и до палеозойските морета като песен, където вместо мелодия бушуваха планини, събудени от земетресение.

Аз пишех романа с нейна помощ и ми се струваше, че вместо от електрическата лампа, страницата се осветява от луната, която Офелия държи в своите пръсти, напукани от чистене на картофи и от пране на бельото на Коля.

Словото се превръщаше в Коля, в центрофуга, в роял, по клавишите на който пробягват пръстите на Салиери, в северно сияние, в рязанските полета, в бузите на Ноздрев и в челото на Бетховен, в трагическа пеперуда, в звезда, в светлината, която още не е дошла до нас.

И ето словото се превръща в обрасло с блатна леща блато, където, потъвайки в ръждивата тиня, граничарите преследват — кого мислите? — Артемий Фьодорович, принуден най на края да смени Ленинград с някакъв град на уютната Европа, за да стане там собственик на кабаре, или автор на детективски романи, прикрит зад ефектно звучащ псевдоним: княз Одоевский или граф Лански.

Словото беше редом с граничарите, промъкващи се през бодливите храсти, за да изправят Артемий Фьодорович на очна ставка с миналото, да го лишат от възможността да стане княз Одоевский или граф Лански и да слуша негърски джаз в собствения си ресторант.

А след това словото потъваше в суетнята на градския ден, във влажната тъмнина на есенната нощ, в селското утро с вик на петел и свирка на пастир и дали не се носеше с влака Москва — Владивосток, Владивосток — Москва край железопътната спирка Ерофей Павлович и гара Зима, отнасяйки със себе си пасажерите, техните куфари и сънища, прозрачните води на Вайкал, вмираното на мазут пространство, намотано на колелата на спалните вагони.

Не се ли издигаше то над покрития с кора аил заедно с извивките на дима, а после не се ли превръщаше в стъпката на раванлия кон, в предсмъртния стон на негър и в линчуващата тълпа в Алабама, в звъна на млечната струя, удряща в дъното на менчето, в палитрата на Матис и Сарян, където боите не бяха изстискани от тубичка, а от клонки и треви, покрити с роса, във вика на бухала, в устните на детето, в скока на заека, в снежния връх на сипея, в бърборенето на водата, в симфония, изпълнявана от кълвачи, авлиги и славеи под ръководството на диригент, открил филиал на Ленинградската филхармония в задушната гора?

Словото се обличаше в душата на Хлебников и в жизнерадостното тяло на Торо, за да разбере езика на природата, да слуша гласа на зверовете и да разбира мълчанието на рибите. А след това отново ставаше слово и се сливаше с облака, с прозореца, с облика на Офелия, с нейното озадачено лице, тревожно погледнало часовника, който беше забравила да навие. И ето тя започва да навива часовника с двата дълги мраморни пръста на богиня, с такъв вид, сякаш заедно с нейния часовник беше спряло самото време, за което беше размишлявал Айнщайн и гадал Омир, слушайки монотонния шум на морските вълни и сухопътните битки.

И ето вече часовникът вървеше на ръката ѝ и на ръцете на всички жени на Земята, бързащи на среща със случая, с човека или с мълнията, с тази неизвестност, с която започва всяка нова крачка, година, час или ден.

Часовникът вървеше и за да провери дали върви, Офелия го вдигна към ухото си и в същия миг до нейното съществуване достигна плясъкът на вълната, дотърколила се от мезозойската ера до нас и побягна по-нататък, там, където нас вече няма да ни има.

Преди да започне новата фраза, тя беше успяла да отиде до дъщерята на Минос Ариадна, когато тя даваше на Тезей меча и кълбото с конци, за да не се обърка в лабиринта, а после беше успяла да прелети заедно със слънчевата светлина през нощта, описана от Тютчев, и да обхване цялото земно кълбо.

Часовникът вървеше на нейната антична ръка, малък дамски часовник, купен от Коля на черно на Ситния пазар за рождения ѝ ден. Дали имаше такъв ден, когато се е родила тя? Нима тя не беше съществувала тогава, когато Наполеон водеше своите войски към

Москва или в това черно утро, когато Пушкин пътуваше към Черная речка в съдбовната карета?

Нали Офелия освен всичко друго олицетворяваше мисълта, бурята от страсти и въображение, проникващо през телата като рентгенов лъч.

Тя произнасяше думите и те ме отнасяха, а заедно с мен и теб, читателю, в лабораторията на Пастър да мия епруветки, в прериите на Майн Рид, на листа хартия, по който бърза гъшето перо, стиснато в нервните пръсти на Едгар По, в приемната на всерусийския старейшина Калинин, в доменния цех, в новия светъл като утро басейн, където измиват от себе си въглищния прах миньорите, в самолета на Водопянов и в дилижанса на Брет-Харт, в калужката къщичка на Циолковски, в аудиторията, където Шредингер пише на дъската формулата, способна да обхване трепета на развещественото вещество, в детската количка и в кратера на вулкан.

Тя превръщаше мисълта в магията на заклинанието на магьосник, в шепота на Достоевски, в грохота на снежна лавина, в целувката на Жулиета, във вика на дивеч, застрелян на солниците, във вкуса на дива ягода, в провисналите гърди на Венера от Брасемпуи, в походката на Байрон и в речта на Цицерон, в проточеното свирене на заводската тръба, в мечтата на Баратински и в ироничния присмех на Волтер, в пръстена на Сатурн и в клонка хвойна, в небе, изплъзнало се от стихотворна строфа и надвиснало над канала на Грибоедов заедно с дъгата, със слънцето и последните капки на току-що падналия дъжд.

Часовникът вървеше на нейната ръка и на кулата на бившата Градска дума на Невски, където току-що се беше спрял Коля, купил четка за зъби и томчето Шекспир.

Часовничето вървеше на ръката ѝ. И Офелия беше тук, до мен, в моята неоправена стая, миришеца на вакса, мишки, чаен колбас и едновременно в душата на Александър Блок в този час, когато тя, изливайки се върху хартията, ловеше ритъма на червеноармейските крачки и гласа на частушката, сливаща се с виелицата.

Офелия беше тук, до мен, и на кораба на Христофор Колумб, в гнездото на лястовичката, слепено от късчета кал под покрива на спящия Фет, в храма, където се молеше Данте, до постелята, където умираше и така и не успя да умре Дон Кихот.

Тя беше до мен и едновременно на платното на Модилияни, в ателието на Роден, и в алеята, на която се беше спрял Есенин, вслушвайки се в песента на славея и скърцането на колелата, в леярния цех и в дръзката тачанка, в небето заедно с гълъба, излетял от ковчега, в дивизията на Чапаев и в сърцето на Лобачевски, в мига, когато му бе разкрил тайната на неевклидовото пространство.

Офелия и мигът — нима това не е едно и също? Тя съществуваше, за да запълни мига с тъга и нежност, гняв, предчувствие за радост, чувство, утоляващо жаждата, прилепило устни към прохладната струя на горския ручей.

Тя умееше да разтегли мига до вечност, сливайки го в дефилето с ехото, което цяло столетие повтаря реката, възстановявайки прекъснатата връзка на миналото с настоящето.

Офелия и ехото, нима не си приличат?

Но ехото отразява звука и зова, вика на реката и стона на звяра, а Офелия всмуква в себе си като гъба света и го превръща в поема.

Но случваха се и такива дни, в които Офелия, подигравайки еснафа, го вмъкваше в романа и го затваряше в света, лишен от страсти и движения, във вцепенената квартира на Бломов с вкаменен бит, със столове и кресла, облечени в сивата калъфка на скуката, с вещи и чувства, предадени в залог на еснафското благополучие, на жалкото желание нищо да не се изменя, служейки само на един бог — навика. И тук редом, в следващата глава или абзац, без да се бои, че ще я обвинят в тенденциозна праволинейност, тя пренасяше читателя в нацисткото стрелбище, където немски комунист, събирайки цялата си желязна воля, низвергва в духовната пропаст своите озверели палачи.

Брадичката на Балзак и мустаците на Мопасан, Айфеловата кула и гипсовата брада на Платон, тръпките на маларията и вика на грешника от Дантевия ад, тропота на кавалерията, полета на водното конче, мириса на момината сълза и смърдящия задух на затвора, грохота на гръмотевицата и бомбето на Чарли Чаплин, гроба на Шопен и арията на Татяна, Чеховата тъга и оглушителния смях на Рабле, пламъка на горския огън и вечното небитие на космическия вакуум, лицето на венецианската селянка и кикота на Мефистофел, якутските студове, африканския зной, тропическия порой — всичко това тя изливаше върху листа на ръкописа като от ведро върху леха, където цъфтят странни цветя, посадени в Ленинградската ботаническа

градина от ръката на кого мислите? — Квалифициран градинар, специално командирован от Марс.

Тя вече поставяше динамит от страстни думи под тежкото еснафско здание на сивата баналност, за да взриви безметежната скука и леност на еснафските вещи, за да изтръгне човека от вмиряната на сън пухени дюшеци на безсънния простор, който вече беше започнал да твори живота по чертежите на Циолковски и изчисленията на Айнщайн.

Тя превръщаше думите в цимент, за да слепи музиката и камъка, мечтата на поета и чугуна, увитите с дим дървета върху платното на Коро и котвата, бърборенето на детето и дванадесетбаловия щорм, разкъсаната от гняв уста на Дантон и брезовата горичка, пляска на фонтана и жестикулацията на немия, тялото на бягация бизон и танцуващото краче на балерината, тежкия замах на крилото на глухаря и плуващия по реката сал, на който седи русалка и печата на пишеща машина заповедта на директора на завода, произвеждащ вълшебни пръчици.

И на мен ми се струваше, че в Офелия се беше вселил Рилке или даже Айзенщайн и беше започнал да слепва облака с общарската работилница, планината с консерваторията, реката и нейните вълни с железопътната каса, пиниевата гора с увеселителното заведение, междуселския път, небето и телеграфните стълбове с фигурата на средновековния рицар, грохота на падащата вода с вечното мълчание на мраморната статуя, песента със звездите, слона с лисицата, ръката на хирурга с музиката на Бах, опитвайки с мисъл и чувство да догони живота чрез отново изплъзналата се от обятията фраза.

Тя ми помагаше да пиша роман не за отделния човек и не за неговото семейство, а за Вселената, хваната в капаните на нашето въображение, за бъдещето и настоящето, за плъзгащия се миг и за тежкото като живак време, застинало в дълбокия кладенец на историята, скована наистина от космически мраз. Тя се опитваше да размрази всичко, което се преструваше на мъртво, сякаш това слово беше същата тази жива вода, чиято целебна тайна знаят само руските народни приказки.

Увеличайки се, тя забравяше, че солидната проза с нейната последователност има свои закони и че само наивната поезия е способна на една нишка да наниже и океана и сълзата, припадъка и

момонта, Шекспир и акушерката, бурята и часовникаря, току-що разглобил часовник.

Тя се опитваше да превърне нашия роман в тази нишка, сякаш съществува такава здрава нишка, способна да издържи Кавказкия хребет и пеперудата, неизчислимата тежест на правеществото, от което е възникнал светът и мечтата, която не се нуждае от земното привличане.

Тя пишеше заедно с мен пронизан от мълнии роман, за да те откъсне, читателю, от твоите навици, от земното притегляне, от нестабилната като блато постеля, от мекото кресло, за да те отправи заедно със своята мисъл към Магелановия облак, към заменилите танковете бойни слонове на Канибал, към дружините на Дмитрий Донски и Куликово поле, в засмолените лодки на Ермак, в мините на Донбас, към формулите на Айнщайн и към душевното движение на Микеланджело, който умееше да зарежда с буря и страст даже студения мрамор. Но настъпи такъв ден, когато тя каза:

— Край. Сега може да се постави точка.

И в този ден аз разбрах от нея, че тя има намерение да се върне в XXII век, вземайки със себе си и мен.

— А Коля? — попитах аз.

— Коля заминава в научна командировка. В чужбина за година и половина. През това време ще изтече много вода.

За моето предстоящо завръщане най-рано от всички кой знае защо се досетиха вещите. Те явно разчитаха, че ще ги взема със себе си — накуцващият стол, купен някога оказион, синият емайлиран чайник, току-що прочистеният с игла и весело горящ примус, старичкият шкаф, кушетката, етажерката с бамбуковите крачка и, разбира се, стативът, който поглеждаше отвисоко към другите предмети и не без основание се считаше за любимец на господаря си.

Все още се намирах в това столетие, в което вещите не се бяха превърнали в пъргав и умен слуга и бяха още част от забавеното съществуване, постоянно напомняйки на човека, че те не са продължение на самия него, а само привични негови желаня, получили за всеки случай материално битие.

Ненаправно натюрмортът — великото създание на холандците — се беше опитал да измести от живописата другите жанрове, намеквайки за странната особеност на светоусещането на много поколения, когато човек сред съзерцаваната на платното вещь се е опитвал да осъзнае света и самия себе си в този свят.

Вещите бяха още вещи, а не облечени в топлоустойчиви молекули функции-съперници на човека и в материалната, и в духовната сфера, заменили и мускула, и интелекта, наистина не заради самите себе си, а за прогреса на техниката и науката.

Да, във вещите имаше още нещо много наивно-интимно и трогателно, на което първи бяха обърнали внимание същите тези холандски художници, умеещи да уловят скритата поезия на домашното огнище и да ни обяснят що е това уют.

В моята разхвърляна стая нямаше нито уют, нито поезия, нито ред, но все пак аз бях свикнал с вещите си и вещите също бяха свикнали с мен. Бях им винаги верен и когато се местех в нова квартира по обявление за смяна във „Вечерная красная газета“, винаги наемах камион, за да ги пренеса здрави заедно с рамките и платната, на които не им се беше удало да проникнат нито в частни колекции,

ните в музей. Аз не пробутвах вещите на вехтошаря даже в дните, когато нямах с какво да си купя салам или брашно, за да сваря на примуса каша, защото разбирах, че кашата няма да ми замени загубената вещ и че вместо с каша аз мога да мина с чашка чай и парченце ръжен хляб, изгризано през нощта от тихата и деликатна съседка — мишката.

Макар в никакъв случай да не бях холандски бюргер от XVII век, все пак между мен и обкръжаващите ме вещи съществуваше непосредствена връзка, която нямаше нищо общо с гнусната страст на скъперника рицар, а по нещо напомняше любовния поглед на живописеца, който поставя вещта отначало в душата си, а после на добре грундираното платно.

И вещите, сякаш чувствувайки това, безмълвно ме молеха да дойдат с мен там, където от тях нямаше да има никаква нужда. А аз не можех да им обясня, без да знам техния език, че моят удивителен транспорт все пак не беше експрес Ленинград — Бъдещето с вагон за багаж в края на дългата композиция.

Щях да взема със себе си само това, което щеше да се побере в моята стара, ушита от брезент чанта, взета сякаш назаем от счетоводителя на райтребсъюза, и да оставя тук всичко, в това число даже и картините, които, ако струват нещо, разбира се, щяха да се доберат до бъдещето и без мен.

Брезентната чанта с голямото мазно петно от забравен и размазан някога сандвич веднага забрави за своя скромнен провинциален облик и не можа да скрие своето самодоволство не само от натъжените напускани от мен стени, но даже и от мен. От всичко движимо и недвижимо, което ми принадлежеше, само тя единствена беше избрана за толкова необичайното пътуване в бъдещето, за да представлява света на вещите, останали в далечното минало. Тя явно започна да важничи, като разтваряше не много охотно своята утроба, за да приеме някакви там хартии, удостоверение с множество печати от адресните регистрации и на края ръкописа на романа, създаден от мен в съавторство с Офелия, и непретендиращата за авторски права руска природа, винаги безвъзмездно помагаща на писателите, художниците и поетите.

Брезентната чанта започна да важничи и като всички горделивци беше наказана за това. Дойде Офелия, видя чантата и попита

надменно:

— Да не би да искаш да вземеш със себе си тази некрасива, грубо ушита вещ?

— А в какво ще пренеса романа?

И в същата минута в Офелия се събуди капризната съпруга на покойния василеостровски Тициан, който умееше разкошно да украсява не само огромните платна, но и своя живот, сякаш след него не е имало нито Коля, нито дворът-кладенец, нито нередовната и лошо платена работа на машинописка, нито миришещата на котки стълба, вечно потънала в полумрак, описан в старите петербургски къщи още от Достоевски.

— Я купи малко куфарче от крокодилова кожа или елегантна пътна чанта. По тази брезентна чанта ще съдят за двадесетте години, които толкова гостоприемно ни приеха.

— Нека си съдят — категорично заявих аз. — Точно такава чанта носеше селският лекар, който ме изправи на крака след побоя на кулаците. Искам да запазя спомена за този лекар и за селската интелигенция — скромна, проста и сърдечна, както обкръжаващата ги природа и вещи. Но природата за съжаление не мога да взема със себе си.

Офелия не продължила спори с мен. Не продължи да спори, но погледна със съмнение моята брезентна чанта с голямото маслено петно до закопчалката.

И представете си: заради тази малка брезентна чантичка едва не стана голяма неприятност. Когато ние с Офелия се отправяхме в нашия далечен, доста позабравил ни век, се случи непредвидено задържане и вместо веднага да се окажем там, ние заседнахме край огромен и празен стадион с твърде причудлива архитектура, чиито издигащи се към облаците скамейки стояха на самата граница на две епохи: още неотминалото настояще и още ненастъпилото бъдеще. Офелия дишаше тежко, сякаш току-що беше пробягала по огромния кръг на този стадион, гонейки рекорд. Изглежда, товарът ѝ беше тежък: аз, порядъчно затлъстял, с моята здраво натъпкана чанта и този куфар, който тя беше взела със себе си и го беше напълнила с рокли, поли, блузки, чорапи и други подробности на дамския тоалет.

— Разбираш ли — каза тя, — ние, изглежда, сме превишили нормата. Понякога един излишен грам може да погуби цялата работа.

— Но там тази гара, от която тръгнахме — възразих аз, — нямаше кантарджия с кантар, за да претегли багажа ни.

— Ще се наложи да оставиш тук своята брезентна чанта.

— А може би по-добре твоя куфар с тоалетите? В чантата товарът е от духовно естество, а в куфара...

— Не, не — размаха ръка Офелия и на лицето ѝ се изписа същото онова изражение, което бях видял, когато наминавах към квартирата на василеостровния Тициан, посрещан всеки път от лая на огромния къдрав пес. — Не! Не! Куфара няма да хвърля. Та аз нося в него това, към което съм привикнала за толкова години.

— Значи, ще се наложи да изхвърлим ръкописа на нашия роман. Освен него там има документи, пачка писма, дневник и някаква преводна книжка, която взех за всеки случай, ако се наложи принудително кацане.

— Ето, изхвърли тази книжка на частно издателство, предназначена за еснафския вкус. Понякога работата опира до един излишен грам.

Аз извадих от чантата доста омърляна книжка с печат на библиотеката на Василеостровния район. Това беше знаменитият в тези години роман на Пиер Бенуа „Атлантида“.

— Това е всичко — весело каза Офелия, — сега се чувствавам по-леко. Да летим!

И ние потеглихме по-нататък.

Вие мислите, че когато пристигнахме в своя отдавна напуснат век, ние се оказахме на станция, гара или обозначена по някакъв друг начин точка от пространството, където леко възбудените от промяната пасажери напускат покоя на транспорта и получават отново привичното безпокойство на обикновения и делови живот? Нищо подобно. Ние стояхме с Офелия в същата тази градина, където ме доведе някога моят електронен наставник, за да ме запознае с Офелия и да даде възможност да позная това, което позна заедно с мен търпеливият читател.

Ние стояхме в градината. Бурята току-що беше отминала. И в небето над градината вече висеше дъга, новичка и празнична, сякаш се беше изплъзнала от моята брезентна чанта или по-точно от страниците на нашия роман, където тя се пазеше заедно с другите пейзажи, надеждно опаковани в словесна обвивка.

Изглеждаше, сякаш годините, прекарани от нас в ХХ век, се бяха свили в еластичен миг, в едно мигновение, притиснато с такава сила, с каквато беше пресовано небитието (да заемем тази загадъчно-страшна дума от философския речник), което беше послужило за начало на разбягващата се във всички страни Вселена, пренасяща със страшна скорост галактики, морета, планини, дървета и даже вас и мен.

Можеше да се помисли, че не е имало нищо — нито колчаковският затвор в Томск, нито василеостровният Тициан с неговото куче, нито Художествената академия, нито Андреевският пазар, нито песента, сътворена от скалдите и пренесена на покрития с цимент, типично петербургски двор, нито Коля с неговата аспирантска стипендия и фаустовска любознателност, нито стариците, пъхаци носовете си в чуждите работи, а е имало само едно мигновение, съумяло да включи в себе си суров къс живот, докато гърмеше гърмът и девойката (същата тази книга) разгъваше своето магическо изкуство да пресъздава живота не от думи, а от нещо много по-нагледно и

слепено с явленията, със събитията, с вещите не само с вълшебното лепило на измислицата и мечтата.

Аз погледнах към Офелия, Офелия погледна към мен и ние сякаш се отразихме в огледало: аз със своята брезентна чанта и тя с куфара от крокодилска кожа, купен с парите, икономисани при покупката на месо и зеленчуци от частниците на Андреевския пазар.

Брезентната чанта и куфарът от крокодилска кожа създаваха очната ставка на спрялото мигновение в градината с тази твърде пъстра действителност, която се измерва в години и която беше останала в миналото, вече потънало в тъжната мъгла на спомените.

Офелия се прости с мен и ние се разделихме, както се разделят пътниците, излизачи от вагона на експреса Владивосток — Москва, в който съвместно са прекарвали седмица, подобна на модел на живота, разигран в разговори, в сънища, в пиене на чай и ето достигнал все пак до своя финал.

Офелия бързаше, без да скрива от мен нетърпението си по-скоро да се върне към своите задължения, прекъснати от моята особа и от онези обстоятелства, които ни свързваха в другото време, а в това едва ли имаха сила.

След няколко минути аз се оказах в хотела, където живеяха също такива като мен пътешественици, върнали се от дълги странствувания и преминаващи тук през своего рода „карантина“, за да не се почувствуват психически недобре при рязката смяна на обстановката.

В стаята, където се бях заселил, освен необходимите предмети висеше голям екран, който свързваше наемателя, потопен в дарената му тишина и покой, със света, пребиваващ засега още зад стени, построени от съвсем особен материал, който пропускаше светлината, но задържаше звука.

Живеех в един ням свят, в абсолютна тишина, която все още не беше започнала да ме притеснява.

Като разтворих брезентната чанта, аз извадих ръкописа на романа, за да го прегледам на спокойствие.

Но романът мълчеше като стените на хотела ми, които задържаха звука. Думите сякаш бяха избелели.

Те не изпускаха нито мирис, нито цвят, не изразяваха нито разнообразието на описваните събития, нито живата конкретност и осезаемост на вещите. Животът си беше отишъл от думите, както

ловко животно от капаните, нагласени от неопитен ловец. Къде бяха нашепваните от Офелия фрази, които веднага се превръщаха в дървета, в къщи, в градини, в картини, в постъпки, в глави, облечени в земна плът, умеещи да постигнат смъртта, страстта у хората, походката на разхитителя, усмивката на Мадоната и палавата свирка на американския гангстер, който току-що е ограбил международната банка?

Съдбата ме наказваше. За какво? Дали защото, тръгвайки на далечен път, не се бях простил с познатите и приятелите, които бях намерил в ХХ век, не се бях отметнал в домовата кантора на жилфонда и не бях върнал в районната библиотека книгата (превод от френски), а се опитах да я прочета и даже незаконно да я отнеса със себе си?

Ръкописът беше онемял, не издържайки пътешествието от едното време в другото, сякаш физико-химическите условия на твърде бързото придвижване бяха заставили живота да се излее, както се излива планинско езеро при силно земетресение.

Аз бях отчаян, мислех за Офелия, която вероятно, без да подозира нищо, сновеше из града, навестявайки познати и приятелки.

Тишината вече не ме успокояваше. Напротив. Тя започваше да ме тревожи и за да се отвлека от досадните мисли и съмнения, включих екрана.

Екранът веднага премахна стените и аз видях Офелия. Тя стоеше над куфара от крокодилска кожа. Куфарът беше разтворен и Офелия се наведе над него, за да покаже може би на света, който гледа към екрана, своите старомодни рокли, обувки, сутиени, филдекосови чорапи, доставени от двадесетте години на излезлия в оставка век?

Стана ми неловко заради нея. Тя приличаше на онази Офелия от двете кратки години, която беше жена на василеостровния Тициан и водеше на разходка рунтавия пес.

Какво беше моето удивление, когато вместо миришеца на нафталин рокля тя извади от куфара синята клокочеща по камъните Катун заедно със скалистия бряг, обрасъл с хресталак, сякаш искаше да я облече.

Тя извади от куфара междуселско пътче с талига и весело бягащо конче, поле с гъстозелен лен, ливада с пасящо стадо крави, железопътната линия Ленинград — Сиверская с вилния влак и градина

с пейка, на която седеше влюбена двойка и слушаше трелите на долетелия на гастроли от юг талантлив изпълнител — славея.

Тя извади един облак, кедър с катеричка на клона и самур, току-що изскочил от дупката си, а след това със същия небрежен жест на ръката постави всичко това в същия този станал бездънен като Вселената куфар.

Всичко това приличаше на естраден номер, но изпълняван не от обикновена фокусница, а от истинска вълшебница, която действително принадлежи към профсъюза на работниците на изкуствата (съкратено Рабиз) и след всяко изпълнение на номера говори заучено на публиката:

— Това не е чудо или измама, а само майсторство на добре тренираните ръце.

А тя имаше действително добре тренирани ръце и с тези ръце беше успяла по време на полета незабелязано да изстиска живота от нашия ръкопис, както изстискват водата от рокля, попаднала под проливен дъжд, и отново да събере този живот, както поетът събира стихотворение от думите, пропити с аромата на горите и страстта, и цялата тази поезия тя беше успяла да скрие в куфара си.

Аз не можех да ѝ се сърдя и гледах екрана, разбирайки че е глупаво да се сърдиш на същество, което има особения талант да съкращава разстоянието между мисълта и света, като превръща всичко видяно в поема, свежа като утрото на неведома до вчера планета, където току-що е стъпил човешки крак.

Издание:

Генадий Гор. Изваяние

Роман

Книгоиздателство „Георги Бакалов“, Варна, 1981

Библиотека „Галактика“, №28

Редакционна колегия: Любен Дилов, Светозар Златаров, Елка Константинова,

Агоп Мелконян, Димитър Пеев, Огнян Сапарев, Светослав Славчев

Преводач: Сребрина Талева

Рецензент: Агоп Мелконян

Редактор: Гергана Калчева-Донева

Оформление: Богдан Мавродинов, Жеко Алексиев

Рисунка на корицата: Текла Алексиева

Худ. редактор: Иван Кенаров

Техн. редактор: Пламен Антонов

Коректор: Жулиета Койчева

Съветска — руска, I издание

Дадена за печат на 25.VIII.1981 г. Подписана за печат на 20.XI.1981 г.

Излязла от печат 22.XI.1981 г. Формат 32/70×100 Изд. №1496

Печ. коли 21. Изд. коли 13,60. УИК 13,80. Цена 2.00 лв.

Страници: 334. ЕКП 95363 5617–55–81

08 Книгоиздателство „Георги Бакалов“ — Варна

Държавна печатница „Балкан“ — София

C–31

© Сребрина Талева, преводач, 1981

© Богдан Мавродинов и Жеко Алексиев, библиотечно оформление, 1979

© Текла Алексиева, рисунка на корицата, 1981

c/o Jusautor, Sofia

Генадий Гор. Волшебная дорога

© Издателство „Советский писатель“, 1978

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.